Kutsal Kitap Yerler Sözlüğü

Rod Harbottle

Kutsal Kitap Yerler Sözlüğü

Rod Harbottle

E-Kitap Hristiyan Kitaplar tarafından yapıldı. Daha fazla ücretsiz kitap indirmek için sitemize ziyaret edin.

Türkiye'de Kilise Adresleri

Önsöz

Bu sözlük bir Kutsal Kitap sözlük projesinin bir parçasıdır. Kutsal Kitab'ın bütün yerler adlarını içermektedir. 80'li 90'lı yıllarda yazıldığı için adların yazılışı Kitabı Mukaddes çevresine göre ayralanmıştı. 2002 tarihli Kutsal Kitap'tan bir ad arayıp bulamayınca Kitabı Mukaddes çevirisindeki aynı ayette adın yazılışını bulabilirsiniz. Belki ileride adları Kutsal Kitap çevirisine ayarlayacağım.

Rod Harbottle

24 02 2005

İçindeki Terimler

BEON
BERAKA
BERED
BERGAMA
BEROTA
BEROTAY
BETAH
BETEN
BETONİM
BETSER
BEULA
BEYT-ANAT
BEYT-ANOT
BEYTANYA
BEYT-ARABA
BEYT-ARBEL
BEYT-AVEN
BEYT-BAAL-MEON
BEYT-BARA
BEYT-DAGON
BEYT-EL
BEYT-EMEK
BEYTESDA
BEYTESTA
BEYTFACİ
BEYT-GAMUL
BEYT-GİLGAL
BEYT-HAKKEREM
BEYT-HORON
BEYTLE-AFRA
BEYTLEHEM
BEYT-MAAKA
BEYT-MARKABOT
BEYT-MEON
BEYT-NİMRA
BEYT-PATSETS
BEYT-PELET

ABANA

Erden'de yıkanmak istemeyen Suriyeli general Naaman "Şam ırmakları, Abana ve Farpar, İsrail'in bütün sularından iyi değil midir?" dedi (2.Krallar 5:12). Abana ırmağının kaynağı doğu Lübnan dağlarında bulunup Şam'ın içinden akan Barada nehri olduğu sanılmaktadır. Bu ırmak eski Yunanlılarca Altın Irmak diye çağrılırdı. Şam'dan geçtikten sonra Bahret el-Kibliyeh adlı bataklıklı göle dökülür. Naaman'ın bu nehirle övünmesi kenarındaki verimli bostan ve bahçelere dayanabilir. Oysa cüzamdan şifa bulması gururunu kırıp Tanrı'nın buyruğuna uyarak hor gördüğü Erden nehrinde yedi defa yıkanmasına bağlıydı.

ABARİM

Erden ırmağının doğusunda ve Eriha kentinin karşısında bulunan sıra dağlar. Mısır'dan çıkan İsrail oğulları ülkeye girmeye hazırlanırken bu dağlarda kaldı. "Almon-diblataim'den göç edip Nebo karşısında Abarim dağlarında kondular. Ve Abarim dağlarından göç edip Erden yanında Eriha karşısında Moab ovalarında kondular" (Sayılar 33:47,48). "RAB, aynı o günde, Musa'ya söyleyip dedi: Eriha karşısında, Moab diyarında olan bu Abarim dağına, Nebo dağına çık; ve mülk olarak İsrail oğullarına vermekte olduğum Kenan diyarını gör; ve kardeşin Harun Hor dağında ölüp halkına katıldığı gibi, sen de çıkacağın dağda öl" (Tesniye 32 48-50). "Musa Moab ovalarından, Eriha karşısında olan Nebo dağına, Pisga tepesine çıktı. Ve RAB ona ülkeyi, Dan'a kadar bütün Gilead'ı, bütün Naftali'yi, Efraim ve Manasse ülkesini ve batı denizine kadar bütün Yahuda ülkesini, Cenub'u ve Tsoar'a kadar hurmalık kenti olan Eriha deresinin havzasını gösterdi" (Tesniye 34:1-3). Bu denli geniş bir görünüm Eriha'nın karşısında Abarim sıra dağlarının Cebel Osha adlı doruğundan sağlanır.

ABDON

"Kölelik bilinci" anlamını taşıyan bu kent Aşer topraklarında bulunup Levililer'in Gerşon aşiretine verildi (Yeşu 21:30). Akzib'in doğusunda yaklaşık 7 kilometre. (Bakınız Akzib altında 1'e).

ABEL

Çayır demektir. Bir kaç yerin adından bir parça.

ABEL-BEYT-MAAKA

Bu adın anlamı "eziyet evinin çayırı"dır. Hermon dağı yakınlarında bulunan bu yer İsrail'ın kuzey ucunda olan Dan kentin karşısında Ürdün ırmağının batısındaydı. Davut'a baş kaldıran Bikri'nin oğlu Şeba Yeruşalim'den "bütün İsrail'in kabilelerinden" geçerek onu kovalayan Yoab'tan ta bu yere kaçıp "Beyt-maaka'nın Abel şehrine" sığındı (2.Samuel 20:14-15). Bilgeli bir kadın Şeba'nın teslim edilmesini sağlayarak Abel kentini yıkımdan kurtardı.

İsrail ikiye bölündükten sonra Yahuda kralı Asa, İsrail kralı Baaşa'ya karşı Suriye kralı Ben-hadad'la antlaşma yaptı. Ben-hadad "ordularının başbuğlarını İsrail şehirlerine karşı gönderdi İyon'u, Dan'ı, Abel-beyt-maaka'yı, bütün Naftali diyarı ile beraber bütün Kinnerot'u vurdu" (1.Krallar 15:20). Sınır kenti olduğundan Aşur kralı Tiglat-pileser'in ilk saldırdığı kentlerin arasındaydı (2.Krallar 15:29).

ABEL-MAYİM

Sular çayırı demektir. Abel-beyt-maaka'ya verilen bir ad (2.Tarihler 16:4). (Bakınız ABEL-BEYT-MAAKA'ya).

ABEL-MEHOLA

Dans çayırı anlamında. Tanrı Gideon ile 300 askerine Midyan ordusu üzerine yengi verdiği zaman Midyan ordusu önlerinde "Abel-Mehola sınırına kadar kaçtı" (Hakimler 7:22). Kral Süleyman'ın kahyası Ahilud'un oğlu Baana'nın topraklarının sınırındaydı (1.Krallar 4:12). Bu kent Elişa'nın doğum yeriydi (1.Krallar 19:16). Erden nehrinin ovasının batı yörelerindeydi.

ABEL-MİTSRAİM

Mısırlıların yası veya tarlası anlamındadır. Yusuf ve kardeşleri babaları Yakub'u gömmeye gittikleri zaman Erden nehrinin doğusunda bulunan Atad harmanına vardılar "ve orada çok büyük ve ağır dövünme ile dövündüler. Kenanlılar Atad harmanındaki yası görünce, dediler: 'Bu Mısırlılar için hüzünlü bir yastır.' Bundan dolayı o yere Abel-mitsraim denildi" (Tekvin 50:10,11).

ABEL-ŞİTTİM

Akasya ağaçları tarlası (çayırı) demektir. Erden ırmağını geçmeden önce İsrail oğullarının son konak yeri. Eriha karşısında Moab ovalarındaydı (Sayılar 22:1; 25:1). Orada Moab kızlarıyla kurulan yolsuz ilişkiler yüzünden İsrail oğulları yalancı tanrı tapıcılığına eğildiler (Sayılar b.25). Eriha'yı çaşıtlamak için Yeşu iki adamı Şittim'den gönderdi (Yeşu 2:1). Yoel şöyle peygamberlikte bulunur: "RABBİN evinden bir kaynak çıkacak ve Şittim vadisini sulayacak" (Yoel 3:18). Aynı yer olmasa gerek çünkü konak yeri Moab ovalarındaydı buysa vadideydi.

ABİLİN

"Lisanias da Abilin'de ülkenin dörtte birini yönetmekteydi" (Luka 3:1). Abila adlı kentin yöresi. Abila çayır demektir (Bakınız ABEL'e). Bu kent Şam'ın kuzey batısında yaklaşık 30 kilometre uzaklığında Abana ırmağının kıyısındaydı. Harabeleri es-Suk köyünün çevresindedir. Daha önce İturea ülkesiyle bir parçaydı. Sonra ikiye bölündü ve iki ayrı yönetici altına getirildi.

ADAM

İnsan anlamını taşıyan Adem adının aynısı. "RAB Allah yerin toprağından adamı yaptı." Ayette "adam" adının "yerin toprağı" anlamına geldiğini açıklar. Yerin toprağı diye çevirilen İbranice deyim "adama"dır (Tekvin 2:7). Bu kente yakın RABBİN bildirdiği gibi Erden (Ürdün) ırmağının suları bir yığın halinde durup yükseldi (Yeşu 3:16). Böylece halk ırmak taşkınken kuru yerde karşıya geçti. 1927 yılında bu yerde Ürdün'ün sarp kıyılardan toprak kayıp ırmağın akmasını 21 saat engelledi. Yeşu zamanındaki mucize Tanrı'nın gücünü gösterir çünkü suyun akması Tanrı'nın bildirdiği gibi kahinlerin ayakları suya girer girmez durdu.

ADAMA

Toprak demektir (ADAM altına yazılanlara bakınız). Naftali soyuna verilen duvarlı kent (Yeşu 19:36).

ADEN

Adem ile Havva'nın ilk yaratıldıkları zaman içinde yaşadıkları bahçe bu bölgedeydi: "RAB Allah doğuya doğru Aden'de bir bahçe dikti; ve yaptığı adamı oraya koydu" (Tekvin 2,8). Bazı uzmanlar Aden adının Sümer dilindeki "edin" sözcüğünden geldiği kanısındadır. "Edin" ova, ya da düzlük anlamındadır. Oysa İbranice'de "zevk ya da sevinç" anlamlı bir sözcüğe benzer. Aynı zamanda bahçe "Aden bahçesi" olarak anılır. Tanrı adamı "baksın ve korusun diye" oraya koydu. Adem ile Havva yılanı dinleyip Tanrı'nın buyruğunu çiğneyince Tanrı adamı "Aden bahçesinden, kendisinin içinden alındığı toprağı işlemek için çıkardı" (Tekvin 2,15; 3,23). Sur kralı için okunan ağıtta kendisinin "Aden'de, Allah'ın bahçesinde" olduğu açıklanır. (Ayetlerde verilen bilgi birçok yorumcuyu Sur kralının şeytanı temsil ettiğini kabul etmeye yöneltmiştir. Hezekiel 28,12-13; 31,8-9). RAB Sion'u (Yeruşalim'i) teselli edince "onun çölünü Aden ve bozkırını RABBİN bahçesi gibi" ettiği bildirir (Yeşaya 51,3).

"Bahçeyi sulamak için Aden'den bir ırmak çıktı; ve oradan bölündü, ve dört kol oldu. Birinin adı Pişon'dur; kendisinde altın olan bütün Havila ülkesini kuşatır.. İkinci ırmağın adı Gihon'dur; bütün Kuş ilini kuşatan odur. Üçüncü ırmağın adı Dicle'dir; Aşur'un önünde akan odur. Dördüncü ırmak Fırat'tır" (Tekvin 2,10-15). Bu ırmakların bugünkü Fırat ve Dicle ile ne ilgileri olduğunu saptamak zor çünkü sonradan gelen tufan ırmakların akışını değiştirmiş olabilir. Aden'den çıkarken tek ırmaktı sonra dörde bölündü. (Bakınız Dicle, Fırat, Gihon ve Pişon başlılkları altına).

ADMA

Adma kızıl toprak demektir. Adma, Bela adıyla da tanınan Tsoar, Sodom Gomorra ve Tseboim kentleriyle birlikte Havza Şehirleri diye çağrılırdı. İbrahim tarafından seçme hakkını alan Lut bol sulu olduğundan bu çevreyi oturmak için seçti (Tekvin 13:10-13). Sodom günahlılığıyla tanınıyordu: "Sodom halkı kötü ve RABBE karşı çok günahkardılar" (Tekvin 13:13). Öbür kentler de: "Bunun gibi, rasgele cinsel ilişkide bulunan, doğal ilişki dışında sapıklık yapan Sodom ile Gomorra ve çevrelerindeki kentler de sonsuz ateş yargılaması altında bir örnek olarak sergilenmektedir" (Yahuda 7). RAB o kentleri yok edeceğini İbrahim'e bildirince İbrahim 50 doğru kişiyle başlayarak en sonda 10 doğru kişinin hatırası için RAB'ten kentleri yok etmeyeceği vaadini alır. On doğru kişi bulunmadığı için "RAB Sodom üzerine ve Gomorra üzerine RAB tarafından göklerden kükürt ve ateş yağdırdı; ve o kentleri ve bütün Havza'yı.. altüst etti" (Tekvin 19:24,25). Ancak Lut ve kızları kurtuldu. Geriye bakan Lut'un karısı "tuz direği oldu" (a.26). Kazıbilimcilerin araştırmaları M.Ö. 2000 yılının sularınca bölgeye yaklaşık 600 yıl boyunca boşaltan bir facianın olduğunu gösteren kanıtları bulmuştur.

Yosefus adlı tarihçi yazdığı çağda (İsa'dan hemen sonra) bu kentlerin kalıntılarının daha büsbütün Lut gölü sularınca kaplanmadığını bildirir (Yahudi Savaşları IV:4). Adma ve öbür kentler göl sularının artık kapladığı eskiden gölün kuzeyinde bulunan ovada bulunmaktaydı.

ADORAİM

Kral Rehoboam'ın Yahuda'daki savunma kentlerinden biri (2.Tarihler 11:9). Hebron'un batısında 12 kilometre uzaklığındaki Dura olduğu sanılır.

ADRİYATİK DENİZİ

"Adriyatik denizinde sürüklenmemizin on dördüncü gecesi.. gemiciler bir karaya yaklaştıklarını anladılar" (Res.İş. 27:27). İtalya'daki Po ırmağında bulunan Adria kentinden adını aldığı sanılır. İlkin denizin kuzeyindeki körfeze denilirdi sonra İtalya ile Yugoslavya arasındaki deniz daha sonra aynı ad Yunanistan ve İtalya'nın güneyindeki Ak Deniz açıkları için de kullanılırdı. Pavlus ile yanındakiler Kreta'dan Malta adasına doğru sürükleniyordu. (Müjde çevirisi: İyon denizi; Adria denizi).

ADULLAM

Yeruşalim'in (Kudüs'ün) güney batısında Lakiş'e giderken yarım yolda bulunan bir kent. Yahuda'nın arkadaşı Hira bu kenttendi (Tekvin 38:1). Yeşu ile İsrail oğulları tarafından vurulan krallardan biri Adullam kralıydı (Yeşu 12:15). Kral Rehoboam'ın Yahuda'daki savunma kentlerinden biriydi (2.Tarihler 11:7). Saul'dan kaçan Davut bu kente yakın mağaraya sığındı (1.Samuel 22:1). Mika Yahuda halkının düşmanları tarafından bozguna uğratılacağını dile getirirken "İsrail'in izzeti Adullam'a kadar gelecek" (yani Davut gibi kaçak olacak) der (Mika 1:15).

AFEK

Hisar anlamında. Bu ad birkaç kente verildi. Bazı kullanılışları özel ad olarak değil hisar anlamında olabilir.

1/ Yeşu ile İsrail oğulları tarafından vurulan krallardan biri Afek kralıydı (Yeşu 12:18). Aynı yere Filistiler'le olan savaşlarda değinildiği sanılır. Savaştan önce İsrail Eben-ezer'in yanında ordugah kurunca Filistiler ordugahlarını Afek'te kurdular (1.Samuel 4:1). (Yoksa "hisarda" mı demek isteniyordu?) Savaş Şilo'dan çok uzak olmasa gerek çünkü "halk Şilo'ya adam gönderdiler orduların RABBİ'nin ahit sandığını oradan getirdiler" (ayet 4). "İsrail vuruldu.. ve Allah'ın ahit sandığı alındı ve Eli'nin iki oğlu Hofni ve Finehas öldüler" (1.Samuel 4:10-11). Günahlarından dönmek istemeyen insanların kutsal Tanrı'yı kendi çıkarları için kullanma girişiminin korkunç sonucu! Bu Afek Yeni Antlaşma döneminde Antipatris adını taşıyordu (Res.İş. 23:31-33). Bugünkü Ras el-Ayin köyü. Şilo'nun batısında yaklaşık 30 kilometre uzaklığında sıra dağlarının yamaçları deniz ovasına indiği yerde bulunur.

2/ Yeşu 13:4 başka bir Afek'ten söz eder: "Alınacak pek çok yer kaldı. Kalan yer şudur.. Kenanlılar'ın bütün memleketi ve Afek'e, Amorilerin sınırına kadar Saydalılar'a ait olan Merar'a.. doğru bütün Libnan." Eğer bu Afek Lübnan'da bulunuyor idiyse Beyrut'un kuzey doğusundaki Afka olabilir. Kenanlılar memlektinde bulunuyor idiyse bugünkü Ras el-Ayin'deki Afek olabilir. Yeşu 19:30 ayetinde söz edilen Afek olması olasılığı da vardır çünkü Hakimler 1:31'de Kenanlılar'a ait bir kent olduğunu bildirilir.

3/ Aşer soyuna verilen mirasın sınırı belirtilince bir Afek daha karşımıza çıkar (Yeşu 19:30). "Aşer Afik ahalisini kovmadı; ve Aşeriler memleket ahalisi olan Kenanlılar arasında oturdular çünkü onları kovmadılar" (Hakimler 1:31,32). Bu ayetteki Afik Yeşu 19:30 ayetindeki Afek olduğu sanılır. Bugünkü Hayfa kentine yakın olan Tel Kurdaneh olduğu düşünülür.

4/ Krallar kitabında başka bir Afek'ten söz edilir: "Ben-hadad Suriyeliler'i saydı ve İsrail'e savaşmak için Afek'e çıktı.. İsrail oğulları onların

karşısında, iki küçük oğlak sürüsü gibi ordugah kurdular.. Allah adamı yaklaştı ve İsrail kralına dedi: RAB şöyle diyor: Mademki Suriyeliler: RAB dağlar ilahıdır ve ovallar ilahı değildir dediler; ben bütün şu büyük kalabalığı senin eline vereceğim; ve bileceksiniz ki ben RAB'im.. İsrail oğulları bir günde Suriyeliler'den yüz bin yaya vurdular. Fakat geri kalanlar Afek'e, şehrin içine kaçtılar; ve duvar geri kalan yirmi yedi bin kişinin üzerine yıkıldı (1.Krallar 20:26-30). Elişa hasta düşünce RAB'den kral Yoaş'a şu buyruğu verdi: "Suriyeliler'i bitirinceye kadar onları Afek'te vuracaksın" (2.Krallar 13:17). Bu Afek Galile gölünün doğusunda bulunup Fik ya da Afik adıyla tanınan yerdir.

5/ Şunem ile Yizreel arasında bir kent ya da bir hisar (1.Krallar 28:4; 29:1,11; 31:3). Filistiler'le ilgili olduğundan bazı yorumcular 1/ altında ele alınan Afek olduğunu öne sürerler. Oysa Şunem ile Yizreel bu yerden fazla uzaktadır.

AFEKA

Hisar demektir. Yahuda soyunun mirasındaydı: "Afeka ve Hamta ve Kiryat-arba (o Hebron'dur)" (Yeşu 15:53,54). Uzmanlar Hebron'un güney batısında bulunan iki köyü konumu için öne sürerler.

AĞLAYIŞ VADİSİ

Birçok dillerde 'Baka vadisi' diye çevrilip belirli bir yerin adı olarak yorumlanan "emek habbaka" sözü Türkçe Kutsal Kitap'ta simgesel ad olarak yorumlanıp "ağlayış vadisi" diye çevrilir. Söz yalnız şu parçada geçer: "Ey orduların RABBİ.. kuvveti sende olan adam ne mutludur! Sion yolları onun yüreğindedir. Ağlayış vadisinden geçerken, orasını kaynaklar yeri ederler; ilk yağmurda onu bereketlerle kaplar" (Mezmur 84 3,5,6).

"Emek habbaka" sözünden üç anlam çıkarılabilir: Bir çeşit dut ağacı (bu ağaçta oluşan sakız gözyaşları andırışında dökülür), ağlayış (İbranice bakah) ve susuz yer. Zayıflığını anlayıp Tanrı'ya güvenerek güçlenen kişinin sevinci anlatılmaktadır. Gerçek bir yerin adı olan Sion, tapınağın bulunduğu tepe olarak Tanrı'nın huzurunu simgeler. Tanrı'ya güvenen kişi Tanrı'nın huzuruna girmek isteğini aklından çıkarmaz. Bunun için sıkıntı çekerken (ağlarken, ya da kuru bir yerde bulunurken) bu deneyimden ruhsal yarar sağlamaya çalışır. Ya göz yaşlarını su kaynağına dönüştürür ya da kuru yerde Tanrı sağladığı diri sular pınarına kavuşur. Kutsal Ruh'un kutlulukları ona dökülür. Yeni Antlaşma'da olduğu gibi: "Üstelik acılarda bile övünç duyuyoruz. Çünkü acının katlanışı oluşturduğunu biliyoruz. Katlanış denenmeden geçildiğini gösterir, denenme de umudu oluşturur. Bu umut utanç getirmez. Çünkü Tanrı'nın sevgisi bizlere verilen Kutsal Ruh aracılığıyla yüreklerimize dolup taşmaktadır" (Romalılar 5 3-5).

'Baka vadisi'nin 'Sion yolları' gibi simgesel anlam alan gerçek bir yerin adı olup olmadığı konusunda kesin bir sonuca varılamaz. Gerçek bir yerse adını orada yetişen dut ağaçlarından aldığı olasılıdır. Kutsal Kitap böyle bir dereden söz eder. "Refaim deresinde" yayılan Filistiler'e karşı çıkan Davut'a Tanrı ancak "dut ağaçlarının tepelerinde yürüyüş sesi işitince" harekete geçmesini buyurdu (II Samuel 5 22-25). Yine de aynı yer olup olmadığına kesin kanıt yoktur.

AHAVA

Ezra sürgünlükteki Yahudiler'den bir topluluğu yurtlarına geri götürdüğü zaman "onları Ahava'ya akan ırmağın yanına" topladı (Ezra 8:15). Orada yapacakları yolculuk için oruç tutup dua ettiler "çünkü krala: 'İyilik açin Tanrımız'ın eli kendisini arayanların hepsi üzerindedir'" diye söylemişti. "Yeruşalim'e gitmek için birinci ayın on ikinci gününde Ahava ırmağından göç" ettiler. Ezra dualarının kabul edildiğini anlatır: "Tanrımız'ın eli üzerimizdeydi, düşmanın ve yolda pusuya yatanın elinden bizi kurtardı" (Ezra 8:21,22,31). Ahava İbranice'de dere demektir. Nerede olduğu kesin olarak bilinmez.

AHAYA

Korintos (Korint) körfezinin güneyindeki yarımada. Yunanistan'ın güney ucu. M.Ö. 146 yılında bağımsız Yunanistan kentleri federasyonu Romalılar tarafından ele geçirildiktan sonra tüm Yunanistan Ahaya adını taşıyan tek eyalet olarak yönetildi. M.Ö. 27 yılında Ahaya ve Makedonya olarak iki eyalete bölündü. Bu çağda Ahaya eyaletinin başkenti Korintos (Korint) kentiydi. Pavlus Korintos'ta bir buçuk yıl kaldığı zaman "Gallio Ahaya'da valilik" ediyordu (Res.İş. 18:12). "Apollos (Efes'ten) Ahaya'ya gitmek isteyince kardeşler onu yüreklendirdiler" (Res.İş. 18:27). Apollos'un gittiği kent Korintos idi (Res.İş. 19:1). Ahaya ve Makedonya denilince aşağı yukarı bugünkü Yunanistan kastedilir. Ahaya'dan şu ayetler de söz eder: Resullerin İşleri 19:21; Romalılar 15:26; 16:5; 1.Korintoslular 16:15; 2.Korintoslular 1:1; 9:2; 11:10; 1.Selanikliler 1:7,8.

AKKAD

Nuh'un oğullarından biri olan Ham'ın oğlu Kuş "Nimrod'un babası oldu" (Tekvin 10:8). "Nimrod yeryüzünde kuvvetli adam olmaya başladı.. Ve onun krallığının başlangıcı Şinar ülkesinde Babil, Erek, Akkad ve Kalne idi." Akkad bu kente Sami halkların verdiği adtır. Anlamı kule ya da hisar. Ham'ın soyundan gelen Sümer halkı kente Agade adını verdi. Şinar ülkesi daha sonra Mezopotamya (Yunanca'da "ırmaklar arası" demektir) adıyla tanınırdı (Bakınız Res.İş. 2:9'a). Bugünkü Irak sınırlarının içindeki Fırat ile Dicle ırmakları arasında bulunan ovadır. Eski çağda Mezopotamya iki bölgeye ayrılırdı. Biri Akkad adını alan kuzey bölge, öbürü Sümer adını alan güney bölge. Akkad bölgesindeki en önemli kentler Akkad ve Babil'di. Sümer'de Erek ve İbrahim'in geldiği Ur kenti ileri gelen kentler arasındaydı.

AKKO

Bugünkü Hayfa kentinin bulunduğu koyun kuzeyinde bulunan bir liman kenti. Aşer soyu oranın halkını kovmadı (Hakimler 1:31). M.Ö. ikinci ya da üçüncü yüzyılda kente Mısır krallarından biri olan Ptolemais adı verildi. Pavlus'un bindiği bir gemi bu limana uğradı (Res.İş. 21:7)

AKMETA

Bugünkü İran'da bulunan Hamadan. M.Ö. 700 yılından sonra Medler ülkesinin başkenti. Kral Darius, kral Koreş'in Yeruşalim'deki tapınağının kurulmasıyla ilgili buyruğu araştırmasından sonra Akmeta'daki sarayda bulunan bir tomarda yazılı olduğunu buldu (Ezra 6:2).

AKOR

Tanrı'nın sözünü çiğneyerek büsbütün Tanrı'ya verilen Eriha kentinden kendisine çapul malına alan Akan bütün İsrail'i sıkıntıya düşürdü. Yeşu onu, oğullarını, kızlarını ve malını Akor deresine götürdü, kendisine "'Niçin bizi sıkıntıya düşürdün?' dedi. 'RAB bugün seni sıkıntıya düşürecek.' Ve bütün İsrail onu taşla taşladılar.. Ve onun üzerine büyük taş yığını yığdılar.. ve RAB öfkesi kızgınlığından döndü. Bunun için bugüne kadar o yerin adına Akor (sıkıntı) deresi denilir" (Yeşu 7:25,26). Sıkıntı deresinin konumu konusunda kesin bilgimiz yoktur. Yahuda oğullarının miras sınırının oradan geçtiği bildirilir (Yeşu 15:7). Peygamberler bu sıkıntı deresinin gelecekte bambaşka bir özellik taşıyacağını bildirir. "RAB şöyle diyor: 'Beni aramış olan halkım için.. Akor deresi sığırlara mandıra olacak" (Yeşaya 65:9,10). "Beni unutmuştu, RAB diyor. Bundan dolayı, işte, ben onu kandıracağım ve onu çöle götüreceğim ve onun yüreğine söyleyeceğim.. ve ümit kapısı olarak kendisine Akor deresini vereceğim" (Hoşea 2:13-15). RABBİN verdiği eğitici sıkıntılarla günahlarından dönen halk için sıkıntı deresi ümit kapısına dönüştürülür.

AKZİB

'Aldatıcılık' demektir.

1/ Aşer'e verilen deniz kıyısında bir kent (Yeşu 19:29). Akko kentinin kuzeyinde yaklaşık on beş kilometre bulunan ez-Zib. Aşer halkı bu kentin halkını kovamadı (Hakimler 1:31).

2/ Yahuda topraklarında bir kent (Yeşu 15:44). Mika peygamberin doğuş yeri olan Moreşet'e yakın (veya Mareşa Yeşu 15:44). Mika adının anlamıyla bir söz oyunu yapar: "Akzib'in evleri İsrail krallarına aldatıcı bir şey olacak" (Mika 1:14; Akzab=aldatıcı).

AMFİPOLİS

Pavlus'la Silas Filippi'den ayrıldıktan sonra Selanik'e giderken bu kentten geçtiler (Res.İş. 17:1). Kente verilen ad, Strimon ırmağının kenti hemen hemen her tarafında sarmasından gelir. 'Amfi' çepçevre demek, 'polis' kent demektir.

AMMON

Erden (Ürdün) ırmağının doğusunda bulunan bir ülke. Güney sınırı doğudan Lut gölüne akan Arnon ırmağı ve kuzeyde Erden ırmağına akan Yabbok ırmağıydı. Batısında Amoriler kralı Sihon'un ülkesi bulunuyordu. Lut'un kızına doğan Ben-ammi'nin soyu bu ülkede oturuyordu. Ben-ammi "bugüne kadar Ammon oğullarının atasıdır" (Tekvin 19:38). Ben-ammi 'akrabamın oğlu' demektir. Lut'un kızının babasıyla kurduğu yolsuz ilişkiye değinir. İsrail oğulları Sihon'u vurduktan sonra bütün kentlerini aldılar. "Ancak Ammon oğullarının memleketini, bütün Yabbok ırmağı kenarına.. RABBİN yasak ettiği hiç bir yere" yaklaşmadılar (Tesniye 2:37). Ammon ülkesinin başkenti bugünkü Ürdün ülkesinin başkenti olan Amman kentiydi (ülkenin eski adı bu kentin adında daha sürüyor). O çağda Ammon oğullarının Rabba kenti olarak tanınırdı: "Refalar'dan arta kalan Başan kralı Og vardı; işte onun yatağı demir yataktı; o Ammon oğullarının Rabba şehrinde değil midir?" (Tesniye 3:11).

ANATOT

Kahin olan Harun oğullarının oturmasına ayrılan bir kent. Benyamin oğullarının mirasındaydı (Yeşu 21:13,18,19). Kalıntıları bugünkü Yeruşalem'in (Kudüs'ün) kuzeyinde 5 kilometre uzaklığındaki Anata köyünün yakınlarındadır. Krallığı kendisi için almaya çalışan kral Süleyman'ın ağabeyi Adoniya ile işbirliği yaptığı gerekçesiyle Süleyman kahinlikten attığı Abiatar'a "Anatot'a kendi tarlalarına git" dedi (1.Krallar 2:26). Bu kentin en ünlü oğlu "Benyamin ülkesinde Anatot'ta olan kahinlerden Hilkiya'nın oğlu Yeremya" (Yeremya 1:1; 11:21). Abiezer (2.Samuel 23:27), Yehu (1.Tarihler 12:3) ve Davut'un yiğitlerinden bazıları (1.Tarihler 11:28; 27:12) oralıydı. Sürgünlükten sonra kent yeniden bir yerleşim merkezi oldu: "Benyamin oğulları Geba'dan başlayarak.. Anatot, Nob ve Ananya'da.. oturdular" (Nehemya 11:31,32,35).

ANTAKYA

Büyük İskender'in generallerinden biri Selefkos İskender'in ölümünden sonra imparatorluğun doğu illerine egemen oldu. Bu adam Antiokos adlı babasını anmak üzere bu adı on altı kente verdi. Antiokos adı Türkçe'de Antakya biçiminde kullanılır.

1/ ANTAKYA (Suriye'deki). Selefkos'un babasının adını devam ettirmek için adlandırdığı on altı kentin en önemlisi bugünün Hatay ilindeki Antakya'dır. Selefkos ve sülalesi Yahudiler'i oraya yerleşmeye teşvik ettiler. Daha sonra Roma İmparatorluğu'nun Suriye eyaletinin başkenti oldu. Roma dünyasının önemde üçüncü kentiydi. Yeruşalim'den (Kudüs'ten) sonra Mesih inancının tarihinde en önemli yerdi: "Stefanos'a çektirilen acı sonucunda darmadağan olanlar Finike'ye, Kıbrıs'a ve Antakya'ya kadar gittiler. Tanrı Sözü'nü Yahudiler'den başka hiç kimseye bildirmiyorlardı. Ama onlardan Kıbrıslı ve Kirineli bazı kişiler Antakya'ya gelip Yunanlılar'a da Rab İsa'nın Sevinç Getirici Haberi'ni bildirdiler.. Çok sayıda insan iman ederek Rabbe döndü. Bu olaylara ilişkin haber Yeruşalem'deki kilise topluluğunun kulağına erişti. Barnabas'ı Antakya'ya gönderdiler.. Barnabas Saul'u aramak için Tarsus'a gitti. Onu bulunca Antakya'ya getirdi. İkisi bir yıl süreyle kilisede bir araya gelerek o büyük topluluğa öğretide bulundular. Öğrencilere ilk kez Antakya'da Hristiyan adı verildi" (Res.İş. 11:19-26). Pavlus'la Barnabas Antakya inanlılarından Yeruşalem'de ve çevresinde bulunan inanlılara yardım götürdüler (Res.İş. 11:27-30). Antakya topluluğu Kutsal Ruh'un Barnabas'la Pavlus'u Sevinç Getirici Haber'i yayma işine ayırdığını bildirdi (Res.İş. 13:1-4). Kıbrıs'a ve Anadolu'ya uzanan bu yolculuktan sonra Antakya'ya döndüler (Res.İş. 14:26-28). Pavlus oradan önemli bir toplantı için Yeruşalem'e gönderildi (Res.İş. 15:1-21). Toplantının kararını Antakya topluluğuna bildirmek için geri gönderildi (Res.İş. 15:22-35). Pavlus oradan Suriye ve Kilikya'ya gitti. Bu yolculuk onu Yunanistan'a kadar götürdü. Yolculuğun sonunda "Antakya'ya indi" (Res.İş. 18:22). Oradan da Galatya ve Frikya bölgelerine gitti (Res.İş. 18:23). Bundan sonra Antakya'dan söz edilmiyor Kutsal Kitap'ta.

2/ PİSİDYA ANTAKYASI (veya Pisidya'da bulunan Antakya). Pavlus'la Barnabas Kıbrıs'tan gemiyle bugünün Antalya ilindeki Perge kentine

gittiler. Oradan "Pisidya Antakyasına geçtiler" (Res.İş. 13:13). Kentin yıkıntıları bugünün Isparta ilinin Yalvaç ilçesinin yakınlarındadır. Pisidya Antakyası Selefkos'un babasının adına göre adlandırdığı on altı kentlerden biridir. Bu kent aslında Pisidya'da değil Frikya bölgesinde bulunuyordu. Ama onu Frikya'da bulunan başka bir Antakya'dan ayırmak için ve Pisidya sınırına yakın olduğundan Pisidya Antakyası diye tanınıyordu. Efes'ten Kilikya'ya (bugünün Adana yöresine) uzanan önemli bir ticaret yolu üzerindeydi. Romalılar bu Antakya'yı Galatya eyaletinin Frikya-Galatika bölgesine kattılar. İmparator Augustus bu kenti Roma kolonisi olma onuruna yükseltti. Romalıların ellerine geçmeden önce Makedonyalı Selefkos Yahudiler'i oraya yerleşmeye teşvik etmişti. Bunun için Pavlus'la Barnabas oraya varınca "Şabat günü sinagoga" girebildiler (Res.İş. 13:14). Halka bir öğüt sözünü söylemeye çağrılınca Pavlus Sevinç Getirici Haber'i onlara bildirdi. Orada bulunan Yahudiler ve Yahudiler'in inancıyla ilgilenen Yahudi olmayanlardan birçoğu iman etti. Öbür Şabat günü "neredeyse tüm kent Tanrı Sözü'nü dinlemek için bir araya" gelince Yahudiler kıskandılar. Pavlus'un söylediklerine karşı konuştular. Sonra kent yöneticilerini kışkırtarak Pavlus'la Barnabas'ı bölgelerinden attırdılar. İki üç yıl sonra Pavlus "Rabbin Sözü'nü bildirdiği kentlerin her birine dönmeye, kardeşlerin durumunu öğrenmeye karar verdi (Res.İş. 15:36). Bu yolculukta Pisidya Antakyası'nı tekrar ziyaret etmiş olsa gerek.

ANTALYA

Pavlus ile Barnabas Kıbrıs'ın Pafos limanından açılıp Perge'ye varınca Anadolu'daki ilk müjde gezisine başladılar. Oradan Pisidya'ya Antakya'ya (Isparta'nın Yalvaç ilçesine) gittiler. Konya dolaylarını ziyaret ettikten sonra Perge'ye döndüler (Res.İş. b.13,14). Orada "Tanrı Sözü'nü bildirdikten sonra Antalya'ya indiler. Oradan da Antakya'ya -artık yerine getirmiş oldukları göreve başlamadan önce Tanrı'nın kayrasına teslim edildikleri yere- doğru yelken açtılar (Res.İş. 14:25-26). Antalya o çağda Attalia adıyla tanınırdı. Adın anlamı "Attalus'a ait". Bergama kralı ikinci Attalus onu kurdu (M.Ö.159-138). Üçüncü Attalus kenti Roma'ya bağışladı. Pamfilya'nın en önemli liman kentiydi. (PAMFİLYA'ya bakınız).

ANTİPATRİS

Bugün Ras el-Ayin (Arapça) ya da Roş ha-Ayin (İbranice) adıyla tanınan bu kent Eski Antlaşma çağında Afek diye çağrılırdı. İsa Mesih'i çocukken öldürmeye çalışan Hirodes bu kenti yeniden kurup Antipater adlı babasını anmak için adını Antipatris (Antipater'e ait) koydu. Bu kent Yeruşalem'den Kayseriye'ye Lidda üzerinden giden yoldaydı. Romalılar'ın kurduğu bu yoldan Pavlus tutuklu olarak Yeruşalem'den Kayseriye'ye götürüldü. Onu götüren askerler bir gecede Antipatris'e vardılar (Res.İş. 23:31). Ertesi gün dağlıktan ve Yahudiler'in yoğun olduğu bölgelerden ovaya inmiş oldukları için artık pusuya yatanlardan tehlike kalmadığından askerler Yeruşalem'e geri gönderildi. Sadece atlılar Pavlus'u Kayseriye'ye götürdü (Res.İş. 23:32,33).

APOLONYA

Bu kent Yunanlılar'ın güneş ilahı Apollos'tan adını almıştı. Anlamı Apollos'un yeri. Pavlus'la Silas Filippi'den ayrılınca "Amfipolis ve Apolonya'dan geçerek Selanik'e vardılar" (Res.İş. 17:1). Romalılar'ın kurdukları Egnatya yolu üzerindeydi. Aynı adı taşıyan başka kentler de vardı Akdeniz'in çevresinde.

APPİUS FORUMU

Roma'dan Napoli koyuna giden yolu kuran Appius Klavdius Kayikus Roma'nın güneyinde 65 kilometre uzaklığında bir alış veriş merkezini kurdu. 'Forum' çarşı yeri demektir. Böylece yerin adı Appius'un çarşı yeri anlamına gelir. Pavlus Roma'ya tutuklu olarak götürülürken Roma'daki kardeşle haber alınca "onu karşılamak için Appius Forumu'na kadar" gittiler (Res.İş. 28:15). Altmış beş kilometrelik yola katlandılar! Pavlus'u ne kadar seviyorlardı!

AR

Moab ülkesinin başkenti. İbranice'de kent demektir. Ar kenti Arnon deresine yakındı (Sayılar 21:13-15). Ama konumuyla ilgili kesin bilgimiz yoktur. Her nekadar İsrail oğulları komşu ülkesi olan Sihon'un krallığını ele geçirdilerse Moab'a ait hiçbir toprağa el uzatmaya izinleri yoktu. Musa halka şöyle buyurdu: "RAB bana dedi: 'Moab'ı sıkıştırma ve onlarla savaşa girişme; çünkü sana mülk olarak onun ülkesinden vermeyeceğim; çünkü Ar yurdunu Lut oğullarına mülk olarak verdim'" (Tesniye 2:9). Moab Lut'un oğluydu. Moab babadan anlamına geldiği sanılır. Büyük kızın babasıyla kurduğu yolsuz ilişkiye değinmiş olsa gerek. Yeşaya peygamber Ar kentinin yıkılacağını şöyle bildirir: "Moab'ın yükü. Çünkü Moab'ın Ar kenti bir gecede virane oldu, ve yok oldu" (Yeşaya 15:1).

ARAB

Adı 'pusuya yatma' anlamındaki bu kent Yahuda soyuna verildi (Yeşu 15:48). Hebron'a yakın dağlıktaydı. Bugünün Dumah'ın doğusunda bulunan Er-Rabiyeh viranesidir.

ARABA

Bu ad kuru ya da yanmış anlamını taşıyan bir kökten türetilerek çöl anlamına gelir. Kutsal Kitap'ta belirtili harfi tarif olmaksızın kullanılınca belirli bir yere değinmez: "Çocukları için bozkır (araba) onlara ekmek verir" (Eyub 24:5; 39:6). "Şaron çöl (araba) gibi" (Yeşaya 33:9). "Bozkır (araba) sevinecek, nergis gibi çiçeklenecek.. O zaman körlerin gözleri açılacak.. çölde sular ve bozkırda (araba) seller fışkıracak" (Yeşaya 35:1-6).

Belirtili harfi tarifle olunca (Ha-araba) bu ad, Galile gölünden Lut gölüne ve sonra Kızıl Deniz'in Akabah körfezine kadar uzanan derin vadi için kullanılır. Araba adı Galile gölünün çevresi için kullanılır: "Kuzeyde, dağlıkta ve Kinnerot (Galile gölü) güneyinde Araba'da" (Yeşu 11:2; aynı konu için: Yeşu 12:3; Tesniye 3:17). Ölü Deniz (Lut Gölü) eski çağda "Araba denizi" adını alırdı (Yeşu 3:16; 12:3; Tesniye 4:49; 2.Krallar 14:25). Lut gölü ile Kızıl Deniz'in arasındaki vadi için kullanılırdı: "Araba yolundan, Elat ve Etsyon-geber'den (Kızıl Deniz kıyısında bulunan iki kent), Seir'de oturan kardeşlerimiz Esav oğullarının yanında geçtik" (Tesinye 2:8; 1:7).

ARAB İLİ

Arab ya da arabi adı çöl ya da bozkır demektir. Bu ad İsrail topraklarının doğusunda ve güneyinde olan çöl ve bozkırlara verilirdi. Böyle yerlerde oturan halklara da Arab adı koyulurdu: "Bir yılda Süleyman'a gelen altının tartısı, alış veriş eden adamlardan ve tüccarın ticaretinden ve bütün Arab ili krallarından ve memleketin valilerinden gelenlerden başka altı yüz altmış altı talant altındı" (1.Krallar 10:14,15). Yeşaya bu bölge üzerinde şöyle peygamberlikte bulunur: "Arab ili üzerinde yük. Ey Dedaniler'in kervanları, Arab ili ormanında geceleyeceksiniz" (Yeşaya 25:13). Yeremya RABBiN elinden aldığı öfke şarabı bardağından birçok ülke arasında "bütün Arab ili krallarına ve çölde oturan karışık halkın bütün krallarına" içirdi (Yeremya 25:15-26). Hezekiel Arab ili krallarının Sur kentiyle kuzu, koç ve ergeç üzerinde ticaret yaptıklarına değinir (Hezekiel 27:2,12,21). Arabistan yarımadasının kuzey bölgelerini içine alır Arab ili.

ARABİSTAN

Eski Antlaşma'nın "Arab ili" diye adlandırdığı bölgeler Yeni Antlaşma'da "Arabistan" adıyla tanınır. Bu ad İsrail topraklarının doğusu ve güneyinde bulunan çöller ve bozkırlar için kullnılır. Yeni Antlaşma'da yalnız iki kez geçer. Her ikisi de Pavlus'un Galatyalılar'a mektubunda bulunur.

1/ Pavlus Şam yolunda yüceltilmiş Mesih'i gördükten sonra şunları bildirir: "O anda ne kimseye danıştım, ne de benden önce haberci olanları görmek üzere Yeruşalem'e gittim. Bunun yerine, Arabistan'a gittim, sonra yine Şam'a döndüm" (Galatyalılar 1:16,17). Pavlus'un Arabistan'ın neresine gittiğini bilmiyoruz. Kendisi başka bir mektubunda bize bir ipucunu verir: "Şam'da kral Aretas'ın atadığı vali beni ele geçirmek için tüm Şam kentini göz altına aldı. Bir çamaşır sepetinde pencerenin eşiğinden çıkarılıp kale duvarından aşağı indirilerek onun elinden kaçtım" (2.Korintoslular 11:32,33). Pavlus'un kaçması yeniden Şam'a döndüğü zaman oldu her halde. Kral Aretas'ın başkenti kaya ve uçurumlarla çevirili Petra'ydı. Acaba Pavlus oradaki Yahudiler'in sinagogunda Mesih'in Sevinç Getirici Haber'i bildirdi mi? Yahudiler'in orada çıkardığı bir kargaşalık nedeniyle miydi ki, Kral Aretas Pavlus'u tutuklamaya çalıştı? Oysa Resullerin İşleri Pavlus'u "ortadan kaldırmak için gece gündüz kent kapılarını" gözleyenlerin Yahudiler olduğunu bildirir (Res.İş.9:23,24). Her halde Şam'daki Yahudiler Kral Aretas'ın atadığı valiyle bu konuda söz birliği ettiler.

Şam, Kral Aretas'ın sınırlarının dışındaydı ama Romalılar'la yaptığı antlaşmaya göre Şam'da oturan Araplar'ı korumak ve cezalandırmak için atadığı vali kentte otururdu. Vali Şam'ın dışında işlenen suç yüzünden kimseyi tutuklamaya yetkisi yoktu. Ayrıca ancak ölüm cezasıyla çaptırılacak suç için bir kişiyi Kral Aretas'a teslim edebilirdi. Kral'ın Arap yurttaşlarını gözetmek için Şam'ın surlarını gözetleyen askerleri vardı. Bu askerler Pavlus'u ortadan kaldırmak için Yahudiler'e yardım edecekti. Ama Pavlus bunu öğrendi ve sepet içinde Şam'dan kaçabildi. Valinin Pavlus'u ortadan kaldırmak için Yahudiler'le işbirliği yapması Pavlus'un Kral Aretas'ın sınırları içinde Müjde'yi duyurmuş olma olasılığını ortaya koyar. Pavlus'un gittiği Arabistan Kral Aretas'ın krallığında olsa gerek. Büyük olasılıkla gittiği yer başkenti Petra'ydı.

2/ Arabistan'ın ikinci kez İncil'de geçmesi İsrail oğullarının Musa aracılığıyla Tanrı'dan aldığı ruhsal yasanın verildiği Sina yarım adasıyla ilgilidir. Tanrı vaadini insan girişimiyle gerçekleştirme çabası köle kadın Hacer'in İbrahim'e doğurduğu çocuğa benzetilir. Mısırlı Hacer'in oğlu İsmail "özgür kadının oğluyla miras" almadığı için "Paran çölünde oturdu" (Galatyalılar 4:30; Tekvin 21:21). Paran çölü Sina yarımadasındadır. "Hacer Arabistan'da bulunan Sina dağını simgeler. Bugünkü Yeruşalem'e koşuttur bu. Çünkü çocuklarıyla birlikte köleliktedir" (Galatyalılar 4:25). Hacer ruhsal yasayı simgeler. İnsan çabası kurtuluşla değil günah köleliğiyle sonuçlanır.

ARAM

Yüksek, ulu anlamındaki bu ad Kutsal Kitp'ta ilkin bir kişinin adı olaral kullanılır. Nuh'un torunlarından biri bu adı taşıdı: "Eber'in bütün çocuklarının atası ve Yafet'in büyük kardeşi olan Sam'a da çocuklar doğdu. Sam'ın oğulları: Elam ve Aşur ve Arpakşad ve Lud ve Aram" (Tekvin 10:21,22). İbrahim Arpakşad'ın ve Eber'in soyundandı (Tekvin 11:12-32). Bu soy bilinmeyen bir tarihte Fırat'la Dicle arasındaki ovanın güneyindeki Kildaniler'in Ur kentine yerleşti (Tekvin 11:31). Ur kenti bugünün Irak topraklarında bulunuyordu. Bu soydan bir kısım Kenan ülkesine gitmek üzere bugünün Urfa'ya bağlı Altınbaşak ilçesinin yakınlarında bulunan Haran'a gidip oturdular (Tekvin 11:31). İbrahim'in kardeşi Haran Ur'da ölmüştü. İbrahim'in öbür kardeşi Nahor aynı zamanda ya da daha sonra Haran'a gitmiş olsa gerek çünkü ileri bir tarihte Haran "Nahor'un şehri" diye tanınıyordu (Tekvin 24:10 ile 27:43'ü karşılaştırınız). Nahor'un oğullarından biri "Aram'ın atası" Kemuel'di (Tekvin 22:21).

Arami halklar adlarını ya Sam'ın oğlu, Aram'dan ya da Nahor'un torunu, Aram'dan, ya da belki her ikisinden aldılar. Bu iki soy birlikte oturmuş ve birbirine karışımış olabilirdi. Konuştukları dil Aramice (Süryanice) bugüne kadar Fırat ile Dicle ırmakları arasındaki topraklarda konuşulur. Mardin'in Midyat ilçesinde bu dili konuşan Süryaniler Aramiler'in bir koludur. Ta İbrahim'in zamanından bu yana Fırat ile Dicle ırmakları yöresinde oturagelmişlerdir. Aram halkının oturduğu bölgeler Aram adıyla tanınırdı. İsrail oğullarına lanet okumaya çağrılan Balam oralıydı: "Balak beni Aram'dan; Moab kralı beni Şark dağlarından getirdi" (Sayılar 23:7). İsrail oğullarının yıllar sonra RABBİ bırakıp Aram ilahlarına, Sayda ilahlarına, Moab ilahlarına ve başka birçok ülkenin ve halkın ilahlarına kulluk ettiğini okuruz (Hakimler 10:6). Daha sonraki çağda Davut'un "Şam Suriyesi'ne asker" koyduğunu görürüz (2.Samuel 8:6). Buradaki 'Suriye' kelimesinin aslı Aram'dır. Arami halkların bir kolu Şam ve yörelerinde otururdu. Eski Antlaşma'da 'Süriye' ya da 'Suriyeli' kelimesinin geçtiği her defa aslı 'Arami' kelimesidir. İbrahim'in kölesi oğluna eş aramaya gittiği Nahor'un şehri Mezopotamya ülkesindeydi (Tekvin 24:10). 'Mezopotamya' adı Eski Antlaşma'nın Eski Yunanca tercümesinden gelir. 'Nehirler arası' demektir. Aslı 'Nehirlerin Aramı' anlamındaki 'Aram-Naharayim' adıdır. Bu kelime

60. Mezmur'un başlığında bulunmaktadır. Aynı yerde 'Aram Tsoba' adlı bir ülkeden söz edilir. Başka ayetlerde aynı ülke 'Tsoba Suriyesi' olarak tanınır. Aram halkının bir kolunun oturduğu başka bir bölge olduğu düşünülüyor. 'Aram' kelimesi 'Paddan-Aram' adında da geçer: "İshak Arami Laban'ın kızkardeşini, Paddan-Aram'dan Arami Betuel'in kızı Rebeka'yı kendisine karı olarak aldığı zaman, kırk yaşında idi" (Tekvin 25:20). Paddan-Aram'ın Aram-Naharayim bölgesi için kullanılan başka bir ad olduğu görülür. Böylece 'Aram' adıyla anılan bölgelerin Dicle ile Fırat arasındaki Türkiye'nin güney illerini ve Irak'ın kuzey yörelerini, Türkiye'nin Hatay ilini, Suriye'nin ve Lübnan'ın topraklarını içine aldığını söyleyebiliriz. Bu bölgeler Kutsal Kitab'ın daha sonraki çağlarında 'Suriye' adıyla tanınırdı. Bu adın ya 'Aşur'dan ya da 'Sur' kentinden geldiği sanılır (Bakınız SURİYE başlığı altına).

ARARAT

Nuh gemisi bu yörenin dağlarına oturdu. "Gemi yedinci ayda, ayın on yedinci gününde Ararat dağları üzerine oturdu" (Tekvin 8:4). Aşur imparatorluğu zamanında Aşur kralı Senharib Yahuda'ya karşı savaş açtı (2.Krallar 18:13). Kral Hizkiya RABBE dua ettikten sonra RABBİN meleği Aşur ordugahında 185 bin kişiyi öldürdü. Senharib Nineve'ye döndü, "kendi ilahı Nisrok'un evinde tapınırken Adrammelek ve Şaretser onu kılıçla vurdular; ve Ararat diyarına kaçtılar" (2.Krallar 19:37; İşaya 37:38).

Bugünün Irak topraklarında bulunan Aşur krallığından kalma yazıtlarda 'Urartu' adıyla anılan bir ülkeden söz edilir. Uzamanlar bu ülkenin Kutsal Kitap'taki Ararat olduğunu düşünmekteler. 'Urartu' Van gölünün çevresindeydi. Nuh gemisinin kalıntılarının 5214 metre yüksekliğindeki Büyük Ağrı Dağı'nın tepesinde hala bulunduğu sanılmaktadır. Yüzyıldan beri dağı tırmanıp oradaki buz tabakasında gemiyi ya da parçalarını gördüklerine tanıklık eden birçok kişi olmuştur. Urartu'nun başkenti ilkin Van'daydı daha sonra da Toprakkale'deydi. Urartu halkı taptıkları ilaha değinerek kendilerine "Haldi çocukları" adını verirdi. Kutsal Kitap'ta son olarak bu ülkenin adı Yeremya'nın bir peygamberlik sözünde geçer: "Milletleri ona (Babil'e) karşı hazırlayın, Ararat, Minni ve Aşkenaz krallıklarını ona karşı çağırın" (Yeremya 51:27). Minni'nin eski yazıtlardaki Mannai halkı olduğu sanılır. Bu halk Türkiye, İran ve Irak sınırlarının birleştiği bölgede otururdu. Aşkenaz Kafkasya bölgesinde oturan bir halk. Bu komşu halkları Babil'e saldıracaktı.

ARGOB

Musa İsrail oğullarına RABBİN yaptığı iyiliklerini hatırlatırken "Tanrımız RAB Başan kralı Og'u da, bütün halkını da elimize verdi.. O vakit onun bütün kentlerini, altmış kenti, bütün Argob yöresini, Başan'da Og'un ülkesini aldık" (Tesniye 3:1-4). Argob yöresi Galile gölünün doğusunda bulunuyordu. Başan ülkesi Galile'nin doğusu ve kuzey doğusunda Şam'a doğru uzanıyordu. Bazı uzmanlar Argob'un Yeni Antlaşma zamanında Trahonitis adıyla tanınan 32 kilometre genişliğinde ve 48 kilometre uzunluğunda olan yüksek ova olduğunu kabul ederler (Luka 3:1). Bir araştırmacı bu ovada altmış kentin bulunduğunu yazar. Oradaki evlerin kalın duvarlı, büyük ve sağlam, tam dev adam Og'a göre olduğunu belirtir. "Çünkü Refalar'dan artakalan ancak Başan kralı, Og vardı; işte onun yatağı demir yataktı.. uzunluğu dokuz arşın (yaklaşık 4 metre) ve eni dört arşın (yaklaşık 1 metre 80 santimetre) idi (Tesniye 3:11).

ARİMATEA

"Yahudiye'de Arimatea kasabasından olan" Yusuf adlı iyi ve doğru bir adam "Pilatus'a gidip İsa'nın cesedini istedi" (Luka 23:50-52). Yuhanna bu Yusuf'u şöyle anlatır: "İsa'nın öğrencisiyken Yahudi yetkililerden korktuğundan kendisini gizleyen Arimatealı Yusuf, İsa'nın cesedini kaldırmak için Pilatus'tan dilekte bulundu" (Yuhanna 19:38). Arimatea kasabasının nerede olduğu kesin olarak bilinmez. Çağımızın ilk yüzyıllarının yazarı Evsebius Samuel'in doğduğu Ramah kenti olduğunu söyler. Ramah Yeruşalem'in kuzey batısında Efraim dağlığında bulunuyordu.

ARİOPAGOS

Atina'da bulunan Arios Pagos (savaş ilahının tepesi). Yunanlının 'Arios' adını verdiği savaş tanrısı Romalılarca Mars diye tanınırdı (Mart ayı bu adtan gelir). Tepe Atina'nın en yüksek tepesi olan Akropol'un güney batısında bulunur. Atina kentinin kuruluş sıralarında bu tepede bir yargı kurulu toplanmaya başladı. Bu kurul daha sonra 'agora' adıyla tanınan Atina'nın çarşı meydanında toplanırdı. Toplanma yeri çatısı sütünlerle desteklenen yanları açık olan kral sundurmasıydı. Pavlus'un zamanında hala Ariopagos adıyla tanınırdı. Başka işleri arasında kurul, ahlak ve din sorunlarını gözetlemekle yükümlüydü. Bunun için "İsa'yı ve ve ölülerden dirilişe ilişkin Sevinç Getirici Haber'i" yayan Pavlus'u "tuttukları gibi Ariopagos'a getirdiler. 'Yaydığın bu öğretinin ne olduğunu öğrenebilir miyiz?' diye sordular" (Res.İş. 17:18,19). Pavlus gerçek Tanrı'yı tanıtıp ölüler arasından diriltilen İsa'nın Tanrı'nın saptadığı bir günde dünyayı adaletle yargılayacağını bildirince "kimisi alay etti; kimisi de, 'Bu konuda seni başka bir kez yine dinlemek isteriz' dedi. Böylece Pavlus onların arasından çıkıp gitti. Ama bazı kimseler ona katılarak iman ettiler. Bunların arasında Ariopagos'tan Diyonisiyos (kurulun bir üyesi), Damaris adlı bir kadın ve başkaları da vardı" (Res.İş. 17:31-33).

ARMAGEDON

"Sonra baktım, ejderin, canavarın ve yalancı peygamberin ağzından kurbağaya benzer üç kirli ruh çıktığını gördüm. Bunlar belirtiler yapan cinlerin ruhlarıdır. Evrensel Egemen Tanrı'nın Büyük Günü'nde kopacak savaş için, tüm yeryüzü hükümranlarını bir araya toplamak amacıyla onlara giderler.. Cinlerin ruhları yeryüzü hükümranlarını İbranice Armagedon denen yerde bir araya topladılar" (Vahiy 16,13-16). Bazı uzmanlara göre Armagedon simgesel bir adtır, belirli bir yerle ilgisi yoktur. Ama İbranice olduğuna göre "Megiddo tepesi" anlamındadır. Megiddo kenti Esdraelon ovasının güney ucundaydı. Tarih boyunca bu ovada önemli savaşlar ve felaketler olmuştur: Barak ile Debora'nın Kenanlılar üzerindeki yengisi (Hakimler 4,15), Gideon'un Midyanlılar'ı dağıtması (Hakimler 7), kral Saul'un ölümü (1. Samuel 31,8) ve kral Yoşiya'nın öldürülmesi (2. Krallar 23,29-30). Tanrı'nın Büyük Gününde kopacak savaş için çok uygun bir sahne!

ARNON

Doğudan batıya akan ve Lut gölüne boşanan dere. Çok eski bir çağda Arnon'un güneyine düşen yöreler Moab'a ve onun kuzeyine düşen yöreler Amoriler aitti. "Moab sınırı Arnon'du" (Hakimler 11:18). Musa'nın yönetimindeki İsrail oğulları Moab topraklarını ele geçirmeye hiç çalışmadılar. Arnon'a güneyden yaklaşıp geçtiler. "Arnon vadisinden Hermon dağına kadar memleketi" ele geçirdiler (Tesniye 3:8). Amoriler Kralı Sihon'un ve Başan Kralı Og'un ülkelerini aldılar. Musa bunları nasıl böldüğünü şöyle anlatır: "Arnon vadisinin yanında olan Aroer'den itibaren memleketi ve Gilead dağlığının yarısını şehirleriyle beraber Rubeniler'e ve Gadiler'e verdim; ve Gilead'dan artkalanı ve Og'un ülkesi olan bütün Başan'ı, bütün Argob ülkesini Manasse'nin yarım sıptına verdim" (Tesniye 3:12,13). Arnon "çoşkun dere" demektir. Bugün Mucib vadisi diye tanınır.

AROER

1/ Doğudan batıya akan ve Lut gölüne boşanan Arnon deresinin kuzey kıyısında bulunan bir kent. Adın anlamı "duvarla çevirilmiş." Amoriler'in güney sınırını koruyan bu kent, Lut gölünün doğusunda 24 kilometre uzaklığında bulunan bugünün Ara'ir kentidir. Arnon deresi o noktada derin bir boğazdan geçer. Aroer Musa ile İsrail oğullarının ilk ele geçirdikleri kentti. Arnon deresini güneyden geçip kuzeyinde bulunan Amoriler memleketini aldılar. Bu memleket Ruben ve Gad boyları arasında bölündü (Tekvin 3:12). Üç yüzyıl sonra Ammon oğulları Aroer ve yöresine sahip çıkmak istedi (Hakimler 11:3). Ama Yeftah bunu kabul etmedi ve Ammon oğullarıyla savaşıp bazı kentlerini ele geçirdi (Hakimler 11:14-33). Yıllar sonra Şam kralı Hazael Aroer'e saldırdı (2.Krallar 10:31-33). Moab halkına ait bir yazıttan o çağda Moab kralı Meşa'nın "Aroer kentini ve Arnon kıyısındaki yolu" yaptığını biliyoruz. Yeremya zamanına kadar Aroer Moab'ın ellerinde kaldığı peygamberin bildirdiği RABBİN şu sözünden anlarız: "Moab'ı harap eden sana karşı çıktı, senin hisarlarını yıktı. Ey sen, Aroer'de oturan dur da bekle; kaçan ere ve kurtulan kadına sor: 'Ne oldu?' de. Moab utandı çünkü yıkıldı.." (Yeremya 48:18-20).

2/ Başka bir Aroer'den söz edilir. Bu kent Yahudiye'nin Negev (Cenub - güney) bölgesindeydi. Beer-şeba'nın 20 kilometre güney doğusundaydı. "Davut Tsiklag'a geldi, ve 'İşte RABBİn düşmanlarından size bir hediye,' diyerek Yahuda ihtiyarlarına, kendi dostlarına, Cenub'daki Ramot'ta olanlara.. ve Aroer'de olanlara.. ve Davut'la adamlarının çok kereler gitmiş oldukları yerlerin hepsine çapul malından gönderdi" (1.Samuel 30:26-31). Davud'un ordularının yiğitleri arasında "Aroerli Hotam'ın oğulları Şama ve Yeiel" vardı (1.Tarihler 11:44).

ARPAD

Bu kentin Halep'in kuzeyinde bulunan Tel Rifa'ad olduğu düşünülüyor. Arpad kenti Şam ve Hamat kentlerinin müttefikiydi (Yeremya 49:23). Şam kentini ele geçirebilmek için Aşur kralları Mesih öncesi 754 yılından 720 yılına kadar onu bir kaç kez ele geçirdi. RAB Aşur krallarının gururunu ve hırsını kendi amacı için kullanacağını şu çarpıcı peygamberlikle açıklar: "Ey Aşurlu, öfkemin değneği! Onun elindeki asa benim gazabamdır. Onu kötü bir ulusa karşı göndereceğim.. gazap ettiğim halka karşı ona emredeceğim. Ama o böyle düşünmüyor.. ancak onun yüreğinde olan yok etmek ve birçok ulusu kesip atmaktır. Çünkü diyor: Reislerimin hepsi kral değil mi? Kalno da Karkemiş gibi değil mi? Hamat da Arpad gibi değil mi? Samiriye Şam gibi değil mi? Oyma putları Yeruşalim'in ve Samiriye'ninkinden daha iyi olan putlarına ne ettimse, Yeruşalim'e ve onun putlarına da etmez miyim? Rab.. Yeruşalim'de bütün işini başarınca, Aşur kralının mağrur yüreğinin semeresini ve yüksek bakışlarının güzelliğini cezalandıracağım" (Yeşaya 10:5-12; 2.Krallar 18,19; Yeşaya 36,37 bölümlerine de bakınız). Arpad'ın anlamı yatak ya da refah yeri olarak verilir.

ARVAD

Anlamı sığınma yeri olan bu yer Suriye kıyısından 3 kilometre açığında bulunan Ruad adasıdır. Nuh oğlu, Ham oğlu Kenan'ın soyundan gelen Kenanlı kabilelerinin arasında Arvadiler bulunuyordu (Tekvin 10:18). Bu kabileler "Sayda'dan Gaza'ya kadar.. dağıldılar" (Tekvin 10:19). RABBİN Hezekiel'e verdiği Sur kenti için olan ağıtta şunları okuruz: "Sayda'da ve Arvad'da oturanlar senin kürekçilerindi; ey Sur.. Arvad oğulları ile senin ordun çepçevre duvarların üzerindeydiler" (Hezekiel 27:8-11).

ASOS

Pavlus Yunanistan'dan Suriye'ye dönerken Makedonya'dan Troas'a gemiyle gitti. Pavlus'la yolculuk yapan Luka yolculuğu şöyle anlatır: "Biz gemiye binip Asos'a açıldık. Oradan Pavlus'u almayı amaçladık çünkü yolculuğunu bu yoldan düzenlemişti. Kendisi karadan gidecekti. Asos'ta bizi karsıladı. Onu gemiye aldık ve Midilli'ye geldik" (Res.İş. 20:13,14). Pavlus herhalde şafak sökerken kalkıp yola koyulmuş, bir günde bugün Çanakkale'ye bağlı Gülpınar ile Odun İskelesi arasında bir harabe olan Troas'tan Asos'a kadar olan 35 kilometrelik yolu yürümüş. Gemiyle giden Luka ile öbür arkadaşları ise Baba Burnu'ndan dolanarak daha uzun bir deniz yolculuğunu yaptılar. Asos bugün Edremit körfezinin kuzey kıyısındaki Bahremkale'dir. Bahremköyü'ne yakın olan bu kale Bizans çağından kalmadır. Büyük bir kaya üzerinde kurulmuştu. Eski çağda Asos kenti bu kayanın yanındaydı ve kayanın üstünde yalancı bir tanrının tapınağı bulunmaktaydı.

Pavlus neden tek başına karadan gitmeyi seçti? Her halde yalnız başına dua etmek istediğindeydi. O arada onu uğraştıran önemli konunun ne olduğunu daha sonra Miletos'ta Efesos topluluğunun ihtiyarlarıyla buluşunca yaptığı konuşmadan anlayabiliriz: "Kutsal Ruh her kentte bana tanıklık ederek, beni cezaevi bağlarının ve acılar zincirinin beklemekte olduğunu bildiriyor. Ama bunlardan hiçbiri yaşamımı kendi gözümde değerli kıldıramaz. Tek amacım çalışma dönemimi ve Rab İsa'dan aldığım hizmeti sona erdirmektir. Bu hizmet, Tanrı kayrasının Sevinç Getirici Haberi'ne tanıklık etmektir" (Res.İş. 20:23,24). Rab Kutsal Ruh'un çeşitli yerlerdeki kardeşlerin ağızlarına koyduğu peygamberliklerle cezaevine kapatılacağını bildiriyordu. Pavlus Asos yolunda dua ederek bu peyamberliklerin amacını Rab'ten öğreniyordu her halde. Haber, Pavlus'un kaçıp kendini kurtarabilmesi için değil, Rab'de güçlenerek onları karşılamak üzere önceden hazırlanabilmesi içindi.

ASYA

Günümüzde olduğu gibi eski çağda da Asya adı Asya kıtası için kullanılırdı. Ama o çağdaki Yunanlılar kıtanın batı kesiminden bir parça olan Türkiye'nin Ege bölgesini belirtmek için Asya adını en çok kullanırdı. Mesih'ten önceki çağlarda Yunanlılar Ege Denizi'ni aşıp Ege bölgesinde bağımsız kentler kurmuşlardı. M.Ö. 3. yüzyılda Bergama kralları bu kentlere egemen oldu. M.Ö. 133 yılında Bergama krallarının toprakları Romalılar'a armağan edildi. Daha sonra Romalılar Ege Denizi kıyısını, adalarını ve Anadolu'nun yüksek ovasına kadar Ege'nin iç bölgesini birleştirip bir eyalet kurdular. Roma'nın egemenliği bu eyalette eyaletin dokuz belirli kentinde bulunan ve Roma'daki senatoya bağlı bir "prokonsolos"un ya da bir yardımcısının yönettiği "agoraioi" adıyla bilinen mahkemeler aracılığıyla sağlanırdı. Bunlardan biri Efes'te bulunuyordu. Tiyatro'daki ayaklanmayı teskin eden kent görevlisi, "Dimitrios'la sanatçı arkadaşları birinden davacı iseler, mahkemeler açıktır, yargıçlar (prokonsoloslar) vardır" dedi (Res.İş. 19:38). Dimitrios halkı ayaklandırmaya çalışırken şunları bağırmıştı: "Bu Pavlus'un yalnız Efes'te değil, nerdeyse tüm Asya'da, el yapıtı nesneler tanrı değildir dediğini görüyor ve duyuyorsunuz" (Res.İş. 19:26). Pavlus ve arkadaşlarının Tanrı Sözü'nü Asya bölgesinde yaymaları Kutsal Ruh tarafından engellenmişti (Res.İş. 16:6). Ama birkaç yıl sonra "Pavlus iç Anadolu'yu dolaşarak Efes'e geldi" (Res.İş. 19:1). Orada yaklaşık üç yıl kalıp öğretti. "Sonunda Asya'da yaşayan herkes -Yahudi olsun, Yunanlı olsun- Tanrı Sözü'nü duydu" (Res.İş. 19:10). Tanrı'nın kararlaştırdığı vakit en verimli çalışmayı sağladı. Asya'dan şu ayetler söz eder: Res.İş. 2:9; 6:9; 19:22; 19:27; 19:31; 20:4; 20:16; 20:18; 21:27; 24:18; 27:2; 1.Korintoslular 16:19; 2.Korintoslular 1:8; 2.Timoteos'a 1:15; 1.Petros 1:1; Vahiy 1:4,11.

AŞDOD

Adın anlamı kaledir. Filistiler'in beş kentinden biriydi. Öbürleri Gaza, Gat, Ekron ile Aşkelon'di. Aşdod bugünkü Gaza'nin (Gazze'nin) kuzey doğusunda 28 kilometre uzaklığında bulunan Esdud kasabasıdır. Yeşu bu kenti ve çevresini Yahuda soyuna verdi (Yeşu 15:45-47). Oysa RABBİN Yeşu'a söylediği gibi: "Mülk olarak alınacak pek çok yer kaldı. Kalan yer şudur: bütün Filistiler yöresi.. Filistiler'in beş beyleri, Gazalılar, Aşdodlular, Aşkelonlular, Gatlılar ve Ekronlular.." (Yeşu 13:1-3). Aşdod'da, Gaza'da ve Gat'ta dev ırk olan Anaklar bulunuyordu (Yeşu 11:22). Bu dev ırk yıllar sonra hala Filistiler'le birlikte oturmakta olduğu, dev adam Golyat'ın öyküsünden anlaşılır: "Filiştiler ordugahından adı Golyat olan Gatlı pehlivan çıktı, boyu altı arşın ve bir karıştı (2 metre 92 santimetre)" (1.Samuel 17:4). Filistinde yaklaşık bu çağa ait aynı büyüklükte insan iskeletleri bulunmuştur. Aşdod'la ilgili en önemli olay RABBİN antlaşma sandığının savaşta alınıp Aşdod'daki Dagon adlı ilahın tapınağına koyulmasıydı (1.Samuel 5:1-5). "Ertesi günü erken kalktılar ve işte Dagon RABBİN sandığı önünde yüzüstü yere düşmüştü. Dagon'u alıp yine yerin koydular." Bu kez Dagon düşüp parçalandı. RAB Aşdodlular'ı urlarla vurduğu için Aşdodlular sandığı Gat'a gönderdiler.

Aşur kralı ikinci Sargon M.Ö.711 yılında Aşdod kentini yerle bir etti (Amos 1:8; Yeşaya 20:1). Yeremya "lanetlik olsunlar diye.. bütün Filistiler ülkesi krallarına, Aşkelon'a, Gaza'ya, Ekron'a ve Aşdod'dan artakalanlar.. RABBİN elinden.. öfke şarabı kasesini.." alıp içirdiğini yazar (Yeremya 25:15-26). Aşdod'dan ancak artakalanlar vardı. Aşdod'un durumu daha da kötü olacaktı (Tsefanya 3:4; Zekarya 9:6). Sürgünden dönen Yahudiler'den bazıları Aşdodlu karılar aldı (Nehemya 13:23-25). Hirodes kenti yeniden kurdu ve kent Yeni Antlaşma çağında Azotos adını taşıdı. (Bakınız AZOTOS'a).

AŞKELON

Aşkelon bir çeşit meşe ağacının adıyla ilgilidir. Ak Deniz'in kıyısında Yafa ile Gazze (Gaza) arasında bulunan bugünkü Askalon kentidir. Çok eski çağlarda Av halkı bu kentte ve yöresinde oturuyordu (Tesniye 2:23). İsrail oğulları Kenan ülkesini aldığı zaman Filistiler'in elindeydi. Yeşu yaşlanınca: "Mülk olarak alınacak pek çok yer kaldı. Kalan yer şudur: bütün Filistiler yöresi.. Filistiler'in beş beyleri, Gazalılar, Aşdodlular, Aşkelonlular, Gatlılar ve Ekronlular.." (Yeşu 13:1-3). Hakimler çağında Yahuda soyu Gaza, Aşkelon ve Ekron kentlerini ele geçirdi (Hakimler 1:18). Bir süre sonra "İsrail oğulları RABBİN gözünde kötü olanı yaptılar; ve RAB onları kırk yıl Filistiler'in eline verdi" (Hakimler 13:1). O sırada Filistiler Gaza, Aşkelon ve Ekron kentlerini ele geçirmiş olsa gerek çünkü Şimşon İsrail'i Filistiler'den kurtarmaya başlayınca "RABBİN Ruhu kuvvetle onun üzerine geldi ve Aşkelon'a indi ve onlardan otuz kişi vurdu" (Hakimler 14:19). Sağken Filistiler'le birçok savaş yapan kral Saul'un savaştaki ölümüne yas tutarken Davut şunları söyler: "Yiğitler nasıl düştüler! Filistiler'in kızları sevinmesinler diye Gat'ta bunu bildirmeyin, Aşkelon sokaklarında yaymayın" (2.Samuel 1::19,20).

Daha sonraki çağda RAB peygamberleri aracılığıyla Aşkelon'un geleceğini şöyle bildirdi: "Aşkelon viran olacak. Yahuda evinden artakalanların olacak.. sürülerini otlatacaklar ve akşamlayın Aşkelon evlerinde yatacaklar; çünkü.. RAB sürgünlerini geri getirecek" (Tsefanya 2:4-7; Yeremya 47:5-7). Aşkelon M.Ö.604 yılında Babil kralı Nebukadnetsar'a karşı ayaklanınca kralı öldürüldü ve halkı tutsak edildi. Peygamberlerin bildirdiği RABBİN sözü böylece gerçekleşti. Sürgünden dönen Yahudi çobanlar Aşkelon'un harabelerinde damı olan evlerde oturdular. Daha sonra Sur'un ve Yunanlılar'ın etkisi altına düştü. Eski Antlaşma kitabının kapsadığı çağdan sonra Yunanlılar'a karşı ayaklanan Yonatan Makkabeos Aşkelon'u ele geçirdi. Büyük Hirodes orada doğdu ve kız kardeşi Salome orada oturdu.

AŞTAROT

İbranice'de Aştarot veya Aşterot adını alan Kenanlıların ana tanrıçası, Yunanaca'da Astarti olarak tanınırdı. Bu tanrıça ayrıca aşk ve savaş tanrıçasıydı. Kenanlılar'ın bu tanrıçaya tapma biçimleri iğrençti. Kutsal Kitab'ın şu ayetlerinde adı geçer: Hakimler 2:13; 10:6; 1.Samuel 7:3,4; 12:10; 31:10; 1.Krallar 11:5,33; 2.Krallar 23:13. Bunun yanı sıra Aştarot adı bir kente verildiğini görürüz. Ona ilk kez Tekvin'de İbrahim'in yaşadığı çağda değinilir: "Kedorlaomer ve kendisiyle beraber olan krallar geldiler ve Refalar'ı Aşterot-karnaim'de vurdular" (Tekvin 14:5-7). Başan kralı Og'un Aştarot'ta oturduğunu öğreniriz (Tesniye 1:3). Bu kentte aynı adla tanınan tanrıçaya özgü bir tapınağın bulunduğunu sanmak yerindedir. Bu kent Galile gölünün doğusunda bulunan Tel Aştarah'tır. Bazı uzmanlar Aşterot-Karnaim ile Aştarot'un aynı, bazıları ise apayrı yerler olduğu düşüncesi üzerinde durmaktalar. Konuya şu alıntı aydınlık getirebilir: "İsrail oğullarının vurdukları ve gün doğusuna doğru Erden ötesinde, doğuya doğru bütün Araba ile Arnon vadisinden Hermon dağına kadar yurtlarını mülk olarak aldıkları ülkenin kralları şunlardır: Aştarot'ta ve Edrei'de oturan Refalar bakiyesinden Başan kralı Og'un yurdu.." (Yeşu 12:1-4). Refalar'ın hem Aşterot-karnaim'de hem de Aştarot'ta oturmaları ikisinin aynı yer olduğu sanısını güçlendirir.

Bu kent Manasse soyunun yarısına verilen mirasın arasındaydı (Yeşu 13:31). Daha sonraki çağda Levililer'e ait bir kent olduğu bildirilir: "Gerşom oğullarına Manasse yarım kabilesinin aşiretinden, Başan'da Golan ile otlaklarını ve Aştarot ile otlaklarını.. verdiler (1.Tarihler 6:71,76). Aynı olaya Yeşu 21:27 ayetinde değinildiği sanılır: "Levililer aşiretlerinden, Gerşon oğullarına Manasse'nin yarım kabilesinden adam öldüren için sığınacak kent olan Başan'daki Golan'la otlağını ve Be-eştera ile otlağını iki kent." Be-eştera'nın Beyt-aştara adının kısaltılmış biçimi olarak kabul edilirse Aştara evi anlamına gelir. Aştarot çoğul bir sözcüktür. Aştara onun tekilidir. Böylece Be-eştera'nın Aştarot kenti için aynı adın değişik biçimi olduğu görülür. İğrenç ve utanç verici tapma usullerinin hakim olduğu bir kentin gerçek Tanrı'ya kutsallık içinde tapınan Levililer'e verilmesi hoş bir değişmedir. Ne yazık ki, İsrail oğulları RAB'den uzaklaşınca bu iğrenç

tapmaya döndüler: "Beni bıraktılar ve Saydalılar'ın ilahesi Astarti'ye.. tapındılar" (1.Krallar 11:33).

AŞUR

Eski Aşur halkının oturduğu ülke. Bu ülkenin hükümdarları M.Ö. 9'üncü ile 7'inci yüzyıllar arasındadaki çağda bütün Orta Doğu'yu etkileyen bir imparatorluk kurmuşlar. Aşur Nuh'un torunuydu. Babası Sam'dı (Tekvin 10:21-22). Böylece Sami halklardan olduğu anlaşılır. Kent olarak Aşur'a ilk kez Ham'ın oğullarının dağılımıyla ilgili olarak değinilir: "Ham'ın oğulları Kuş.. Nimrod'un babası oldu; o yeryüzünde kudretli adam olmaya başladı.. Onun krallığının başlangıcı Şinar ülkesinde Babil, Erek, Akkad ve Kalne idi. O ülkeden Aşur'a çıktı, Nineve'yi, Rehobot-ir ve Nineve ile Resen'i bina etti" (Tekvin 10:6-12). Aşur kenti bugünkü Irak topraklarında bulunuyordu. Dicle ırmağının batı kıyısında Mezopotamya'nın en geniş olduğu bölgede, Irak'ın kuzeyindeydi. Nimrod'un krallığının bulunduğu Babil, Erek ve Akkad ise Irak'ın orta bölgesindeydi. Aşur halkının ne zaman Aşur kentini kurduğu bilinmiyor. Ama bunun Nimrod'un Nineve, Rehobot-ir ve Resen'i kurmasından önce olduğu sanılmaktadır. Sam'ın oğlu Aşur, Ararat dağlarından güneye göç edip Aşur kentinin kurmuş olabilirdi. Ama herhalde onun soyu Babil çevresine kadar göç edip ve RAB Babildekiler'in dilini karıştırdıktan sonraki dağılmada kuzeye göç ederek atalarının adını kurdukları kente koymuşlar. Bu görüş Aşur halkının ilahlarının arasında en önemli yer tutanın ulusun kurucusu olan büyük Aşur'un bulunmasıyla önem kazanır. Ayrıca Aşurlular'ın Babil kültüründen etklilenmesi bu görüşü destekler. Aşurlular'ın yazıtlarında anavatanlarının Babil olduğunu belirtir. Irak'ın Kirkuk kentine yakın olan Yorgan Tepe'de (eski Nuzu kentinde) bulunmuş yazıtlar Aşur kentinden söz eden en eski belgelerdir. Aşur halkının, Ham'ın soyundan geldiği sanılan Sümer halkıyla biraz karışmıştı ama Aşur ülkesinde yerleşince kendilerini başka halklardan ayrı tuttular. Ülkeleri Aşur kenti ve çevresinde bulunan Dicle ve Zab ırmaklarının ovalarıydı. Tarih boyunca Babil ile Aşur arasında siyasal rekabet süregelmiştir. Aşur güçlü olunca etkisini Babil ve onun güneyindeki kentler üzerine kurardı. Babil güçlü olunca Aşur'a egemen kesilirdi.

ATAROT

Taçlar demektir.

1/ Erden (Ürdün) ırmağının doğusunda bulunan ve İsrail oğullarının Kral Sihon'la yapılan savaşta yıktıkları kentlerden biri. Gad oğulları bu kenti yeniden kurup oturdular (Sayılar 32:1-5; 33-36).

2/ Atarot-şofan aynı çevrede bulunan ayrı bir yer ya da aynı yer (Sayılar 32:33).

3/ Atarot-addar. Efraim soyuna verilen mirasın sınırında bir kent (Yeşu 16:5). Sınırın ötesinde Benyamin soyuna verilen miras bulunuyordu (Yeşu 18:11-13). Beyt-el kentine yakındı. (Bakınız BEYT-EL'e).

ATİNA

Eski Yunanistan tek bir devlet değildi. Belli başlı her kent bağımsız bir devletti. Bu kentlerden biri Atina'ydı. Çok eski bir tarihe dayanır. M.Ö. 1608 yılına kadar krallar orada egemendi. Ondan sonra "arhon" adını taşıyan yöneticiler vardı. Atinalılar M.Ö. 480 yılında saldırgan Fars ordusunu Salamis'te yenilgiye uğrattı. Aydın bir yönetici olan Perikles'in zamanında kentte sanat, edebiyat ve mimarlık çok gelişti. Bu yöneticinin ölümünden önce Yunanistan'ın Peleponnis yarım adasında çıkan savaşta Sparta kentinin ordusu Atina ordusunu yenerek Atina üzerine egemen oldu. Uğradığı siyasal değişikliklere karşın Atina bilginler ve filozoflar kenti olmayı südürebildi. M.Ö. 86 yılında Romalı general Sulla Atina'yı ele geçirdi. Romalılar Atina'yı "federal kent" kıldı. Buna göre Roma'ya vergi ödemekten bağışık, Roma valisinden bağımsız ve özerk mahkemelere sahip kaldı. O çağın üç büyük üniversite kentleri olan Atina, Tarsus ve İskenderiye arasında en büyüğü Atina'ydı.

Pavlus Makedonya'da yinelen saldırılar nedeniyle Veriya'dan deniz yoluyla Atina'ya ulaştı (Res.İş. 17:15). Selanik'teki yeni topluluğun durumunu çok merak ettiği için Timoteos'u oraya göndererek Atina'da tek başına kalmaya yeğledi (1.Selanikliler 3:1-3). Pavlus orada "Silas'la Timoteos'u beklerken, kentin bir uçtan öbür uca yalancı tanrılar yatağı olduğunu görünce ruhu aşırı oranda tedirgin oldu" (Res.İş. 17:16). O çağdan kalma kalıntılar ve o çağın yazılarından edindiğimiz bilgiler Pavlus'un bu izlenimini destekler. Kentin adı orada tapılan yalancı tanrıçasının adıdır. Atina adlı bilgelik tanrıçasının büyük bir heykeli Atina'daki Akropolis tepesinde dikili duruyordu. O tepede, agorada ve kentin birçok yerinde çeşit çeşit ilahların heykeller ve tapma yerleri bulunuyordu. Pavlus Ariopagos mahkemesince (ARİOPAGOS'a bakınız) öğretişi konusunda sorguya çekilince şunları söyledi: "Atinalı arkadaşlar! Sizlerin her bakımındam dini bütün kişiler olduğunuzu görüyorum. Çünkü dolaşırken sizce dinsel önemi olan yerlere bakıyordum. Bu arada bir sunak gördüm. Üstünde bir yazı vardı: 'Bilinmeyen bir Tanrı'ya'" (Res.İş. 17:22,23). M.S. 2. yüzyılda yazan Pausanias Atina'da 'Bilinmeyen bir Tanrı'ya' tapmak için kurulan sunaklardan söz eder. Ayrıca yazar ilahlara tapmaya verilen önem bakımından Atina'nın diğer bütün devletlerden ileri olduğunu belirtir.

Pavlus'un ruhundaki tedirginlik bilgeliğe önem veren bu kişilerin safsata ilahların peşine gitmelerinden ileri gelmiş olsa gerek. Pavlus'un başka bir izlenimi de Atina'yla ilgili bilinen bir gerçeğe dayanır; "Tüm Atinalılar'la bu kentte bulunan yabancılar yeni bir şey konuşmaktan ve duymaktan başka bir işle uğraşmazlardı" (Res.İş. 17:21). Demostenes adlı Atinalı Atinalılar'ın başıboş dolaşıp, "Yeni bir haber var mı?" diye sormalarını kınardı. Öğretişi hakkında sorguya çekilen Pavlus bilmeden saygı gösterdikleri Tanrı'yı onlara bildirdi. Tanrı'nın dünyayı adaletle yargılyacağı günün geleceğine ilişkin sağlanan kanıtın İsa Mesih'in ölülerin arasından diriltilmesi olduğunu söyleyince bazıları güldüler. Mahkeme üyesi Dionisiyos Pavlus'a katılarak iman etti. Damaris adlı bir kadın ve başka bir kaç kişi de iman etti. Ama Pavlus Ariopagos mahkemesince izin alamayınca Atina'da öğretişte bulunamazdı. Bu nedenle "Atina'dan ayrılıp Korintos'a gitti" (Res.İş.18:1).

AVEN

Aven adının anlamı "boşluk, kötülük"tür.

1/ RAB Hezekiel peygamber aracılığıyla şunları bildirir: "Mısır'a ateş vereceğim.. Aven ve Pi-beşet gençleri kılıçla düşecekler" (Hezekiel 30:16,17). Aven adı Mısır'daki On kentini kınayan bir ad olarak bilinir. On kenti güneş tanrısının tapılmasına ayrılan kentti. Tanrı'nın bu yalancı tanrıya verdiği ad "kötülük, boşluk" idi. (Bakınız ON'a).

2/ Beyt-aven'in kısaltılması: Hoşea 4:15; 10:5,7 (Bakınız BEYT-AVEN'a).

3/ RAB Suriye'ye vereceği cezayı Amos peygamber aracılığıyla bildirirken şöyle der: "Şam'ın kapı sürgüsünü kıracağım ve Aven deresinde oturanları söküp atacağım ve Suriye halkı Kir'e sürülecek" (Amos 1:5). Bu Aven Lübnan'daki Bekaa vadisinde olduğu sanılır.

AVVA

"Aşur kralı Babil'den, Kuta'dan, Avva'dan, Hamat'la Sefarvaim'den adamlar getirdi ve onları Samiriye kentlerinde, İsrail oğullarının yerinde oturttu" (2.Krallar 17:24). Avva'nın nerede olduğu kesin olarak bilinmez. Ama Hamat'la birlikte ondan söz edilmesi bu kentin Hamat gibi bugünkü Suriye'de olduğunu belirtebilir. 2.Krallar 18:34 ve 19:13 ayetlerindeki İvva'nın aynı yer olduğu düşünülür.

AY

Yığın, harabe demektir. İbrahim çadırını Beyt-el ile Ay arasında kurdu (Tekvin 12:8). Yeşu'un yönettiği İsrail oğulları vaat edilen yurdu ele geçirmeye başladığı zaman Eriha'yı ele geçirdikten sonra daha küçük bir yer olan Ay'a daha az asker gönderdi. Onlar yenilgiye uğratılınca RAB bunun İsrail'in suç işlemiş olmasına bağlı olduğunu Yeşu'a açıkladı. Suç işleyen kişinin Akan adlı adam olduğu da açıklandı. RABBİN yok edilmeye ayırdığı maldan kendisine geçirmişti. Akan'ın cezalandırılmasından sonra İsrail oğulları Ay kentini ele geçirip "yaktı.. sonsuz bir yığın, bir virane yaptı" (Yeşu 8:28; tüm konu için b.7 ile 8).

Ay'ın harabelerine yakın bir yerde yeniden kurulan bir kente Ayyah adı verildi. Bu ad "RABBİN viranesi" anlamına gelir (Ay = virane; Yah = Yahve adının kısaltılması). Bu adla Ay'ın viraneye dönüştürülmesinin RAB'den olduğu anılıyordu. Bu kent Efraim soyunun mirasındaydı. 1.Tarihler 7:28 ayetindeki "Azza" Kutsal Kitab'ın yeni çevirilerinde "Ayyah" biçiminde verilir. Sürgünden sonra Benyamin oğullarının "Ayya'da" oturduğu bildirilir (Nehemya 11:31). Beyt-el'le birlikte konusu edilmesi Ayyah'ın aynısı olduğu olasılığını güçlendirir.

AYNUN

"İsa'yla öğrencileri Yahudiye yöresine gittler. Orada İsa onlarla kalıyor ve vaftiz ediyordu. Yahya da Salim yakınında Aynun'da vaftiz ediyordu. Çünkü orada bol su vardı. Birçokları gelip vaftiz oluyordu" (Yuhanna 3:22,23). "Yahya'nın öğrencileriyle bir Yahudi arasında dinsel paklanma töresi sorununda bir tartışma çıktı. Yahya'ya varıp, 'Rabbi' dediler, 'Bak, Ürdün'ün karşı yakasında seninle birlikte olan, kendisine ilişkin tanıklık ettiğin kişi vaftiz ediyor ve herkes O'na gidiyor!' Yahya şöyle yanıtladı: 'O'na yükselmek, banaysa geride kalmak gerekir.' .. İsa'nın Yahya'dan daha çok öğrenci topladığını ve vaftiz ettiğini Ferisiler duymuştu. Rab bunu biliyordu. Oysa İsa'nın kendisi değil, sadece öğrencileri vaftiz ediyordu. İsa Yahudiye'den ayrılıp yeniden Galile'ye gitti. Yolculuk ederken Samiriye'den geçmesi gerekiyordu" (Yuhanna 3:25-27,30; 4:1-4).

Bu olaylar Aynun'un ve yanındaki Salim'in konumuyla ilgili bazı ipuçlarını verir. Bu önemlidir çünkü bu yerlerin nerede bulunduklarıyla ilgili kesin bilgimiz yoktur. Konumlarıyla ilgili birkaç öneri vardır: Dekapolis bölgesindeki Beytşan-Skitopolis'in 12 kilometre güneyinde bulunan Salim (Salumias). Aynun pınar demektir ve bu yere yakın pınarlar var. Bir öneri daha Samiriye'de, Şekem'in doğusundadır. Üçüncü bir öneriyse Efraim'de Ayyalon ile Rama arasında (1.Samuel 9:4 Şaalim). Olaylara bakarak Samiriye'deki Salim daha uygun görülebilir. Efraim'deki daha az, Dekapolis'te bulunansa daha da az olasılıkla uygundur.

Olaylar şunları gerektirir: İsa'nın öğrencileri Yahudiye'de bilinmez bir yerde vaftiz ediyordu. Yahya'nın vaftiz ettiği yer olan Salim'e yakın Aynun çok yakın değil ama haberin gidip gelmesi bakımındanda çok uzak bir yer değildi. Samiriye'de ve Efraim'deki yerler bu duruma uyar. Yahya bu olaylardan sonra Herodes Antipas tarafından cezaevine atıldı (Yuhanna 3:24). Herodes'in egemenliği altındaki Perea bölgesine gidip yakalanmış olabilirdi. Bu yönden Samiriye'deki Salim yakındı. Dekapolis'teki de bu yönden uygun olabilir.

İsa ve öğrencileri Yahudiye'yi bırakıp Galile'ye giderken Samiriye'ye uğradılar. Orada Siharlı bir kadın ve o köyün birçok kişisi İsa'ya dünyanın

kurtarıcısı olarak iman ettiler (Yuhanna 4:42). İsa bu kişilerin imana gelmeleriyle ilgili çok ilginç bir şey söyler: "Sizi emek vermediğiniz ekini biçmeye gönderdim. Başkaları emek verdiler sizse onların emeğine kondunuz" (Yuhanna 4:38). Salim'e yakın Aynun Samiriye'de bulunsaydı İsa'nın bu sözü Yahya ve öğrencilerinin emeğiyle ilgili olabilirdi. Bu bağlantı Salim'in Samiriye'de bulunması olasılığını güçlendirir.

AYYALON

1/ Amoriler'e ait ve Dan soyuna verilen bölgede bulunan bir kent. Bu kent Ayyalon vadisinin güney girişini koruyordu. Bu vadiden önemli bir ticaret yolu geçerdi. Ayyalon Yeruşalem'in kuzey batısında bulunup bugün Yalo adını taşır. Dan soyuna verilen bölgenin kuzeyinde Efraim, doğusunda Benyamin ve güneyinde Yahuda soylarına ait bölgeler bulunuyordu. Batılarında Filistiler vardı. "Yedinci kura Dan oğulları kabilesi için aşiretlerine göre düştü. Ve miraslarının sınırı Tsora, Estaol, İr-şemeş, Şaalabbin, Ayyalon.." (Yeşu 19:40-42). Kent Levililere verilecekti (Yeşu 21:20,23). "Amoriler Dan oğullarını dağlığa sürdüler çünkü ovaya inmeye bırakmıyorlardı; ve Amoriler Heres dağında, Ayyalon'da ve Şaalbim'de oturmak için direndiler; ama Yusuf evinin eli kuvvetlendi ve onlar angaryacı oldular" (Hakimler 1:34,35). Ayyalon daha sonra Yusuf evinin eline geçmiş olsa gerek: "Kohat oğulları aşiretlerinden bazılarının Efraim kabilesinden kentleri vardı: Ayyalon ile otlakları" (1.Tarihler 6:66,69). Benyamin soyundan da bazılarının zamanında Ayyalon'da oturmuştu (1.Tarihler 8:1,13). Daha sonraki bir tarihte Ayyalon kenti yine önem almıştı: "Rehoboam Yeruşalim'de oturdu ve Yahuda'da savunma için kentler yaptı.. Ayyalon'u ve Hebron'u yaptı" (2.Tarihler 11:5,10,11). Yıllar sonra Filistiler'in ellerine düştü: "O vakitte kral Ahaz kendisine yardım etsinler diye Aşur krallarına gönderdi. Çünkü.. Filistiler Şefela'da ve Yahuda'nın Cenubu'nda olan kentlere akın etmişler ve Beyt-şemeş'i ile Ayyalon'u.. almışlardı ve orada oturdular. Çünkü İsrail kralı yüzünden RAB Yahuda'yı alçalttı; çünkü Yahuda'da azgınlık etmiş ve RABBE karşı çok hainlik etmişti" (2.Tarihler 28:16,18,19).

2/ Zebulun soyuna ait bölgede bir kent. "Zebuluni Elon İsrail'e hükmetti.. Ve Zebuluni Elon öldü ve Zebulun ülkesinde Ayyalon'da gömüldü" (Hakimler 12:11,12).

AYYALON DERESİ

Ayyalon deresi İsrail'in tarihinde olan büyük olaylardan birini yaşadı. İsrail'le antlaşma yapan Gibeon kentini basan Amoriler'le Yeşu ve ordusu bu vadide savaş yaptı. "Yeşu ansızın üzerlerine geldi; çünkü bütün gece Gilgal'dan yukarı çıkmıştı ve RAB onları İsrail'in önünde kırdı ve Gibeon'da büyük vuruşla vurdu.. O zaman, RABBİN Amoriler'i İsrail oğullarının önünde teslim ettiği gün, Yeşu RABBE söyledi ve İsrail'in gözü önünde dedi: 'Dur ey güneş Gibeon üzerinde; ve Ay, sen Ayyalon deresinde.' Ulus düşmanlarından öç alıncaya kadar, güneş durdu ve ay yerinde kaldı. Güneş göklerin ortasında durdu ve tam bir gün kadar batmakta acele etmedi. RABBİN insan sesini işittiği o gün gibi ondan önce ve ondan sonra olmadı; çünkü RAB İsrail için savaştı" (Yeşu 10:9,10,12,14).

AZEKA

Gedik demektir. Gibeon savaşında güneş ve ayın Gibeon ve Ayyalon deresinde durduğu zaman Yeşu Amoriler'i "Azeka'ya kadar ve Makeda'ya kadar vurdu.. İsrail önünden kaçtıkları zaman, Beyt-horon inişindeyken Azeka'ya kadar RAB onların üzerine göklerden büyük taşlar attı ve öldüler; dolu taşları ile ölenler İsrail oğullarının kılıçla öldürdüklerinden daha çoktu" (Yeşu 10:10,11). Azeka Yahuda'ya verildi ve deniz kıyı ovasındaydı (Yeşu 15:21,33-36). Rehoboam'ın pekiştirdiği kentlerin arasındaydı (2.Tarihler 11:5,9). Nebukadnetsar Azeka'ya karşı savaştı (Yeremya 34:7).

AZOTOS

Eski Antlaşma çağında Aşdod adlı kentti. Rabbin meleği Filippos'a Gaza'ya yakın olan çöle gitmesini buyurmuştu (Res.İş. 8:26-40). Orada gördüğü Etiyopalı'yı vaftiz ettikten sonra "Rabbin Ruhu Filippos'u alıp götürdü.. Filippos kendini Azotos'ta buldu ve Kayseriye'ye gelinceye dek geçtiği kentlerin tümüne Sevinç Getirici Haber'i müjdeledi" (Res.İş. 8:39-40) (Bakınız AŞDOD'a).

BAALA

1/ Bu yerin adının anlamı 'kadın sahip'tir. Yahuda kuşağına verilen toprağın sınırındaydı: "sınır Baala'ya (o Kiryat-yearim'dir) uzanıyordu; ve sınır Baala'dan batıya doğru Seir dağına kadar dönüyordu" (Yeşu 15:9,10). Bu kent çeşitli adlarla anılır. Yahuda kuşağına verildiği bildirilince ondan şöyle söz edilir: "Kiryat-baal (o Kiryat-yearim'dir)" (Yeşu 15:60). "Kiryat-baal" adının anlamı 'yalancı tanrının kenti'dir (Anlamı 'kadın sahip' olan "Baala" adı bir tanrıçaya değinmiş olabilir.) Bu kent Kenanlılar'ın bir tanrısına ya da tanrıçasına adanmış olduğu sanılır. RABBE hizmet eden Yahudiler'in onu "ormanlar kenti" anlamını taşıyan "Kiryat-yearim" adıyla anmayı yeğledikleri anlaşılır. Nedense eski putperest adı bir türlü akıllardan çıkmıyordu. Yüzyıllar sonra daha baş gösteriyordu.

Kral Davut zamanında bu kent Yahuda kuşağına aitti: "Davut bütün İsrail'le beraber.. RAB Allah'ın sandığını.. Baala'dan, Yahuda'nın Kiryat-yearimi'nden çıkarmak için çıktı" (I Tarihler 13:6). Baala "Baale" biçiminde de yazılıyordu: "Davut kalktı.. Allah'ın sandığını Baale-yahuda'dan çıkarmak için.. oraya gitti" (II Samuel 6:2). "Baale-yahuda" ve "Yahuda'nın Kiryat-yearimi" diye anılmasının olasılı iki nedeni vardır: Birincisi başka kuşaklara ait bölgelerde bu adları taşıyan kentlerin bulunması ve ikincisi ise bir arada komşu kuşak olan Benyamin'in kente sahip çıkması ve daha sonra yeniden Yahuda'nın egemenliği altına girmesidir. (Bir yorumcu Benyamin'e verilen Kiryat'ın Kiryat-yearim olduğu olasılığını öne sürer (Yeşu 18:28)). "Baala" ile "Kiryat-yearim" adlarıyla anılan kentin konumu bugün Yeruşalem'in batısında 15 kilometre uzaklığındaki Kuriyet el'Enab köyünde olduğu düşünülmektedir.

2/ Yahuda sınırlarında "Baala" adını taşıyan bir dağ da vardı Ekron kentine yakındı (Yeşu 15:11).

3/ Yahuda'nın güney yörelerinde bulunduğu sanılan "Baala" adını taşıyan bir kent daha vardı: "Baala, İyim ve Etsem" (Yeşu 15:29). Büyük olasılıkla Yeşu 19:3 ayetinde konusu edilen "Bala" aynı kenttir: "Bala ve Etsem." 1.Tarihler'de Yahuda'ya ait kentler sıralanınca bu kentin adı daha değişik biçimlerde yazılır: "ve Bilha'da ve Etsem'de.." (1.Tarihler 4:29): "ve bu

kentlerin çevresinde Baal'a kadar olan bütün köyler onlarındı" (1.Tarihler 4:33).

BAALAT

Bu kent Yeşu zamanında çekilen kurada Dan kuşağına düşen kentlerin arasındaydı (Yeşu 19:44). Bir uzmana göre adın anlamı 'kadın sahip'tir. Başka bir uzmansa anlamını 'Baal'a ait' olarak verir. Her iki yorumun yalancı tanrılarla ilgili olduğu olasılığı kuvvetlidir. Yıllar sonra Kral Süleyman aynı adı taşıyan bir kenti ambar kenti olarak yeniden düzenledi (1.Krallar 9:18; 2.Tarihler 8:6). Buna kesin bir kanıtın bulunmamasına karşın aynı yer olduğu düşünülmektedir.

BAALAT-BEER

'Baalat' adının anlamı 'kadın sahip' olarak verilir. 'Beer' kuyu anlamındadır. Buna göre bu yerin adı 'kadın kuyusu' oluyor. "Baala" adını yorumlarken görüldüğü gibi bir tanrıçayla ilgili olduğu olasılığı vardır. Bu kent Yahuda bölgesi içinde Şimeon kuşağına verilen toprağın sınırındaydı: "Baalat-beer'e, Cenub'da Rama'ya kadar bu kentlerin çevresindeki bütün köyleri onların mirası idi" (Yeşu 19:8). Kesinlikle bilinmemekle birlikte Cenub'da Rama aynı kente verilen başka bir ad olduğu sanılır. Bu adın anlamı "Negeb'in yüksek tepesi"dir. Türkçe Kutsal Kitap'ta "Negeb" adı cenub (güney) diye çevrilir. Oysa "Negeb" adı bir yöne değil, bir bölgeye verilirdi. Anlamı 'kuru yer'dir. Bu bölge Beer-şeba kentinin güneyinden Sina yarımadasının dağlarına kadar uzanır. 'Rama' sözcüğünün anlamı 'yükseklik'tir. Negeb bölgesinde yüksek yerde kurulan bir kent olduğu düşünülmektedir. Orada kentin onunla tanındığı öbür adın andığı 'kadın kuyusu' bulunsa gerek. (Bakınız RAMA'ya).

BAALGAD

Uğur sahibi demektir. İbranice'de baal sözcüğü efendi, sahip ve koca anlamlarına gelir. İsrail oğulları Kenan ülkesine girdikleri zaman orada oturanların inancına göre her yerin bir ilahı (efendisi) olduğunu gördüler. Birçok yerin adı bu durumdan ileri gelmektedir. Baal-gad adı Uğur tanrısındandır. İsrail oğullarının Yeşu yönetiminde aldıkları en kuzeyde bulunan yerdi. O bölgenin en yüksek dağı olan Hermon dağının batı dibinde bulunuyordu. "Yeşu Seir'e çıkan Halak dağından Hermon dağı altında, Libnan vadisindeki Baal-gad'e kadar bütün bu ülkeyi.. aldı (Yeşu 11:16; 12:7; 13:5). Bir uzman Baal-gad ile Baal-hermon'un aynı kent olduğu kanısındadır.

BAAL-HAMON

Büyük topluluk efendisi demektir. İbranice'de baal sözcüğü efendi, sahip ve koca anlamlarına gelir. İsrail oğulları Kenan ülkesine girdikleri zaman orada oturanların inancına göre her yerin bir ilahı (efendisi) olduğunu gördüler. Birçok yerin adı bu durumdan ileri gelmektedir. Baal-hamon yalnız Neşideler Neşidesi'nde (Ezgiler Ezgisi'nde) geçer: "Baal-hamon'da Süleyman'ın bağı vardı; tutanlara bağı kiraya verdi" (Neşideler 8:11). Yerin konumuyla ilgili hiç bilgimiz yoktur.

BAAL-HATSOR

Köy efendisi, köy sahibi demektir. İbranice'de baal sözcüğü efendi, sahip ve koca anlamlarına gelir. İsrail oğulları Kenan ülkesine girdikleri zaman orada oturanların inancına göre her yerin bir ilahı (efendisi) olduğunu gördüler. Birçok yerin adı bu durumdan ileri gelmektedir. Baal-hatsor bir ilahın adı olup olmadığı bilinmiyor. Bu yerde kral Davut'un oğlu Abşalom'un koyun çiftliği vardı (2.Samuel 13:23). Koyunların kırkılmasıyla iligili şenliklere katılsınlar diye Abşalom bütün üvey kardeşlerini çağırdı. Orada üvey kardeşini Amnon'u öldürttü. Amnon üvey kardeşi Tamar'ı alçaltmıştı (2.Samuel b.13). Bazı uzmanlar bu yerin Beyt-el'in kuzeyinde bulunan 1100 metre yüksekliğinde olan bir dağ olduğu düşüncesindedir. O halde Abşalom'un çiftliği bu dağın dibinde olurdu.

BAAL-HERMON

Kutsal yer efendisi demektir. İbranice'de baal sözcüğü efendi, sahip ve koca anlamlarına gelir. İsrail oğulları Kenan ülkesine girdikleri zaman orada oturanların inancına göre her yerin bir ilahı (efendisi) olduğunu gördüler. Birçok yerin adı bu durumdan ileri gelmektedir. Hermon bugünkü Lübnan'da bulunan bir dağdır. Üç bin metreden daha yüksek olan bu dağ İsrail'in çevresindeki en yüksek dağdır. Lübnan sıra dağlarının doğusunda Suriye'ye bakan, Şam'ın karşısındaki kesimindedir. Suriye'nin Farpar ırmağının ve Erden ırmağınınkaynakları bu dağdadır (2.Krallar 5:12). Baal-hermon'un Hermon dağının yakınlarında bulunan bir kent olduğu sanılıyor. "Savaşları önceden bilmeyenlerin savaş öğrenmek bilgileri olsun diye RABBİN bıraktığı uluslar şunlardır: Baal-hermon dağından Hamat'a girilecek yere kadar kadar Libnan dağında oturan Hiviler" (Hakimler 3:3). "Manasse'nin yarım kabilesi oğulları memlekette oturdular; Başan'dan Baal-hermon'a ve Senir'e ve Hermon dağına kadar yayıldılar" (1.Tarihler 5:23). Bir uzman Baal-hermon ile Baal-gad'in aynı kent olduğu kanısındadır.

BAAL-MEON

Konut efendisi demektir. İbranice'de baal sözcüğü efendi, sahip ve koca anlamlarına gelir. İsrail oğulları Kenan ülkesine girdikleri zaman orada oturanların inancına göre her yerin bir ilahı (efendisi) olduğunu gördüler. Birçok yerin adı bu durumdan ileri gelmektedir. Kimi uzmanlarınca kentin adı değişik biçimlerde kullanılıyordu: Beyt-baal-meon (Yeşu 13:17, Baal-meon evi); Beyt-meon (Yeremya 48:23, Meon evi); Beon (Sayılar 32:3 Beyt-meon'un kısaltılması). Oysa 1868 yılında ortaya çıkarılan Moab kralı Meşa'nın dikili taşında Baal-meon ve Beyt-baal-meon'dan iki ayrı kent olarak söz edilmektedir.

Ruben oğullarının Erden ırmağının doğusunda Amoriler kralı Sihon'un ülkesinde ele geçirildikten sonra yeniden kurdukları birkaç kentten biriydi. Hayvancılık için elverişli bir bölge olduğunu gördüler, Musa'ya gelip oradaki kentleri istediler (Sayılar 32:1-5). "Ruben oğulları Heşbon'u, Eleale'yi, Kiryataim'i, Nebo'yu Baal-meon'u (adları değişilmiş olarak) ve Sibma'yı yaptılar (Sayılar 32:37). Daha sonra Baal-meon kenti Moablılar tarafından ele geçirildi. Yeremya'nın ve daha sonra Hezekiel zamanında hala Moablılar'ın elinde olduğu biliniyor: "Beyt-meon'a, Keriyot'a, Botsra'ya, uzak yakın bütün Moab ülkesi kentlerine yargı geldi (Yeremya 48:23,24). Mademki Moab ile Seir: 'İşte, Yahuda evi bütün uluslar gibidir' diyorlar.. onun sınırlarındaki kentlerinden, Beyt-yeşimot'tan, Baal-meon'dan ve Kiryataim'den.. Moab'ın böğrünü açaçağım" (Hezekiel 25:8-10). Baal-meon'un Lut denizinin doğusunda 15 kilometre uzaklığında bulunan Ma'in olduğu sanılır.

BAAL-PERATSİM

Gedikler sahibi demektir. İbranice'de baal sözcüğü efendi, sahip ve koca anlamlarına gelir. İsrail oğulları Kenan ülkesine girdikleri zaman orada oturanların inancına göre her yerin bir ilahı (efendisi) olduğunu gördüler. Birçok yerin adı bu durumdan ileri gelmektedir. Oysa bu addaki baal sözcüğünün bir ilahla ilgili olmadığı şu ayetten anlaşılır: "Davut Baal-peratsim'e geldi, ve Davut orada onları vurup: Sular bentleri kırdığı gibi RAB da düşmanlarımı önümde kırdı, dedi. Bundan dolayı o yerin adını Baal-peratsim koydu" (2.Samuel 5:20; bakınız 1.Tarihler 14:11'e). Baal-peratsim adının gedikler sahibi ya da fırlayışlar sahibi anlamına geldiği adın verilmesiyle ilgili olaydan anlaşılır. Suyun bentlerde gedik açıp fırlaması gibi RAB da Davut'un düşmanları üzerine fırlayıp onları kırdı. Baal-peratsim'in Refaim deresine yakın ya da derenin içinde olduğunu düşünmek yanlış olmaz: "Filistiler geldiler ve Refaim deresinde yayıldılar.. Davut Baal-peratsim'e geldi, ve Davut orada onları" vurdu (2.Samuel 5:18,20). Aynı olayı anlatan 1.Tarihler 11:15,16 ayetlerine göre Filistiler'in ordusu Refaim deresinde ordugah kurarken ve Davut hisardayken "Filistiler'in askeri o zaman Beyt-lehem'deydi." Buna göre Refaim deresinin ve Baal-peratsim'in Beytlehem'den uzak olmadıkları anlaşılır.

Yeşaya peygamber Yeruşalim'deki alaycı yöneticilere karşı öfkeli yargısını bildirirken, "RAB Peratsim dağında ettiği gibi kalkacak, Gibeon deresinde ettiği gibi öfkelenecek" der (Yeşaya 28:21). Gibeon deresinde RAB halkın düşmanları yok etti (Yeşu 9:3-17). Oysa Kutsal Yazılar'ın başka hiçbir bölümünde Peratsim dağının konusu edilmez. Gibeon'dakine benzer bir olayın Baal-peratsim'de yer alması Peratsim dağının aynı yer olması olasılığını güçlendirir. Bu doğruysa Baal-peratsim'in Refaim deresi çevresinde bir dağ olduğu olasılığı ortaya çıkar.

BAAL-ŞALİŞA

Şalişa efendisi demektir. İbranice'de baal sözcüğü efendi, sahip ve koca anlamlarına gelir. İsrail oğulları bu sözcüğü çevrelerindeki puta tapıcı ulusların ilahları için kullanırdı. Öte yandan İsrailliler bir yere ad takarken baal sözcüğünü sahip ya da efendi anlamında, o yerin niteliğini belirtmek için kullanıyordu. (Bakınız BAAL-PERATSİM'e). Üçgen biçimli ya da üçüncü yer demektir. Babasının eşeklerini arayan Saul "Efraim dağlığından geçti ve Şalişa ülkesinden geçti ama onları bulmadılar; ve Şaalim ülkesinden geçtiler, orada da değillerdi; ve Benyaminilerin ülkesinden geçti ve onları bulmadılar" (1.Samuel 9:4). Efraim dağlığı ile Şaalim ülkesi arasında bir bölge olduğu anlaşılır. Şaalim sanıldığı gibi Şaalabbin adının başka bir biçimiyse Şalişa Efraim'de Dan bölgesinin sınırına doğruydu. Babasının eşeklerini arayan Saul "Efraim dağlığından geçti ve Şalişa ülkesinden geçti ama onları bulmadılar; ve Şaalim ülkesinden geçtiler, orada da değillerdi; ve Benyaminilerin ülkesinden geçti ve onları bulmadılar" (1.Samuel 9:4). Bu yerle ilgili başka bir olay: "Baal-şalişa'dan bir adam geldi" Elişa peygamber'e ve beraberinde olan yüz kişiye çuvalında "yirmi arpa ekmeği ve taze buğday başakları getirdi." Ama Eilşa'nın hizmetinde çalışan adam, "Ne, yüz adamın önüne bunu mu koyayım?" diye çıkıştı. Tanrı adamı ise, "Halka ver de yesinler" dedi, "çünkü RAB şöyle diyor: Yiyecekler ve arta bırakacaklardır." Önlerine koydu, yediler. RABBİN sözüne göre arta bıraktılar (2.Krallar 4:42-44). Baal-şalişa Efraim dağlığı ile Şaalim ülkesi arasındaydı (1.Samuel 9:4).

Saul ile babasının uşağı eşekleri aramaktayken daire biçiminde dolaşmış olsa gerek. Hem de uzunca bir yolculuk yaptılar çünkü Samuel'le görüşünce Samuel üzgün önce kaybolan eseklerden söz etti. Saul'un babası Benyamin soyuna ait Saul'un daha sonra oturduğu Gibea'da oturuyordu (1.Samuel 10:10). Efraim toprakları Benyamin topraklarının kuzeyindeydi. Efraim dağlığından geçmesi batıya doğru yönelip deniz ovasına indiğini belirtir. Buna göre Şalişa ülkesi ve ondaki Baal-şalişa kenti büyük olasılıkla ovadaydı. Sonra güneye doğru yönelmiş olmalıydı çünkü Şaalim ülkesinden geçti. Dan soyuna verilen toprağın sınırındaydı bu bölge. Daha sonra göney doğu yöne gitmiş olsa gerek çünkü Dan'ın doğusunda bulunan Benyaminiler'in ülkesinden geçip Tsuf ülkesine gitti. Tsuf ülkesinin nerede

olduğu kesin olarak bilinmiyor ama Saul orada Samuel'le görüştükten sonra Benyamin topraklarına, babasının yanına dönünce Rahel'in kabrinden geçip Gibea'ya gitti. Rahel'in kabri Yeruşalim ile Beyt-lehem arasındaydı. Beyt-lehem Yahuda topraklarında, Benyamin topraklarının güneyindeydi. Rahel'in kabrinden Gibea'ya gitmek için kuzeye doğru gitmesi gerekti. Buna göre Tsuf ülkesi Beyt-lehem'in yakınlarında olmalıydı. Böylece Saul babasının yanına dönünce çizdiği daire biçimini tamamlamış oldu.

BAAL-TAMAR

Hurma ağacı efendisi demektir. İbranice'de baal sözcüğü efendi, sahip ve koca anlamlarına gelir. İsrail oğulları bu sözcüğü çevrelerindeki puta tapıcı ulusların ilahları için kullanırdı. Bu yerin adı böyle bir ilahın adından gelmedir. Baal-tamar'dan Kutsal Kitap'ta tek kez söz edilir. Buysa Levili bir adamın cariyesinin Benyamin'e ait Gibea kentinde alçaltılıp öldürülmesi ve bütün İsrail'in Benyamin soyundan öç alması olayıyla ilgili olarak. İsrail ordusu iki kez Gibea'ya saldırdılar ama onu ele geçiremediler. Üçüncü kez başardılar çünkü pusuya yatanları koyup geriye düştüler. Pusuya yatanlar onları kovalayan Benyaminiler'i arkadan vurdular. Gibea'ya karşı düzenlenen bu üçüncü saldırıda "bütün İsraililer yerlerinden kalktılar ve Baal-tamar'da dizildiler" (Hakimler 20:33). Gibea kenti Benyamin dağlığında Yeruşalim'in kuzeyindeydi. Baal-tamar Gibea'ya yakındı. (Bakınız GİBEA'ya).

BAAL-TSEFON

Anlamı "Kuzeyin Efendisi" (ya da "Kışın Efendisi") olan bu kent Mısır'da bulunuyordu. Kenanlılar'ın bir tanrısından ad almıştı. İsrail oğullarının Mısır'dan çıkışıyla ilgili olarak ondan söz edilir: "İsrail oğullarına söyle, dönsünler ve Pihahirot önünde, Migdol ile deniz arasında, Baal-tsefon önünde konsunlar" (Çıkış 14:2). İsrail'i salıverdiğine pişman olan Firavun onlar "Baal-tsefon önünde konaklamaktayken" ordusuyla onlara yetişti (Çıkış 14:9). Bu yerin Suez Körfezi ile Ak Deniz'in arasındaki yer köprünün güneyinde olduğu sanılır çünkü vaat edilen yurda giden direkt yol bunun kuzeyindedir ve Tanrı İsrail halkını Filistin'e giden direkt yoldan çevirip "Kızıl Deniz çölü yolundan dolaştırdı" (Çıkış 13:18). Baal-tsefon'un bu çöle yakın olduğu görülür çünkü Firavun onların orada olduğundan haber alınca "onlar memleket içinde tutulmuşlardı, çöl etraflarını sarmıştı" diyeceği bildirilir (Çıkış 14:3).

"Kızıl Deniz" diye çevrilen "Yam Suf" adının anlamı "Sazlık Denizi"dir. Baal-tsefon bu Sazlık Gölü'ne ve çöle yakındı. İsrail halkının bugünkü Kızıl Deniz'in Suez Körfezi ile Akdeniz arasındaki yer köprüden geçtiği sanılıyor. Bu bölgede bir kaç göl vardır. Bunlardan birinin "Sazlık Denizi" olduğu düşünülüyorsa da hangisi olduğu kesin olarak bilinmiyor. Oysa Baal-tsefon önündeki konak yerinde İsrail halkı RABBİN her şey üzerinde efendi olduğuna tanık oldu. Sazlık Denizi'nin ortasında kuru yerden geçtikten sonra karşı yakasında "RABBE ezgi söyleyeceğim, çünkü çok yüceldi; atı ve atlısını denize attı" diye söylediler (Çıkış 15:1). Baal-tsefon adı son olarak İsrail'in Mısır'dan göçünü özetleyen Sayılar bölüm 33'te geçer (ayet 7).

BABİL

Kutsal Kitap'ta ve özellikle Yeşaya ile Yeremya'da adı sık sık geçen önemli bir kent. Eski çağın en güçlü kentlerden biri olan bu yer Kutsal Kitap'ta Tanrı'ya baş kaldıran insanlığın kurduğu düzeni simgeler. Tarih açısından söz edildiği yerlerin dışında Yeni Antlaşma'da hep bu simgesel anlamda kullanılır.

Örneğin: Şu ayetteki kullanılışının çoğu yorumcularca Babil adlı kentte bulunan bir kilise topluluğundan söz etmediği kabul edilmektedir: "Sizin gibi seçilmiş olan Babil'deki kız kardeşiniz selam eder" (1.Petros 5:13). Tanrı'ya baş kaldıran bir toplumda bulunan bir kiliseye değinildiği düşünülmektedir.

Bu simgesel kullanılış Vahiy'de daha belirgin olur: "Kızıl bir canavarın üstünde oturan bir kadın gördüm. (Canavarın) yedi başı, on boynuzu vardı. (Kadının) alnında gizemli anlam taşıyan bir ad yazılıydı: KOCA BABİL, GENEL KADINLARIN VE YERYÜZÜNDEKİ İĞRENÇLİKLERİN ANASI. Kadının kutsal yaşamlıların ve İsa tanıklığı için ölenlerin kanıyla sarhoş olduğunu gördüm" (Vahiy 17:3,5,6). Babil kenti Fırat ırmağının kıyısında düz bir ovada kurulmuştu. Oysa yedi baş "kadının oturmakta olduğu yedi" tepe olarak yorumlanır (Vahiy 17:9). Roma yedi tepede kurulan kent olarak tanınırdı. Bununla Roma'nın Tanrı'ya baş kaldıran ve kutsal yaşamlılara baskı yapan insan düzeni niteliklerini taşıdığı anlatılmaktadır. Bu düzenin ardında hangi etkinin yattığı Vahiy'de açıklanır: "Yıkıldı! Koca Babil yıkıldı! Cinlerin konutu oldu. Her kirli ruhun sığınağı oldu.. Artık sende şamdan ışığı yanmayacak.. Çünkü büyücülüğünle tüm ulusları kandırdın. Ve peygamberlerin, kutsal yaşamlıların, yeryüzünde boğazlanan herkesin kanı Babil'de bulundu" (Vahiy 18:2,23,24).

Eski çağda kenti kuran Nimrod'un kişiliğinde bu nitelikler belirmeye başlamıştı. Nimrod Nuh oğlu Ham'ın soyundan olduğu açıklandıktan sonra onunla ilgi şu bilgiler verilir: "O yeryüzünde kuvvetli adam olmaya başladı. O RABBİN indinde kudretli avcı idi; bundan dolayı: RABBİN indinde Nimrod gibi kudretli avcı, denilir. Ve onun krallığının başlangıcı Şinar diyarında Babil, ve Erek, ve Akkad ve Kalne idi" (Tekvin 10:9,10). Bu

nitelikler kenti ve kulesini kuran halkta daha da belirgin olur: "Bütün yeryüzüne dağılmayalım diye, gelin, kendimize bir şehir ve başı göklere erişecek bir kule bina edelim ve kendimize bir nam yapalım" (Tekvin 11:4).

Özgün dilde 'Tanrı'nın kapısı' anlamını taşıyan "Babil" adı Kutsal Ruh tarafından karıştırmak eyleminden gelen İbranice'deki 'balal' sözcüğü olarak yorumlanır: Tanrı dillerini karıştırarak "onları bütün yeryüzü üzerine oradan dağıttı; ve şehri bina etmeyi bıraktılar. Bundan dolayı onun adına Babil denildi; çünkü RAB bütün dünyanın dilini orada karıştırdı" (Tekvin 11:8,9).

Kazıbilimcilerin buluşları Kutsal Kitab'ın Babil üzerinde verdiği ayrıntılı bilginin doğru olduğunu belgeler. "Taş yerine kerpiçleri ve harç yerine ziftleri" olduğu bulunan kalıntlardan anlaşılır. "Başı göklere erişecek bir" kulenin varlığı Esarhaddon adlı kralın M.Ö. 681 ile 665 yılları arasından Esagila denen tapınağı onarmasıyla doğrulanır. 'Esagila'nın "başı gökte olan yapı" diye tanındığı yazıtlardan bilinir. Böyle tapınaklar kat kat yükselen alanlarda kurulup 'ziggurat' adını alırdı. İnançlarına göre ilahları insanlarla görüşmek üzere bu yüksek tapınaklara inerdi.

Babil Bağdat kentinin güneyinde Fırat ırmağının kenarında kurulmuştu. Oraya yerleşen halklardan kesin bilginin bulunduğu ilk halk Sümer halkıdır. Onlardan kalan yazıtlardan yerlere ve bazı nesnelere yabancı dilde adlar verdikleri anlaşılır. Acaba bu, dillerinin karıştırmasıyla ilgili bir kanıt mıdır? Yoksa onlardan önce başka bir halkın yerleştiğini mi gösterir? Yaklaşık M.Ö. 2000 yılında Nuh'un Sam adlı oğlunun soyundan bir halk Babil'de egemenlik kurdu. Bu soyun en ünlü kralı Hamurrabi idi. 400 yıl sonra Hittiler bu egemenliğe son verdi. Kassiler Babil'de hakim oldu. Aşur imparatorluğu güçlenince (yaklaşık M.Ö. 1100) Babil halkı bağımsızlık için savaştı. M.Ö. 703 yılında Kildani kralın Yahuda kralına baş vurduğunu Kutsal Kitap'ta okuruz. Elçilerine her şeyini gösteren kral Hizkiya'ya Yeşaya peygamber şunları bildirir: "İşte günler gelecek ki, senin evinde olan her şey.. Babil'e götürülecek" (2.Krallar 20:,17).

Aşur imparatorluğu güçsüz duruma düşünce M.Ö. 626 yılında Kildani Nabopolassar baş kaldırıp Babil'de egemenlik kurdu. Oğlu Nebukadnetsar Yeşaya'nın peygamberliğini yerine getirdi, Yahuda halkını Babil'e sürgün götürdü (2.Krallar 25). Nebukadnetsar gururlanarak "Kral evi olsun diye, kuvvetimin kudreti ile ve haşmetimin izzeti için yapmış olduğum büyük

Babil bu değil mi?" deyince RAB onu insanlar arasından kovdu (Daniel 4:28-37). Bu yoldan RABBE yücelik sunmaya öğrendi. Med halkından kral Darius Babil'i ele geçirerek Med-Fars imparatorluğunu kurdu. Fars kralı Koreş Tanrı'nın önceden bildirdiği 70 yıl dolunca Yahuda halkının yurda dönmesini sağladı.

BAHURİM

Yeruşalem'in doğusunda Ürdün (Erden) ırmağına doğru giden yol üzerinde bulunan bir kasaba. Bir uzmana göre adın anlamı 'engin topraklar', başka bir uzmana göre 'gençler'dir. Bu yer Davut'un yaşamındaki bazı olaylara sahne oldu.

Krallığını bütün İsrail üzerine kurmaya çalışınca Davut Saul eviyle savaşırken Abner Saul'un oğlu İş-boşet'e kızıp Davut'a işbirliği teklif eder. Davut buna Saul'un kendisine vermeye söz verdiği kızı Mikal'ı getirmesini şart koşar. "Ve İş-boşet adam gönderip kadını kocasından, Laiş oğlu Paltiel'den aldı. Ve kocası onunla beraber Bahurim'e kadar ağlayarak gitti. Ve Abner ona: 'Git, dön' dedi; ve adam döndü" (2.Samuel 3:15,16).

Davut'un oğlu Abşalom babasına başkaldırıp krallığı elinden alınca Davut Yeruşalem'den kaçmak zorunda kaldı. "Ve kral Davut Bahurim'e geldi ve işte, oradan Saul evinin aşiretinden bir adam çıktı, adı Şimei idi. Çıkarken (Davut'a) lanet ediyordu" (2.Samuel 16:5).

Oysa aynı kasabada Davut'u sevenler de vardı. Kendisine haber ulaştıran Yonatan'la Ahimaats'ı biri görüp "Abşalom'a bildirdi; ve onların ikisi çabuk gittiler ve Bahurim'de bir adamın evine girdiler" (2.Samuel 17:18). Onlar avludaki kuyuda saklandılar. "Kadın bir örtü alıp kuyunun ağzına yaydı ve onun üzerine bulgur serdi ve bir şey bilinmedi" (ayet 19).

Davut'un namlı askerlerinden biri oralıydı: "Barhumlu Azmavet" (2.Samuel 23:31). Kasabanın adı başka bir ayette üçüncü biçimde yazılır: "Baharumlu Azmavet" (1.Tarihler 11:33).

BAMOT

Bu yerin anlamı 'yüksek yerler'dir. İsrail oğullarının Mısır'dan yolculuğunun 47. konak yeri: "Nahaliel'den Bamot'a; ve Bamot'tan Moab kırında olan dereye, çöle bakan Pisga tepesine göç ettiler" (Sayılar 21:19,20). Kesinlikle bilinmemekle birlikte Bamot-baal adlı kentin adının kısaltılmış biçimi olduğu sanılır. (Bakınız Bamot-baal altında yazılanlara).

BAMOT-BAAL

Bu kentin adının anlamı 'Baal'in yüksek yerleri'dir. Baal "efendi" anlamında olup yalancı tanrılara verilen adtır. Bu kentte böyle bir tanrıya adanmış tapınak bulunduğu yerin adından anlaşılabilir. "Musa Ruben oğulları kabilesine aşiretlerine göre verdi. Ve onların sınırı Arnon vadisi kenarından olan Aroer'den ve vadinin ortasında olan kent.. Dibon ve Bamot-baal..ve Pisga yamaçları.. ve ovanın bütün kentleri ve Heşbon'da saltanat süren Amoriler kralı Sihon'un bütün ülkesi idi" (Yeşu 13:15-21). Arnon deresi doğudan Lut Denizi'ne akar. Bamot-baal önce kral Sihon'a aitti. Daha sonra Ruben kuşağına verildi. Sayılar 21:19,20 ayetlerinde sözü edilen Bamot'un aynı yer olduğu sanılmaktadır ("Bamot" altında yazılanlara bakınız). "Arnon'un yüksek yerleri" de aynı yerden söz etmiş olabilir (Sayılar 21:28). Büyük olasılıkla şu ayet de aynı yerden söz eder: "Balak Balam'ı aldı ve Baalın yüksek yerlerine çıkardı" (Sayılar 22:41).

BAŞAN

Adı Kutsal Kitap'ta oldukça sık geçen bir yurt. Adın anlamı 'verimli olan'dır. Daha sonra iyi otlak yeri simgesi oldu Başan: "Karmel'de ve Başan'da otlayacak" (Yeremya 50:19). "Zorlu Başan boğaları çevremi sardı" (Mezmur 22:12). "Başan cinsinden koçları ve tekeleri yedin" (Tesniye 32:14). "Başan'ın semiz hayvanları" (Hezekiel 39:18). Hayvancılıkla uğraşan Ruben ile Gad oğullar Ürdün (Erden) ırmağını geçeceklerine hayvancılık için iyi olan bu yurda yerleşmek istediler. "Ve Musa, Amoriler kralı Sihon'un ülkesini ve Başan kralı Og'un ülkesini.. Gad oğullarına ve Ruben oğullarına ve Yusuf'un oğlu Manasse'nin yarım kabilesine verdi" (Sayılar 32:33).

Konumu Ürdün (Erden) ırmağının doğusundaydı. Güney sınırı onu 'Gilead ülkesi'nden ayıran Yarmuk ırmağı, kuzey sınırı Hermon dağı, batı sınırı Ürdün ırmağı, doğu sınırı Hauran dağlarıydı. Vaat edilen yurda doğru ilerleyen İsrail oğulları "dönüp Başan yolundan çıktılar; ve Başan kralı Og, kendisi ve bütün halkı, Edrei'de savaş için onlara karşı çıktılar. RAB Musa'ya dedi: 'Ondan korkma; çünkü onu, ve bütün halkını ve memleketini senin eline verdim" (Sayılar 21:33,34).

BAŞAN DAĞI

Bu yer Mezmur'un şu ayetinde geçer: "Başan dağı Allah dağıdır, Başan dağı yüksek dağdır. Meskeni için Allah'ın istediği dağa niçin yan gözle bakıyorsunuz, ey yüksek dağlar?" (Mezmur 68:15,16). Burada Yeruşalem kentinin bulunduğu dağın görkemi başka dağların yüksekliğiyle karşılaştırılır. Başan dağı Başan ülkesinin sınırında bulunan Hermon dağı olsa gerek. (HERMON DAĞI'na bakınız).

BAYİT

"Ev" anlamını taşıyan bu sözcük Türkçe çeviride Yeşaya 15:2'de bir yer adı olarak yorumlanmışsa da İbranice'de harfitarifle yazıldığından bir uzmana göre Moab ilahlarına ait bir tapınaktan söz etmektedir.

BEALOT

1/ Adı "hanımefendiler" ya da "kadın sahipler" olan bu kent "Yahuda oğulları kabilesinin Edom sınırına doğru Cenub'un en son kısmında olan kentleri" arasındaydı (Yeşu 15:21,24). Kesin olarak bilinmemekle birlikte Baalat-beer adlı kentin aynı yer olduğu sanılır (Yeşu 19:8). (Bakınız BAALAT-BEER'e).

2/ Aynı adı taşıyan ama ayrı bir bölgede bulunan bir kent vardı. Kral Süleyman için yiyecek hazırlamakla yükümlü olan on iki görevliden biri Aşer kuşağına ait bölgede bulunan Bealot kentinde otururdu (1.Krallar 4:7,16).

BEER

'Kuyu' anlamındaki bu ad genellikle birleşik adlarda bulunur. Oysa "Beer" adını taşıyan iki yer vardı.

1/ Biri Lut Denizi'ne doğudan akan Arnon deresinin kuzeyindeydi. Vaat edilen yurda doğru ilerleyen İsrail oğulları "çölde olan, Amoriler sınırından çıkan Arnon deresinin öte tarafında kondular; çünkü Arnon, Moab'le Amoriler arasında Moab sınırıdır.. Ve oradan Beer'e göç ettiler; RABBİN Musa'ya: 'Halkı topla, onlara su vereceğim dediği kuyu budur. O zaman İsrail bu şiiri terennüm ettiler (ezgi olarak müzikle söylediler): 'Ey kuyu fışkır; siz ona terennüm edin; kuyu, onu reisler kazdılar..'" (Sayılar 21:13-18). Bu önemli bir kuyuydu. Bu nedenle sadece "Kuyu" adıyla anıldı. İnsanlar onu çölde kazdılar, RAB da onu suyla doldurdu. İç varlığından her kötülüğü boşaltan inanlının Kutsal Ruh'la dolmasını simgeler (Bakınız Yuhanna 4:14 ile Yuhanna 7:37-39 ayetlerine). Büyük olasılıkla "feryat Moab sınırlarına sardı.. Beer-elim'e kadar figanı erişti" sözündeki Beer-elim aynı yerdir (Yeşaya 15:8). (Bakınız BEER-ELİM'e).

2/ "Beer" adlı ikinci yer Yahuda sınırları içinde olduğu sanılır. Şekem'de kendisini kral olarak kabul ettiren Abimelek'i kınayan kardeşi Yotam "koşup kaçtı, ve Beer'e gitti ve kardeşi Abimelek'ten korktuğu için orada oturdu" (Hakimler 9:21).

BEER-ELİM

Bu adın anlamı 'kahramanlar kuyusu' ya da 'başkanlar kuyusu'dur. Moab üzerine gelecek öfkeli yargıyı bildiren peygamberlik sözü figanın Moab sınırlarına eriştiğini bildirince sınırı temsil eden iki kentin adı verilir: Eglaim ile Beer-elim (Yeşaya 15:8). Beer kentinin Moab sınırında bulunduğu ve Beer-elim anlamının 'başkanlar kuyusu' olduğundan Beer ile Beer-elim'in aynı yer olduğu olasılığı güç kazanır (Bakınız "Beer" altında yazılanlara).

BEER-LAHAY-ROİ

Sara'nın baskısından kaçan İbrahim'in cariyesi Hacar'a görünen melek ona: "İşte, sen gebesin ve bir oğul doğuracaksın ve onun adını İsmail koyacaksın, çünkü RAB sana olan cefayı (yapılan baskıyı) işitti" dedi (Tekvin 16:11). Hacar kendisiyle konuşan RABBİN adını "'Sen, ya Allah, beni görüyorsun' diye çağırdı; çünkü dedi: 'Burada mı beni göreni gördüm?' Bunun için kuyuya Beer-lahay-roi denildi; işte, Kadeş ile Bered arasındadır" (Tekvin 16:11-14). Hacar'ın verdiği adın anlamı "sağ kalıp görenin kuyusu" olarak yorumlanmalıdır. O kendisini gören Tanrı'yı görüp sağ kaldığına şaşırıyordu. Bu yerin İsrail güney sınırlarında olduğu sanılır. Hacar Mısırlı'ydı (Tekvin 12:15;16:1) ve kaçarken ülkesine dönmeye çalışıyordu. Kadeş zaten İsrail'in güney uçlarındaydı. İbrahim'in oğlu İshak babasının ölümünden sonra "Beer-lahay-roi'da oturuyordu" (Tekvin 25:11). Orada Tanrı onu kutlu kıldı.

BEEROT

Gibeon yöresinde oturanlar İsrail'den korktukları için kendilerine uzaktan geldikleri havasını vererek Yeşu ile barış yapmak istediler. İsrailliler "onların ağzından aldılar ve RABDEN öğüt istemediler" (Yeşu 9:14). Bu nedenle aldandılar. Gibeon halkının oturduğu kentler arasında Beerot bulunur. Adın anlamı 'kuyular'dır. Gibeon Yeruşalim'in kuzey doğusunda yaklaşık 15 kilometre uzaklığında bulunmaktaydı. Beerot'un konumu bugün Arapça adıyla tanınan El-bireh'teydi. Yeruşalim'in doğusunda yaklaşık 15 kilometre uzaklığındadır. Bu yer Benyamin oğullarına verildi (Yeşu 18:25). Davut zamanında Benyamin kuşağına aitti.

Saul'un oğlu İşboşet'in canına kıyanlar oralıydı (2.Samuel 4). Sürgünden dönenler arasında bu kentten kişiler vardı (Ezra 2:25; Nehemya 7:29).

BEEROT BENE-YAAKAN

İsrail oğullarının Tanrı'nın vaat ettiği yurda doğru ilerlerken adının anlamı "Yaakan oğullarının kuyuları" olan bu yere kondular (Tesniye 10:6). Sayılar'da konusu edilen Bene-yaakan aynı yer olsa gerek (33:31,32).

BEER-ŞEBA

İbrahim kuyuyu kazdığına tanıklık etmesi için Abimelek'e yedi dişi kuzu armağan etti. Bu nedenle yerin adını "yediler kuyusu" anlamına taşıyan "Beer-şeba" koydu (Tekvin 21:28-31). Aynı adı taşıyan bugünkü kent Yeruşalem'in güney batısında 80 kilometre uzaklığında ve Ak Deniz ile Lut gölü arasındaki orta yerdedir. Kentin eski yeri bugünkü Beer-şeba'nın doğusunda üç kilometre uzaklıkta Tel-es-Seba'dır.

"İbrahim Beer-şeba'da bir ılgın ağacı dikti ve orada RABBİN, Sonsuz Tanrı'nın adını çağırdı" (Tekvin 21:33). İshak "babası İbrahim'in günlerinde kazdıkları su kuyularını tekrar kazdı; çünkü Filistiler.. onları kapamışlardı; ve babasının onlara koyduğu adlara göre onlara ad koydu.. İshak'ın köleleri geldi ve kazdıkları kuyu hakkında ona bildirdiler ve kendisine 'Su bulduk,' dediler. Ve onun adını Şiba koydu; bunun için kentin adı bugüne kadar Beer-şeba'dır" (Tekvin 26:18,32,33). Şiba "yediler" anlamındadır. İshak babasının verdiği adı yeniden vermiş oldu. Yakup Mısır'a Yusuf'un yanına giderken Beer-şeba'ya gelip "babası İshak'ın Tanrısı'na kurbanlar kesti" (Tekvin 46:1). On iki soya miras verilince Şimeon oğullarına ayrıldı (Yeşu 19:2). Kentin Şeba olarak tanındığına değinilir. Peygamber Amos yalancı tanrılar tapıcılığını kınayan Tanrı sözünü bildirirken başka yalancı tanrı merkezleri arasında Beer-şeba'yı da kınar (Amos 5:5; 8:14). (Bakınız "Dan'dan Beer-şeba'ya kadar" başlığı altında yazılanlara).

BE-EŞTERA

Anlamı "Aştarot tapınağı" olan "Beyt-aştarot" adının kısaltılmış biçimidir. Bu yer Başan bölgesinde oturan Manasse oğullarının bir kentiydi. Golan kentiyle birlikte Levililer'e verildi (Yeşu 21:27). Konusu edildiği diğer ayette, anlamı ev olan "beyt" sözcüğü bulunmuyor (1.Tarihler 6:71; "Aştarot"). Ama aynı yer olduğu anlaşılıyor.

BELA

Tsoar kentine verilen başka bir ad (Tekvin 14:2,8).

BENYAMİN

Yakub'un en küçük oğlu. Karısı Rahel onu dünyaya getirirken öldü. Son nefesiyle ona "acımın oğlu" anlamını taşıyan "Benoni" adını koydu. Babası bunu "sağ elimin oğlu" anlamındaki "Benyamin" adıyla değiştirdi. Vaat edilen yurtta Benyamin soyuna verilen payın "sınırı Yahuda oğulları ile Yusuf oğulları arasından çıkıyordu" (Yeşu 18:11-28). Doğu sınırı Erden ırmağıydı. Kuzey sınırı Eriha'dan batıya doğru Efraim'e verilen toprakla sınırdı. Beyt-el'i içine alarak Beyt-horon yakınlarında sınır batısında Dan'a verilen toprağı bırakıp güneye doğru yöneldi. Kiryat-yearim'de sınır doğuya doğru dönüp Yebusi (Yeruşalim) kentini içine alarak Erden ırmağının Lut gölüne döküldüğü noktaya devam etti. Benyamin Yerşalim'i Yebusiler'den alamadı. Yıllar sonra Davut bunu başardı ve böylece Yeruşalim Yahuda'ya ait oldu. Benyamin'e ait tanınmış kentlerin arasında Beyt-el, Gibeon, Rama, Eriha ve Mitspe bulunuyordu.

BERAKA

Beytlehem ile Hebron arasında Tekoa çölünde bulunan bir vadi. Adın anlamı 'bereket'tir. Kral Yehoşafat'ın RABBE olan güveni sonucunda İsrail'in kendilerinden çok daha güçlü düsmanlarını yenmesini kutlamak için RABBİ yüceltmek için toplandıkları vadiye bu adı verdiler (2.Tarihler 20:26). Yehoşafat düşman güçlerinin karşısına RABBE ilahi okuyanları koymuştu. Ezgiyle övgüye başlayınca "Yahuda'ya gelmekte olan Ammon oğullarına, Moabiler'e ve Seir dağlılarına karşı RAB pusu kurdu ve vuruldular. Çünkü Ammon oğulları ile Moabiler Seir dağlılarını bütün bütün yok etmek için onlara karşı kalktılar; ve Seir halkını bitirince, kendilerini helak etmekte birbirlerine yardım ettiler" (2.Tarihler 20:22,23). Övgü Şeytan tarafından yöneltilen güçleri dağıtmak için güçlü silahtır!

BERED

Kadeş ile bu yer arasında Beer-lahay-roi adlı kuyu bulunuyordu (Tekvin 16:14). Beerşeba'dan yaklaşık 20 kilometre uzaklığında bulunan El-Kulasah adlı yer olduğu bazı uzmanlarca sanılır.

BERGAMA

Vahiy'de yüceltilmiş Rab İsa'dan Yuhanna eliyle mektup alan 3. kilise topluluğu (Vahiy 2:12-17). Bugün İzmir'e bağlı ve İzmir'in kuzeyinde Çanakkale'ye giden karayolunun az doğusunda bulunan Bergama'dır. Büyük İskender'in imparatorluğu parçalanınca kurulan Bergama krallığının merkeziydi. İskenderiye kütüphanesiyle rekabet yaparken Mısırlılar kağıt yapıp kütüphanelerini geliştirmesinler diye Bergama'ya papirüs satımını durdurdu. Onlar Pergamum (Bergama) adıyla anılan deriden kağıt yapmaya başladılar. Daha sonra Roma imparatorluğunun Asya eyaletinin bir parçası oldu.

Sevinç Getirici Haber'in bu kente nasıl ulaştığını bilmiyoruz. Bir olasılıkla Pavlus'un Efes'teyken "her gün Tiranos'un toplantı salonunda" yaptığı tartışmalarının sonucunda "Asya'da yaşayan herkes -Yahudi olsun, Yunanlı olsun- Tanrı'nın Sözü'nü" duymasıyla oldu (Res. İşleri 19:8-12). Eski kentin harabeleri bugünkü Bergama'nın yanındaki yaklaşık 300 metre yüksekliğindeki tepededir. Bu kent Kayser Avgustus'u tanrılaştıran Asya'daki ilk tapınağı kurdu. Buysa "Şeytanın tahtı olan" yer olsa gerek (Vahiy 2:13). Rab İsa topluluğa şunları söyler: "Adıma sımsıkı bağlısın. Tanığım, güvenilir inanlım Antipas'ın, şeytanın oturduğu yerde, aranızda öldürüldüğü günlerde bile bana imanını yadsımadın" (Vahiy 2:13). Antipas Kayser'e tapmayı Rab İsa'ya bağlılığıyla bağdaştıramadığı için Roma yetkililerince idam edildi. Oysa toplulukta bazıları ödün vermeye hazırdı. Balaam öğretişini tutanlar vardı. "O Balaam ki, yalancı tanrılara kesilen sunuları yesinler, rasgele cinsel ilişkiye girsinler diye İsrailoğulları'nı nasıl suç işlemeye sürükleyeceğini Balak'a öğretti" (Vahiy 2:14). Onları günahlarından dönmeye çağırdıktan sonra bunu yapmazlarsa tez elden gelip ağzının kılıcıyla onlara karşı savaşacağını bildirir (Vahiy 2:16). Yine de yengi kazan kişilere yüreklendirici vaatler vardır (Vahiy 2:17).

BEROTA

Hezekiel peygamber görmede gördüğü tapınağı betimledikten sonra RABBİN bildirdiği İsrail'in sınırlarını açıklarken kuzey sınırının Berota'dan geçtiğini bildirir (Hezekiel 47:16). Bu yerin Hamat ile Şam'a yakın olduğu anlaşılır. Bir uzman tarafından Şam'ın kuzeyinde Beka vadisindeki Bereitan adlı yer olduğu sanılır. Adın anlamı bu uzmana göre 'kuyular'dır. Davut'un yendiği Tsoba kralı, Hadadezer'e ait olan Berotay adlı kentin aynı yer olduğu kanısındadır (2.Samuel 8:8). Başka bir uzman adın anlamı 'yiyecek' olduğunu düşünür ve Berotay ile Berota'nın aynı yer olduğuna kuşkuyla bakar.

BETAH

"Kral Davut Hadadezer'in kentleri olan Betah'tan ve Berotay'dan pek çok tunç aldı" (2.Samuel 8:8). Betah'ın anlamı 'güven'dir. Kentin bugünkü Lübnan'da bulunduğu sanılmaktadır. 1.Tarihler 18:8 ayeti aynı savaştan söz ederken Davut'un tunç aldığı Hadadezer'in kentlerinin adlarını Tibhat ve Kun olarak verir. Bir uzman metinlerden birini kaleme alan kişinin harfleri sıralamakta yanlışlık yaptığı olasılığı üzerinde durur. Başka bir çözüm 'güven' anlamını taşıyan kentin adının Davut'un yengisinden sonra halk ağzında 'can kırımı' anlamını taşıyan Tibhat adıyla anılmasında bulunabilir. (Bakınız Berotay altında yazılanlara).

BETEN

Bu kent Aşer kuşağına verildi (Yeşu 19:25). Bir uzmana göre adının anlamı 'yükseklik' bir başkasına göre 'çukur'dur. Eski kilise büyüklerinden Evsebius bir yazısında bu yerin adını Beyt-seten olarak verip Ptolemais kentinin doğusunda yaklaşık 12 kilometre uzaklığında bulunduğu yazar. Ptolemais eski çağda Akko olarak tanınırdı. Kuzey İsrail'in Akdeniz kıyısında bulunan büyük koyun kuzeyinde, Karmel dağının karşısındaydı.

BETONİM

Gad kuşağının alacağı bölgenin sınırı açıklanırken bu kentten söz edilir (Yeşu 13:26). Adın anlamı bir uzmana göre 'yükseklikler' başkasına göreyse 'çukurlar'dır. Galile gölünün doğusunda bulunuyordu.

BETSER

"Güçlü" demektir. Musa'nın buyruğuyla Erden ırmağının doğusunda Ruben kuşağına verilen bölgede sığınma kenti olarak ayrıldı (Tesniye 4:43; Yeşu 20:8). Levililer'in Merari koluna verildi (Yeşu 21:34-36; 1.Tarihler 6:77-78).

BEULA

'Evli' anlamını taşıyan bu ad gelecek yüceliğini simgelemek için RABBİN Yeşaya aracığıyla İsrail yurduna verildi. "RABBİN ağzı ile tayin edilecek yeni bir adla çağırılacaksın. Ve RABBİN elinde güzellik tacı ve Allah'ın krallık çelengi olacaksın. Artık sana: Bırakılmış kadın, denilmeyecek; ve artık senin diyarına: Virane, denilmeyecek; fakat sana Heftsi-ba ve diyarına Beula denilecek; çünkü RAB senden hoşlanıyor ve diyarın kocaya varacak. Çünkü bir genç yiğit ere varmamış kızla nasıl evlenirse, oğulların da seninle öyle evlenecekler; ve güvey gelinle nasıl sevinirse, Allahın da seninle öyle sevinecek" (Yeşaya 62:3-5).

BEYT-ANAT

Naftali oğullarına verilen bölgede bir kent (Yeşu 19:38). Yerlileri kentten çıkarmadıklarından onlara iş yaptırdılar (Hakimler 1:33). Adın anlamı 'Anat evi'dir. Bir yorumcuya göre olasılıkla adını 'Anat' adlı tanrıçanın tapanağından almıştır. Başka bir yorumcuya göre anlamı 'yankının evi'dır. Bu bir çelişki oluşturmayabilir çünkü belki Anat yankı tanrıçasıydı. Galile gölünün kuzey batısındaydı.

BEYT-ANOT

Yahuda kuşağına verilen bölgede bir kent (Yeşu 15:59). Adı Anat tanrıçasına adanan bir tapınaktan gelme (Bakınız BEYT-ANAT'a).

BEYTANYA

Bu adın anlamı "incir evi". Yeni Antlaşma yazılarında bu adı taşıyan iki yer var:

1/ Ferisiler'in Yahya'ya Mesih olup olmadığını sormak için geldikleri zaman Yahya'nın vaftiz etmekte olduğu yer (Yuhanna 1:28). Ürdün (Erden) ırmağının doğu kıyısında bulunuyordu. Yahya burada İsa'yı görünce "İşte dünyanın günahını kaldıran Tanrı Kuzusu!" dedi (Yuhanna 1:29). Bu yerin konumuyla ilgi bilgimiz yoktur.

2. Lazar, Marta ve Meryem adlı kardeşlerin oturduğu yer. Yeruşalem'in doğusunda Zeytinlik dağının kente bakmayan yamacında yaklaşık 3 kilometre uzaklığında bulunuyordu. Bugün taşıdığı Arapça adı 'el-Azariyeh'dir (Lazar'ın yeri). İsa Lazar ve kızkardeşleriyle yakın arkadaşlığı vardı. İsa burada dört gün mezarda kalmış Lazar'ı ölümden diriltti (Yuhanna 11:1-44). İsa'ya bu yerde düzenledikleri şölende Meryem çok değerli kokuyu İsa'nın ayaklarına sürdü (Yuhanna 12:1-7). İsa dirilişinden sonra "öğrençilerini Betanya'ya dek yöneltti. Ellerini kaldırıp onları kutsadı. Onları kutsarken aralarından ayrıldı" (Luka 24:50,51).

BEYT-ARABA

Anlamı "çöl evi" olan bu kent İbranice'de ha-araba diye tanınan ve Galile gölünden Kızıl Deniz'e kadar uzanan derin vaadideydi. Yahuda'ya veren toprağın sınırına yakındı: "sınır Beyt-hogla'ya yükselip Beyt-araba kuzeyinden geçiyordu" (Yeşu 15:6). Bu vaadide Yahuda'ya verilen altı kentten biriydi: "Çölde (Araba'da) Beyt-araba, Middin ve Sekaka ve Nibsan ve Tuz Şehri ve En-gedi; köyleriyle beraber alt kent" (Yeşu 15:61). Bu kentler Lut gölünün yakınlarındaydı. Daha sonra yapılan bölmede bu kent Benyamin soyuna verildi (Yeşu 18:22). (Bakınız ARABA'ya).

BEYT-ARBEL

Aşur kralı Şalman'ın yıktığı bir kent (Hoşea 10:14). Adın anlamı "Tanrı avlusu evi". Eski ile Yeni Antlaşma'nın arasındaki 400 yılın tarihinde adı geçen Arbela kentiyle bir sayılması kesinlik kazanmış değildir. Arbela Galile'nin güney doğusunda yaklaşık 29 kilometre uzaklığındaydı.

BEYT-AVEN

Adının anlamı "hiçlik evi" olan bu yerin "Tanrı'nın evi" anlamındaki Beyt-el adlı kentle sık bir ilişkisi vardır. Adı geçtiği ilk ayette Beyt-aven'in Beyt-el'in doğusunda bulunduğu bildirilir (Yeşu 7:2). Beyt-aven Ay kentine yakın olduğu da açıklanır. Beyt-el Yeruşalim'in kuzeyinde yaklaşık 20 kilometre uzaklığındaydı. Benyamin soyuna verilen toprağın sınırı Beyt-aven çölünde yönünü değiştirerek güneye doğru uzanıp Beyt-el sırtına geçiyordu (Buna göre Beyt-el kentinin Beyt-aven'in güney doğusundaydı. Yeşu 18:12,13). Kral Saul'un Filistiler'le yaptığı savaşta Filistiler "Beyt-aven doğusunda Mikmaş'ta ordugah kurdular" (1.Samuel 13:5). "RAB o gün İsrail'i kurtardı; ve savaş Beyt-aven'den öteye geçti" (1.Samuel 14:23).

Hoşea peygamberin konusu ettiği Beyt-aven'in Beyt-el için kullanılan simgesel bir ad olduğu anlaşılır. Aynı dönemde peygamberlik eden Amos'un oradaki yalancı tanrılara tapışı kınayan "Beyt-el'i aramayın ve Gilgal'a girmeyin.. çünkü Beyt-el bir hiç olacak (Beyt-el "aven" [bir hiç] olacak)" (Amos 5:f,5) sözü bu simgenin kökeni olabilir. Hoşea "Gilgal'a gelmeyin ve Beyt-aven'e çıkmayın" der (Hoşea 4:15). Kral Yeroboam halkın tapınmak için Yeruşalim'e gidip Yahuda kralı Rehoboam'a bağlanmasını önlemek için "ey İsrail, işte seni Mısır ülkesinden çıkaran ilahların" deyip iki altın buzağı yaparak birini Dan kentine öbürünü Beyt-el'e koymuştu (1.Krallar 12:25-33). Hoşea buzağının "hiçlik evi" olan Beyt-aven'de olduğunu açıklar (Hoşea 10:5). Yalancı tanrılara tapmanın sonucu gerçekten hiçliktir. (Bakınız BEYT-EL'e).

BEYT-BAAL-MEON

Bu kent adının anlamı "konut efendisi evi". Yalancı bir tanrının adını anar, böyle bir tanrıya özgü bir tapınağın bulunduğunu belirtir. Musa'nın Ruben soyuna verdiği "Heşbon'da saltanat süren Amoriler kralı Sihon" ülkesindeydi (Yeşu 13:15-21). Baal-meon kentiyle bir sayanlar varsada 1868 yılında ortaya çıkarılan Moab kralı Mesa'nın taşında Baal-meon ile Beyt-baal-meon'dan iki ayrı kent olarak söz edilir. (Bakınız BAAL-MEON'a).

BEYT-BARA

Adının anlamı "ırmak geçidi evi" olan bu yere kadar Efraim dağlık halkı Rabbin Gideon'a verdiği yengide dağılan Midyan askerlerine karşı Erden ırmağını aldılar (Hakimler 7:24).

BEYT-DAGON

Adını Filistiler'in taptığı balık tanrısının bir tapınağından alan iki ayrı kentin adı.

1/ Biri Yahuda toprakları içinde ve ovada olduğu sanılan bir kentti (Yeşu 15:41). Bugün Beyt Dağan adındaki yerden 3 kilometre uzaklığında bulunan Kirbet Değun olduğu düşünülüyorsa da bunun bir kanıtı yoktur. Adından Filistiler'in bir kenti olduğu anlaşılıyorsa da bu konu kesinlik kazanmamıştır.

2/ Öbürü Aşer sınırının güney doğusuna yakın bir kent (Yeşu 19:27).

BEYT-EL

Adının anlamı "Tanrı'nın evi" olan bu yer daha önceleri "Luz" adıyla tanınırdı (Tekvin 28:19). Yeruşalim'in kuzeyinde 19 kilometre uzaklığında bulunan Beytin olduğu sanılır. Haran'dan ayrılan İbrahim bu yerin doğusunda çadırını kurdu. Mısır'dan dönünce yeniden bu yere gitti (Tekvin 12:8; 13:3). "Tanrı'nın evi" diye tanınması Tanrı'nın kendini evden kaçan Yakup'a düşünde açıklamasına dayanır. Yerden dikilip başı göklere eren merdivenin başında duran RAB Yakup'la İbrahim'le yaptığı antlaşmayı pekiştirdikten sonra Yakup'la beraber olacağına söz verir. Yakup "Bu yer ne görkemli!" dedi. "Bu başka bir şey değil, ancak Tanrı'nın evidir ve bu göklerin kapısıdır" (Tekvin 28:17). "O yerin adını Beyt-el koydu" (ayet 19). Yakup'a Paddan-aram'da görünen Rab kendisine "Ben Beyt-el'in Tanrısı'yım" der (Tekvin 31:13). Oraya gidip bir sunak kurarak kendisine tapınmasını buyurdu (Tekvin 35:1). Yakup orada kurduğu mezbaha El-Beyt-el (Beyt-el'in Tanrısı) adını verdi.

Beyt-el Yusuf oğullarıyla Benyamin soyuna verilen toprakların sınırındaydı (Yeşu 16:1-2; 18:11-13). Yusuf soyu Beyt-el'i açtılar çünkü "RAB onlarla beraberdi" (Hakimler 1:22-25). Benyamin soyunu cezalandırmak için birleşen halk Tanrı'dan sormak için Beyt-el'e gitti "çünkü Tanrı'nın antlaşma sandığı o günlerde oradaydı" (Hakimler 20:18-28). İsrail'i yargılayan Samuel peygamber "yıldan yıla gidip sırayla Beyt-el'i, Gilgal'ı ve Mitspa'yı dolaşırdı" (1.Samuel 7:15-16).

Krallık Rehoboam zamanında ikiye bölünce kuzeyde egemen olan kral Yeroboam halkın tapınmak için Yeruşalim'e gidip Yahuda kralı Rehoboam'a bağlanmasını önlemek için "ey İsrail, işte seni Mısır diyarından çıkaran ilahların" deyip iki altın buzağı yaparak birini Dan kentine öbürünü Beyt-el'e koymuştu (1.Krallar 12:25-33). Böylece İsrail'in bu kutsal yerde yalancı tanrılara tapmasına yol açtı.

Yahuda'dan gelen adı açıklanmayan bir peygamber Beyt-el'de yalancı tanrıya buhur yakan Yereboam'ın önünde şu çarpıcı peygamberlikte bulundu: "Ey mezbah RAB şöyle diyor: İşte Davud'un evine bir oğul doğacak onun adı Yoşiya olacak; ve senin üzerine buhur yakan yüksek yer

kahinlerini senin üzerinde kurban edecek" (1.Krallar 13:1-4). Aradan iki yüz yıl geçince Aşur kralı Şalmaneser İsrail'i Aşur'a sürdü (2.Krallar 17:1-6). Başka ülkelerin insanlarını İsrail'e yerleştirdi. Sürgünlerden bir kahin yolladı "memleket ilahının usulünü" halka öğretsin diye (2.Krallar 17:27-41). Bu kahin Beyt-el'de oturdu (2.Krallar 17:28). Aradan yaklaşık yüz yıl daha geçince Yoşiya Yahuda'da kral oldu ve peygamberin bildirisini harfi harfine yerine getirdi (2.Krallar 23:15-20). Tanrı'nın her şeyi önceden bilmesinden çarpıcı bir örnek!

Yahuda halkı sürgünden dönünce Beyt-ele yerleşenler vardı (Ezra 2:28 ile Nehemya 11:31'i karşılaştırarak).

(Bakınız BEYT-AVEN ile LUZ'a).

BEYT-EMEK

Adının anlamı "dere evi" olan bu kent Aşer soyuna verilen toprağın kuzey sınırındaydı (Yeşu 19:27).

BEYTESDA

Anlamı "merhamet evi" olan üstü kapalı bu havuz Yeruşalem'in Koyun Kapısı yanındaydı (Yuhanna 5:2). Aramice adı Yunanca'ya uygun biçimde yazılmıştır. İsa Mesih orada otuz sekiz yıldan beri hastalık çeken bir adamın ayağa kalkmasını buyurarak onu iyi etti. Adam için en sonunda "merhamet evi" oldu.

Geçen yüzyılda Yeruşalem'in kuzey doğusunda kazı yapanlar beş sundurması olan böyle bir havuzu buldular.

BEYTFACİ

Adının anlamı "ilk incir evi" olan bu yer Yeruşalem'den Eriha'ya giden yol üzerinde Zeytinlik dağındaydı (Matta 21:1). İsa oradan iki öğrencisini karşılarındaki köye orada bağlı bulunan bir eşekle sıpasını getirmeye yolladı (Matta 21:2). Bu köyde İsa'yı sevenler bulunmalıydı çünkü biri bir şey söyleyecek olsaydı "Bunlar Rab için gereklidir" demeleri yetecekti. Markos bazı kişilerin "Sıpayı çözüp de ne yapacaksınız?" dediğini ama İsa'nın salık verdiği gibi onları yanıtlamaları yettiğini açıklar (Markos 11:5-6). Luka Beytfaci'nin Beytanya'ya yakın olduğunu belirtir (Luka 19:29).

BEYT-GAMUL

Bir uzmana göre adının anlamı "deve evi" başka birine göreyse "ödül evi". Tanrı'nın öfkeli yargısına uğrayacak ovada bulunan Moab kentlerinden biri (Yeremya 48:20-25).

BEYT-GİLGAL

Nehemya yönetimi altında Yeruşalim duvarları yeniden kurulunca onun kutsanması "sevinçle, şükranla, ezgiyle, zillerle, santurlarla ve çenklerle" yapılması istendiğinde "ilahici oğulları Yeruşalim çevresindeki ovadan ve Netofalılar'ın köylerinden; Beyt-gilgal'dan, Geba ile Azmavet kırlarından toplandılar" (Nehemya 12:27-29). Gilgal'ın anlamı "yuvarlama" (Yeşu 5:9). Beyt-gilgal'ın anlamı ise "yuvarlama evi". Beyt-gilgal'ın Gilgal ile ilgisi olup olmadığı bilinmemekte.

BEYT-HAKKEREM

Adının anlamı "bağ evi". Yeremya peygamber düşmanın saldırısını şu sözlerle bildirir: "Ey Benyamin oğulları, Yeruşalim'in içinden kaçıp sığının, Tekoa'da boru çalın ve Beyt-hakkerem üzerine işaret dikin; çünkü kuzeyden bela ve büyük kırgın gözetliyor" (Yeremya 6:1).

Bir uzmana göre bu yerin işaret dikilecek ve Yeruşalim'le başka önemli yerlerden görülebilen çok yüksek bir noktası bulunmalıydı. 1935 yılında Lakiş kentinde kazı yapan J.L. Starkey'in ortaya çıkardığı bir mektup bu işaret düzeninden bilgi verir: "Vermekte olduğunuz bütün işaretlere göre Lakiş'in işaret yerlerini gözetliyoruz çünkü Azeka'nın işaretlerini göremiyoruz." Bu işaretlerin yüksek yerlerde yakılan ateş olduğu düşünülür. Beyt-hakkerem'in konumu Yeruşalim'in batısında 7 kilometre uzaklığındaki Cebel Ali tepesinde bulunan Ayn Kerim köyünde olduğu sanılır. Köyün üstünde buna elverişli yüksek bir yer vardır. Oysa aynı yer olduğuna kesin kanıt yoktur.

Adı geçtiği öbür ayet bu işaret işinin resmi bir görevlisi olduğunu ve bu görevin sürgünden dönüşte devam ettiğini imler. Yeruşalim'in duvarını onaranların arasında "Beyt-hakkerem dairesinin reisi Rekab'ın oğlu Malkiya" vardı (Nehemya 3:14).

BEYT-HORON

Bu adın anlamı "çukur evi". Başka bir uzmana göre bu ad Kenanlılar'ın yerin altı tanrısı olan "Hauron" ile ilgilidir. Buna göre bu yerde "Hauron" tanrısının tapanağı bulunuyordu. İki kentin adıdır: yukarıki Beyt-horon ile aşağıki Beyt-horon. "Çukur evi" anlamı konumuyla ilgili olabilir çünkü yukarıki Beyt-horon deniz düzeyinden 622 metre yükseklikte, aşağıki Beyt-horon ise 372 metre yüksekliktedir. Yukarı Beyt-horon Yeruşalim'in kuzey batısında 18 kilometre uzaklığında. İki Beyt-horon arasında yalnız 3 kilometre vardır. Bu uzaklıkta yer 250 metre çukurlaşır.

Efraim'in oğlu Beria'nın kızı Şeera "aşağıki ve yukarıki Beyt-horon'u" yapandı (1.Tarihler 7:23-24). Yusuf oğullarına verilen mirasın sınırı "aşağıki Beyt-horon sınırına.. iniyordu" (Yeşu 16:3). Bu genel sınırın içinde Yusuf'un soyundan Efraim oğullarına verilen mirasın sınırı "doğuya doğru, yukarıki Beyt-horon'a kadar Atarot-addar idi" (Yeşu 16:5). Ayrıca Benyamin soyunun sınırı aşağıki Beyt-horon'un güneyinden geçiyordu (Yeşu 18:13-14).

Deniz kıyı ovasından dağlık bölgeye çıkan önemli bir yol aşağıki ve yukarıki Beyt-horon'dan geçerdi. RAB Yeşu önderliğindeki İsrail ordusu önünde antlaşma yaptıkları Gibeon halkına saldıran Amoriler'in krallarını "kırdı ve Gibeon'da büyük vuruşla vurdu ve onları Beyt-horon yokuşu yolunda kovaladı ve onları Azeka'ya kadar ve Makkeda'ya kadar vurdu.. İsrail'in önünden kaçtıkları zaman, Beyt-horon inişindeyken Azeka'ya kadar RAB onların üzerine göklerden büyük taşlar attı ve öldüler" (Yeşu 10:10-11). Kral Saul'a saldırıya geçen Filistiler'in üç bölüğünden biri "Beyt-horon yoluna yöneldi" (1.Samuel 13:18). Kral Süleyman Ayyalon vadisini denetleyen bu yerin stratejik önemini görüp "yukarıki Beyt-horon'u ve aşağıki Beyt-horon'u duvarlı kentleri, duvarlarla, kapılarla ve sürgülerle yaptı" (2. Tarihler 8,5).

Ammoni Tobiya'yla birlikte Yeruşalim'in duvarlarını sürgünden sonra yapan Nehemya'ya karşı koyan Sanballat Horonlu'ydu (Nehemya 2,10).

BEYTLE-AFRA

"Toz evi" anlamındaki bu yer Tanrı'nın peygamberlere esinlediği uyarıların halk tarafından iyice belenmesi için kullandığı kelime oyunlarından güzel bir örnektir. Geleneklerine göre yas tutanlar başlarına toz ve kül serperlerdi. Örneğin Eyub'un duası: "Senin için kulaktan işitmiştim; şimdi ise seni gözü gördü. Bundan ötürü kendimi hor görmekteyim, tozda ve külde tövbe etmekteyim" (Eyub 42:5-6). Yalancı tanrılara tapmakta direndikleri için Mika peygamber İsrail üzerine gelecek Tanrı'nın öfkeli yargısını açıklarken halkın duyacağı acıyı "Beytle-afrada tozda yuvarlan" sözüyle dile getirir (Mika 1:10). "Toz evinde tozda yuvarlan!" Bu yerin konumuyla ilgili bilgimiz yoktur.

BEYTLEHEM

Yeruşalim'in güneyinde 8 kilometre uzaklığında bulunan bu küçük kent günümüze dek aynı adla tanınır. Adının anlamı "ekmek evi" ya da "yiyecek evi". Kıtlık olmadığı zaman yerinde bir ad olduğu Rut kitabından anlaşılır: "Halkına ekmek vermekle" RAB "onları ziyaret" ettiği zaman Rut Boaz adlı zengin adamın tarlasındaki kalıntılardan bol arpa devşirdi (Rut 1:6; 2:2-3; 2:17).

Kentin eski adının "Efrat" olduğu Kutsal Kitap'ta ilk geçtiği ayetten anlaşılır: Yakub'un eşi "Rahel öldü ve Efrat yolunda gömüldü (o Beyt-lehem'dir). Ve Yakub onun kabri üzerine bir taş dikti; o, bugüne kadar Rahel'in mezar taşıdır" (Tekvin 35:19-20). Bu taşın yeri yalnız Tekvin'in kaleme aldığı zaman değil, bugün bile biliniyor. Yeruşalim'den Beytlehem'e giden yol üzerindedir. İki yüz yıl önce üzerine bir çatı yapılmıştır.

Bu kent "Davut'un kenti" olarak tanınırdı (Luka 2:4). Bu adla tanınmasına neden, Moablı Rut'un ölmüş kocasının annesi Naomi'ye yakınlık göstermesi ve onunla Beytlehem'e gitmesiydi. Orada Boaz'la evlendi. Oğlu Obed "Davud'un babası olan Yesse'nin babası oldu" (Rut 4:17). Davut Beytlehem'de doğdu ve orada Samuel tarafından kral olarak meshedildi (1.Samuel 16).

Eski Antlaşma peygamberi Mika Mesih'in Beytlehem'de doğacağını şu sözlerle önceden bildirdi: "Sen, Yahuda binleri arasında bulunmak için küçük olan Beyt-lehem Efrata, İsrail üzerine hükümdar olacak adam bana senden çıkacak; ve onun çıkışı eski vakitten, ezeli günlerdendir" (Mika 5:2). Yıllar sonra Kral Herodes'e gelen gökbilimcilerin "Yahudiler'in yeni doğmuş kralı nerede?" diye soruşturması üzerine sarsılan Herodes dinsel yorumculara "Mesih'in nerede doğacağını" sorunca bu peygamberlik sözünü belirterek "'Yahudiye Beytlehemi'nde'diye yanıtladılar" (Matta 2:1-12). Yine İsa hizmet ederken O'nun Mesih olmadığını belgelemek için halktan kimisi "Bu ne iştir! Mesih Galile'den gelir mi hiç?" diyordu. "Kutsal Yazı, Mesih Davut'un soyundan olacak ve Davut'un kasabası Beytlehem'den gelecek demiyor mu?" (Yuhanna 7:41-42).

İsa Mesih'in Beytlehem'de doğması Meryem'in ya da Yusuf'un bu peygamberlik sözünü öneme almasından ileri gelmedi. Roma'da oturan Kayser Avgustus'tan gelen yazılı buyruk "Davut'un soyundan ve aile kuşağından" olan Yusuf'un sayıma katılmak için Beytlehem'e gitmesine yol açtı (Luka 2:1-7). Böylece Kralların Kralı olan İsa Mesih Kral Davut'un kentinde doğdu. Yaşam ekmeği olan Kurtarıcımız "ekmek evi" adını taşıyan yerde doğdu.

Kendisine rekabet yapacağını sandığı yeni doğmuş kralı ortadan kaldırmak için Herodes "Beytlehem ve çevresindeki iki yaşından küçük tüm erkek çocukları öldürttü" (Matta 2:16-18).

2/ Bu Beytlehem'in bazen "Yahudiye Beytlehemi" ya da "Beyt-lehem-yahuda" diye taınması Zebulun soyuna verilen başka bir Beyt-lehem'in bulunmasındandı (Matta 2:5; Rut 1:1; Yeşu 19:15). Bu yer bugün Nasıra'nın kuzey batısında 12 kilometre uzaklığında bulunan Beyt Lahm adlı köydür.

BEYT-MAAKA

Bir uzmana göre bu adın anlamı "eziyet evi"dir. Hermon dağı yakınlarında bulunan bu yer İsrail'ın kuzey ucunda olan Dan kentin karşısında Ürdün ırmağının batısındaydı. Davut'a baş kaldıran Bikri'nin oğlu Şeba Yeruşalim'den "bütün İsrail'in kabilelerinden" geçerek onu kovalayan Yoab'tan ta bu yere kaçıp "Beyt-maaka'nın Abel şehrine" sığındı (2.Samuel 20:14-15). Bilgeli bir kadın Şeba'nın teslim edilmesini sağlayarak Abel kentini yıkımdan kurtardı.

İsrail ikiye bölündükten sonra Yahuda kralı Asa, İsrail kralı Baaşa'ya karşı Suriye kralı Ben-hadad'la antlaşma yaptı. Ben-hadad "ordularının başbuğlarını İsrail şehirlerine karşı gönderdi İyon'u, Dan'ı, Abel-beyt-maaka'yı, bütün Naftali diyarı ile beraber bütün Kinnerot'u vurdu" (1.Krallar 15:20). Sınır kenti olduğundan Aşur kralı Tiglat-pileser'in ilk saldırdığı kentlerin arasındaydı (2.Krallar 15:29).

BEYT-MARKABOT

Adın anlamı "savaş arabası evi". Şimeon oğullarının "Yahuda oğullarının mirası arasında" aldığı kentlerden biri (Yeşu 19:1-5). İsrail'in güney ucundaki Tsiklag ile Horma kentlerine yakın. Kenanlılar'ın savaş arabalarının etkin olduğu düz arazide Yahuda ile Şimeon oğulları Kenanlılar'ı kovamadı (Hakimler 1:17-19). Adından bu yerin savaş araba üsü olduğu anlaşılabilir. Şimeon soyunun en kalabalık aşireti olan Şimei aşireti bu kentte oturdu (1.Tarihler 4:27-31).

BEYT-NİMRA

Adın anlamı "pars evi" ya da "temiz su evi". Ürdün ırmağından geçmeden önce Gad oğullarının Yazer ve Gilead bölgelerinde hayvancılığa elverişli yörelerinde görüp Musa'dan izin alınca oturdukları "istihkamlı kentler"den biri (Sayılar 32:1-27; 34-36). Aynı bölümün 3. ayetinde konusu geçen Nimra aynı yer olduğu sanılır. Moab'a ait yargıya uğrayan kentlerden biri olan Nimrim kentinin olasılıkla aynı yerdir: "Nimrim suları çöl olacak; çünkü ot kurudu, taze ot tükendi, yeşillik yok" (Yeşaya 15:6). Aynı yerse adının anlamı olarak "temiz su evi" ağırlık kazanır. Yeremya'nın peygamberliğinde aynı sözcük oyunu bulunur: "çünkü Nimrim suları da harap olacak" (Yeremya 48:34).

BEYT-PATSETS

Adı "mahv evi" ya da "dağılma evi" olan bu yer İssakar soyuna verilen toprağın sınırındaydı (Yeşu 19:21). En-gannim ile Tabor arasında sıralanması Galile gölünün güney batısında bulunan Megiddo ovasının güneyindeki dağlıkta bulunduğunu belirtir.

BEYT-PELET

Adı "Kaçış evi" anlamındaki bu yer İsrail'in güney ucunda Yahuda oğullarına verilen topraktaydı (Yeşu 15:27). Sürgünden dönen "Yahuda oğullarından bazıları.. Beyt-pelet'te.. oturdular" (Nehemya 11:25-30).

BEYT-PEOR

Musa yurda girmeye hazırlanan İsrail halkıyla konuşurken Tanrı'nın kendisinin yurda girmesini yasakladığını anlattığı zaman halkın "Beyt-peor karşısındaki derede" oturduğunu bildirir (Tesniye 3:29). Tanrı Musa'nın "Pisga tepesine" çıkıp yurdu oradan görmesini buyurmuştu (Tesniye 3:26-27). Pisga "dağ sırası" demektir. Bu dağ sırasının Nebo dağı olduğu açıklanır (Tesniye 34:1). Eriha'nın karşısında bulunan Cebel Oşa adlı dağın tepesinden olan görünüm tıpkı Kutsal Kitap'ta anlatılan Nebo dağından görülen manazaradır. Buna göre Beyt-peor bu dağa yakındı. Halka ruhsal yasayı ikinci kez açıkladıktan sonra (Tesniye "ikinci yasa" demektir) "RABBİN sözüne göre, RABBİN kulu Musa orada, Moab diyarında öldü. Ve Moab diyarında Beyt-Peor karşısındaki derede onu gömdü; fakat bugüne kadar kimse onun kabrini bilmez" (Tesniye 34:5-6).

Beyt-peor "Peor tapanağı" ya da "açılış evi" demektir. Olasılıkla Balam'ın kurban kestiği Peor tepesinin aynısı ya da yakınlarındaydı (Sayılar 23:28-30). İsrail Baal-Peor adlı yalancı tanrıya taptı ("Peor efendisi" demektir; Sayılar 25:1-9). Beyt-peor bu yalancı tanrının tapınağı olabilirdi.

BEYT-REHOB

Bu yerin adı bir uzmana göre "sokak yeri", başkasına göre "geniş yer" demektir. İsrail'in kuzey sınırının dışında bulunuyordu. Kaynağından gelen Erden (Ürdün) ırmağının orta kolunun geçtiği Huleh ovasında bulunuyordu. Dan halkının açıp oturduğu Laiş kenti buraya yakındı (Hakimler 18:28). Kutsal Kitap bu yere bir kez daha değinir: "Ammon oğulları Davud'a iğrenç olduklarını gördüler.. gönderip Beyt-rehob Süriyelilerini.. yirmi bin yaya askeri.. ücretle tuttular" (2. Samuel 10:6).

BEYTSAYDA

Adın anlamı Aramice "balıkçılık evi"dir. Galile gölünün kıyısındaydı. Yuhanna, Filippos'un "Andreas'la Petros'un kenti Beytsayda'dan" olduğunu bildirir (Yuhanna 1:44). Bu durum karşısında İsa'nın Şabat günü Kafernahum'daki sinagogtan ayrılınca "Yakup ve Yuhanna'yla birlikte dosdoğru Simon'un ve Andreas'ın evine" gitmesinden iki sonuç çıkarılabilir: Beytsayda Kafernahum'un balıkçılar mahallesi olması ya da Andreas ile Simon'un Beytsayda'dan Kafernahum'e taşınmış olmaları.

Beytsayda'nın Kafernahum'daki balıkçı mahallesi olması olasılığı İsa'nın beş bin kişiyi beş ekmek ve iki balıkla doyurmasını anlatan Markos ile Yuhanna'nın ayrımlı anlatımlarında destek bulur: Markos, İsa'nın "öğrencilerini tekneye bindirip kendisinden önce karşı yakaya, Beytsayda'ya" gönderdiğini belirtir (Markos 6:45). Yuhanna ise aynı olayla ilgili olarak öğrencilerin "tekneye binip karşı kıyıdaki Kafernahum'a doğru yol almaya" başladığını açıklar (Yuhanna 6:17).

Galile gölünün kıyısında Ürdün ırmağının göle döktüğü yerin doğusunda Beytsayda adlı bir kentin bulunduğu tarihsel kaynaklardan bilinir. Ülkenin dörtte birinin yönetmeni Filippos bu kenti yeniden kurup Kayser Avgustus'un kızı Yulia'nın onuruna adını Yulias koydu. Yeni Antlaşma'daki Beytsayda'nın bu yer mi yoksa Kafernahum'un balıkçı mahallesi olduğu kesin olarak bilinmiyor. (Bakınız Kafernahum altında yazılanlara).

BEYT-ŞEAN

Her nekadar İbranice'de adının anlamı "güvenlik evi" ise de, bir uzmana göre bu ad büyük olasılıkla Sümer yılan tanrısı olan Şahan'ın bir tapanağıyla ilgilidir. Uzmanlar Beyt-şean ve aynı anlam taşıyan Beyt-şan'ın aynı yer olduğunu kabul eder. Yizreel deresinin Ürdün (Erden) vadisine açıldığı yerde bugünkü Beisan adlı köyün yanındaki Tel el-Husn bu kentin kalıntılarıdır. Bu kent yaklaşık M.Ö.1482 yılında Mısırlılar'ın eline geçti.

İsrail oğulları vaat edilen yurdu ele geçirdikleri zaman bu kenti açamadı: "Yusuf oğulları dediler: Dağlık bize yetmiyor; ve dere bölgesinde, hem Beyt-şean'la kasabalarında, hem de Yizreel deresinde oturan bütün Kenanlılar'ın demir savaş arabalara var" (Yeşu 17:6). Yeşu ise onları yüreklendirerek "Kenanlılar kuvvetli ve demir savaş arabaları olmakla beraber onları kovarsın" dedi (Yeşu 17:18). Oysa "onları büsbütün kovmadılar". "İsrail oğulları kuvvetlendiği zaman, Kenanlılar'ı angaryacı ettiler" (Yeşu 17:13).

Filistiler Gilboa dağında Kral Saul ve ordusunu yenince ölen kralın cesedini "Beyt-şan'ın duvarına çaktılar" (1. Samuel 31:10). Yabeş-gilead halkı haberi alınca "bütün gece yürüdüler, Saul'un cesedini ve oğullarının cesetlerini Beyt-şan duvarından aldılar.. Yabeş'te olan ılgın ağacı altında gömdüler" (1. Samuel 31:12-13). Yıllar sonra Davut "gidip Saul'un kemiklerini ve oğlu Yonatan'ın kemiklerini Yabeş-gilead erlerinden aldı.. Filistiler'in onları asmış oldukları Beyt-şan meydanından onları bu erler çalmışlardı.. kemiklerini babası Kiş'in kabrine gömdüler.. Ve bundan sonra Tanrı yurt için duaları kabul etti" (2.Samuel 21:12-14). Başka insanlarla olan ilişkilerimizi düzelttiğimiz zaman Tanrı dualarımızı kabul eder.

Kral Süleyman'ın atadığı on iki görevliden biri: "Taanak'ta ve Megiddo'da, Yizreel altındaki Zareta'nın yanında olan bütün Beyt-şean, Beyt-şean'dan Abel-mehola'ya, Yokmeam'ın ötesine kadar Ahilud'un oğlu Baana" idi (1.Krallar 4:12). Beyt-şean adını bir bölgeye vermiş bulunuyordu.

Yeni Antlaşma çağında Skitopolis adını taşır, Dekapolis adıyla tanınan on kentten biriydi. (Bakınız DEKAPOLİS'e).

BEYT-ŞEMEŞ

Bu kent adının anlamı "güneş evi"dir. Her halde güneşe tapanların bir tapınağından adını almıştı. Kalıntıları Yeruşalim'in batısında 19 kilometre uzaklığında bulunan Ayn-şems köyünün yanındaki Tel er-Rumeileh'tir. Yahuda soyuna ait toprağının sınırındaydı (Yeşu 15:10; 2.Krallar 14:11). Filistilerin Ekron kentine yakındı (Yeşu 15:11; 1.Samuel 6:9). "Kahin Harun oğullarına" verilen kentlerden biriydi (Yeşu 21:13-16).

Beyt-şemeş'te Tanrı'nın gücünü ve kutsallığını önümüze seren unutulmaz bir olay oldu. Kahinlik eden kahin Eli'nin iki oğlu iğrenç yaşamlarıyla Tanrı'yı öfkeye getirmişlerdi. Bir peygamber Eli'ye bu öfkeli yargıyı bildirince "benden çok oğullarına niçin hürmet ediyorsun?" diye sordu (1.Samuel 2:29). Halk Filistiler'e karşı savaşırken yenilince RABBİN antlaşma sandığını Şilo'dan getirmekle kutsal Tanrı'yı çıkarları için kullanmaya kalkıştılar. Sonucu bozgunluktu: "Tanrı'nın sandığı alındı; ve Eli'nin iki oğlu Hofni ile Finehas öldüler" (1.Samuel 4:11). Haberi alan Finehas'ın karısı doğum yaparken ölüyordu. Son nefesiyle oğlunun adını "yücelik yok" anlamındaki İkabod koyup "Yücelik İsrail'den gitti; çünkü Tanrı'nın sandığı alındı" dedi 1.Samuel 4:22).

Oysa Tanrı yüceliğini korumayı iyi bilir. Sandığı yalancı tanrı Dagon'un tapınağına koyan Aşdodlu Filistiler bunu ötesi gün göreceklerdi: "Dagon RABBİN sandığı önünde yüz üstü yere düşmüştü" (1.Samuel 5:4). İkinci kez başı ve elleri kesildi. RAB Aşdod halkını urlarla vurdu. Bu durum karşısında "İsrail Tanrısı'nın sandığı yanımızda kalmasın; çünkü eli üzerimize ve ilahımız Dagon'un üzerine sertleşti" dediler (1.Samuel 5:7). Onu Gat'a ve Ekron'a götürdüklerinde aynısı oldu. Filistiler en sonda "emzikli iki inek aldılar, onları arabaya koşup yavrularını evde kapadılar.. İnekler doğrudan doğruya Beyt-şemeş yolundan gittler; sağa sola sapmayarak büyük yoldan böğüre böğüre gitteler; ve Filstiler'in beyleri Beyt-şemeş sınırına kadar onların ardından yürüdüler.. Araba Beyt-şemeşli Yeşu'un tarlasına girip orada durdu" (1.Samuel 6:10-14). RAB ineklerin yavrularına olan doğal bağlılığından üstün gücüyle onları oraya getirdi.

Beyt-şemeş halkı kahinler olarak RABBİN kutsallığını bilmeliydi. Oysa "Tanrı Beyt-şemeş adamlarından da vurdu, çünkü RABBİN sandığının içine bakmışlardı.. Ve Beyt-şemeşliler 'Bu kutsal Tanrı'nın, RABBİN, önünde kim durabilir'" dediler (1.Samuel 6:19-20).

Bu kent ya da ona ait topraklar Süleyman'ın atadığı 12 görevliden biri olan Bendeker'in arazisindeydi (1.Krallar 4:9). Yıllar sonra İsrail kralı Yehoaş Yahuda kralı Amatsya'yı ve ordusunu Beyt-şemeş'te yendi (2.Krallar 4:11-14). Kral Ahaz zamanında Filistiler Beyt-şemeş kentini ele geçirdiler. Bunun nedeni Kutsal Kitap'ta şöyle açıklanır: "Çünkü İsrail kralı Ahaz'ın yüzünden RAB Yahuda'yı alçalttı; çünkü Yahuda'da azgınlık etmiş ve RABBE karşı çok hainlik etmişti" (2.Tarihler 28:18-19).

Bu adla tanınan birkaç kent daha var:

1) İssakar sınırında bir kent (Yeşu 19:33). Naftali halkı Kenanlılar'ı buradan kovamadı. "Angaryacı oldular" (Hakimler 1:33). Bir uzman bu kentin Galile gölünün güneyinde 3 kilometre uzaklığında Ürdün ırmağı geçidindeki Ebediyeh adlı köyü olduğu üzerinde durur.

2) Naftali soyuna verilen bir kent (Yeşu 19:38). Nerede olduğu kesin olarak bilinmeyen bir kent. Yukarıdaki yerin aynısı olma olasılığı var.

3) Yeremya'nın yargıya uğrayacağını bildirdiği bir Mısır kenti. Mısırlılar buna "On" adını verirdi (Yeremya 43:13). (Bakınız ON'a)

BEYT-ŞİTTA

Bu yerin adı "akasya ağacı evi" demektir. RAB on iki bin kişilik İsrail ordusunu üç yüz kişiye indirip Gideon'un yönetimi altında "çoklukça çekirge gibi derede" yatan Midyaniler ve Amalekiler ve bütün doğu oğullarına karşı gönderdi. Bu üç yüz kişi çerağlarını sol elinde ve borularını sağ elinde tutup "RABBİN ve Gideon'un kılıcı" diye bağırınca "RAB her birinin kılıcını arkadaşına karşı ve bütün orduya karşı koydu; ve ordu Tserera'ya doğru, Beyt-şitta'ya kadar, Tabbat'ın yanında olan Abel-mehola sınırına kadar kaçtı" (Hakimler 7:20-23). Bu kentin nerede olduğu kesin olarak bilinmez. Ürdün ırmağının vadisinde olsa gerek çünkü yakın olduğu Abel-mehola bu vadideydi.

BEYT-TAPPUAH

"Elma evi" anlamındaki adı taşıyan bu kent Hebron'un batısında 8 kilometre uzaklığında bulunup Yahuda soyuna ayrılan bölgenin içindeydi (Yeşu 15:53).

BEYT-TSUR

Bu kentin adı "kaya evi" demektir. Hebron'un kuzeyinde 6 kilometre uzaklığındaydı. Adından anlaşıldığı gibi yüksek tepe üzerinde kurulan kolayaca savunan bir kentti. Yahuda soyuna verilen bölgenin içindeydi (Yeşu 15:58). Yıllar sonra kral Rehoboam "Yahuda'da savunma için kentler yaptı. Yahuda ve Benyamin'de olan duvarlı kentleri, Beyt-lehem'i ve Eytam'ı ve Tekoa'yı ve Beyt-tsur'u.. yaptı" (2.Tarihler 11:5-7). Sürgünden sonra Yeruşalim'in duvarını yeniden kuranlar arasında Beyt-tsur bölgesinin yarısını yöneten Azbuk'un oğlu Nehemya vardı (Nehemya 3:16). İsa Mesih'ten iki yüzyıl önce ülkeyi ezen Yunanlılar'a karşı koyan ve Makabiler adını taşıyan Yahudi ailenin yönetimindeki Yahudiler bu kentte Lisias'ın Yunan ordusunu yendi.

BEYT-YEŞİMOT

"Çöller yeri" anlamındaki adı taşıyan bu yer Mısır'dan vaat edilen yurda göç eden İsrail oğullarının son konak yerlerinden biriydi: "Erden yanında, Beyt-yeşimot'tan Abel-şittim'e kadar Moab ovalarında oturdular" (Sayılar 33:49). Lut gölünün kuzey doğusunda Erden ırmağının göle döküldüğü yere yakındı. İsrail'in yendiği Amoriler kralı Sihon'un toprağındaydı (Yeşu 12:3). Ruben soyuna verilen kentlerden biriydi (Yeşu 13:20). Daha sonra Moab halkının ellerine düştüğü Hezekiel'in şu peygamberlik sözünden anlaşılır: "ülkenin süsü olan kentlerden, onun sınırlarındaki kentlerinden, Beyt-yeşimot'tan, Baal-meon'dan ve Kiryataim'den.. doğu oğullarına Moab'ın böğrünü açacağım" (Hezekiel 25:9).

BEZEK

Bir uzmana göre "yıldırım", başkasına göre "gedik" demektir. Bu adı taşıyan iki yer vardı.

1) Yeşu öldükten sonra "İsrail oğulları RABBE sorup dediler: 'Kenanlılar'a karşı savaşmak üzere bizim için önce kim çıkacak?' Ve RAB dedi: 'Yahuda çıkacak; işte yurdu onun eline verdim'" (Hakimler 1:1-2). Tanrı'nın isteğini öğrenip uygulayan Yahuda büyük başarıya kavuştu: "Yahuda çıktı; ve RAB Kenanlılar'ı ve Perizziler'i onların eline verdi; Bezek'te onlardan on bin adam vurdular" (Hakimler 1:4). Bu kentin yöneticisi Bezek'in efendisi anlamındaki Adoni-bezek adını taşırdı (Hakimler 1:5). Kentin konumu üzerinde kesin bilgi yoktur. Yeruşalem'in batısında kıyı ovasında bulunan Gezer'e yakın ve bugün Kirbet Bezka adıyla tanınan yer olabilir.

2) Ammoniler tarafından kuşatılan Yabeş-gilead kentini kurtarmaya giden Kral Saul'un üzerine "Tanrı'nın Ruhu kuvvetle" geldikten sonra üzerlerine RABBİN korkusu düştüğü ve onunla gitmeye istekli olan askerleri Bezek'te saydı (1.Samuel 11:8). Bu kentin Erden ırmağının batısında Yabeş-gilead'ın güney batısında bulunan Kirbet İbzik olduğu sanılır.

BİTİNYA

Adını Trakya'dan oraya göç eden bir halktan alan bu bölgeden Yeni Antlaşma sayfalarında iki kez söz edilir. O çağdan hemen önce oranın bir kralı yönetimi Roma İmparatorluğu'na bağışlamıştı. Bölgede şu önemli kentler bulunurdu: Kalkedon (Kadıköy), Nikomedia (İzmit), Nikeya (İznik) ve Prusa (Bursa). M.S. 111 yılında Kayzer Trajan'a yazdığı bir mektupta Bitinya valisi Plinius ilinde bunca Mesih bağlılarının bulunmasına duyduğu utancı dile getiriyordu.

Sevinç Getirici Haber'i bu bölgeye kimin ulaştırdığı kesin olarak bilinmemektedir. Pavlus Konya (Galatya) ve Isparta (Frikya) bölgelerinde yaptığı yolculuktan sonra "Kutsal Ruh Tanrı Sözü'nü Asya (Ege) bölgesinde yaymalarını engelledi. Misiya (Balıkesir) sınırlarına ulaşınca, Bitinya bölgesine girmek istedilerse de İsa'nın Ruhu onları bırakmadı" (Res.İş. 16:6-7). Pentekost gününde Petros'un konuşmasını dinleyenlerin arasında komşu vilayet Pontos'tan Yahudiler'in ve Yahudiler'in inancını benimseyenlerin bulunduğu açıklanır (Res.İş. 2:9-11). Bitinya ile Pontos Romalılarca tek bir vilayet olarak yönetilmekteydi. Bu nedenle Pentikost günü Bitinyalılar'ın da imana geldiğini sanmak olanaklıdır.

Petros'un mektubunu başka yerlerin yanı sıra "Bitinya'ya dağılmış olan seçkin göçmenlere" yazması bu olasılığı biraz daha güçlendirir (1.Petros 1:1). Kendilerini Rab İsa'ya getiren müjdecinin imanda güçlenmeleri için Rabbe getirdiği kişilere mektup yazmasından daha doğal ne var?

BİZYOTYA

"RABBİN iğrendiği" demektir. Yahuda kuşağına verilen kentlerden biri (Yeşu 15:28). Nerede olduğu bilinmez. Bir olasılıkla Baalat-beer adlı yerin aynısı.

BOKİM

"Ağlayanlar" demektir. RABBİN meleği İsrail oğullarına ülkenin insanlarıyla antlaşma yapıp sunaklarını bozmayarak RAB ile olan antlaşmayı çiğnediklerini bildirince "halk yüksek sesle ağladılar. O yerin adına Bokim dediler ve orada RABBE kurban kestiler" (Hakimler 2:4,5). Nerede olduğu kesin olarak bilinmez. Erden ırmağının batısında Lut gölü yakınlarında Beyt-el ile Şilo arasında bulunduğu sanılır.

BOTSETS

Yonatan ile silahtarı Mikmaş geçidinde bulunan Filistiler'e karşı çıkmak için geçtiği geçidin bir yanında bulunan sivri kayanın adıydı (1.Samuel 14:4; MİKMAŞ'a bakınız).

BOTSKAT

"Yükseklik" demektir. Lakiş ve Eglon'a yakın Yahuda soyuna verilen bir kent (Yeşu 15:39). Kral Yoşiya'nın "anası Botskatlı Adaya'nın kızı olup adı Yedida idi" (2.Krallar 22:1).

BOTSRA

Yakub'un kardeşi Esav'ın soyunun oturduğu Edom ülkesinde bir kent. "Burç" ya da "kale" demektir. Lut gölünün güneyde 50 kilometre uzaklığında bulunuyordu. "İsrail oğulları üzerine bir kral krallık etmeden önce, Edom ülkesinde.. Botsralı Zerah'ın oğlu Yobab kral oldu" (Tekvin 36:33). Amos peygamber Tanrı'nın Edom ülkesi üzerindeki yargısını şu sözlerle bildirir: "RAB şöyle diyor: Edom'un üç, hatta dört kat cinayetinden ötürü cezasını geri almayacağım; çünkü kardeşini kılıçla kovaladı ve acıma duygularını boğdu ve öfkesi daima yırtıcıydı ve hiç gazabını elden bırakmadı. Ben de Teman'a ateş göndereceğim ve Botsra'nın saraylarını yiyip bitirecek" (Amos 1:11-12).

Yeşaya peygamberin bildirisinde Tanrı Edom ile Botsra'yı günahtan dönmek istemeyen insanlığı simgelemek için kullanır (Yeşaya bölüm 34). Başka bir bölümde kullandığı kelime oyunuyla aynı simgesel anlamı daha da vurgular. Edom "kırmızı" demektir ve Botsra "bağ bozan" anlamındaki bir sözcüğe çok benzer. "Edom'dan, kırmızı giysiyle Botsra'dan bu gelen kimdir?.. O benim, ben ki, doğrulukla söylerim, kurtarmakta kudretliyim. Niçin elbisende kırmızılık var ve niçin giysin üzüm basılan yerde çiğneyenin giysisi gibi? Üzüm basılan yeri ben tek başıma bastım; ve yanımda halklardan kimse yoktu; ve öfkemde onları çiğnedim; ve onları kızgınlığımla ayak altına aldım; ve onların kanı giysimin üzerine sıçradı ve bütün elbiselerimi kirlettim. Çünkü yüreğimde öç alma günü vardı.." (Yeşaya 63:1-6).

Yeremya Moab ülkesinde Botsra adını taşıyan bir yerden söz eder (Yeremya 48:24). Bezer adlı kentin aynısı olduğu öne sürülmüştür.

CENUB

"Güney" anlamındaki bu ad Eski Antlaşma'da İbranice'deki "Negeb" adını karşılar. Türkçe Kutsal Kitap'ta "Negeb" adı cenub (güney) diye çevrilir. Oysa "Negeb" adı bir yöne değil, bir bölgeye verilirdi. Anlamı 'kuru olan'dır. Bu bölge Beer-şeba kentinin güneyinden Sina yarımadasının dağlarına kadar uzanır. İbrahim bu bölgeden Mısır'a gitti: "Abram git gide Cenub'a (Negeb'e) doğru göç ediyordu. Ve memlekette kıtlık oldu; ve Abram orada misafir olmak üzere Mısır'a gitti" (Tekvin 12:9-10). İbrahim ve beraberindekiler "Mısır'dan Cenub'a çıktılar.. konaktan konağa göçerek Cenup'tan Beyt-el'e, Beyt-el ile Ay arasından başlangıçta çadırının olduğu yere kadar.. gitti" (Tekvin 13:1-4).

DABBEŞET

"Tepecik" demektir. Zebulun soyuna verilen toprağın sınırında bir kent (Yeşu 19:11). Konumuyla ilgili bilgimiz yoktur.

DABERAT

Adı "otlak" anlamını taşıyan bu kent İssakar soyuna ayrılan topraktan Levililer'in Gerşon koluna verildi (Yeşu 19:12; Yeşu 21:28; 1.Tarihler 6:72). Tabor dağının batısındaki Deburiyeh köyüdür bugün.

DALMANUTA

İsa üç gün yanında kalan dört bin kişiyi yedi ekmek ve birkaç balıkla doyurduktan sonra "hiç vakit geçirmeden, öğrencileriyle birlikte tekneye binip Dalmanuta bölgesine gitti" (Markos 8:10). Matta gittikleri yerin "Magadan yöreleri" olduğunu belirtir. "Bölge" ile "yöre" sözcüklerinin kullanılmasıyla bir kent ya da kasabaya değil bir köye ya da kasabaya bağlı kırsal bir yere gittikleri belirtilir. Aynı kırsal yeri belirtmek için iki ayrı köyün adının kullanılması bu yerin iki köyün toprağının birleştiği noktada olduğu izlenimini bırakır. Bu köylerin ya da kasabaların konumuyla ilgili kesin bilgimiz yoktur. Galile gölüne yakın olsa gerek çünkü tekneye binerek oraya ulaştılar.

DALMATYA

Dalmatya ya da Dalmaçya diye tanınan Roma ili bugünkü Yugoslavya kıyılarındaydı. Romalılar birinci yüzyılın başında İlirya adlı bölgeyi açınca onu Pannonya ile Dalmatya illerine böldüler. Pavlos Roma'daki imanlılara yazarken "belirtiler ve göz kamaştırıcı eylemler gücüyle, Kutsal Ruh'un yetkisiyle Yeruşalem'den İlirya dolaylarına dek, Mesih'in Sevinç Getirici Haberi'ni baştan başa" yaydığını bildirir (Romalılar 15:19). "İman ilişkisinde gerçek" çocuğu Titus'u oradaki yeni imanlıları desteklemek için oraya göndermiş olsa gerek çünkü Timoteos'a yazdığı bir mektup'ta "Titus Dalmatya'ya gitti"der (2.Timoteos'a 4:10).

DAN

DAN BÖLGESİ: Yakub'un Rahel'in hizmetçisi Bilha'ya doğan oğluydu Dan. "Rahel dedi: Tanrı davamı gördü, sesimi de işitti bana bir oğul verdi; bunun için onun adını Dan (hükmetti demektir) koydu" (Tekvin 30:6). Vaat edilen yurtta Dan soyuna da miras verildi. Mirasını en son alan soydu. Kalan yedi soy için çekilen kuranın yedincisi Dan'a düştü (Yeşu 19:40-46). En küçük bölgeyi de aldı. Dan'ın kuzeyinde Efraim'e, doğusunda Benyamin'e ve güneyinde Yahuda'ya verilen topraklar bulunuyordu. Batı sınırı Ak Deniz idi.

DAN KENTİ: "Dan oğullarının sınırı kendilerine dar geldi; ve Dan oğulları çıktılar ve Leşem'le savaştılar onu alıp kılıçtan geçirdiler ve onu mülk edinip onda oturdular. Ataları Dan'ın adına göre Leşem'e Dan adını koydular" (Yeşu 19:47; Hakimler 18:27-31). Adı Leşem ya da bazen Laiş biçimini alan kent bugünkü Lübnan'da Erden ırmağının üst kesimiyle Hermon dağının yakınlarında Sur kentinin doğusundaydı. Bugün "hakim tepesi" anlamındaki Tel el-Kadı adıyla tanınır. Kentin kuruluşundan "yurt sürgüne götürüldüğü güne kadar" diktikleri oyma puta taptılar (Hakimler 18:30-31).

DAN'DAN BEER-ŞEBA'YA KADAR: Dan ülkenin kuzey sınırında ve Beer-şeba güney sınırında olduğundan halk ağzındaki bu deyim tüm yurtta anlamını taşırdı. Örneğin: "Ve bütün İsrail oğulları çıktılar ve Gilead ülkesi ile Dan'dan Beer-şeba'ya kadar topluluk bir adammış gibi Mitspa'da, RABBİN önüne toplandılar" (Hakimler 20:1).

DANNA

Bir uzman göre "mırıldanma", başka bir uzmana göre "engin" demektir. Yahuda'ya verilen toprakta bir kent (Yeşu 15:49). Dağlık bölgede Hebron'dan yaklaşık 12 kilometre uzaklığındaydı.

DAN-YAAN

Davut ordu başbuğu Yoab'a "Dan'dan Beerşeba'ya kadar İsrail'in bütün soyları arasında" dolaşıp halkı sayma buyruğunu verince bunu istemeye istemeye yapan Yoab ile ordu başkanlarının gittikleri yerlerin arasında Dan-yaan, çepçevre Sayda ve Beer-şeba bulunuyordu (2.Samuel 24:1-9). Dan-yaan kimi uzmanlara göre "ormanlardaki Dan" demektir. Buna göre önce Laiş sonra Dan adlarıyla tanınan kentin olması olasılığı vardı. Davut'un "Dan'dan Beer-şeba'ya kadar" demesi ve sıralanan bölgeler arasından Dan-yaan ve Beer-şeba adlarının geçmesi bu olasılığı biraz daha güçlendirir. Bunun yanı sıra Dan-yaan için başka yerler önerilmiştir ve konu kesinlik kazanmamıştır. (DAN'a bakınız).

DAVUD'UN ŞEHRİ

Bu ad iki ayrı yer için kullanılırdı:

1) YERUŞALİM: "Sen buraya girmeyeceksin, fakat körler ve topallar seni kovacaklar" diyen Yebusiler'i yenip Sion hisarını alan Davut ona "Davud'un şehri" adını koydu (2.Samuel 5:6-10). Bu Hinnom ile Kidron derelerine bakan Yeruşalim'in yüksek tepesiydi ("Yeruşalim" ile "Sion" başlıkları altında yazılanlara bakınız).

2) BEYTLEHEM: Davut'un doğum yeri olarak İsa Mesih'in yeryüzünde yaşadığı çağda Beytlehem bu adla tanınırdı. "Herkes sayıma katılmaya gitti; her biri kendi kentine. Yusuf da Galile'nin Nasır kentinden Yahudiye'de Davut'un kentine, Beytlehem diye tanınan yere gitti. Çünkü Davut'un soyundan ve aile kuşağındandı" (Luka 2:3-4). (BEYTLEHEM'e bakınız).

DEBİR

1) Bir uzmana göre "konuşan" demektir. Daha önce Kiryat-sefer adıyla tanınırdı (Yeşu 15:15). Yeşu'un düzenlediği ilk seferde alınan kentlerden biri (Yeşu 10:38-39). Düşman kuvvetlerince yeniden alınmış olsa gerek, çünkü Kaleb'in kardeşi Kenaz'ın oğlu Otniel amcasının "Kim Kiryat-sefer'i vurur ve onu alırsa, kızım Aksa'yı karı olarak ona vereceğim" sözü üzerine gidip bu kenti aldı (Yeşu 15:16-17). Hebron'un güney batısında 18 kilometre uzaklığındaydı. Kazıbilim uzmanlarınca ortaya çıkarılan Tel Beyt-Mirsim olduğu sanılmaktadır. Buradan çıkarılan bir küpün kulpunda "Yaukin'in (Yehoyakim) kahyası Eliakim'e ait" diye bir yazı bulundu. Bundan bu yerin Babil sürgününe, kral Yehoyakim'in tutsak edilişine dek yerleşim merkezi olarak kaldığı anlaşılabilir.

2) Gad bölgesinde Debir adlı bir kent daha vardı. Bu soya verilen toprağın sınırı "Mahanaim'den Debir sınırına kadar" olduğu bildirilir (Yeşu 13:26). Mahanaim Erden'in doğusunda bugünkü Ürdün ülkesindeydi.

DEDAN

Dedan İbrahim'in aldığı "başka bir kadın" olan Ketura'dan oğlu Yokşan'ın oğluydu (Tekvin 25:1-3). İbramin bu çocuklarını daha hayattayken mirasçısı İshak'tan ayırmak için armağanlar vererek "doğuya doğru" gönderdi (Tekvin 25:5-6). Aynı ad taşıyan Nuh'un oğlu Ham'ın soyundan Kuş'un oğlu Raama'nın oğlu Dedan vardı.

Dedan adlı kentin bu iki soyun hangisinden adını aldığı bilinmiyor. Bir uzman bu iki soyun bir dönemde birleştiğini ileri sürüyor. Bu konular kesinlik kazanmamıştır. Peygamberler Edom'un güneyinde bulunan Dedan adlı bir kentten söz ederler. Örneğin Yeşaya "Arab ili üzerindeki" yükte "Ey Dedaniler'in kervanları, Arab ili ormanında geceleyeceksiniz" der (Yeşaya 21:13). Yeremya "İsrail'in Tanrısı" RABBİN kendisine şunları söylediğini bildirir: "Benim elimden bu öfke şarabı kasesini al ve seni göndereceğim bütün uluslara onu içir". Yeremya bunu "Dedan'a ve Tema'ya ve Buz'a ve sakal başları kesik olanların hepsine; ve bütün Arab ili krallarına ve çölde oturan karışık halkın bütün krallarına" içirdiğini açıklar (Yeremya 25:15-26).

Dedan "engin" demektir. Yeremya'nın başka bir peygamberlik sözünde bununla ilgili bir kelime oyunu yapılır: "Kaçın, geri dönün, derin yerlerde oturun, Dedan'da oturanlar! Çünkü Esav'ı yokladığım zaman belasını onun başına getireceğim" (Yeremya 49:8). Dedanlılar Sur ile ticaret yapardı (Hezekiel 27:15). Bugünkü Sudi Arabistan'da Medina'nın kuzeyinde olan Al-ula olduğu sanılmaktadır.

DEKAPOLİS

Eski Yunanca'da "on kent" demektir. Galile gölünün güneyiyle doğusunda bulunan Yunanlılar'ın yerleştiği bir bölge. Mesih'ten önce ikinci yüzyılda yerleşmeye başlamışlardı. M.Ö. 63 yılında Romalı general Pompey bu bölgedeki Skitopolis (Beyt-şean), Hippos ve Pella adlı kentleri Yahudiler'den alarak Suriye iline ekledi. Bu kentlere iç yönetimde özerklik tanındı. Yaklaşık M.S. 1 yılında aralarında ticaret ve savunma için ittifak kurdular. Plinius on kentin adlarını şöyle verir: Skitopolis, Pella, Dion, Gerasa, Filadelfiya, Gadara, Rafana, Kanata, Hippos ve Damaskos (Şam).

İsa "hükümranlığın Sevinç Getirici Haberi'ni yayarak, halk arasında her rahatsızlığı.. sağlığa dönüştürerek tüm Galile bölgesini bir uçtan öbür uca dolaştı. Ünü tüm Suriye'de yayıldı.. Galile'den, Dekapolis'ten, Yeruşalem'den, Yahudiye'den, Ürdün'ün karşı yakasından gelen yoğun kalabalıklar O'nun ardı sıra gittiler" (Matta 4:23-25). İsa çok cine tutulan adamdan cinlerin domuz sürüsüne girmesine izin vermesi "denizin karşı yakasına, Gerasiniler ülkesine" vardıklarında oldu (Markos 5:1-20). Gerasa on kentten biriydi. İsa kuzey batıda, Ak Deniz kıyılarındaki "Sur dolaylarından ayrılıp Sayda'dan geçtikten sonra" güney doğuya gidip Galile gölüne varmak için geri dönmesini gerektiren bir yol seçerek "Dekapolis dolaylarını" aştı (Markos 7:31). Buysa çok cinden kurtulan ve kendi bölgesinde tanıklık etmeye gönderilen adamı aramak için olabilirdi.

DERBE

Likaonya dilinde ardıç anlamındaki "delbeia" adından gelir. Daha önce Roma yönetimi altındaki Galatya ilinin Likaonya bölgesinde bir kent olan Derbe, yaklaşık M.S. 45 yılında Laranda (bugünkü Karaman) kentiyle birlikte Romalılarca Kommagene kralı Antiokos'un yönetimi altına koyuldu. Bugünkü Karaman iline yakın olan Devri Şehri olduğu düşünülmektedir.

Pavlus'la Barnabas Antalya ve Isparta yöreleri üzerinden o çağda Frikya'ya bağlı Konya'ya gelmişti. "Haberciler uzunca bir süre orada kaldılar; hiç çekinmeden Rab adıyla konuştular. Rab da kendi kayrasıyla Söz'e tanıklıkta bulundu. Onların eliyle belirtiler ve göz kamaştırıcı eylemler getirilmesini sağladı." Onları taşa tutmaya düzen kurulduğunu "anlayan Haberciler, Likaonya'nın kentleri olan Listra ile Derbe'ye ve çevre bölgeye kaçtılar" (Res.İş. 14:1-7).

Listra'da taşa tutulan Pavlus düşmanları onu ölü sandıkları için yeniden kente girebildi ve "ertesi gün Barnabas'la birlikte oradan ayrılıp Derbe'ye gitti" (Res.İş. 14:19-20). Kommagene kralı Antiokos'un yönetimi altında olduğu için Pavlus Derbe'de kendisini kovalayanlardan güvenlikteydi. Bir olasılıkla Pavlos'un Galatyalılar'a yazarken değindiği "Sevinç Getirici Haber'i sizlere ilk gelişimde bedensel hastalığım nedeniyle müjdelemiştim" olayı Listra'da aldığı yaraların iyileşmesi için Derbe'de uzunca bir süre kalmasıyla ilgiliydi (Galatyalılar 4:13-16). Ama kesinlikle bilmiyoruz. Bildiğimiz şudur: Derbe'de Sevinç Getirici Haber'i müjdeleyip birçok öğrenci kazandıktan sonra Listra'ya, Konya'ya ve Antakya'ya döndüler (Res.İş. 14:21). Kazandığı öğrencilerden biri daha sonra kendisiyle yolculuk yapan Derbeli Gaios olabilirdi (Res.İş. 20:4).

Pavlus "Suriye ve Kilikya'dan geçerek kilise topluluklarını" destekledikten sonra "Derbe ile Listra'ya uğradı" (Res.İş. 15:41;16:1).

DİBLA

Hezekiel'in peygamberliğinde Tanrı "çölden Dibla'ya doğru bütün oturdukları yerlerde, yurdu virane ve ıssız" yapacağını açıklar (Hezekiel 6:14). Çöl güneyin en çok dikkat çeken görünümü olduğuna göre Dibla kuzeyin bir kenti olsa gerek. Kuzeyde böyle bir kentin bulunduğuna ilişkin bir kayıt yoktur. Oysa RAB Musa'ya yurdun sınırını bildirirken onun kuzey doğuda Ribla'ya indiğini söyler (Sayılar 34:11). İbranice'de 'r' ile 'd' harflerinin birbirine benzediğine dikkat çekerek kimi uzmanlar Ribla adının kopya edilirken yanlışlıkla Dibla adı olarak yazıldığını ileri sürer.

DİBON

Bir uzmana göre "ırmak yatağı" başkasına göre "üzülme" demektir.

1) Sürgünden dönen "Yahuda oğullarından bazıları Kiryat-arba ile kasabalarında ve Dibon ile kasabalarında ve Yekabtseel ile köylerinde.. oturdular" (Nehemya 11:25-30). Nerede olduğu kesinlikle bilinmez. Dibon'dan Kiryat-arba (Hebron) ve Yekabtseel ile birlikte söz edildiğine göre bu yerlere yakın Yahuda'nın güneyinde bulunsa gerek.

2) Arnon deresinin kuzeyinde 6 kilometre uzaklığında bulunan bugünkü Diban adlı yerdeydi. Lut gölünün doğusunda Moab topraklarındaydı. Amoriler kralı Sihon onu açmıştı (Sayılar 21:26-30). Musa'nın önderliği altındaki İsrail oğulları onu Sihon'dan aldı (Sayılar 21:21-25). Ruben ile Gad oğulları Musa'dan hayvancılık için elverişli olan Atarot, Dibon, Yazer, Nimra, Heşbon, Eleale, Sebam, Nebo ve Beon kentlerini istediler (Sayılar 32:1-5).

Gad oğulları Dibon kentini savunulacak duruma getirdi (Sayılar 32:34). Dibon-gad adlı bir yer İsrail oğullarının Mısır'dan yurda göç ederken konakladıkları yerlerden biriydi (Sayılar 33:45-46). Aynı yer olduğu sanılır. Dibon-gad diye tanınması Gad soyunun denetimi altında olduğunu belirtmek için olduğu düşünülür. Oysa Yeşu 13:17 ayetinde Musa'nın Dibon kentini Ruben soyuna verdiği belirtilir. Herhangi bir nedenden Ruben, değil, Gad onu denetimi altına aldı (Sayılar 32:34).

Yeşaya ile Yeremya peygamberlerin çağlarında bu kent Moab halkının elindeydi (Yeşaya 15:2; Yeremya 48:18-22).

DİCLE

Gününümüzde Diyarbakır'ın kuzeyinden çıkıp Cizre'de Irak sınırını aşan bu ırmak Fırat ırmağıyla birleştikten sonra yaklaşık 1830 kilometrelik bir yolun sonunda Basra Körfezi'ne dökülür. Bu ırmaktan Kutsal Kitap'ta iki kez söz edilir. Birincisi Adem ile Havva'nın Tanrı tarafından yerleştirildiği bahçeyi sulayan ırmağın bölündüğü dört koldan biridir: "Ve üçüncü ırmağın adı Dicle'dir" (Tekvin 2:14). Tufan'ın araya girmesi nedeniyle günümüzdeki ırmakla ne derece bir ilgisi olup olmadığını söylemek olanaksızdır. İkincisi Babil sürgününde Daniel'in "büyük ırmağın, Dicle'nin kenarında iken" gördüğü görmesiydi (Daniel 10:4). İbranice'de "Hiddekel" adıyla tanınıyor idiyse de eski Babil dilinde "çember" anlamındaki İdiglat ya da Digla adını taşıyordu. Türkçe adı bundan kaynaklanmaktadır. Nineve ve Aşur gibi önemli tarihsel kentler bu ırmağın yanına kurulmuştu. (Bakınız ADEN'e, FIRAT'a ve MEZOPOTAMYA'ya).

DİLEAN

Yahuda soyuna verilen bölgenin ova kesiminde bir kent (Yeşu 15:33-38). Bir uzmana göre "sukabağı" demektir. Nerede olduğu bilinmemektedir. Aynı sırada Lakiş kentinin olması aynı yörede bulunduğu izlenimini bırakır. Lakiş Hebron'un batısında kıyı ovasına inen yamaçlardayı.

DİMNA

Zebulun soyunun mirasında Levililer'in Merari koluna verilen bir kent ve otlağı (Yeşu 21:35). İbranice'de "D" harfiyle "R" harfinin birbirine çok benzemesi kimi uzmanların 1.Tarihler 6:77 ayetinde Merari soyuna verildiği bildirilen Rimmono kentinin Dimna olduğunu öne sürmelerine yol açmıştır. Buna göre bir yerden bir yere kopya edilirken "D" harfi yerine "R" harfi yazılmış ya da tersi. Zamanla kentin adı değişmiş de olabilir. Anlamı "tezek" olduğu açıklanır.

DİMON

RAB Moab'a indireceği öfkeli yargısını Yeşaya peygamber aracılığıyla açıklarken şunları bildirir: "Dimon suları kanla dolu; çünkü Dimon üzerine daha çoğunu, Moab'ın kaçıp kurtulanları üzerine ve ülkenin artakalanı üzerine bir aslan getireceğim." (Yeşaya 15:9). Moab ülkesinde Dimon adlı bir kentle ilgili bir kayıt bulunmadığından aynı ülkedeki Dibon kenti olduğu sanılır (Dibon başlığı altında numara 2'ye bakınız).

DİMONA

Yahuda soyuna verilen bir kent (Yeşu 15:22). Bir olasılıkla sürgünden sonra Dibon diye tanınan kentin aynısıdır (Dibon başlığı altında numara 1'e bakınız).

DİNHABA

Nerede bulunduğu bilinmeyen Edom'un bir kenti: "Edom'da Beor'un oğlu Bela kral oldu ve kentinin adı Dinhaba idi" (Tekvin 36:32; 1.Tarihler 1:43). Adın anlamıyla ilgili bilgimiz yoktur.

Dİ-ZAHAB

Bu yerin adı "altın" ya da "altının efendisi" demektir. İsrail oğullarının çöldeki dolaşmaları sırasında Sina bölgesinde konakladıkları Hatserot'un karşısında bulunan bir yer (Tesniye 1:1).

DOFKA

İsrail oğullarının vaat edilen yurda göç ederken sekizinci konak yeri (Sayılar 33:12-13). "Davar gütme" demektir. Konumuyla ilgili bilgimiz yoktur.

DOR

Bir uzmana göre bu kentin adı "daire", başka birine göre "konut" demektir. Yeşu'ya karşı koyan Hatsor kralı Yabin'le birlikte savaşanlar arasında "Dor sırtlarında olan krallar" vardı (Yeşu 11:1-2). "RAB onları İsrail'in eline verdi" (Yeşu 11:8). Aşer'in sınırında olduğu halde Manasse onu almaya çalıştı ama oradaki halkı kovamadı (Yeşu 17:11; Hakimler 1:27). Kral Süleyman'ın on iki görevlisinden biri ve kızı Tafat'la evli olan Ben-abinadab "bütün Dor yaylasında" arazi sahibiydi (1.Krallar 4:11). En-dor aynı yer olmadığı iki kentin birlikte sıralanmasından anlaşılır (Yeşu 17:11). Ak Deniz kıyısında Karmel dağının güneyindeydi.

DOTAN

Bu kentin bulunduğu verimli ova Samiriye dağları ile Karmel sıra dağları arasında Ak Deniz ovasından Yizreel vadisine doğal bir geçit oluşturur. Bu nedenle Şam'dan Mısır'a giden ticaret yolu oradan geçerdi. Hebron'dan Şekem'e gidip kardeşlerini arayan Yusuf'a Dotan'a gittikleri haber verilince gidip onları orada buldu (Tekvin 37:17). Kardeşleri tarafından kuyuya atılan Yusuf Erden ırmağının doğusunda bulunan Gilead'dan Mısır'a giden İsmaililer'e satıldı (Tekvin 37:25-28). Üç buçuk metre derinliğinde olan kuyular Dotan'ın kalıntılar arasında bulunmuştur. Bir uzmana göre bu kentin adı "iki kat şölen", başkasına göre "iki kuyu" demektir.

Bu kentle ilgili çok ilginç bir olay Suriye kralının Elişa peygamberi yakalamak için Dotan'a gidişidir. Suriye kralının askerlerini ve atlılarını gören peygamberin uşağı korkusundan "Eyvah efendim, nasıl edeceğiz?" diye sordu. (2.Krallar 6:15). Elişa'nın yanıtı RABBE karşı ne denli sarsılmaz güven taşıdığını açıklar: "Korkma, çünkü bizimle olanlar, onlarla olanlardan çoktur." Sonra uşağın gözlerinin açılması için dua etti ve uşak Elişa'nın çevresindeki dağın ateş atları ve arabalarıyla dolu olduğunu gördü. Sonra Elişa onu yakalamaya gelenlerin yanına giderken "RABBE yalvarıp dedi: 'Rica ederim, bu halkı körlükle vur.' Ve Elişa'nın sözüne göre onları körlükle vurdu." Elişa onları güneyde bulunan Samiriye'ye on altı kilometre yol yürütüp İsrail kralına teslim etti (2.Krallar 6:16-23).

DUMA

1) Adın anlamı "sesizlik". Bu yer Kutsal Kitap'taki birkaç yer gibi adını bir soyun önemli atasından alır. İbrahim'in cariyesinden oğlu İsmail'in oğullarından biri Duma idi (Tekvin 25:14; 1.Tarihler 1:30). "İsmail'in oğulları bunlardır; köyleriyle, obalarıyla onların adları bunlardır, halklarına göre on iki bey idiler (Tekvin 25:16). Duma bugünkü Sudi Arabistan'da Ürdün ile Irak arasındaki bölgenin ortasındaydı. Lut gölünün güney doğusunda.

2) Yeşaya İsmaillilerin Duma kentini Esav'ın soyu olan Edom halkının Seir bölgesiyle birleştirir (Yeşaya 21:11-12). Seir Duma'nın batısındaydı. Kimi yorumcular bu durumdan buradaki Duma'nın simgesel bir ad olduğu sonucunu çıkarır. Oysa komşu ülkeler olduklarına göre her ikisinin aynı zamanda Tanrı'nın yargısına uğraması olanaklıdır.

3) Yahuda'ya verilen bölgede Duma adlı bir kent bulunuyordu (Yeşu 15:52). Hebron'un güney batısında 16 kilometre uzaklığındaydı.

DURA OVASI

"Kral Nebukadnetsar bir altın heykel yaptı.. Babil vilayetinde Dura ovasında onu dikti" (Daniel 3:1). Bu heykelin önüne eğilmeyi kabul etmeyen Şadrak, Meşak ve Abed-nego ateşi alevli fırına atıldılar. Tanrı onları oradan kurtardığı zaman üzerlerinde yangın kokusu bile yoktu. Dura "daire" ya da "duvar" demektir. Babil çevresinde bu ad taşıyan birkaç yer vardı. Bu nedenle nerede olduğu kesinleşmemiştir. Babil bugünkü Irak'taydı.

EBAL DAĞI

Şekem kentinin kuzeyinde bulunan ve karşısındaki Gerizim dağından daha yüksek bir dağ. Adının anlamı taş. Musa Erden ırmağının doğusunda konaklayan İsrail halkına Tanrı'nın bildirdiği buyruk ve yasaları önlerine koyduktan sonra (Tesniye 5-11) şunları söyledi: "Bakın ben bugün önünüze bereketi ve laneti koyuyorum; bugün size emretmekte olduğum Allahınız RABBİN emirlerini dinlerseniz, bereket; ve Allahınız RABBİN emirlerini dinlemezseniz, ve bilmediğiniz başka ilahların ardınca yürümek için bugün size emretmekte olduğum yoldan saparsanız, lanet.. Gitmekte olduğun yurda Allahın RAB seni getirdiği zaman, bereketi Gerizim dağı üzerine, ve laneti Ebal dağı üzerine koyacaksın. Onlar Erden ötesinde, güneşin battığı yolun arkasında, Araba'da oturan Kenanlılar yurdunda, Gilgal karşısında, More meşelerinin yanında değil mi?" (Tesniye 11:26-30).

Başka bir konuşmasında (Tesniye 27:9-37,68) Musa İsrail'in altı soyu Gerizim üzerine ve öbür altısı Ebal üzerine duracağını buyurdu (Tesniye 37:9-13). Birkaç yengi yaptıktan sonra Yeşu karşılıklı iki dağ üzerinde Musa'nın buyurduğu gibi yaptı (Yeşu 8:30-35).

EBEN-EZER

"Yardım taşı" anlamındaki bu yerde İsrail iki kez üst üste Afek'te ordugah kuran Filistiler tarafından yenilgiye uğratıldı. İkinci kez Tanrı'nın önünde kendilerini alçaltıp işledikleri günahlardan dönemeleri yerine "RABBİN ahit sandığını" onları düşmanlarının elinden kurtarsın diye getirdiler (1.Samuel 4:3-9). Kahin Eli'nin iki günahlı oğlu Hofni ile Finehas öldü ve Antlaşma Sandığı düşmanların eline düştü.

Bundan birkaç yıl sonra Filistiler saldıracağı sırada İsrail Samuel'e kendileri için dua etsin diye rica ettiler. "Samuel İsrail için RABBE feryat etti; ve RAB ona cevap verdi.. RAB o gün Filistiler üzerine büyük sesle gürliyip onları şaşırttı; ve İsrail'in önünde vuruldular" (1.Samuel 7:9-10). "Samuel bir taş alıp Mitspa ile Şen arasında dikti ve onun adını Eben-ezer koyup: RAB bize buraya kadar yardım etti, dedi" (1.Samuel 7:12). Mitspa ile Şen'in nerede olduğu saptanmadığı için taşın durduğu yerde saptanamadı. Bu ayetten İsrail'in yengisinden sonra bu yere Eben-ezer adının verildiği anlaşılır. Daha önceki olay anlatıldığı zaman olay sırasında bilinmeyen bir ad kullanılmış olsa gerek.

EDEN

Amos peygamber Tanrı'dan şu çarpıcı peygamberlik sözünü duyurur: "Şam'ın kapı sürgüsünü kıracağım, ve Aven deresinden orada oturanları ve Eden evinden elinde asa tutanı söküp atacağım; ve Suriye halkı Kir'e sürülecek, RAB diyor" (Amos 1:5). Yıllar sonra Aşur kralı Senharib'in Yeruşalim'e gönderdiği elçi Rabşake, bu peygamberlik sözünün gerçekleşmesine değinir: "Atalarımın helak ettikleri milletleri, Gozan'ı ve Haran'ı, ve Retsef'i, ve Telassar'daki Eden oğullarını ilahları kurtardılar mı?" (Yeşaya 37:12). Eden oğullarının evi, Urfa'nın güneyindeki Haran ve Suriye'de Fırat ırmağındaki Gozan kentleriyle birlikte ona değinildiğine göre olasılıkla aynı genel bölgedeydi. Eski yazıtlarda konusu edilen Bit-Adini (Beyt-Eden) krallığı olduğu sanılır. Fırat ile Balık ırmakları arasındaydı. Sur kentiyle ticaret edenlerin arasında "Eden.. tacirleri" bulunurdu. Sur mallarını "lacivert ve renk renk işlemeli kumaş topları ile ve erz ağacından yapılmış, iplerle sarılmış değerli esvap sandıkları ile değiş ederlerdi" (Hezekiel 27:23-24). Telassar adlı yerin konumu şimdiye dek saptanmamıştır.

EDER

"Sürü" anlamına gelen bu yere Yakup Rahel'in ölümünden sonra göç etti ve "Eder kulesinin ötesinde çadırını kurdu" (Tekvin 35:20-22). Rahel Beyt-el ile Beyt-lehem Efrat arasındaki yolda ölmüştü. Yakup daha sonra Hebron'a gitti (Tekvin 35:27). Buna göre Eder Beyt-lehem ile Hebron arasındaydı. O yörede otururken ilk oğlu Ruben aşiret başkanlığına seçilmemesine yol açan babasına karşı işlediği günah yer aldı. Mika aracılığıyla bildirilen peygamberlik sözünde konusu edilen "sürünün kulesi" Yeruşalim'i simgeler (Mika 4:8). Tanrı'nın halkı sürüye, kral çobana ve başkent koyun hırsızlarına karşı kurulan bir gözetleme kulesine benzetilir.

Güneyde Yahuda'ya verilen bölgede bir kent: "Yahuda oğulları soyunun Edom sınırına doğru Cenub'un (Negeb'in) en son kısmında olan kentleri, Kabtseel ve Eder" (Yeşu 15:21).

EDOM

"Esav, Seir dağında oturdu; Esav Edom'dur" (Tekvin 36:8). Daha önceleri Seir dağı adıyla tanınan bölge daha sonra oraya yerleşen Yakup'un ikiz kardeşi Esav'ın takma adı olan Edom adıyla tanınıyordu. Edom "kızıl" demektir. Esav'ın onun için ilk oğulluk hakkını sattığı mercimek çorbasının renginden gelir (Tekvin 25:25-33). Bu bölge İsrail'in güney doğusundaydı. Lut gölünün içinde bulunduğu Araba vadisinin Akaba körfezine doğru olan en güney kesimiyle yanlarında yükselen dağlardan oluşurdu. İlginç şey bu dağların kızıl taşlardan oluşmasıdır. Yahuda'ya verilen bölgenin güney ucu "Cenub'un (Negeb'in) en son kısmında" "Edom sınırına doğru" idi (Yeşu 15:21). Edom doğusundaki yüksek ovadan Akaba körfezinden kuzeye doğru uzanan "kral caddesi" vardı. Edom halkı Kadeş'ten ilerlemek isteyen Musa yönetimindeki İsrail halkının o caddeden geçmesine izin vermedi (Sayılar 20:14-21).

Edom ile İsrail arasındaki düşmanlığı kuşaklar boyu sürdü. Mesih'ten önce üçüncü yüzyılda Edomlular Nabatealılar tarafından yurtlarından çıkarıldılar. Yahuda halkına sığınanlar yahudileşmeye zorunda kaldılar. Bu kişilerin arasında Romalılar tarafından Yahuda krallığına getirilen Hirodes ve soyu vardı.

EDREİ

1/ Naftali soyuna verilen kentlerden biri (Yeşu 19:37). Konumuyla ilgili bilgimiz yoktur.

2/ Başan kralı Og'un savaşmak için İsrail'e karşı çıktığı kent (Tesniye 3:1-10. Og'u yenince İsrail Edrei kentini ve bütün Başan ülkesini ele geçirdi. Daha sonra Manasse soyuna verildi (Yeşu 13:31; Sayılar 32:33). Başan Galile gölünün doğusu ve kuzeyindeydi. Edrei Başan'ın güney sınırındaydı. Bugün Suriye Ürdün sınırında bulunan Deraa kentidir. Çok ilginç bir yeraltı kenti bulunmuştur orada. Adın anlamı "kudretli", ya da başka bir uzmana göre "ekilmiş tarla".

EDREMİT

İsrail'deki Kayseriye'den Roma'ya tutuklu olarak giden Pavlus "Asya (Ege) kıyılarına uğrayacak olan, Edremit limanına bağlı bir gemiye binip" açıldı. (Res.İş. 27:2). Edremit limanı bugün Edremit körfezi kıyısındaki Karataş'tır. Deniz'den birkaç kilometre uzaktaki Edremit ilçesi tarihsel adı devam ettirmektedir.

EFES-DAMMİM

Davut'un Golyat'ı öldürmesi olayında "Filistiler Yahuda'nın Soko kentinde toplandılar ve Soko ile Azeka arasında, Efes-dammim'de ordugah kurdular" (1.Samuel 17:1). Adın anlamı "kan sınırı". Bu ad İsraililer ile Filistiler arasındaki kanlı savaşlardan gelmiş olsa gerek.

EFESOS

Roma İmparatorluğu'nun Asya eyaletinin en önemli kenti, bugün Selçuk ilçesine yakın görkemli Efes harabeleridir. M.Ö. 133 yılında Bergama kralı 3. Attalus krallığını ve ondan bir parça olan Efesos kentini Roma İmparatorluğu'na bağışladı. Bergama Asya eyaletinin başkenti olarak kaldıysa da, Asya'dan gelen kervan yolunun başında bulunması ve önemli bir liman olması nedeniyle en önemli merkezi Efesos oldu. Kentin nüfüsü o çağda yaklaşık 30,000 idi. Kentin dışında bulunan Artemis tapınağı dünyanın yedi harikasından biri sayılırdı. Büyüklüğü Atina'daki Partenon tapınağının dört katıydı.

Priskila ve Akila ile Korintos'tan açılan ve Suriye'ye gitmeye tasarlayan Pavlus'un bindiği gemi Efesos'a uğradı. Pavlus arkadaşlarından ayrılıp "sinagoga gitti, Yahudiler'le tartıştı. Onlar daha uzun süre kalmasını istedilerse de kendisi bunu uygun görmedi" (Res.İş. 18:18-22). Pavlus yokken Priskila ile Akila Apollos'a "Tanrı'nın yolunu tüm inceliğiyle" açıkladıktan sonra onu Korintos'a yolladılar (Res.İş. 18:23-28). Pavlus "iç Anadolu'yu dolaşarak Efesos'a geldi" (Res.İş. 19:1). Orada on iki öğrencinin üzerine Kutsal Ruh geldikten sonra Pavlus üç ay sinagogta Yahudiler'le tartıştı. Ve daha sonra iki yıl Tiranos'un toplantı salonunda bu işi sürdürdü. Bu sürede "Tanrı Pavlus'un eliyle görülmemiş güçlü işler yaptı" (Res.İş. 19:1-12). Bu dönemde Rab İsa'nın hem kötü ruhlarla büyücülük hem de merkezi Efesos'ta olan yalancı tanrıça Artemis üzerindeki yengisi açıkça gösterildi (Res.İş. 19:13-41).

Buradan da Sevinç Getirici Haber Ege'nin başka kentlerine ulaştı. Öyle ki, Luka şunu yazabildi: "Sonunda Asya'da yaşayan herkes-Yahudi olsun, Yunanlı olsun-Tanrı Sözü'nü duydu" (Res.İş. 19:10). Pavlus Efesos'tan Korintos'taki inanlılara iki mektubunu yazdı (1.Korintoslular 16:8). Makedonya'ya giderken Pavlus Timoteos'u Efesos'ta bırakmıştı (1.Timoteos'a 1:3). Efesos Yuhanna'nın Patmos adasındayken Rab'den aldığı tanrısal açıklamada ve yedi kilise topluluğuna yöneltilen mektuplarda ilk sıra alır.

EFRAİM BÖLGESİ

Benyamin ile Dan soylarına verilen topraklarının kuzeyinde ve Manasse'ye verilen toprakların güneyinde Erden yakınlarından Akdeniz'e uzanan geniş bir bölgeydi. Yusuf'un ikinci oğlu Efraim'in soyuna verilen bölge. Yakup Yusuf'un iki oğlunu kutsarken bilinçli olarak kollarını çapraz durumda uzatıp sağ elini daha küçüğünün üzerine koyup ağabeyinden daha büyük olacağını bildirdi (Tekvin 48:11-20). Toplanma çadırı ilkin Efraim'e ait Şilo kentinde kurulunca bu soy önem kazandı. Rehoboam zamanında krallık ikiye bölününce kuzey krallığın orta direği oldu. Kuzey krallık "Efraim" adıyla tanınmaya başladı (Yeşaya 7:2). Mesih'in hükümranlığında Efraim ile Yahuda yeniden tek krallık olacak (Yeşaya 11:13; Hezekiel 37:15-22). Yusuf oğlunun adını Efraim koyarken anlamını şöyle açıklar: "Tanrı düşkünlüğümün diyarında beni semereli kıldı" (Tekvin 41:52). Efraim ürünlü demektir.

EFRAİM DAĞLIĞI

Yusuf oğulları (Efraim ve Manasse) küçük bir pay aldıklarına yakınınca Yeşu onlara "Efraim dağlığı sana dar geliyorsa, ormana çık ve orada Perizziler ve Refalar memleketinde kendin için yer aç" dedi (Yeşu 17:15). Yeşu da bu bölgede gömüldü: "Onu Gaaş dağının kuzeyinde, Efraim dağlığında, Timnat-heres'te, mirasının sınırı içinde gömdüler" (Hakimler 2:9). Bu dağlığı ayrıca İsrail dağlığı olarak tanınırdı (Yeşu 11:21). Ülkenin ikiye bölünmesinden sonra Samiriye dağları adını da aldı (Amos 3:9). İsrail'in bel kemiğini oluşturan sıra dağlarının en kuzey kesimi, Beyt-el'den Yizreel ovasına kadarki dağlık bölge.

EFRAİM KASABASI

Yahudi yetkilileri O'nu öldürmeye tasarlayınca İsa'nın Yeruşalem'den ayrıldığı kasaba (Yuhanna 11:53-54). Beytel'in kuzey doğusunda bulunan et-Tayibe olduğu sanılır. Baal-hatsor'un yanında bulunan Efraim aynı yer olduğu düşünülmektedir (2.Samuel 13:23). Bazı uzmanlar Ofra ile bir sayarlar.

EFRAİM ORMANI

Davut'a bağlı orduyla başkaldıran oğlu Abşalom'la gidenler arasındaki savaş "Efraim ormanında oldu" (2.Samuel 18:,6). Abşalom Erden ırmağını geçmiş ve Gilead diyarında ordugah kurmuş olduğuna göre bu orman Erden'in doğusunda bulunmuş olsa gerek (2.Samuel 17:24-26). Davut da Erden'i geçmiş, doğusunda bulunan Mahanaim'de ordugah kurmuştu.

EFRAT

Bazen de Efrata olarak yazılan bu ad Beyt-lehem adı yerine ya da onunla birlikte kullanılırdı. Örneğin: "Rahel öldü, ve Efrat yolunda gömüldü (o Beyt-lehem'dir)" (Tekvin 35:19). Ya da, "Sen, Yahuda binleri arasında bulunmak için küçük olan Beyt-lehem Efrata, İsrail üzerine hükümdar olacak adam bana senden çıkacak" (Mika 5:2). Naomi "Beyt-lehem-yahuda'dan Efratalı" idi (Rut 1:2). Davut "Beyt-lehem-yahuda'dan, adı Yesse olan o Efratlı'nın oğlu idi" (1.Samuel 17:12). Adın anlamı "verimlilik" ya da "ürünlü". (Bakınız BEYTLEHEM'e).

EFRON

Yahuda kralı Abiya ve ordusu "atalarının Tanrısı RABBE" dayanınca İsrail kralı Yereboam ve ordusunu yenip ondan "Beyt-el'i ve kasabalarını, Yeşana'yı ve kasabalarını, Efron'u ve kasabalarını aldı" (2.Tarihler 13:18-19). Uzmanlar Efraim ve Ofra denilen kentin aynısı olduğu üzerinde durmaktalar. Buna göre Beyt-el'in kuzey doğusunda, bugünün et-Tayibe adlı yerindeydi.

EFRON DAĞLIĞI

Kiryat-yearim yöresinde bulunan ve Yahuda topraklarının Benyamin topraklarıyla sınırında bir dağlık (Yeşu 15:9).

EGLON

Adın anlamı "daire" ya da "halka". Gibeon kenti İsrail'le barış yapınca bu kente saldıran Amoriler'in beş kralı arasında Eglon kralı Debir bulunuyordu. (Yeşu 10:1-5). Ordularını dağıttıktan sonra Yeşu saklanan beş kralı tuttu. "Kendisiyle giden savaşçıların komutanlarına şöyle dedi: 'Yakalaşın, ve ayaklarınızı bu kralların boyunları üzerine koyun..yürekli olun; çünkü savaşmakta olduğunuz bütün düşmanlarınıza RAB böyle yapacaktır'" (Yeşu 10:24-25). (İsa Mesih'in inanlıların ayakları altına şeytanın güçlerini ezdirmesini andıran güzel bir betimleme; Luka 10:17-20; Romalılar 16:20). Bundan sonra Yeşu Eglon kentini aldı (Yeşu 10:34-35). Yahuda'ya verilen kentlerin arasındaydı (Yeşu 15:39). Hebron'un batısında deniz ovasına doğru Lakiş'e yakın bir yerde bulunuyordu (Yeşu 10:34). Bununla birlikte uzmanlar hangi harabe olduğuna dair kanış birliğinde değiller.

EKRON

Filistiler'in beş anakentinden biri. Yahuda ile Dan'a verilen bölgelerin sınırlarındaydı (Yeşu 15:1,11,45,46. Yeşu 19:43). Yeşu öldüğü zaman daha alınmamış kentlerin arasındaydı. En sonunda "Yahuda.. Ekron'u ve onun sınırını aldı" (Hakimler 1:18). Oysa daha sonra yeniden Filistiler'in ellerine düşmüş olmalıydı ki, Filistiler Ahit sandığını İsrail'e geri yollamak isteyince Ekron'dan Beyt-şemeş'e gönderdiler. (Ayrıntıları için "Beyt-şemeş" altında yazılanlara bakınız). Ekron'un Samuel'in zamanında yeniden İsrail egemenliği altında olduğu görülür (1.Samuel 7:14). Oysa kral Saul zamanına kadar Filistiler onu almış bulunuyordu (1.Samuel 17:52). Amos peygamberin çağında daha Filistiler'in elindeydi (Amos 1:8). Kent güneydeki deniz ovasındaydı. Toprakları Beyt-şemeş topraklarıyla sınırdı (1.Samuel 6:10-14).

ELA

Yahuda dağlığından batıya doğru deniz ovasına inen bir derenin adı. "Sakız ağacı" anlamındadır. Ovada oturan Filistiler bu yoldan Yahuda dağlığına ordularıyla girmeye çalıştılar. Onlar Efes-dammim'de ordugah kurunca Saul ve adamları Ela deresinin karşı tarafından ordugah kurdular (1.Samuel 17:1-3). Bu derede Davut Gatlı Golyat'ın üzerine RABBİN adıyla yürüdü ve sapanla fırlattığı taşla bu korkunç düşmanı yendi (1.Samuel 17:41-49; 21:9).

ELAM

Sodom'a saldırıp Lut'u tutsak eden krallar arasında "Elam kralı Kedorlaomer" bulunuyordu (Tekvin 14:1; 14:9). Elam ülkesi olasılıkla Nuh'un oğlu Sam'ın oğlu Elam'dan gelir (Tekvin 10:22). Elam'ın kardeşleri Sami halkın büyük kollarının atalarıydı: Aşur, Aram ve İbraniler'in atası İbrahim'in geldiği Arpakşad. Elam ülkesi bugünkü İran'ın Kuzistan bölgesidir. Dicle ırmağının güney kesimiyle bağlanan Kerk ırmağının ovası ve bunun kuzeyi ile doğusunda bulunan dağlık bölgelerinden oluşur. Elam halkı yüzyıllar boyunca Aşur ve Babil'le savaşmıştı. Aşur kralı Aşurbanipal (bazen de Osnappar biçiminde yazılır) Elam ülkesine saldırıp halkını Samiriye'ye sürgün etti (Ezra 49-10). İsrail halkını da Elam'a sürgün etti (Yeşaya 11:11).

Aşur imparatorluğu parçalanınca önce Babil imparatorluğu (Daniel 7:1; 8:1-2), sonra Med ile Farslar Elam'a egemen oldular. Elam'ın başkenti Şuşan Med Fars imparatorluğunun başkentlerinden biri oldu. Yeşaya peygamber Tanrı esinlemesiyle Elam ve Medler'i Babil'e saldırmaya çağırır. Saldırı geldiğinde Babil büyüklerinin şölene oturduğunu görür (Yeşaya 21:1-9). Ve yıllar sonra tıpkı bunun gibi oldu (Daniel 5:1-31). Yeremya Elam ve Medler'in saldırıya uğrayacağını, sürgüne gideceklerini ve RABBİN "son günlerde" Elam'ın sürgünlerini geri getireceğini bildirir (Yeremya 25:25; 49:34-39).

ELAT

Akaba körfezi kıyısında birbirine yakın iki yerleşim merkezi. Elat "büyük ağaçlar" anlamında, Etsyon-geber "güçlü olanın bel kemiği" anlamındadır. Mısır'dan vaat edilen yurda doğru ilerleyen İsrailliler "Araba yolundan, Elat ve Etsyon-geber'den" geçtiler (Tesniye 2:8). "Etsyon-geber'den göç edip Tsin çölünde kondular (o Kadeş'tir)" (Sayılar 33:36). "Kral Süleyman Edom ülkesinde, Kızıl Deniz'in kıyısında Elot'un (Elat'ın) yanında olan Etsyon-geber'de gemiler yaptı" (1.Krallar 9:26; 2.Tarihler 8:17). Yahuda kralı Yehoşafat kötü işleriyle tanınan İsrail kralı Ahazya ile uyuşarak Etsyon-geber'de gemiler yapıp Tarşiş'e yollamak istediyse de "Eliezer Yehoşafat'a karşı peygamberlik edip dedi: 'Ahazya ile uyuştuğun için RAB senin işlerini bozdu.' Ve gemiler parçalandılar ve Tarşiş'e gidemediler" (2.Tarihler 20:35-37).

Yehoşafat'ın oğlu Yehoram'ın günlerinde Edom başkaldırdı ve Etsyon-geber'i Yahuda'dan aldı (2.Krallar 8:21). Yaklaşık altmış yıl sonra Yahuda kralı Uzziya Elot (Elat) adı altında Etsyon-geber'i yaptı ve "Yahuda'nın hükmü altına getirdi" (2.Tarihler 26:2). Elli yıl sonra Suriye kralı Retsin Elat'ı aldı (2.Krallar 16:6). "Suriyeliler Elat'a girdiler ve bugüne kadar orada oturuyorlar." İbranice'de Suriyeliler Aramlılar'dır. O dilde Aramlılar ile Edomlular sözcükleri arasındaki tek fark birbirlerine pek benzeyen "r" ile "d" harfleridir. Bu nedenle orijinal yazıda "Edomlular Elat'a girdiler" diye yazıldığı sanılıyor.

EL-BEYT-EL

Yakup Padan-aram'dan dönünce Beyt-el'e geldiği zaman "orada bir mezbah yapıp o yerin adını El-beytel koydu, çünkü kardeşinin yüzünden kaçtığı zaman, Tanrı orada kendisine görünmüştü" (Tekvin 35:7). Adın anlamı "Beyt-el'in Tanrısı". (Bakınız BEYT-EL'e).

ELEALE

"Tanrı yüceltilmiştir" anlamındaki ad Erden ırmağının doğusunda Amoriler'in bir kentine aitti. Ruben ile Gad oğulları bu bölgeyi istediler (Sayılar 32:1-5). Ruben oğulları kenti yeniden kurdular. Heşbon'a yakındı. Daha sonra Moablılar kenti aldılar çünkü peygamber Yeşaya Moab'ın yıkımını önceden bildirince "Heşbon'la Eleale feryat ediyorlar" der (Yeşaya 15:4; 16:9; Yermeya 48:34).

ELEF

Benyamin soyuna verilen ve Yeruşalim ile birlikte konusu edilen bir kent (Yeşu 18:28). Adın anlamı "öküz".

EL-ELOHE-İSRAİL

Yakup Padan-aram'dan Şekem'e geri gelince "orada bir mezbah kurup onun adını El-Elohe-İsrail koydu" (Tekvin 33:20). Adın anlamı "İsrail'in kudretli Tanrısı". Yakup bununla Tanrı'nın kendisine olan iyilikleri ve güçlü işleri için sonsuz şükran borcunu dile getirir.

ELİM

Kızıl Deniz'den geçtikten sonra İsrail oğulları Şur çölünde üç günlük yol gidip suları acı olan Mara'ya vardılar. Oradan "Elim'e geldiler, orada on iki su kaynağı ve yetmiş hurma ağacı vardı; ve orada suların yanında kondular" (Çıkış 15:27). Elim "sakız ağaçları" ya da "meşe ağaçları" anlamındadır. Bir ay kaldılar Elim'de (Çıkış 15:1). Sina yarım adasının batısında Suez körfezinin doğusunda olan Garandel vadisi olduğu sanılmaktadır.

ELKOŞ

Nahum peygamberin memleketi (Nahum 1:1). Adın anlamı bilinmiyor. Yahudilerin bir söylentisine göre Galile'de bir köy (anlamı "Nahum'un kenti" olan Kafernahum olabilir), başka söylentiye göre Yahuda'da bir köy. Adın anlamıyla ilgili kesin bilgimiz yoktur. (Bakınız KAFERNAHUM'a).

ELLASAR

Lut'u tutsak eden Elam kralı Kedorlaomer ile birlikte savaşa çıkan krallardan biri Ellasar kralı Aryok (Tekvin 14:1). Bugünkü Irak'ta Fırat ile Dicle ovasında olduğu sanılıyor. Bir ara güneyde bulunan bir yer olduğu düşünüldüyse de yeni araştırmalar buna kuşku getirmiştir.

ELON

Adın anlamı "sakız ağacı" ya da "meşe ağacı". (Elim aynı sözcüğün çoğul biçimidir). Dan oğullarına ayrılan kentlerden biri: "Elon ve Timna ve Ekron" (Yeşu 19:43). Konumuyla ilgili kesin bilgimiz yoktur. Ekron ile birlikte değinildiğine göre bu kente yakın deniz ovasında olduğunu düşünmek yanlış olmasa gerek. (ELON-BEYT-HANAN'a bakınız).

ELON-BEYT-HANAN

Kesin olarak bilinmemekle birlikte yukarıdaki Elon kentinin aynısı olduğu sanılmaktadır. Ekron'a yakın olan Beyt-şemeş'e yakın olması buna bir belirtidir. Kral Süleyman'ın yiyeceğini her yılda bir ay boyunca sağlamakla yükümlü olan on iki görevliden biri: "Makaz'da ve Şaalbim'de ve Beyt-şemeş'te ve Elon-beyt-hanan'da Ben-deker" idi (1.Krallar 4:9). Adın anlamı "inayet evi meşe ağacı".

EL-PARAN

Kral Kedolaomer ve beraberliğindeki krallar "Horiler'i çöl kenarında El-paran'a kadar dağları olan Seir'de vurdular" (Tekvin 14:6). Adın anlamı "Paran meşe ağacı". (Bakınız PARAN'a).

ELTEKE

Dan oğullarına ait ve Levililere ayırılan bir kent (Yeşu 19:44). Aşur kralı Senharib'in bir tarihçesinde bu kenti açtığı açıkça okunur. Yeruşalim'in batısında deniz ovasında bulunan Kirbet el-Mukanna olduğu düşünülüyor.

ELTEKON

Yahuda oğullarına ayrılan kentlerden biri (Yeşu 15:59). Dağlıkta olduğu sanılmaktadır. Konumuyla ilgili bilgimiz yoktur. Adın anlamı "Tanrı doğrudur".

EMEK-KETSİTS

Ketsits vadisi demektir. Eriha ile Beyt-hogla'ya yakın Benyamin'e verilen bir kent (Yeşu 18:21). Bugün Yeruşalem ile Eriha arasındaki yol üzerinde bulunan Kaziz vadisi.

EMMAOS

İsa Mesih ölülerin arasından dirildikten sonra "Yeruşalem'den yaklaşık on bir kilometre ıraklıkta Emmaos denen kasabaya" giden Kleopas ve onunla birlikteki öğrenciye göründü (Luka 24:13-35). Bu kasaba Yeruşalem'den 60 stadion (bir stadion = 184.9 metre) yani yaklaşık 11 kilometre uzaklıktaydı. Yaya yaklaşık iki saatlik bir yoldu. İsa, kendisini tanımayan öğrencilere yaklaştı sohbetlerine katıldı. Mesih'in acı çekmesinin ve bundan sonra yüceliğine girmesinin gerekliliğini belirttikten sonra "Musa'dan ve peygamberlerden başlayarak, Kutsal Yazılar'ın tümünde kendisine ilişkin gerçekleri onlara anlattı" (Luka 24:26-27). Eve varınca İsa'yı içeri alan öğrenciler İsa'yı ekmek parçalarken tanıdılar. İsa görünmez olunca, hemen kalkıp akşamın basmasına rağmen iki saat yol yürüyerek Yeruşalem'e geri döndüler. On Birler'e ve onlarla birliktekilere "yolda geçen olayları ve İsa'nın ekmek parçalarken kendilerince nasıl tanındığını anlattılar" (Luka 24:35). Birçok yer öne sürüldüyse kasabanın konumuyla kesin bir bilgimiz yoktur. Bir uzmana göre adın anlamı "kaplıca".

EN-

Adların önüne konulan pınar anlamlı bu ek, çevrede bir su kaynağı bulunduğunu belirtir.

ENAM

Yahuda oğullarına ayrılan ve ovada bulunan kentlerden biri (Yeşu 15:34). Adın anlamı "çifte pınar". Olasılıkla Tamar'ın Timnat'a giden kaynbabasını kapısında beklediği Enaim kenti aynı yerdi (Tekvin 38:14). Timnat'a yakın olan kentlerle ve aynı olayla ilgili Adullam kentiyle birlikte söz edilmesi bu olasılığı ortaya koymuştur.

EN-DOR

İssakar ile Aşer bölgelerinde Manasse oğullarına ayrılan bir kent. Manasse oğulları bu kentlerde oturanları kovamadı (Yeşu 17:11-13). Adın anlamı "Dor pınarı". Bugün Tabor dağının güneyinde 6 kilometre uzaklığında bulunan En-dur. RAB bu dağdan inen Barak'ın önünde İsrail'i kırk yıl ezen kral Yabin'in ordusunu "kılıçtan geçirip bozdu" (Hakimler 4:15). Asaf 83. Mezmur'da İsrail'i yok etmeye çalışan ulusların yenilmesi için dua ederken: "Bunlara, Midyan, Kişon vadisinde, Sisera'ya, Yabin'e yaptığın gibi yap. Onlar En-dor'da helak oldular" der (ayet 9,10). Oysa En-dor'da geçen en düşündürücü olay Kral Saul'un günahları yüzünden RAB tarafından bırakıldığını anlayınca o kentteki bir cinci kadına gidip Samuel'in ruhunu çağırtmasıydı (1.Samuel 28:5-25). Olasılıkla cinci kadın Kenanlı'ydı ve En-dor hala Kenanlılar'ın elindeydi çünkü Saul "cincileri ve bakıcıları memleketten" atmıştı.

EN-EGLAİM

Peygamber Hezekiel Tanrı'nın egemenliğinin güçle geldiğini önceden görünce Tapınağın eşiği altından suların çıkıp doğuya doğru gittiğini gördü. Bu suların tuz gölü olan Lut gölüne dökülüp tatlı su gölüne nasıl dönüştürdüğünü gördü. Oradaki bol balıkları tutmak için "En-gedi'den En-eglaim'e kadar ağ serpecek yer" olacağını bildirdi (Hezekiel 47:1-12). En-eglaim'in Lut gölünün kuzeyinde Erden'in batısında bulunan Ayn Hacla adlı yer olduğu sanılmaktadır. En-gedi Lut gölünün batı kıyısının tam ortasındaydı. Bu iki yer birbirinden yaklaşık 40 kilometre uzaktaydı.

EN-GANNİM

"Bahçeler pınarı" anlamını taşır.

1/ İssakar oğullarına ayrılan bölgedeydi (Yeşu 19:21). İssakar'dan Levililer'in Gerşon aşiretine verilen dört kentten biriydi (Yeşu 21:29). 1.Tarihler 6:73'te bu yerin adı "Anem" biçiminde verilir. İsrail kralı Yoram'ı öldüren Yehu'dan kaçmaya çalışan Yahuda kralı Ahazya "bahçe evi yolundan kaçtı" denilince bir uzman "En-gannim yolundan" söz edildiği kanısındadır (2.Krallar 9:27). Efraim dağlığının Megiddo ovasına inen yamaçlarında hala bugün pınarı ve meyve bahçeleriyle tanınan Jenin kentinin olduğu yerdeydi.

2) Yahuda oğullarına ovada ayrılan kentlerden biri (Yeşu 15:34). Bir uzmana göre bugün Genin adlı yerdeydi; başkasına göre konum yeri bilinmez.

EN-GEDİ

En-gedi Lut gölünün batı kıyısının tam ortasındaydı. Adın anlamı "keçi pınarı". Orada bulunan tatlı su kaynağının kupkuru bir yörede taşıdığı önem kalıcıdır. Göl düzeyinin 200 metre üstündeki dağ yamacından çıkan su kaynağı çağımızda da Arapça olarak "keçi pınarı" anlamındaki "Ayn Jidi" adını taşımaktadır. Eski çağda "hurma ağaçları kenti" anlamını taşıyan "Hatsatson-tamar" adıyla da tanınırdı (2. Tarihler 20:2). Kedorlaomer ve beraberindeki krallar "Hatsatson-tamar'da oturan Amoriler'i de vurdular" (Tekvin 14:7). En-gedi Yahuda oğullarına ayrılan bölgedeydi (Yeşu 15:62). Kral Saul Maon çölünde Davut'u yakalayacağı sırada Filistiler'in saldırısından haber geldi ve Saul ayrılmak zorunda kaldı. "Davut oradan çıkıp En-gedi hisarlarında oturdu" (1.Samuel 23:29). Davut'u aramaya dönen Kral Saul "yaban keçileri kayaları üzerinde Davut'la adamlarını aramak için gitti" (1.Samuel 24:2). Bir mağaraya giren Saul Davut'un orada saklandığını bilmedi. Davut "o RABBİN mesihidir" diye Saul'un yaşamını esirgedi.

Neşidler Neşidesi'nde gelin güveyle ilgili olarak "En-gedi bağlarında, bir salkım kına çiçeğidir, bana sevgilim" der (1:14). Yahuda kralı Yehoşafat'a karşı gelen Moab ve Ammon oğulları "Hatsatson-tamar'da (o En-gedi'dir) ordugah kurdular." RABBE övgüler söyleyerek onlara karşı duran Yahuda oğulları düşmanlarının birbirlerini nasıl öldürdüklerini gördüler (2.Tarihler 20:1-30). En-gedi'yle ilgili en son ayet Mesih'in gelişiyle ilgili Hezekiel'in peygamberlik sözüdür. Hezekiel tapınağın eşiği altından suların çıkıp doğuya doğru gittiğini gördü. Bu suların tuz gölü olan Lut gölüne dökülüp tatlı su gölüne nasıl dönüştürdüğünü gördü. Oradaki bol balıkları tutmak için "En-gedi'den En-eglaim'e kadar ağ serpecek yer" olacağını bildirdi (Hezekiel 47:1-12). En-eglaim'in Lut gölünün kuzeyinde Erden'in batısında bulunan Ayn Hacla adlı yer olduğu sanılmaktadır. Bu iki yer birbirinden yaklaşık 40 kilometre uzaktaydı.

EN-HADDAH

Adı "keskin pınar" anlamındaki bu kent İssakar oğullarına ayrıldı (Yeşu 19:21). Çağdaş adların benzemesi bakımından konumuyla ilgili öneriler yapıldıysa da daha kesinlik kazanmadılar.

EN-HAKKORE

Filistiler'i eşek çene kemiğiyle vurduktan sonra Şimşon "Çok susadı ve RABBE feryat edip dedi: 'Sen kulunun eliyle bu büyük kurtuluşu verdin; ve şimdi susuzluktan öleceğim ve sünnetsizlerin eline düşeceğim.' Fakat RAB Lehi'deki çukuru yardı; ve ondan sular çıktı, ve içip ruhu.. canlandı; bundan dolayı onun adı En-hakkore konuldu" (Hakimler 15:14-19). En-hakkore "haykıranın pınarı" demektir. İbranice'de "yıkra" haykırdı anlamındadır. Yahuda ile Fistiler'in sınırındaydı. Konumu Tsora'ya yakın bulunan Ayun Kara'da olduğu sanılır.

EN-HATSOR

Naftali oğullarına ayrılan duvarlı kentlerden biri (Yeşu 19:37). Adın anlamı "köy pınarı". Hatsor adını taşıyan başka birkaç yerden ayrı.

EN-RİMMON

Sürgünden dönen "Yahuda oğullarından bazıları.. En-rimmon'da ve Tsora'da ve Yarmut'ta.. oturdular" (Nehemya 11:25-30). En-rimmon "nar pınarı" demektir. Yeşu 15:32'de Yahuda'ya verilen "Ain ve Rimmon" adlı yerlerden söz edilir. En-rimmon bu iki yerin birbirine yakın olup büyüyerek birleşmelerinden oluşmuş olabilirdi. Oysa tek bir yerin yanlışlıkla iki yer olarak okunmasından ileri gelmiş olabilir. Yahuda'dan Şimeon'a verilen kentler arasında "Ain, Rimmon ve Eter" bulunuyordu (Yeşu 19:7). Beer-şeba'nın kuzeyinde 15 kilometre uzaklıkta bulunan Um er-Ramamin adlı yer olduğu düşünülmektedir.

EN-ROGEL

Adın anlamı "ayak basanların pınarı". Ayaklarla çamaşırı suda basarak yıkamaktan gelip "çamaşırcılar pınarı" demektir.Yahuda oğullarına ayrılan mirasın sınırı bu yerden geçiyordu: "Sınır Enşemeş sularına geçiyordu ve onun sonları En-rogel'de idiler; ve sınır Hinnom oğlu deresinden cenuba doğru Yebusi sırtına (o Yeruşalim'dir) yükseliyordu" (Yeşu 15:7-8). Buna göre Yeruşalim Yahuda'ya ait değildi. Davut Yeruşalim'i Yebusiler'den alınca Yeruşalim Yahuda'ya bağlı oldu (2.Samuel 5:1-10). En-rogel Yeruşalim'in hemen doğusunda kuzeyden güneye doğru inen Kidron deresinin Yeruşalim'in güneyinde batıdan doğuya inen Hinnom oğlu deresiyle birleştiği noktanın yaklaşık 200 metre güneyinde bulunur. Bugün "Eyub pınarı" olarak tanınır.

Davut yaşlanınca oğlu Adoniya "'Ben kral olacağım' diye kendini yükseltti" (1.Krallar 1:,5). Bu genç adamın babasının isteğine karşı gelmesi Kutsal Ruh tarafından şöyle açıklanır: "Babası: 'Niçin böyle yaptın?' diye hiç bir vakit onu gücendirmemişti" (1.Krallar 1:6). "Adoniya En-rogel yakınında olan Tsohelet taşı yanında koyunlar ve sığırlar ve besili hayvanlar kurban etti ve bütün kardeşleri, kral oğullarını ve kralın kullarını ve bütün Yahuda adamlarını çağırdı" (1.Krallar 1:9). Davut bu başkaldırmayı bastırmak için oğlu Süleyman'ın Kidron deresindeki Gihon pınarının yanında kahin Tsadok tarafından kral olarak meshetmesine buyruk verdi. Birkaç yüz metre aşağıda Adoniya'yı kral olarak kutlayanlar bu törenin gürültüsünü ve nedenini duyunca korkarak dağıldılar (1.Krallar 1:28-53).

EN-ŞEMEŞ

"Güneş pınarı" demektir. Benyamin ile Yahuda'ya verilen topraklarının sınırındaydı (Yeşu 15:7; 18:17). Zeytinlik dağının doğusunda Eriha'ya giden yolun yanındadır. Bugün "Ayn Haud" adıyla tanınır.

ERDEN

İsrail'in en önemli ırmağı. Bunun yanı sıra Türkçe'de "Ürdün ırmağı" ve "Şeria nehri" olarak tanınır. İbranice'de "inmekte olan" anlamındaki Hay'yarden adıyla tanınırdı. Bu ad gerçekten bu ırmak için çok uygundur çünkü İsrail'in kuzeyindeki büyük Hermon dağından inen dört kolun birleştiği noktadan sonra çok hızlı bir iniş yapar. Huleh gölüne döküldüğü noktada deniz düzeyinden 68 metre yüksekliğindedir. On altı kilometre ileride Galile gölüne dökülünce deniz düzeyinin altına hemen hemen 212 metreye inmiştir. Oradan Lut gölüne dökülünceye kadar 180 metre daha inmiştir. Orada Erden ırmağı deniz altına yaklaşık 392 metreye inmiş oluyor. Hule gölünden Lut gölüne kadar yapılan düz çizgi 120 kilometre ise de, ırmağının dolambaçlılığı yüzünden uzunluğu bunun iki katıdır.

Erden RABBİN planında İsrail'in doğu sınırı olacaktı: "Sınır inecek ve doğuya doğru Kinneret (Galile) Denizi'nin yanına dokunacaktır; ve sınır Erden'e inecek, ve uçları Tuz Denizi (Lut gölü) yanında olacaktır" (Sayılar 34:11-12). Oysa Ruben, Gad ve Manasse'nin yarısı miraslarını Erden'in doğusunda aldılar. Yeşu İsrail halkını Erden'e getirdiği zaman biçme vaktiydi ve ırmak kıyılarını basmıştı (Yeşu 3:15). RABBİN buyruğuyla ahit sandığını taşıyan "kahinlerin ayakları suların kıyısına battığı zaman yukarıdan inen sular çok uzakta Tsaretan yanında olan Adam kentinde, bir yığın halinde durup yükseldiler; ve Araba denizine, Tuz Denizi'ne (Lut gölüne) inen sular tamamen kesildiler ve halk Eriha'nın tam karşısında geçtiler" (Yeşu 3:15-17).

Davut başkaldıran oğlundan kaçmak için Erden'i geçti (2.Samuel 17:21-22). Abşalom da onu kovalamak için Erden'i geçti. Abşalom yenilince Davut'u kral olarak kabul etmek Yahuda halkı ve İsrail halkının yarısı onu Erden ırmağından geçirdiler (2.Samuel 19:31-40). İlya ve Elişa Erden'in yanına varınca "İlya cübbesini aldı ve onu dürüp sulara vurdu ve sular bu yan ve o yana ikiye bölündü ve ikisi kuru yerden geçtiler" (2.Krallar 2:7-8). Az sonra onları ateşten araba ve ateşten atlar ayırdı ve İlya kasırgada göklere çıktı. Elişa "İlya'nın üzerinden düşmüş olan cübbesini aldı, ve sulara vurup dedi 'İlya'nın Tanrısı RAB nerede?' Ve o da sulara vurunca, sular bu yana ve o yana ikiye bölündü; ve Elişa geçti" (2.Krallar 2:14).

Elişa Suriye kralının ordu başbuğu Naaman'ı Erden'de yedi kez yıkanmaya gönderdi. Bunu yapınca cüzamından kurtuldu (2.Krallar 5:1-14).

Burada geçen en önemli olay şudur: "İsa Galile bölgesinin Nasıra kentinden geldi ve Yahya'nın eliyle Ürdün ırmağında vaftiz edildi. İsa sudan çıkar çıkmaz, göklerin yarıldığını ve Ruh'un güvercin gibi üzerine indiğini gördü. Göklerden bir ses duyuldu: 'Sen benim sevgili Oğlum'sun; Senden hoşnudum'" (Markos 1:9-11)

EREK

Nimrod'un krallığına ait bir kent: Nimrod "yeryüzünde kudretli adam olmaya başladı.. Onun krallığının başlangıcı Şinar ülkesinde Babil, Erek, Akkad ve Kalne idi" (Tekvin 10:8-10). Güney Irak'ta Fırat ırmağının yanında.

ERİHA

Adın anlamıyla ilgili kesin bilgimiz yoktur. "Ay" anlamındaki "yareah" sözcüğünden gelmiş olup ay ilahıyla ilgili olabilir. "Hoş kokulu yer" anlamını taşıyan bir kelimeden türetilmiş olması daha zayıf bir olasılıktır. Erden ırmağının Lut gölüne döküldüğü yerin kuzey batısında on altı kilometre uzaklığında bulunurdu. Bugünkü er-Riha kasabasının kuzey batısında bir buçuk kilometre uzaklığında bulunan Tel es-Sultan Eski Antlaşma'daki Eriha'nın harabeleri olarak bilinir. Yeni Antlaşma'daki kentin harabeleri çağımızın er-Riha kasabasının batısında bir buçuk kilometre uzaklığındaki Tulul Abu el-Alayık. Genişlenen Erden vadisinin batısındaydı.

"İsrail oğulları göç ettiler ve Moab ovalarında, Erden'in ötesinde Eriha karşısında oturdular" (Sayılar 22:1). Yeşu Eriha'ya çaşıtlar gönderdi. Onları evinde saklayan Rahab RABBİN Mısır'a karşı ve Amoriler'e karşı yaptığı güçlü işleri nedeniyle ülkeyi İsrail verdiğine inanıyordu. Adamlar Rahab'a ve ailesine iyilikle davranacağına söz verdi. Kadın pencereye kırmızı ipliği bağlayacaktı (Yeşu 2:15-21). İsrailliler Eriha'yı altı gün dolandıktan sonra onlar yedinci günde onu yedi kez dolanınca RAB duvarı önlerinde çöktürdü. Ama Rahab'a verdikleri sözü tuttular (Yeşu 6:22-25). Kenti yok ettiler. "Yeşu o vakit and ederek dedi: 'Bu kenti, Eriha'yı, kalkıp bina eden adam RABBİN önünde lanetli olsun. İlk oğlu pahasına onun temelini koyacak ve küçük oğlu pahasında onun kapılarını takacaktır'" (Yeşu 6:26).

Oradaki su kaynağı nedeniyle ağaçlı bir konak yeriydi. Moab kralı Eglon'un aldığı hurma ağaçları kentinin bu konak yeri olduğu sanılmaktadır (Hakimler 3:13). Ammon kralı Hanun'un Davut'un ulaklarına yaptığı hakaretin belirtiler ortadan kayboluncaya dek Davut onların Eriha'da oturmalarını buyurdu (2.Samuel 10:1-5). Bu olay Eriha'nın o çağda ıssız bir yer olduğu izlenimi uyandırır. Oysa Eriha'dan bir kent olarak söz edilinceye dek bundan uzun bir zaman geçti: "Onun (Ahab'ın) günlerinde Beyt-elli Hiel Eriha'yı yaptı; Nun oğlu Yeşu aracılığıyla RABBİN söylemiş olduğu söze göre, ilk oğlu Abiram pahasına temelini koydu, ve küçük oğlu Segub pahasına kapılarını taktı" (1.Krallar 16:34).

RAB İlya'yı Eriha'ya gönderdi. Oradaki peygamber oğulları Elişa'ya RABBİN İlya'yı götüreceğini bildirdiler (2.Krallar 2:4-5). Bundan sonra Elişa Eriha'da oturdu. Elişa suların kaynağına tuz atınca şunu söyledi: "RAB şöyle diyor: Bu suları iyi ettim; artık oradan ölüm ve mahsulünü atma olmayacaktır" (2.Krallar 2:18-22). Kıldaniler'in ordusu kaçmaya çalışan Yahuda'nın kralı Tsedekiya'ya "Eriha ovalarında.. yetiştiler" (2. Krallar 25:5). Sürgünden dönenlerin arasında Erihalı kişiler vardı (Ezra 2:34).

Yeni Antlaşma'da İsa Eriha'da gözleri görmeyenleri iyi etti (Matta 10:29; Markos 10:46; Luka 18:35). Orada Zakkay'ın evinde konuk oldu (Luka 19:1-10). İsa'nın anlattığı haydutların eline düşen adamın öyküsü Yeruşalim'den Eriha'ya inen yolda geçti (Luka 10:25-37).

ESEK

İshak'ın kölelerinin Gerar vadisinde açtığı kuyunun kendilerine ait olduğunu iddia eden Gerar çobanlarıyla olan çekişme nedeniyle İshak'ın çobanları kuyuya çekişme anlamındaki "Esek" adını koydular (Tekvin 26:19-20). Gerar deniz ovasında Gaza kentinin güneyindeydi.

EŞKOL

Bu adın anlamı "salkım". Musa'nın RABBİN buyruğuyla ülkeyi çaşıtlamak için gönderdiği on iki adam Hebron'dan sonra Eşkol vadisine geldiler. "Oradan bir salkım üzümü olan bir asma çubuğu kestiler ve iki adamla onu sırıkta taşıdılar.. İsrail oğullarının oradan kestikleri salkımdan ötürü o yere Eşkol vadisi denildi" (Sayılar 13:1-2; 22-24; Tesniye 1:24-25). Hebron'un kuzeyinde bulunan bir vadi. Bugüne dek o çevre güzel üzümleriyle tanınır.

EŞTAOL

İlkin Yahuda'ya daha sonra Dan'a ayrılan bir kent (Yeşu 15:33; 19:41). Yahuda dağlığında Yeruşalim'in batısındaydı. Bir uzmana göre Eştaol adı "çukurlu yol" anlamındadır, başkasına göre "sormak" anlamında bir kökten türetilip puta tapıcılık ağır bastığı devirde halkın danıştığı bir falcının orada bulunduğunu belirtmiş olabilir.

Şimşon Eştaol'a yakın bir yerde doğdu, belki de Mahane-dan'da: "çocuk büyüdü ve RAB onu mubarek kıldı. Ve Tsora ile Eştaol arasında Mahane-dan'da RABBİN Ruhu onu ileri sürmeye başladı" (Hakimler 13:24-25). Babası Manoah Tsoralı idi (Hakimler 13:2). Şimşon'u "Tsora ile Eştaol arasında babası Manoah'ın kabrine gömdüler. Daniler Eştaol'dan ve Tsora'dan kalkıp kendilerine miras aramaya çıktılar (Hakimler 18:1-2).

EŞTEMO

Yahuda'ya ayrılan dağlık bölgede olan bir kent (Yeşu 15:50). Daha sonra kahinlere verildi (Yeşu 21:14). Adın anlamı "söz dinleme". Davut Ziglag'ta otururken "RABBİN düşmanlarından alınan çapuldan size bir hediye" diye ihtiyarlarına hediye gönderdiği Yahuda'nın güneyinde bulunan kentlerden biriydi (1.Samuel 30:26-28). Bugün Hebron'un güneyinde bulunan Semua köyindeki harabeler Eştemoa'dan kalmadır.

ETAM

Mısır'dan çıkan İsrail oğullarının Kızıl Deniz'e gelmeden önce Sukkot'tan sonra ikinci konak yeri (Çıkış 13:29; Sayılar 33:6,7).

ETİYOPYA

Yunanca olan bu ad (Aitiops) "yanmış yüz" demektir. Kutsal Kitap'ta çoğunlukla Habeş diye geçer. Orada siyah dereli insanların yaşadığına değinilir: "Habeş kendi deresini, yahut kaplan kendi beneklerini değiştirebilir mi? o zaman kötülük etmeye alışmış olan sizler de iyilik edebilirsiniz" (Yeremya 13:23). Mısır'ın güney bölgelerinden bugünkü Sudan'ın Hartum kentine kadarki yöreleri içine alırdı. Ham'ın oğlu Kuş oraya yerleşmişti (Tekvin 10:6). Yahuda'ya saldıran Habeşleri RAB vurdu (2.Tarihler 14:9-15). Yahuda'ya saldıran Aşur kralı Senharib'e karşı Habeş kralı Tirhaka savaş açtı (2.Krallar 19:9). Gerçek Tanrı'ya tapanların Etiyopiya'dan çıkacağı bildirilir: "Beni bilenler arasında Rahab'ı ve Babil'i anayım; işte Filistin, ve Sur ile Habeş ili" (Mezmur 87:4). Bu söz de Kutsal Ruh'un Filippos'u Tanrı'ya arayan "Etiyopyalılar'ın kraliçesi Kandaki'nin bir" bakanına göndermesiyle gerçekleşti (Res.İş. 8:26-40). Filippos onu vaftiz etti ve adam sevinç içinde yolunu sürdürdü.

EYTAM

"Şahin yeri" anlamındadır.

1/ Şimşon karısını başkasına verdiler diye üç yüz çakala taktığı meşalelerle Filistiler'in ekinleri yaktı. Filistiler gelini ve babasını ateşte yakınca Şimşon Filistileri "büyük vuruşla" vurup "Eytam kayası kovuğunda oturdu" (Hakimler 15:8). Yahuda'dan üç bin kişi aynı yere inip Filistiler korkusundan Şimşon'u Filistiler'e bağlı olarak götürdüler (a.11). Yahuda topraklarının batısında Filistiler sınırına doğru olmalıydı. 2/ ve 3/ ile aynısı olup olmadığı bilinmiyor.

2/ Toprağını savunabilmek için Yahuda kralı Rehoboam'ın pekiştirdiği kentlerden biri. Verilen listede Beyt-lehem ile Tekoa arasında bulunması bu kentlere yakın olduğu izlenimini bırakır (2.Tarihler 11:6). Talmud yazarları Süleyman'ın eğlence bahçelerinin Eytam'daki su kaynaklarıyla sulandığını bildirir. Beyt-lehem'e yakın olan El-Euruk'ta bulunan Süleyman havuzları aynı yer olabilir. 1.Tarihler 4:3'te konusu edilen yerin aynısı olabilir

3/ Şimeon kuşağına ait bir köy 1.Tarihler 4:32. Olasılıkla 2/ altında sözü edilen yerin aynısı.

EZEL TAŞI

Yonatan'ın babasından kaçan Davut'la gizlice buluşmak için kararlaştırdığı yer (1.Samuel 20:19). Anlamı "ayrılma".

FARPAR

Erden'de yıkanmak istemeyen Naaman "Şam ırmakları Abana ve Farpar İsrail'in bütün sularından iyi değil midir?" dedi (2.Krallar 5:12). Hermon dağından doğuya doğru Şam'ın güneyinde akan Farpar Abana ırmağına dökülür. Altmış kilometre uzun olan bu ırmak bugün Avaj adını taşır. Farpar çabuk anlamındadır (Arapça "farfar" ivedilik).

FARS

Bugünkü İran topraklarıdır. Sam'ın oğlu Elam bu bölgenin güney yörelerinde oturdu (Tekvin 10:22; bakınız ELAM'a). Rusya'nın güneyinden gelen Hint-Avrupa kabileleri İran topraklarına yaklaşık M.Ö. 1500 yılında yerleşmişlerdi. Fars adı geldikleri ülkeye verdikleri ad idi. Medler de İran'ın kuzey batı yörelerine aynı çağda göç ettiler. Fars kralları Medler ve Elamlılara üstün gelerek "Hintten Habeş iline kadar, yüz yirmi yedi" vilayetten oluşan bir dünya imparatorluğunu kurdular (Ester 1:1).

Babil'e sürülen Yahuda halkının sügünlükten dönüşlerinde Fars kralı Koreş'in rolü büyüktü: "Kılıçtan artakalanları Babil'e sürdü; ve Fars krallığı hakimiyete geçinceye kadar, Babil kralına ve oğullarına köle oldular.. Ve Fars kralı Koreş'in birinci yılında, Yeremya'nın ağzı ile olan RABBİN sözü yerine gelsin diye, RAB Fars kralı Koreş'in ruhunu uyandırdı, ve bütün ülkesinde şöyle diyerek ilan etti, hem de yazdı: 'Fars kralı Koreş şöyle diyor: Göklerin Allahı Yehova (Yahve) dünyanın bütün krallıklarını bana verdi; ve Yahuda'da olan Yeruşalim'de kendisi için ev yapayım diye bana emretti. Onun bütün halkından aranızda kim varsa, Allahı RAB onunla beraber olsun ve çıksın'" (2.Tarihler 36:20,23). Daniel Babil kralı Belşatsar'ın saray duvarına yazılan Tanrı bildirisinden "Feres" sözcüğünün yorumu şöyle verdi: "Ülken bölündü, Medler'e ve Farslar'a verildi" (Daniel 5:28). Fars ve Med kralları Daniel, Ezra ve Nehemya'ya yardımcı olup Yahudiler'in ülkelerine dönmelerini sağladılar. Fars imparatorluğu büyük İskender tarafından ele geçirildi.

FENİKS

Pavlus gemiyle Roma'ya yolculuk ederken Girit adasının İyi Limanlar adlı limanına varınca kışı orada geçirmelerini önerdi. "Ne var ki, yüzbaşı Pavlos'un dediklerinden çok kaptanla gemi sahibinin önerisini dinledi. Liman kışı geçirmeye elverişli olmadığından, çoğunluk buradan açılmak istiyordu. Girit'in Feniks limanına ulaşıp orada geçirmeyi umuyorlardı. Güneybatıya ve kuzeybatıya dönük bir yerdir" (Res.İş. 27:11,12). Oysa Feniks'e ulaşmadan "karadan esen Kuzeydoğu kasırgası" onları açık denize sürükledi. Bugün Girit adasının batısında Finika adlı, denizle bağlanan güneybatıya dönük bir boğaza sahip bir koy vardır.

FIRAT

Dünyanın başlangıcından bu yana aynı adla tanınan ırmak. Aden bahçesinden çıkıp dört kola bölünen ırmağın dördüncü kolu Fırat'tır (Tekvin 2:10-14; bakınız ADEN'e). İbranice'de "fırlama" demektir. Dağdaki karlar eriyince akıntısı iki buçuk metre yükselir. Batı Asya'nın en büyük ırmağı olduğu için sadece "ırmak" diye tanınırdı (Tesniye 11:24). Van gölü yakınlarından çıkan Murat Nehri ile Erzurum'un hemen güneyinden çıkan Karasu ile Keban'ın kuzeyinde birleşince Fırat Nehri olarak Malatya, Elazığ, Adıyaman, Gaziantep ve Urfa illerinin topraklarından ilerler. Suriye'den geçip Irak topraklarını boydan boya suladıktan sonra Dicle ile birleşip Körfez'de denize dökülür. Bugünkü Irak sınırları içinde bulunan Babil gibi eski çağın bazı önemli kentleri Fırat'ın kıyısındaydı.

İbrahim'le antlaşma yapan RAB "Mısır ırmağından büyük ırmağa, Fırat ırmağına kadar, bu ülkeyi.. senin soyuna verdim" der (Tekvin 15:18-21). Dünya tarihinin bazı büyük olayları bu ırmakla ilişkilidir. Dünyanın sonu ile ilgili bazı olaylar da.. "'Büyük Fırat ırmağı yanında bağlı duran dört meleği çöz!' dedi. İnsanların üçte birini öldürmek için bu saate, bu güne, bu aya bu yıla hazırlanmış bulunan dört melek çözüldü. Atlı orduların sayısı iki yüz milyondu" (Vahiy 9:14-16; 16:12-14).

FİLADELFİYA

Bugün Manisa'ya bağlı Alaşehir ilçesidir. Filadelfiya adı "kardeşi seven" anlamındadır. Kent adını onu kuran Bergama kralı Attalus Filadelfos'tan aldı. Bu kral "Filadelfos" adını kendisinden önce kral olan ağabeyi Eumenes'e olan içten bağlılığı sayesinde aldı. Vahiy'de İsa Mesih'ten Yuhanna eliyle mektup alan yedi kilise topluluğunun altıncısı (Vahiy 3:7-13). Bu topluluk İzmir topluluğu gibi hiçbir eleştiri almadı. Rab sözünü yaymaları için önlerine "açık bir kapı" koyduğunu bildirir (Vahiy 3:8). Düşmanları Rabbin onları sevdiğini anlamak zorunda kalacak (a.9). Sevinç Getirici Haber'in bu kente nasıl ulaştığını bilmiyoruz. Olasılıkla Pavlus'un Efes'teyken "her gün Tiranos'un toplantı salonunda" yaptığı tartışmalarının sonucunda "Asya'da yaşayan herkes -Yahudi olsun, Yunanlı olsun- Tanrı'nın Sözü'nü" duymasıyla oldu (Res.İş. 19:8-12).

FİLİPPİ

"At seven, savaş sever" anlamına gelir bu ad. Kenti ele geçirip geliştiren Makedonyalı Filippos'u anmak için verildi. Troas'tayken Pavlus görmede "Makedonya'ya gel, bize yardım et" diyen Makedonyalı bir adam görünce deniz yoluyla bugünkü Yunanistan'ın Kavalla kenti olan Neapolis'e vardı (Res.İş. 16:6-11). Luka anlatımını şöyle sürdürür: "Buradan Filippi'ye gittik. Burası Makedonya bölgesinin önde gelen bir kenti ve Romalılar'ın kurduğu bir kolonidir" (a.12). Neapolis Roma'yı doğu ile bağlayan Via Egnatia adlı yolun son noktasıydı. Filippi bu yol üzerinde Neapolis'in kuzeyinde 13 kilometre uzaklığındaydı. Pavlus kent kapısının dışında ırmak kıyısında bir dua toplantısını araması sinagogun orada bulunmadığı izlenimi bırakır. Romalı askerleri ve aileleriyle dolan kentte sinagog kuracak on Yahudi erkek bulunmuyordu. Dua toplantısına katılanlar kadınlardı. Bunlardan biri Tiyatiralı Lidya idi. O ve ev halkı iman etti. Falcılık ruhundan kurtulan kız yüzünden cezaevine tıkatılan Pavlus ve Silas'ın depremle oradan kurtulunca gardiyan ve ev halkı iman etti. Oradan ayrılınca Pavlus Lidya'nın evinde bir imanlılar topluluğunu bıraktı. Avrupa'daki ilk topluluk. Bu topluluğa bir mektup yazdı.

FİLİPPİ KAYSERİYESİ

Hermon dağının dibinde Kenanlıların Baal tanrısına taptıkları bir yer (belki Baal-hermon Hakimler 3:3). Yunanlılar yerine Pan tanrısını koyarak yeri Paneas diye çağırdılar. Büyük Herodes kendisine bütün yöreyi veren Kayser Avgustus'a bu yerde bir tapınak kurdu. Ülkenin dörtte birinde yöneten Filippos kenti geliştirerek adını Kayser'in onuruna Kayseriye koydu. Babasının Filistin'in deniz kıyısında kurduğu Kayseriye'den ayırmak için Filippi Kayseriyesi diye çağrıldı. Bugün Paneas'tan gelen Banias diye çağrılarak eski yalancı tanrılarla olan ilişkisi anılır.

Rabbimiz İsa bu bölgeye gitti: "İsa Filippi Kayseriyesi yöresine gidince öğrencilerine şu soruyu yöneltti: 'İnsanlar İnsanoğlu'nun kim olduğunu söylüyorlar?'" Yanıtlarını dinledikten sonra "İsa sordu: 'Ya siz ne dersiniz? Sizce ben kimim?' Simon Petros, 'Sen Mesih'sin, diri olan Tanrı'nın Oğlu'sun' diye karşılık verdi" (Matta 16:13-16). Yalancı tanrılara tapılan yerde gerçek Tanrı'ya ilişkin en belirgin tanıklık!

FİLİSTİN

İsrail oğullarının "İsrail diyarı" (1.Samuel 13:19) ya da "vaadedilen ülke" (İbraniler 11:9 Müjde) dedikleri ülke. Eskiden Akdeniz kıyısında oturan Kenanlılar'dan Kenan ülkesi diye çağrıldı. Aynı kıyılara yerleşen Filistiler'den Filistin adını aldı. Bunun Yunancası olan Palaistine adını güney Suriye bölgesi için ilk kullanan Yunan tarihçi Herodotos idi (M.Ö. 500). Romalılar buna Palestina derdi. Krallık ikiye bölününce kuzey krallığa İsrail güney krallığa Yahuda denirdi. Sürgünden sonra ona Yahuda denirdi. Orta çağda Kutsal Toprak adıyla tanınmaya başladı (Zekarya 2:12). 1948 yılında orada kurulan devlet İsrail adıyla tanınır.

FİNİKE

Yaklaşık 320 kilometre uzunluğunda ve bugünkü Lübnan ve Suriye'nin deniz kıyılarını içine alan bir ülke. Eski Antlaşma'da Kenan ülkesi olarak tanınıyordu (Yeşaya 23:11-12). İsa Mesih'in zamanında en tanınmış kentleri olan Sur ve Sayda'nın adlarıyla tanınıyordu: "İsa oradan ayrılıp Sur ve Sayda bölgesine çekildi" (Matta 15:21). Orada karşılaştığı kadından Matta tarafından "Kenanlı bir kadın" olarak söz edilince Markos "Kadın Yunanlı'ydı. Soyu Suriye Finikesi'ndendi" diye yazar (Markos 7:26). Matta Yahudiler için yazdığına göre Yahudiler'in bölge ve halkı için kullandığı adları kullandı. Markos ise Yahudi olmayan uluslara yazdığından onların alıştığı adları kullandı.

Luka da aynısını yapar: "Stefanos'a çektirilen acı sonucunda darmadağın olanlar Finike'ye, Kıbrıs'a ve Antakaya'ya kadar gittiler. Tanrı Sözü'nü Yahudiler'den başka hiç kimseye bildirmiyorlar" (Res.İş. 11:19). Pavlus'la Barnabas Antakya'dan Yeruşalem'e giderken "Finike ile Samiriye yörelerinden geçerek ulusların Tanrı'ya dönüşünü anlattılar. Bu haberle tüm kardeşlere derin sevinç getirdiler" (Res.İş. 15:3). Başka bir yolculukta Pavlus ve arkadaşları Patara'da "Finike'ye giden bir gemi bulunca.. Suriye'ye yöneldik ve Sur'a vardık" (Res. İşleri 21:2,3).

Finikeliler denizcilik ve tüccarlıklarıyla ün kazandılar. Kenanlı tüccar anlamına gelir. Sur kralı Hiram "denizi bilen gemicileri, Süleymanın kulları ile beraber gemilerde gönderdi" (1.Krallar 9:27). Finike adı Yunanca'dır. Kan rengi anlamındaki "foinos" sözcüğü ya da hurma ağacı anlamındaki "foiniks" sözcüğünden geldiği düşünülür. Kan rengi güneşte yanmış denizcilerin cilt rengine yoksa Sur'da deniz hayvanlardan yapılan kızıl boyayla boyanan kumaş renginden midir? Yoksa ülkelerindeki bol hurma ağaçlarından mı geldi Finike adı? Bu halk Anadolu'da (bugünkü Finike ilçesi adıyla anılır), kuzey Afrika'da ve İspanya'da koloniler kurdu.

FRİKYA

Pentikost gününde "Frikya'da.. oturanlar" Yeruşalem'de bulunup Petros'un ve öbür habercilerin Ruh doluluğuyla verdiği tanıklıkları dinlediler (Res.İş. 2:10-12). Oradan gelen Yahudiler ve Yahudiler'in inancını benimseyenlerden iman edenlerin bulunup bulunmadığını bilmiyoruz. Pavlus ilk müjde seferinde Frikya'dan geçti. "Pisidya'da bulunan Antakya'ya" varıp sinagogta müjdeyi yaydı (Res.İş. 13:14). Isparta'ya bağlı Yalvaç ilçesidir bu kent. Adına rağmen Frikya'daydı. Onu Büyük Menderes ırmağının kıyısında Frikya sınırının içinde bulunan başka bir Antakya'dan ayırmak için Pisidya'ya yakın olması nedeniyle ona Pisidya Antakyası denirdi. Bu kentte ve çevresinde iman edenler çok oldu. Romalılar eski Frikya'ya ait bu kenti Frikya Galatyası adı altında Galatya'ya bağladı ("Frikya ve Galatya bölgeleri" denmez "Frikya ve Galatya bölgesi" denir Res.İş. 16:6). Pavlus'un oradan ayrılınca gittiği Konya da bu bölgeye aitti.

Eski Frikya, Dorileyum (Eskişehir), Kotiyeyum (Kütahya), Trajanopolis (Uşak) ve Denizli'ye yakın Kolosse ve Laodikiya kentlerini içine alırdı. Tarihe karışıp efsaneleşen Midas ve Gordius kralları bu ülkedendi. Pavlus Timoteos'u Listra ve Konya'daki kardeşlerin önerisiyle yanına aldıktan sonra "Frikya ile Galatya bölgesinden geçtikten sonra, Kutsal Ruh Tanrı Sözü'ünü Asya bölgesinde yaymalarını engelledi" (Res.İş. 16:6). Üçüncü haber gezisinde Pavlus Antakya'dan ayrılıp "Galatya ve Frikya bölgesinde sırayla yer yer dolaşarak öğrencileri destekledi" (Res.İş. 18:23).

GAAŞ DAĞI

Yüz on yaşında ölen Yeşu bu dağın kuzeyinde bulunan Timnat-serah'ta gömüldü. Dağın adı "sarsılma" demektir. Efraim dağlığında bulunur (Yeşu 24:30). Efraim dağlığı İsrail'in bel kemiğini oluşturan sıra dağlarının en kuzey kesimi, Beyt-el'den Yizreel ovasına kadarki dağlık bölgesidir. Davut'un yiğitlerinden Hidday "Gaaş vadilerinden" idi (2.Samuel 23:30).

GABBATA

İbranice'de "tepe, dağ sırtı" anlamındadır. "Pilatus.. İsa'yı dışarı getirdi. Kendisi de Taş Kaldırım -İbranice'de Gabbata- denilen yerde yargı kürsüsüne oturdu" (Yuhanna 19:13). İbranice adı genel görünümü dile getirirken, Taş Kaldırım (Yunanca'da litostroton) yerin nasıl döşendiğini anlatır. Antonya kulesinin yanında olduğu düşünülmektedir. Per Vincent orada bulunan kilisenin altında bu Taş Kaldırım olabilen bir kaldırım parçasını bulmuştur.

GAD

Gad oğulları ve Ruben oğulları Moab ovasındayken Musa'dan Erden'in doğasında miras istedi. Erden'i geçip kardeşlerinin ülkeyi ele geçirmekte yardımcı olmaları koşuluyla onlara Erden'in doğasındaki Gilead topraklarını vereceğini söyledi (Sayılar 32). Amoriler kralı Sihon'un ülkesini paylaştılar. Ruben Sihon'un ülkesinin Lut gölünün doğsunda bulanan kesimini aldı. Gad ise Galile gölünden Lut gölüne kadar Erden vadisinin doğusunu ve Ruben'in sınırından Yabbok nehrine kadar ki dağlığını aldı. Manasse kuşağının yarısı da bunun kuzeyinde mirasını aldı (Yeşu 13:15-31). "Gad oğulları istihkamlı şehirleri, Dibon'u, Atarot'u, Aroer'i, Atrot-şofan'ı, Yazer'i, Yogbeha'yı, Beyt-nimra'yı, Beyt-haran'ı ve koyun ağıllarını yaptılar" (Sayılar 32:34-36).

GADARA

Galile gölünün güney doğusunda on kilometre uzaklığında bulunan bir kent. Romalılar'ın Perara eyaletinin başkenti. İsa "Gadariniler ülkesine" gidip çok cine tutulmuş bir adamı özgür edince cinlerin domuz sürüsüne girmesine izin verdi (Matta 8:28). Domuzlar "uçurumdan aşağı denize" uçtu (a.32). Olay Gadara'da yer almış olamazdı, çünkü gölden 10 kilometre uzaklığındaydı. Her halde olayın geçtiği göl kıyısındaki yer Gadara'nın başkenti olduğu eyaletin sınırı içinde olduğundan Gadariniler ülkesi diye geçer. Gadara Dekapolis diye tanınan Yahudi olmayan uluslara ait olan on kentten biriydi. (Bakınız DEKAPOLİS'e).

GALATYA

M.Ö. üçüncü yüzyılda Avrupa'dan Gallar göç edip Anadolu'daki Frikyalı ve Kappadokyalı halklara egemen kesildi. Üç ayrı krallık kurdular. Trokmi adını taşıyan kolu doğuya yerleşerek başkentlerini Tavium'da kurdular. Tavium kentinin harabeleri Yozgat'ın batısında 40 kilometre uzaklığındaki Büyük Nefes Köyü'ndedir. Tektosages denen kolu başkentlerini Ankara'da kurdular. Tolistobogii adlı kolu batıya yerleşerek başkentlerini Pessinus'da yaptılar. Pessinus Sakarya ırmağının sol kıyısında Eskişehir'e bağlı Sivrihisar'ın güneyinde 15 kilometre uzaklığında bulunan Ballıhisar'dadır.

M.Ö. 25 yılında Galatya Roma İmparatorluğu'nda bir eyalet oldu. Oysa bu eyalet eski Galatya krallıklarından daha geniş oldu. İçine Pontus, Frikya, Likaonya, Pisidya, Paflagonya ve İsaurya'dan parçalar aldı. Pavlus ilk haber gezisinde gemiyle Kıbrıs'tan Antalya'ya yakın olan Perge'ye ulaştı (Res.İş. 13:13). Oradan gittiği bugün Isparta'ya bağlı Yalvaç olarak tanınan Pisidya Antakyası (a.14), Konya (İkonium; a.51; 14:1-5), "Likaonya'nın kentleri olan Listra ile Derbe" (14:6) Galatya eyaletine bağlı kentlerdi. Pisidya Antakyası Frikya Galatyası'nda, Listra ve Derbe Likaonya Galatyası'ndaydı.

Ancak Derbe (Devri Şehri) Pavlus'un ziyaretinden bir iki yıl önce Kommagene kralı Antiokus'un yönetimine verilmişti. Bu nedenle Pavlus Listra'dan kaçmak zorunda kalınca Derbe'ye sığınabildi (14:20). Orada taşa tutulmasından aldığı yaraların iyi oluncaya kadar uzunca bir süre kalmış olabilir. Galatya kiliselerine yazdığı mektup'ta "Anımsarsanız, Sevinç Getirici Haber'i sizlere ilk gelişimde bedensel hastalığım nedeniyle müjdelemiştim. Bedensel durumum sizler için kötü bir deneyimdi. Öyleyken beni ne aşağı gördünüz ne de bir yana ittiniz" (Galatyalılar 4:13). Oradan tekrar Listra, Konya ve Pisidya Antakyası'ndan geçip "kilise topluluklarının her birine İhtiyarlar" atadı (Res.İş. 14:23). Yazdığı Galatya kiliseleri bunlar mıydı? Bazı uzmanlar buna evet deyip Galatyalılara Mektub'un M.S. 48 ya da 49 yılında aynı konuyu tartışan Yeruşalem Konseyi'nden (Res. İş. 15:1-21) hemen önce yazıldığı üzerinde dururlar. Başkaları (örneğin Sevinç Getirici Haber çevirisinde Galatyalılar'a Mektub'un önsözünü yazan) Pavlus'un başka yolculuklarında (belki de Res.İş. 16:6) eski Galatya krallıklarını gezip orada kiliseler kurduğunu

sandıkları için Galatyalılar'a Mektub'un çok daha geç bir tarihte yazıdığını öne sürerler. Oysa daha geç bir tarihte yazıldıysa Pavlus niçin Yeruşalem Konseyi'nin kararına değinmiyor?

Pavlus Antakya'dan Derbe'ye gitti (Res.İş. 16:1). Oradan da "Frikya ile Galtya bölgesinden geçtikten sonra" Asya'ya (Ege bölgesine) girmek üzereyken Kutsal Ruh orada Tanrı Sözü'nü yaymasını engelledi (16:6). Yunancası Frikya Galatyası anlamına gelebilir. Pavlus üçüncü haber gezisinde Antakya'dan sonra "Galtya ve Frikya bölgesinde sırayla yer yer" dolaştı (18:23).

GALED

Padan-aram'dan yedi günlük bir yolculuktan sonra kendisinden kaçan damadı Yakup'a Gilead dağında yetişen Laban Yakup'la barış antlaşmasını yapınca buna tanıklık etmek için bir taş yığını kurdular. Yakup İbranice'de buna "Galed" adını verirken Laban Aramice'de buna "Yegar-sahaduta" dedi. Her ikisi "şehadet yığını" demektir. Buna ayrıca "gözetleme kulesi" anlamındaki Mitspa adı verildi "Çünkü.. 'Birbirimizi gözden kaybettiğimiz zaman, RAB seninle benim aramızda gözcü olsun'" (Tekvin 31:23,46-49).

GALİLE

Yeni Antlaşma çağında İsrail ülkesi üç eyalete ayrıldı: Yahudiye, Samiriye ve Galile. Galile "daire, halka" anlamına gelen İbranice'deki "galil" sözcüğündendir. Her halde "daire" yöre ve bölge anlamında kullanılırdı. Bu ad Eski Antlaşma'da az geçiyor: "Galile'de, Naftali dağlığında Kedeş'i (sığınma kenti olarak) ayırdılar" (Yeşu 20:7). "Kral Süleyman Hiram'a Galile ülkesinde yirmi şehir verdi" (1.Krallar 9:11). Yahudi olmayan ulusların Galile'ye yerleşmesi o çağdan başladı. Bu yüzden Mesih'in gelişini müjdeleyen peygamber onun özellikle ulusların oturduğu Galile'de yüce işlerini yapacağını bildirdi: "Milletlerin Galilesini son zamanda şenlendirdi. Karanlıkta yürüyen halk büyük ışık gördü" (Yeşaya 9:1,2). Bir uzmana göre İncil'de kaydedilen İsa Mesih'in 33 mucizenin 18'i bu bölgede yapıldı. Ulusların etkisi bu bölgede baskın geldiğinden ulusal ve dinsel paklıkla övünen Ferisiler Galile'yi hor görmekteydiler (Yuhanna 7:47-52).

Galile bölgesi Galile Denizi'nin kuzeybatısındaki Lübnan dağlarını, batısındaki daha engin dağlığı ve güneybatısındaki Yizreel ovasını içine alıyordu.

GALİLE DENİZİ

İsrail ülkesinin kuzeyindeki Galile bölgesinde olup deniz düzeyinin 212 metre altında bulunan yaklaşık 21 kilometre uzunluğunda ve 11 kilometre genişliğinde olan bir göl. Erden (Ürdün, Şeria) ırmağı kuzeyine dökülür ve güneyinden çıkar. Tatlı suyla dolu göl balıkçılığıyla tanınırdı. İsa Mesih'in öğrencilerinden bazıları bu gölde balıkçıydı (Matta 4:18-22; Markos 1:16-20; Luka 5:1-11). Eski Antlaşma'da Kinneret Denizi (Sayılar 34:11) ya da Kinnerot Denizi (Yeşu 12:3) diye tanınırdı. Yeni Antlaşma'da ayrıca Genesaret Denizi (Luka 5:1) ve Taberiye Denizi (Yuhanna 21:1) diye çağrılırdı.

GALLİM

Bu ad İbranice'de "yığınlar" demektir ("Galed" adıyla karşılaştırınız). Benyamin'e ait, Yeruşalem'in kuzeyinde bir yer. Benyaminli kral Saul "kızı Mikal'ı, Davud'un karısını, Gallim'den Laiş oğlu Palti'ye vermişti (1. Samuel 25:44). Peygamber Aşurlu ordunun kuzeyden Yeruşalem'e saldırısını dile getirirken: "Ağırlığını Mikmaş'ta bıraktı; geçidi geçtiler; bize menzil Geba'dır, dediler. Rama titriyor, Saul Gibeası kaçtı. Yüksek sesinle bağır, ey Gallim kızı! dinle, ey Laişa! vay zavallı Anatot!..Yeruşalim tepesine elini sallıyor" diye yazar (Yeşaya 10:28-32). Saul'un kenti olan Gibea'ya yakın olduğu anlaşılır (Bakınız GİBEA'ya).

GAT

Filistiler'in beş önemli kentten biri (öbürleri: Aşdod, Aşkelon, Ekron, Gaza). Adın anlamı "üzüm basma yeri". Gatta oturanlara Gitti ya da Gittim denirdi. Antlaşma sandığını ele geçiren Filistiler ilk getirdikleri Aşdod'daki felaketleri önlemek için onu Gat'a gönderdiler (1.Samuel 5:8). Aynı felaketler Gatlılar'ın başına gelince Ekron'a gönderdiler (1.Samuel 5:10).

Aşdod'da, Gaza'da ve Gat'ta dev ırk olan Anaklar bulunuyordu (Yeşu 11:22). Bu dev ırk yıllar sonra hala Filistiler'le birlikte oturmakta olduğu, dev adam Golyat'ın öyküsünden anlaşılır: "Filiştiler ordugahından adı Golyat olan Gatlı pehlivan çıktı, boyu altı arşın ve bir karıştı (2 metre 92 santimetre)" (1.Samuel 17:4). Filistinde yaklaşık bu çağa ait aynı büyüklükte insan iskeletleri bulunmuştur. Davut fırlattığı taşla dev adam Golyat'ı yere serdi (1.Samuel 17:4). Davut Gat'ta krallık eden Akiş'in önünde kendini deli gösterdi (1.Samuel 21:10-15). Daha sonra Akiş'e hizmet etti (1.Samuel 27). Davut Filistiler'in öldürdüğü Saul ve Yonatan üzerine okuduğu ağıtta "Gat'ta bunu bildirmeyin, Aşkelon sokaklarında yaymayın" der (2.Samuel 1:20). Davut "Filistiler'in elinden Gat'ı ve kasabalarını aldı" (1.Tarihler 18:1). Reheboam onu pekiştirdi (2.Tarihler 11:8). Oysa Filistiler onu yeniden ele geçirmiş olmalıydı çünkü Yahuda kralı Uzziya Filistiler'e karşı savaşırken "Gat'ın duvarını yıktı" (2.Tarihler 26:6). Gat kentinin konumuyla kesin bilgimiz yoktur. Bilinmeyen bir felaketle ortadan kaybolmuştur. Amos buna dolaylı olarak değinir (6:2).

GAT-HEFER

"Kazılan üzüm basma yeri" demektir. Zebulun ile Naftali sınırında olan bir kent (Yeşu 19:13). Yunus peygamber "Gat-heferli Amittay'ın" oğludur (2.Krallar 14:25). Bu kent Nasıra'nın kuzey doğusu 5 kilometre uzaklığında bulunan el-Meşhed adlı köy olduğu sanılmaktadır. Köyün dışındaki tepede Nebi-Yunus adlı yer Yunus'un mezarı olarak tanınır. Ferisiler Nikodimos'a "Araştır da öğren. Galile'den peygamber çıkmaz!" dedikleri zaman ya Galile'deki Gat-heferli Yunus'u unutmuşlar, ya da peygamber sözcüğünü Mesih anlamında kullanıyorlardı (Yuhanna 7:52).

GAT-RİMMON

"Narlı üzüm basma yeri" demektir.

1/ Dan bölgesinde Levililer'e verilen bir kent (Yeşu 19:45; 21:23; 1.Tarihler 6:69).

2/ Erden'in doğusunda Manasse'nin yarısına ait ve Levililer'e verilen bir kent (Yeşu 21:25).

GAZA

Filistiler'in beş kentinden biri (öbürleri: Aşdod, Aşkelon, Gat ve Ekron). Adın anlamı hisar. "Kaftor'dan çıkan Kaftoriler (Filistiler'in bir kolu), Gaza'ya kadar köylerde oturan Avlar'ı helak ettiler ve yerlerine oturdular" (Tesniye 2:23). Yeşu Gaza'yı ele geçirdi ve sonra Filistiler yeniden kente hakim oldu (Yeşu 10:41; 13:1-3). Şimşon bu kentin kapısını "Hebron karşısındaki dağın tepesine çıkardı" (Hakimler 16:1-3). Onu en sonunda yakalayınca Filistiler Şimşon'u Gaza'ya götürdüler (Hakimler 16:21). Gaza'da Şimşon Filistiler'in bütün beylerini öldürmek için eğlence yaptıkları evin direklerini yerinden oynattı (Hakimler 16:23-31).

Bugün İsrail'in güney kıyısında Gaza diye tanınan bir kent var. Eski Gaza RABBİN Amos peygamber aracılığıyla bildirdiği "Ben de Gaza'nın duvarına ateş göndereceğim ve saraylarını yiyip bitirecek" sözü uyarınca İskender Yanneyus tarafından M.Ö.93 yılında yok edildi (Amos 1:6,7; Tsefanya 2:4; Zekarya 9:5). M.Ö.57 yılında Gabbinius kenti eskisinin güneyinde denize daha yakın bir yerde kurdu. "Rab'bin bir meleği Filipus'a şöyle seslendi: 'Kalk, güneye doğru Kudüs'ten Gazze'ye inen yola, çöl yoluna git.'" (Res.İş. 8:26 Müjde). Meleğin harfi harfine "Gaza'ya inen yol, bu çöldür" dediği zaman bir yorumcu Eski Gaza'nın harabelerine gitmesini buyurduğunu sanır.

GEBA

Tepe anlamındadır. Benyamin'e ait bölgeden Harun oğullarına verilen bir kent (Yeşu 18:24; 21:17). Saul'un kenti olan Gibea'ya yakındı (1.Samuel 14:2,5). Aralarında beş kilometre vardı. Yeruşalem'in kuzeyinde 11 kilometre uzaklığındaydı. Bugün Jeba adlı bir kasaba aynı yerdir. Yonatan ve silahtarının Filistiler'e saldırmak için geçmeye çalıştıkları geçidin kuzeyinde Botsets adındaki kaya Mikmaş'a doğruydu, güneyindeki kaya ise Geba'ya doğruydu (1.Samuel 14:5). Ülke ikiye bölündükten sonra "Dan'dan Beer-şeba'ya kadar" deyimi yerine Yahuda'da "Geba'dan Beer-şeba'ya" deyimi kullanılmaya başladı. Kral Asa Yahuda'daki yalancı tanrılara tapmasını ortadan kaldırınca, "Geba'dan Beer-şeba'ya kadar kahinlerin buhur yakmış oldukları yüksek yerleri murdar etti" (2.Krallar 23:8). Peygamber Aşurlu ordunun kuzeyden Yeruşalem'e saldırısını dile getirirken: "Ağırlığını Mikmaş'ta bıraktı; geçidi geçtiler; bize menzil Geba'dır, dediler. Rama titriyor, Saul Gibeası kaçtı. Yüksek sesinle bağır, ey Gallim kızı! dinle, ey Laişa! vay zavallı Anatot!..Yeruşalim tepesine elini sallıyor" diye yazar (Yeşaya 10:28-32).

GEBAL

Tepe demektir. Finike'nin eski bir kenti. Bugünkü Beirut'un kuzeyinde 40 kilometre uzaklığında bulunan Jebeyil'dir. Yeşu yaşlanınca daha alınmamış olan yöreler arasında "Geballılar memleketi" bulunuyordu (Yeşu 13:5). Gebal denizciliğiyle tanınıyordu. Süleyman'ın yaptığı tapınakta taş yontanların arasında Geballılar vardı (1.Krallar 5:18). Hezekiel gemileri su geçirmez duruma getirmek işindeki ustalıklarına değinerek Sur için "Kalafatçıların Gebal ihtiyarları ile hikmetli adamları idi" der (Hezekiel 27:9). Gebal'ın Mısır'la olan ticaret ilişkleri nedeniyle ona Yunanlılarca "kitap" anlamındaki Biblos adını verildi. Geballılar Mısır'dan aldıkları papirüs sazlardan kağıt ve kitaplar üretmekte ün kazandılar. Kutsal Kitab'ın birçok yabancı dildeki adı "kitaplar" anlamındaki biblia adından gelmektedir. Örneğin: İngilizce Bible; Fransızca la Bible; Almanca die Bibel.

GEBİM

Sarnıçlar demektir. Nob'a ve Anatot'a yakın Benyamin'e ait bir kent. Peygamber Aşurlu ordunun kuzeyden Yeruşalem'e saldırısını dile getirirken: "Rama titriyor, Saul Gibeası kaçtı. Yüksek sesinle bağır, ey Gallim kızı! dinle, ey Laişa! vay zavallı Anatot! Madmena kaçak; Gebim'de oturanlar sığınacak yer arıyorlar. Bugün de Nob'da duracak.. Yeruşalim tepesine elini sallıyor" diye yazar (Yeşaya 10:28-32).

GEDER

Duvarlı demektir. İsrail oğullarının Erden'1n batısında vurdukları krallar arasında "Geder kralı" bulunuyor (Yeşu 12:7,13). Kent nerede olduğu belirgin değil. Belki de Gedor aynı yerdir (Bakınız GEDOR'a).

GEDERA

Koyun ağılı demektir.

1/ Yahuda'ya verilen kentler arasında deniz ovasında bulunan bir kent (Yeşu 15:33,36).

2/ Yahuda'dan kral için çömlekçilik yapan bazıları Gedera adlı bir yerde oturdular (1.Tarihler 4:23). Sayı 1/ altındaki yerle bir olup olmadığı bilinmiyor. Bol çömlek sapları Soko'nun güneyinde 8 kilometre uzaklığında bulunan Tel ej-Judeyde harabesinde bulunmuştur. Çömlekçilerin Gedera kenti olabilir.

3/ Davut'un emrindeki Benyaminli otuzlar arasında Gederalı Yozabad bulunuyordu (1.Tarihler 12:2,4). Benyamin'e ait bölgede Gedera adlı bir kentin bulunduğu izlenimini verir. Bugün Benyamin bölgesinde benzer adlar taşıyan iki yer var. Bunlardan biri olabilir.

GEDEROT

Koyun ağılları demektir. Yahuda'ya verilen bir kent (Yeşu 15:41). Kral Ahaz zamanında Filistiler'in Şefala yamaçlarında ve Yahuda'nın güneyinde saldırdığı kentleri arasında Ayyalon, Gederot ve Soko bulunuyordu (2.Tarihler 28:16-18). Gederot bu iki kente yakın olsa gerek (Bakınız AYYALON'a).

GEDOR

Duvar demektir.

1/Yahuda'nın dağlık bölgesinde bulunan bir kent (Yeşu 15:58).

2/ Soko ve Zanoa'nın güneyinde olan bir yer (1.Tarihler 4:18). Gedera sayı (2) altındaki yerin aynısı olabilir.

3/ Şimeon'dan bazı adamlar "Gedor'un girilecek yerine, derenin doğu tarafına kadar, sürüleri için otlak aramaya gittiler" (1.Tarihler 4:24,39). Bu Gedor derenin doğu tarafında olduğuna göre Lut Denizi'ne bakmakta olabilirdi.

4/ Davut'un emrindeki Benyaminli otuzlar arasında Gedor'dan Yeroham'ın oğulları bulunuyordu (1.Tarihler 12:2,7). Benyamin'e ait bölgede Gedor adlı bir kentin bulunduğu izlenimini verir. Bugün Benyamin bölgesinde benzer adlar taşıyan iki yer var. Bunlardan biri olabilir.

GELİLOT

Daireler demektir. Benyamin ile Yahuda bölgelerinin sınırında bir yer. Benyamin'in sınırı "Adummim yokuşu karşısında olan Gelilot'a çıkıyordu" (Yeşu 18:17). Gilgal için kullanılan başka bir ad olabilir. Yahuda'nın sınırı "Adummim yokuşu karşısında Gilgal'a doğru" gidiyordu (Yeşu 15:7). Gelilot ve Gilgal yuvarlamak anlamındaki "galal" eyleminden türetilen ve hemen hemen aynı anlamı taşıyan adlardır. (Bakınız GİLGAL'a).

GENESARET

Zenginlikler bahçesi demektir.

1/ GENESARET KENTİ: Aramice Yahudiler'in dili olarak yaygınlaşınca Kutsal Kitab'ın İbranicesi'ni açıklamak için Aramice kitaplar yazıldı. Bunlara Targum denir. Targumlarda Galile'deki Genesaret kentinin Eski Antlaşma'daki Kinneret kenti olduğunu açıklar (Tesniye 3:17; Yeşu 19:35; KİNNERET'e bakınız). İsa suyun üzerinde yürüdükten sonra öğrencileri birlikte "denizi aşıp Genesaret'te karaya" ulaştı (Markos 6:53; Matta 14:34).

2/ GENESARET DENİZİ: Galile Denizi için kullanılan başka bir ad: "İsa Genesaret Denizinin kıyısında duruyordu" (Luka 5:1; Bakınız GALİLE DENİZİ'ne).

GERAR

Daire demektir. "Kenanlı'nın sınırı Sayda'dan Gerar'e giderken, Gaza'ya kadardı" (Tekvin 10:19). İbrahim Hebron'da olan Mamre meşeliğinden ayrılınca "oradan Cenup diyarına göç etti, Kadeş ile Şur arasında oturdu; ve Gerar'da misafir oldu" (Tekvin 13:18; 18:1; 20:1). Gerar Filistiler ülkesindeydi (Tekvin 21:32-34). İshak da bu yörede oturdu (Tekvin 26). RAB Kral Asa'nın ordusunun önünde Habeş ordusunu vurdu. Asa ve ordusu "onları Gerar'e kadar kovaladılar.. Gerar çevresindeki bütün kentleri vurdular (2.Tarihler 14:12-15). Gerar'ın Şefela ovasında Gaza'nın güneyinde yaklaşık 13 kilometre uzaklığındaki Tel Jemme harabeleri olduğu sanılıyor.

GERASİNİLER BÖLGESİ

Matta İsa'nın vardığı yeri "Gadariniler bölgesi" diye çağırırken aynı olayla ilgili olarak Markos ile Luka onu "Gerasiniler ülkesi" diye adlandırır (Matta 8:28; Markos 5:1; Luka 8:26,37). Gadara ve Gerasa Dekapolis diye bilinen Uluslara özgü on kentin ikisidir. Gadara olayın sahnesine daha yakındı. Olasılıkla bölge her iki adla tanınırdı. Gerasa Erden'in doğusunda 32 kilometre uzaklığında Galile ile Lut göllerin arasındaki orta yerinde bulunuyordu. Bugünkü Ürdün'ün Jaraş kentidir. Romalılar'ın çağımızın birinci yüzyılında kurdukları yapılardan bol kalıntılar vardır. (Bakınız GADARA'ya ve DEKAPOLİS'e).

GERİZİM DAĞI

Şekem kentinin güneyinde bulunan ve karşısındaki Ebal dağından daha engin bir dağ. Musa Erden ırmağının doğusunda konaklayan İsrail halkına Tanrı'nın bildirdiği buyruk ve yasaları önlerine koyduktan sonra (Tesniye 5-11) şunları söyledi: "Bakın ben bugün önünüze bereketi ve laneti koyuyorum; bugün size emretmekte olduğum Allahınız RABBİN emirlerini dinlerseniz, bereket; ve Allahınız RABBİN emirlerini dinlemezseniz, ve bilmediğiniz başka ilahların ardınca yürümek için bugün size emretmekte olduğum yoldan saparsanız, lanet.. Gitmekte olduğun yurda Allahın RAB seni getirdiği zaman, bereketi Gerizim dağı üzerine, ve laneti Ebal dağı üzerine koyacaksın. Onlar Erden ötesinde, güneşin battığı yolun arkasında, Araba'da oturan Kenanlılar yurdunda, Gilgal karşısında, More meşelerinin yanında değil mi?" (Tesniye 11:26-30). Başka bir konuşmasında (Tesniye 27:9-37,68) Musa İsrail'in altı soyu Gerizim üzerine ve öbür altısı Ebal üzerine duracağını buyurdu (Tesniye 37:9-13). Birkaç yengi yaptıktan sonra Yeşu karşılıklı iki dağ üzerinde Musa'nın buyurduğu gibi yaptı (Yeşu 8:30-35).

Gideon'un oğlu Abimelek yetmiş kardeşini öldürmeye çalıştığı zaman onlardan sağ kalan Yotam kaçarken Gerizim dağının tepesinde durup hemen aşağıda bulunan Şekem kentinin halkına konuşma yaptı (Hakimler 9:7).

Yahuda halkı sürgüne götürüldükleri zaman geri kalan halk yalancı tanrı tapıcılarıyla karışıp Samiriye halkı oluşturdu. Bu halk Yahudi inancıyla yalancı tanrı tapıcılığıyla uyum sağlayarak kendilerine göre bir din türettiler (2.Krallar 17:33). Pasah (Fısıh), Pentekost ve Çadır bayramlarını Gerizim dağının tepesinde kutlarlardı. Sihar'a yakın Yakup'un kuyusu bu dağa yakındı. Orada İsa'yla konuşan Samiriyeli kadın, "Bizim atalarımız şu dağda (yani Gerizim dağında) tapındılar, ama sizler tapınılması gereken yer Yeruşalem'de dersiniz" dedi (Yuhanna 4:20).

GEŞUR

Köprü demektir. Davut'un oğlu Abşalom evlenmiş olduğu Geşur kralı Talmay'ın kızı Maaka'dan doğdu (2.Samuel 3:3). Geşur Suriye'de bir krallıktı. Erden ırmağının doğusunda Manasse'nin aldığı Başan ülkesinin kuzey sınırıyla bitişikti (Tesniye 3:14). Abşalom kardeşi Amnon'u öldürdükten sonra "kaçıp Geşur kralı Amihur'un oğlu Talmay'ın yanına gitti" (2.Samuel 13:37). Daha sonra Davut'un emriyle "Yoab kalkıp Geşur'a gitti ve Abşalom'u Yeruşalim'e getirdi" (2.Samuel 14:23).

GETSEMANE

Bu ad üzüm basma yeri anlamındaki Aramice "gat şemen" sözünden gelir. Yeruşalem'in hemen doğusunda Kidron deresi ötesinde Zeytinlik dağının aşağı yamaçlarında bir bahçe (Matta 26:30'u Markos 14:32 ile karşılaştırarak; Yuhanna 18:1). İsa "alıştığı üzere" oraya gitti (Luka 22:39). "Öğrencileriyle çoğu kez orada buluşurdu" (Yuhanna 18:2). O'nu ele veren Yahuda da o yeri biliyordu (Markos 14:42,43; Yuhanna 18:2). İsa'nın "Kalkın gidelim. Bakın, beni ele veren yaklaştı" sözü ve Yuhanna'nın "Orada bir bahçe vardı. İsa ile öğrencileri oraya girdiler" anlatımı bahçenin duvarlı bir yer ve İsa'nın tanıdığı bir kişinin malı olduğu izlenimini verir (Markos 14:42; Yuhanna 18:1).

Zeytinlik dağı yamacında iki yerin Getsemane olduğu öne sürülmektedir. Bunlardan birinde 7. yüzyıldan kalma zeytin ağaçları bulunmaktadır. Çağımızın 70. yılında Yeruşalem'i yerle bir eden Titus'un İsa'nın zamanındaki ağaçları kestiği Yahudi tarihçi Yosefus tarafından kaydedilmiştir.

GEZER

Uçurum anlamındadır. Yafa ile Yeruşalem arasındaki yol üzerindedir. Deniz ovasının yukarısındaki Şefela adlı dağ yamaçlarında Yafa'nın güney doğusunda 29 kilometre uzaklığında ve Yeruşalem'in kuzey batısında 27 kilometre uzaklığında bulunuyordu. İsrail oğulları ülkeyi ele geçirmeye çalışınca bu kentin kralı Horam onlara karşı Lakiş kralı ile birleşti. Ama öldürüldü (Yeşu 10:33). Efraim'e verildi. Oysa "Efraim Gezer'de oturan Kenanlılar'ı kovmadı" (Hakimler 1:29). "Mısır kralı Firavun çıkmış ve Gezer'i alıp ateşe vermişti ve kentte oturan Kenanlılar'ı vurmuştu, ve kızına, Süleyman'ın karısına, ağırlık olarak onu vermişti (1.Krallar 9:16).

GİBBETON

Höyük anlamında. Dan kuşağının mirası içinde bulunan ve Levililer'e verilen bir kent (Yeşu 19:44; 21:23). Daha sonra Filistiler'in eline düştü (belki önceleri de öyleydi): "Baaşa Filistiler'in Gibbeton'da onu (İsrail kralı Nadab'ı); vurdu çünkü Nadab ve bütün İsrail Gibbeton'u kuşatmakta idiler" (1. Krallar 15:27). Yirmi altı yıl sonra Zimri İsrail kralı Baaşa'nın oğlu Ela'yı öldürünce kralın ordusu "Filistiler'in olan Gibbeton'a karşı ordgah kurmuşlardı.. ordu başbuğu Omri'yi o gün ordugahta İsrail üzerine kral" yaptılar (1.Krallar 16:8-20). Gezer'in batısında bulunan Tel el-Melat olabilir.

GİBEA

Tepe demektir.

1/ Yahuda'nın dağlık bölgesinde bir kent (Yeşu 15:57). Beytlehem'e yakın olan Jeba adlı yer olabilir. Yahudiler'in bir söylentisine göre Habakkuk peygamber bu yerde gömüldü.

2/ Benyamin bölgesinde bulunan bir kent (Yeşu 18:28). Hakimler çağında oradaki halkın korkunç bir günahı yüzünden İsrail'in öbür kuşakları tarafından Gibea ateşe verildi (Hakimler 20:29-48). Benyaminli kral Saul'un doğum yeri olarak Saul Gibeası diye tanınırdı (1.Samuel 10:26; 11:4). Yeruşalem 'in kuzeyinde olduğu Yeşaya peygamberin Aşurlu ordunun kuzeyden Yeruşalem'e saldırısını dile getirmesinden anlaşılır: "Ağırlığını Mikmaş'ta bıraktı; geçidi geçtiler; bize menzil Geba'dır, dediler. Rama titriyor, Saul Gibeası kaçtı. Yüksek sesinle bağır, ey Gallim kızı! dinle, Laişa! vay zavallı Anatot!..Yeruşalim tepesine elini sallıyor" (Yeşaya 10:28-32). Uzmanlar Yeruşalem'in kuzeyinde 5 kilometre uzaklığında bulunan Tel el-Ful höyüğünün Gibea olduğu kanısındadır. Orada kazılar yapanlar kentin ilk düzeyinin ateşe verildiği ve bundan bir yüzyıl sonraya kadar orada oturulmadığı sonucunu araştırmalarından çıkardılar. Bu sonuçlar Hakimler b.19 ve 20'deki olaylarla uyumdadır.

GİBEAT-HAARALOT

Sünnet deresi tepesi demektir. Mısır'dan çıkan İsrail oğulları Erden ırmağını geçtikten sonra "RAB Yeşu'a dedi: Kendin için taştan bıçaklar yap ve ikinci kere olarak İsrail oğullarını tekrar sünnet et. Ve Yeşu kendisi için taştan bıçaklar yaptı ve Gibeat-haarlot'ta İsrail oğullarını sünnet etti" (Yeşu 5:2,3). Bu yerin Gilgal'da olduğu anlaşılır: "Bütün ulusu sünnet etmeyi bitirdikleri zaman, onlar iyi oluncaya kadar ordugahta, yerlerinde oturdular. Ve RAB Yeşu'a dedi: Mısır utancını bugün üzerinizden yuvarladım. Ve bugüne kadar o yerin adına Gilgal (yani yuvarlama) denilir" (Yeşu 5:8,9; Bakınız GİLGAL'a)

GİBEON

Tepe, yükseklik demektir. Gibeon halkı Yeşu'un Eriha'ya ve Ay'a yaptığını işittikleri zaman kendilerini uzak bir ülkenin insanları olarak gösterek Yeşu ile barış antlaşmasını yaptılar (Yeşu 9:1-27). Amoriler'in beş kralı İsrail'le barış antlaşması yaptı diye Gibeon'a saldırınca Gibeonlular Yeşu'u yardıma çağırdı. "RAB onları İsrail'in önünde kırdı ve Gibeon'da büyük vuruşla vurdu.. Yeşu RABBE söyledi; ve İsrail'in gözü önünde dedi: Dur, ey Güneş, Gibeon üzerinde.. Ve ulus düşmanlarından öç alıncaya kadar, güneş durdu" (Yeşu 10:10,12,13). Gibeon Benyamin'e verildi ve Harun oğullarına ayrıldı (Yeşu 18:25; 21:17). Davut Saul'un oğlu İş-boşet'la savaşırken Gibeon'da savaşın sonucu her iki taraftan 12 yiğidin birbirleriyle savaşmalarına bağlandı. Bibirlerini öldürdükleri için yere bıçaklar tarlası anlamındaki Helkat-hatsurim adı verildi (2.Samuel 2:17). Genel savaşı Davut kazandı. Davut'a başkaldıran Şeba'yı kovalayan Yoab Davut'a yardım etmekte gevşek davranan Amasa'yı "Gibeon'da olan büyük taşın yanında" öldürdü (2.Samuel 20:8-10). Üç yıl kıtlık olunca "Davut RAB'den sordu. Ve RAB dedi: Saul'un yüzünden ve kanlı evinin yüzündendir çünkü Gibeonlular'ı öldürdü" (2.Samuel 21:1). Gibeon'da çadır ve antlaşma sandığı bulunuyordu (1.Tarihler 16:39). Süleyman "kurban etmek için Gibeon'a gitti; çünkü orası yüksek yerlerin büyüğü idi.. RAB Süleyman'a Gibeon'da gece ruyada göründü" (1.Krallar 3:4,5). Yeruşalem'in kuzeyinde 10 kilometre uzaklığında olan el-Jib'teki kalıntıların Gibeon olduğu oradan çıkarılan Gibeon adını taşıyan küp saplarından saptanmıştır.

GİDOM

Kesme anlamında olan bu sözcüğü mecazi anlamda viranlık, ıssızlık demektir. Büyük günahları yüzünden cezalandırılan Benyamin halkı Rimmon kayasına kaçmaya çalışırken İsrail ordusu onları "Gidom'a kadar onların ardına" yapıştı (Hakimler 20:45). Rimmon kayası Yeruşalem kuzeyinde 24 kilometre uzaklığında bulunan Rumman köyüdür. Gidom burasıyla Gibea arasındaydı.

GİHON

Bir uzmana göre fışkıran pınar, başkasına göre dere demektir.

1/ "RAB Allah doğuya doğru Aden'de bir bahçe dikti; ve yaptığı adamı oraya koydu" (Tekvin 2,8). "Bahçeyi sulamak için Aden'den bir ırmak çıktı; ve oradan bölündü, ve dört kol oldu. Birinin adı Pişon'dur; kendisinde altın olan bütün Havila diyarını kuşatır.. Ve ikinci ırmağın adı Gihon'dur; bütün Kuş ilini kuşatan odur. Ve üçüncü ırmağın adı Dicle'dir; Aşur'un önünde akan odur. Ve dördüncü ırmak Fırat'tır" (Tekvin 2,10-15). Bu ırmakların bugünkü Fırat ve Dicle ile ne ilgileri olduğunu saptamak zor çünkü sonradan gelen tufan ırmakların akışını değiştirmiş olabilir. Aden'den çıkarken tek ırmaktı sonra dörde bölündü (Bakınız Dicle, Fırat, başlılkları altına).

2/ Davut yaşlanınca oğlu Adoniya "'Ben kral olacağım' diye kendini yükseltti" (1. Krallar 1,5). Bu genç adamın babasının isteğine karşı gelmesi Kutsal Ruh tarafından şöyle açıklanır: "Babası: 'Niçin böyle yaptın?' diye hiç bir vakit onu gücendirmemişti" (1. Krallar 1,6). "Adoniya En-rogel yakınında olan Tsohelet taşı yanında koyunlar ve sığırlar ve besili hayvanlar kurban etti ve bütün kardeşleri, kral oğullarını ve kralın kullarını ve bütün Yahuda adamlarını çağırdı" (1. Krallar 1,9). En-rogel Yeruşalim'in hemen doğusunda kuzeyden güneye doğru inen Kidron deresinin Yeruşalim'in güneyinde batıdan doğuya inen Hinnom oğlu deresiyle birleştiği noktanın yaklaşık 200 metre güneyinde bulunur. Bugün "Eyub pınarı" olarak tanınır. Davut bu başkaldırmayı bastırmak için oğlu Süleyman'ın Kidron deresindeki Gihon pınarının yanında kahin Tsadok tarafından kral olarak meshetmesine buyruk verdi. Birkaç yüz metre aşağıda Adoniya'yı kral olarak kutlayanlar bu törenin gürültüsünü ve nedenini duyunca korkarak dağıldılar (1. Krallar 1,28-53). Gihon pınarı Hinnom oğlu deresinin yaklaşık 600 metre kuzeyinde, Yeruşalem'deki Ofel tepesinin yamacının Kidron deresine indiği yerdeydi. Yahuda kral Hizkiya "Gihon sularının yukarı kaynağını" kapadı "ve onları Davut kenti batı tarafında doğru aşağı" indirdi (2.Tarihler 32:30). Bunu bugün içinden geçilebilen 400 metre uzunluğunda olan bir tünelle yaptı. Tünelin içinde bulunan İbranice yazı İstanbul'un bir müzesinde görülebilir. (Bakınız ŞİLOAH'a).

GİLBOA DAĞI

Fışkıran pınar anlamında olduğu sanılmaktadır. Yizreel kentinin yakınlarında bir dağ. Yizreel ovasına inmeden önce Efraim dağlığının kuzey ucunda. Filistiler'in önünde kaçan İsrailliler "Gilboa dağında düştüler" (1.Samuel 31:1). Yonatan orada öldürüldü, Saul kendi canına kıydı (1.Samuel 31:4-6). Dağın yamacındaki bir köy bugün Jelbon adını taşır.

GİLEAD

Ruben ile Gad soylarının ve Manasse soyunun yarısının Erden ırmağının doğusunda oturduğu bölgenin tümüne ya da orta kesimine verilen ad. Kaba, güçlü ya da kayalı anlamına gelebilir. Bölgenin dağlık olmasındandır. Aslında Gilead Erden ırmağının doğusunda bulunan ve Lut gölünün kuzeyinden Galile gölünün güneyine kadar uzanan dağlıklı yüksek ovadır. Galile gölünün güney ucunun düzeyinde doğudan batıya akan Yarmuk ırmağı kuzey sınırını oluşturuyordu (Yarmuk güney batıya doğru dönerek Erden'e dökülür). Yarmuk kuzeyindeki ovalar Başan adıyla tanınırdı çünkü önceleri Başan kralı Og'un ülkesiydi. Gilead doğudan batıya akıp Erden'e dökülen Yabbok ırmağı tarafından ikiye bölünür. Gilead'in güneyinde bulunan, Lut gölünün doğusuna dökülen Arnon ırmağına kadar uzanan yüksek ovaya bazen Gilead adıyla anılırdı. Bazen Başan'dan Arnon'a kadar Erden'in doğusunda İsrail'e ait olan tüm bölgeye Gilead denir. Örneğin: "RAB ona ülkeyi, Dan'a kadar bütün Gilead'ı.. gösterdi" (Tesniye 34:1). Musa tarihlerini halka anımsatırken şunları söyler: "Ülkeyi.. o vakit aldık; Arnon vadisinin yanında olan Aroer'den itibaren memleketi ve Gilead dağlığının yarısını kentleriyle birlikte Rubeniler'e ve Gadiler'e verdim; ve Gilead'dan artakalanı ve Og'un ülkesi olan bütün Başan'ı bütün Argob ülkesini Manasse'nin yarım sıptına (oymağına) verdim" (Tesniye 3:12,13).

"Ruben oğullarının ve Gad oğullarının hayvanları gayet çoktu; ve Yazer ülkesini ve Gilead ülkesini gördüler ve işte, o yer hayvanı yeri idi" (Sayılar 32:1). Bu nedenle Musa'ya gelip bu toprakları mirasları olarak istediler. Gilead ayrıca ormanlarla kaplıydı. Ağaçlarından alınan sakız ve çeşitli baharatlarla çok eski tarihlerden tanınırdı. Yusuf'un kendilerine satıldığı "İsmaililer'in bir kervanı Gilead'dan geliyordu ve onların develeri baharat, pelesenk ve mür yüklü idi" (Tekvin 37:25). İsrail için yakaran Yeremya "Gilead'da merhem yok mu? orada hekim yok mu? öyle ise, halkımın kızı niçin iyi edilmedi?" der (Yeremya 8:22; Bakınız 46:11'e). Zengin bir bölge olarak tanınırdı: "Yahuda kralının evinden ötürü RAB şöyle diyor: Sen benim için Gilead'sın ve Libnan doruğusun; fakat gerçek seni bir çöl ve oturanı olmayan kentler yapacağım" (Yeremya 22:6). Ayrıca kaçanlara sığınma yeri olmuştur: Laban'dan kaçan Yakup'a (Tekvin 31:21-55), Saul zamanında Filistiler'den korkan İsrail oğullarına (1.Samuel 13:7), İşboşet'e

(2.Samuel 2:8,9) ve Abşalom'un başkaldırması süresince Davut'a (2.Samuel 28:22 ve sonrakiler).

GİLGAL

Eriha'nın doğu sınırında bir yer (Yeşu 4:19). Bu yer İsrail oğullarının Erden ırmağını geçerek RABBİN onlara vaat ettiği yurda girmeleriyle ilgili iki önemli olayın anılmasıyla ilgilidir. Bu iki olay da Gilgal adının iki anlamıyla ilgilidir. İlk anlamı daire, ya da halkadır. "Halk birinci ayın onuncu gününde Erden'den çıktılar ve Eriha'nın doğu sınırında, Gilgal'da kondular. Yeşu Erden'den almış oldukları on iki taşı Gilgal'da dikti. Ve İsrail oğullarına söyleyip dedi: Yarın oğullarınız: Bu taşlar nedir? diye bablarına sordukları zaman oğullarınıza anlatıp diyeceksiniz: İsrail bu Erden'den kuru yerde geçti" (Yeşu 4:19-22). On iki taşın daire biçiminde dikildiği sanılmaktadır.

İkinci anlamı yuvarlamadır. Mısır'dan çıkan İsrail oğulları Erden ırmağını geçtikten sonra "RAB Yeşu'a dedi: Kendin için taştan bıçaklar yap ve ikinci kere olarak İsrail oğullarını tekrar sünnet et. Ve Yeşu kendisi için taştan bıçaklar yaptı ve Gibeat-haarlot'ta İsrail oğullarını sünnet etti" (Yeşu 5:2,3; Gibeat-haarlot sünnet derisi tepesi demektir). Bu yerin Gilgal'da olduğu anlaşılır: "Bütün ulusu sünnet etmeyi bitirdikleri zaman, onlar iyi oluncaya kadar ordugahta, yerlerinde oturdular. Ve RAB Yeşu'a dedi: Mısır utancını bugün üzerinizden yuvarladım. Ve bugüne kadar o yerin adına Gilgal (yani yuvarlama) denilir" (Yeşu 5:8,9; İbranice'de "galloti" yuvarladım demektir).

Daireler anlamındaki Gelilot aynı yer olsa gerek. Benyamin ile Yahuda bölgelerinin sınırında bir yer. Benyamin'in sınırı "Adummim yokuşu karşısında olan Gelilot'a çıkıyordu" (Yeşu 18:17). Gilgal için kullanılan başka bir ad olabilir. Yahuda'nın sınırı "Adummim yokuşu karşısında Gilgal'a doğru" gidiyordu (Yeşu 15:7). Gelilot ve Gilgal yuvarlamak anlamındaki "galal" eyleminden türetilen ve hemen hemen aynı anlamı taşıyan adlardır.

Gilgal'da yurtlarında ilk kez Passah (Fısıh) bayramını kutladılar (Yeşu 5:10). Orada "yurdun ürününden mayasız pideler ve kavrulmuş buğdayı yediler" ve "ertesi gün man durdu" (Yeşu 5:11,12). Ülkeyi ele geçirme saldırılar bu konak yerinden yapıldı. Gilgal İsrail'in tarihiyle başka birçok olaya sahne olmuştur: Hakimler 2:1; 3:19; 1.Samuel 7:16; 10:8 ile 11:14,15;

13:8-14; 15:12-35; 2.Samuel 19:15,40; 2.Krallar 2:1; 2.Krallar 4:38. Peygamberler de Gilgal'a değinir: Amos 4:4; 5:5; Hoşea 4:15; 9:15; 12:11; Mika 6:5.

GİLO

Daire anlamında. Yahuda'nın dağlık bölgesinde bir kent (Yeşu 15:51). Hebron'un kuzey batısında sekiz kilometre uzaklığında bulunan şimdiki Kirbet Gala olabilir. Babası Davut'u devirmeye çalışan Abşalom "Davut'un müşaviri Gilolu Ahitofel'i kendi kenti Gilo'dan getirtti. Ve fesat cemiyeti kuvvetli idi; çünkü Abşalom'la olan halk git gide çoğalıyordu" (2.Samuel 15:12). Davut, "Ya RAB, yalvarırım, Ahitofel'in öğüdünü boşa çıkar" diye dua etti (2.Samuel 15:31). Hemen Arklı Huşay geldi ve Davut onu Ahitofel'in öğüdünü bozmak için Abşalom'un yanına yolladı. "Abşalom'la bütün İsrail adamları dediler: Arklı Huşay'ın öğüdü Ahitofel'in öğüdünden iyidir. Çünkü RAB Abşalom'un üzerine kötülük getirsin diye Ahitofel'in iyi öğüdünü bozmayı RAB tertiplemişti" (2.Samuel 17:14). "Ahitofel kendi öğüdüne göre yapılmadığını görünce eşeğine palan vurdu, ve kalkıp kentine, evine gitti ve evinin işini tertipledikten sonra kendini boğdu; ve öldü" (2.Samuel 17:23). "Gilolu Ahitofel'in oğlu Eliam" otuzlardandı (2.Samuel 23:34).

GİMZO

Kral Ahaz zamanında Filistiler'in Yahuda'nın Negev (Cenub) bölgesinde ele geçirdiği kentlerden biri (2.Tarihler 28:18). "Çünkü İsrail kralı Ahaz'ın yüzünden Rab Yahuda'yı alçalttı; çünkü Yahuda'da azgınlık etmiş ve RABBE karşı çok hainlik etmişti" (2.Tarihler 28:19). Adı frenkinciri ağaçları demektir. Yerşalem ile Yafa arasındaki yolunun güneyinde, Lidda kentinin güney batısında yaklaşık beş kilometre uzaklığındaki Jimzu köyüdür (Bakınız LİDDA'ya).

GİRİT

Yaklaşık 250 kilometre uzunluğunda olan ve Ege denizinin güneyinde bulunan bir ada. Çok eski ve parlak bir uygarlığa sahipti. Eski Antlaşma'da adı anılmamaktadır. Bir olasılıkla Kaftor olarak tanınıyordu. Davut'un kolcuları olan Keretiler'in Girit adasından oldukları da olasılıdır. Yeni Antlaşma'da Pentekost gününde Kutsal Ruh'la yeni vaftiz olanların Tanrı yücelikleri kendi dillerinde konuştuklarını duyan Yahudiler ve Yahudi inancını benimseyenlerin arasında Giritliler vardı (Res.İş. 2:11). Pavlus Roma'ya tutuklu olarak giderken bugün Antalya'ya bağlı Demre diye tanınan Mira limanında gemi değiştirdikten sonra "Girit'in rüzgar altı yanından Salmone karşısından" geçti. Luka anlatmasını şöyle sürdürür: "Bu kıyı boyunca güçlükle yol aldıktan sonra İyi Limanlar denen bir yere vardık. Lasea kenti oraya yakındı" (Res.İş. 27:5-8). Pavlus'un uyarılarına karşın kışı orada geçirmek istemeyip "Girit'in Feniks limanına ulaşıp kışı orada geçirmeyi umuyorlardı.. Girit kıyısı boyunca yol almaya koyuldular. Ama çok geçmeden karadan esen Kuzeydoğu kasırgası bastırdı. Gemi dalgalara kapılıp rüzgar karşı boğuşmanın olanaksızlığı anlaşılınca, kendimizi sürüklenmeye koyuverdik." (27:13-15). Malta adasına bininceye dek hep sürüklendiler (27:39-44; 28:1). Ya Pentekost gününde ya da Pavlus'un İyi Limanlar'a yaptığı kısa ziyarette Giritliler İsa Mesih inanlısı olmuşlardır. Belki de Pavlus Roma'daki tutukluğundan sonra Girit'te Sevinç Getirici Haber'i duyurdu. Pavlus Titus'a yazdığı mektupta "Eksikleri düzene sokman ve sana verdiğim yönerge uyarınca her kentte İhtiyarlar ataman için seni Girit'te bıraktım" diye yazar (Titos 1:5). Yoksa Roma yolculuğunda Titus'u İyi Limanlar'da mı bıraktı. Ne de olsa, demek oluyor ki o zamana kadar adada düzenli kilise toplulukları yoktu. Aynı mektupta Pavlus Giritli Epimides için "kendi peygamberleri" deyip onun şu yazısını aktarır: "Giritliler her zaman yalancıdır, kötü canavarlar, tembel pisboğazlar" (1:12).

GİTTAİM

Anlamı iki üzüm basma yeri. Beerotlular'ın kaçıp misafir oldukları, Benyamin'e ait bir kent (2.Samuel 4:3). Sürgünden sonra Benyaminiler'in yerleştikleri bir kent (Nehemya 11:33). İkisinin aynı yer olduğu sanılır.

GOLAN

Bu ad bugün Galile gölünün doğusundaki dağlığa verilir. Eski Antlaşma'da Erden'in doğusundaki üç sığınma kentinden biriydi (Tesniye 4:43). Öbürleri Bezer ve Ramot. Manasse'ye ait mirastan Levililer'e verilen kentlerdendi (Yeşu 21:27).

GOLGOTA

İsa Mesih'in çarmıha çakıldığı yer. İncil İbranice adın anlamını "kafatası" olarak açıklar (Matta 27:33; Markos 15:22; Yuhanna 19:17). Yeruşalem surlarının dışında olduğu bilinmektedir "Dışarıya çıkarlarken.. Golgota.. denen yere varınca, içmesi için O'na ödle karışık şarap verdiler." (Matta 27:32,33; İbraniler 13:12). Ama kente yakındı: "Bu belgeyi Yahudiler'den birçok kişi okudu. Çünkü İsa'nın çarmıha çakıldığı yer kente yakındı" (Yuhanna 19:20). Orada bir bahçe vardı: "İsa'nın çarmıha çakıldığı yerde bir bahçe, bahçede de içine kimsenin gömülmediği yeni bir mezar vardı" (Yuhanna 19:40). Mezar kaya içine oyulmuştu (Luka 23:53). Bir yol kenarında olduğuna dolaylı olarak değinilir: "Oradan geçenler başlarını sallayarak İsa'yı aşağlıyordu" (Matta 27:39). "Bu belgeyi Yahudiler'den birçok kişi okudu" (Yuhanna 19:20).

Gologota'nın nerede olduğuna kesin bir kanıt yoktur. Kutsal Gömüt Kilisesi adını taşıyan bina İmparator Konstantinos'un Golgota olarak kabul ettiği yerde dördüncü yüzyıldan beri durmaktadır. Bugünkü surların içinde olması bir sakınca değildir çünkü surların konumu değişmiş olabilir. Bugünkü surlar zaten Kanuni Süleyman tarafından kurulmuştur. Konstaninos'un sağlam bir kanıta sahip olup olmadığına da bilmiyoruz. Yeruşalem'in Şam kapısının dışında ve bugünkü surların dışındaki çevre caddesinden kayalı bir tepe görülür. Kaya bir parça kafatasına benzer. Göz oyukları ve burun kemiği seçilir gibi. Bu tepenin dibinde çarmıha çakmak yeri olabilirdi. Hemen bitişiğinde bir bahçe ve bahçenin içinde kayaya oyulmuş bir mezar vardır. Bu yerin Golgota'ya benzemesinden başka bir kanıtı yoktur.

GOMORRA

Gomorra, Bela adıyla da tanınan Tsoar ve Sodom, Adma, Tseboim kentleriyle birlikte Havza Şehirleri diye çağrılırdı. İbrahim tarafından seçme hakkını alan Lut bol sulu olduğundan bu çevreyi oturmak için seçti (Tekvin 13:10-13). Gomorra Sodom ile birlikte günahlılığıyla tanındı: "Sodom halkı kötü ve RABBE karşı çok günahkardılar" (Tekvin 13:13). "Bunun gibi, rasgele cinsel ilişkide bulunan, doğal ilişki dışında sapıklık yapan Sodom ile Gomorra ve çevrelerindeki kentler de sonsuz ateş yargılaması altında bir örnek olarak sergilenmektedir" (Yahuda 7). RAB o kentleri yok edeceğini İbrahim'e bildirince İbrahim 50 doğru kişiyle başlayarak en sonda 10 doğru kişinin hatırası için RAB'ten kentleri yok etmeyeceği vaadini alır. On doğru kişi bulunmadığı için "RAB Sodom üzerine ve Gomorra üzerine RAB tarafından göklerden kükürt ve ateş yağdırdı; ve o kentleri ve bütün Havza'yı.. altüst etti (Tekvin 19:24,25). Ancak Lut ve kızları kurtuldu. Geriye bakan Lut'un karısı "tuz direği oldu" (a.26). Kazıbilimcilerin araştırmaları M.Ö. 2000 yılının sularınca bölgeye yaklaşık 600 yıl boyunca boşaltan bir facianın olduğunu gösteren kanıtları bulmuştur.

Yosefus adlı tarihçi yazdığı çağda (İsa'dan hemen sonra) bu kentlerin kalıntılarının daha büsbütün Lut gölü sularınca kaplanmadığını bildirir (Yahudi Savaşları IV:4). Gomorra ve öbür kentler göl sularının artık kapladığı eskiden gölün kuzeyinde bulunan ovada bulunmaktaydı.

GOŞEN

1/ Kardeşlerini affeden Yusuf "Babama gidin ve ona diyin: Oğlun Yusuf böyle diyor: Allah beni bütün Mısır diyarına hükümdar kıldı; yanıma in, durma; ve Goşen vilayetinde durursun" (Tekvin 45:9,10). Fıravun Yakup ve oğullarının Goşen ilinde oturmalarına izin verdi. Mısır'ın bu ilinin ayrıca Ramses civarı olarak tanındığını okuruz (Tekvin 47:6,11). Nil ırmağının deltasının kuzey doğusundaydı. Hayvancılık için elverişli bir bölgeydi (Tekvin 46:34). İsrail oğulları Musa'yla Mısır'dan çıkıncaya kadar orada kaldılar.

2/ Gaza ile Gibeon arasında bir bölge: "Yeşu Kadeş-Barnea'dan Gaza'ya kadar onları (bütün nefes sahiplerini) vurdu ve Gibeon'a kadar bütün Goşen diyarını vurdu" (Yeşu 10:41; 11:16)

3/ Yahuda'ya verilen kentlerin arasında. Dağlıkta Soko ile Debir kentleriyle aynı grupta (Yeşu 15:51).

GOZAN

Kaynağı Türkiye'de olan ve Suriye'de Fırat ırmağıyla birleşen Habur ırmağında bir kent. Urfa'ya bağlı Altınbaşak'taki Harran'ın doğusundaki Tel Halaf'tır. Habur ırmağı Gozan kentinin adıyla da tanınırdı (1.Tarihler 5:26). "Hoşea'nın dokuzuncu yılında Aşur kralı Samiriye'yi aldı ve İsrail'i Aşur'a sürdü ve onları Halah'ta ve Gozan ırmağı olan Habor'da ve Medler'in kentlerinde oturttu" (2.Krallar 17:6 ile 18:11; 19:12).

GUDGODA

Kovuk, ya da yarık demektir. Mısır'dan göç eden İsrail oğullarının kırkıncı konak yeri. Harun'un öldüğü Mosera'dan sonra. Gudgoda'dan sonra göç ettikleri Yotbata akar dereler ülkesi olarak tanıtılır (Tesniye 10:6-8). Orada RAB kendisine hizmet etsinler diye Levi soyunu ayırdı. Sina yarım adasının kuzeyindeki Kadeş-Barnea yakınlarındaydı. Bugün adına benzer bir ad taşıyan Hadahid vadisi o bölgede bulunmaktadır. Hor-haggidgad aynı yerdir (Sayılar 33:32,33).

GUR

Yaralarından iyileşmekte olan İsrail kralı Yoram'ı Yizreel'de görmeye giden Yahuda kralı Ahazya'yı Yoram'a başkaldıran Yehu'nun uşakları Gur yokuşunda vurdular. İbleam'in yanındaydı. Ahazya oradan arabasında kaçıp Megiddo'da öldü (1.Krallar 9:17-28). İbleam Megiddo'nun güney doğusunda 16 kilometre uzaklığında bulunmaktaydı.

GURBAAL

Tanrı Yahuda kralı Uzziya'yı "Gur-baal'da oturan Araplar'a karşı.. yardım etti" (2.Tarihler 26:7). Bu yerin konumuyla ilgili bilgimiz yoktur.

HABOR

Birleşme demektir. Kaynakları Türkiye'nin Mardin ve Urfa illerinde olan ve Suriye'de Fırat ırmağıyla birleşen Habur ırmağı. Habor ırmağı Gozan kentinin adıyla da tanınırdı (1.Tarihler 5:26). "Hoşea'nın dokuzuncu yılında Aşur kralı Samiriye'yi aldı ve İsrail'i Aşur'a sürdü ve onları Halah'ta ve Gozan ırmağı olan Habor'da ve Medler'in kentlerinde oturttu" (1.Krallar 17:6 ile 18:11; 19:12).

HADAŞA

Yeni demektir. Yahuda'da bir kent. Dağlık ile Filistiler'in sınırı arasında.

HAFARAİM

İssakar sınırına yakın bir yer. Çifte çukur demektir. Şunem ile Şion arasında (Yeşu 19:19).

HAKİLA

Bir uzmana göre kuraklık, başkasına göre karanlık demektir. Ormanlık bir yer olduğundan ikincisi daha uygun görülür. Yahuda çölünde bir tepe. "Zifliler Gibea'ya Saul'un yanına çıkıp dediler: Davut bizim yanımızda, çölün cenubundaki Hakila tepesinde, ormanda, hisarlarda gizlenmiyor mu?" (2.Samuel 23:19).

HALAH

Aşur imparatorluğunda bir kent Mardin ilinin güneyinde Suriye'de bulunduğu sanılır. Konumuyla ilgili kesin bilgimiz yoktur. "Hoşea'nın dokuzuncu yılında Aşur kralı Samiriye'yi aldı ve İsrail'i Aşur'a sürdü ve onları Halah'ta ve Gozan ırmağı olan Habor'da ve Medler'in kentlerinde oturttu" (2.Krallar 17:6 ile 18:11;19:12).

HALAK

Düzgün, çıplak ve kel anlamlarına gelebilir. Çıplak kayalardan oluşan bir dağ. "Yeşu Seir'e çıkan Halak dağından, Hermon dağı altında, Libnan vadisindeki Baal-gad'e kadar bütün bu diyarı.. aldı" (Yeşu 11:16; 12:7). İsrail güney sınırındaydı. Belki bugün Cebel Halak adıyla tanınan ve Akrabbim yokuşunun batısında bulunan dağ (Sayılar 34:3,4; Yeşu 15:2,3).

HALHUL

Yahuda dağlığında bir kent (Yeşu 15:58). Eski bir söylentiye göre Davut'un göreni Gad peygamberin bu kentte gömülmüştür. Hebron'un kuzeyinde 7 kilometre uzaklığında bugün Halhul adlı bir yer vardır.

HALİ

Değerli taş, pırlanta demektir. Aşer'e verilen bir kent (Yeşu 19:25).

HAMAT

Hisar anlamında. Antakya'dan akan Asi nehrinin kenarında bulunan bugünkü Hamaa. Suriye'de Halep ile Şam'ın arasında. Bir krallığın başkentiydi. Ham'ın soyu buraya yerleşmişti (Tekvin 10:6,15,18). "Hadadezer'in bütün ordusunu Davud'un vurmuş olduğunu Hamat kralı Toi işitti; ve Toi, oğlu Yoram'ı kral Davud'u.. kutlamak için ona gönderdi" (2.Samuel 8:9,10). Yeroboam "Yahuda'nın olan Hamat'ı.. İsrail'e geri" aldı (2.Krallar 14:28). Aşur kralı Sanherib Hamat'ı aldı (2.Krallar 18:33,34). "Hamat'a girilecek yer" İsrail'in kuzey sınırı olacaktı (Sayılar 34:8). Bu yerin neresi olduğu kesinleşmiş değildir. İki olasılık var: 1/İki Lübnan dağ sırtları arasındaki vadinin güneye doğru açıldığı yer ya da, 2/ Labo Hamat diye çevrilerek Hamat'a ait Labo kenti (Baalbek'in kuzey doğusunda 23 kilometre uzaklığındaki Lebve kenti).

HAMMAT

Ilıcalar anlamında. Naftali'ye verilen duvarlı kentlerden biri (Yeşu 19:35). Talmud yazarları Galile gölündeki Tiberias kentinden bir buçuk kilometre uzaklığında bulunduğunu yazar. Yeşu 21:32 ayetinde adı Hammot-dor olarak verilir. 1.Tarihler 6:76 ayetinde Hammon biçiminde aktarılır.

HAMMON

1/ Parıldayan, sıcak anlamlarına gelebilir. Aşer'e ait bir kent (Yeşu 19:28).

2/ HAMMAT başlığı altında yazılanlara bakınız.

HANANEL KULESİ

Tanrı kayra göstermiştir anlamındadır. Koyun Kapısı ile Balık Kapısı arasında Yeruşalem duvarında bir kule (Nehemya 3:1; 12:39). Ya rakam yüz anlamına gelen Hammea Kulesi'ne yakındı ya da bu iki ad aynı kuleye verilirdi. Başka bir olasılık iki kulenin aynı hisarsa ait olmasıdır.

HANES

Mısır'da bir yer. RAB kendi isteğini sormadan Mısır'dan yardım dileyenleri Yeşaya aracılığıyla kınarken şunları söyler: "Reisleri Tsoan'dadırlar ve ulakları Hanes'e eriştiler" (Yeşaya 30:4). Nil deltasının kuzey doğusunda bulunan Tsoan'ın çevresinde Hanes adına benzer ad taşıyan yer bulamayan bazı uzmanlar Kahire'ye yakın Hanes kenti (Yunanca Büyük Herakleopolis) olduğunu kabul etmişlerdir. Buna karşın Nil deltasında küçük Hanes kenti bulunduğunu öne süren uzmanlar vardır. İsrail'e yakın olduğundan yardımlaşma görüşmeleri için elverişli olurdu. Başka uzmanlar Hanes Mısır dilinde "kral sarayı" anlamını taşıdığı için adın görüşmelerin Tsoan'daki kral sarayında yer alacağını belirtmekte olduğunu kabul ederler.

HANNATON

Zebulun soyunun miras sınırı belirtilirken bu yerden söz edilir: "kuzeye doğru sınır Hannaton'a dönüyordu; ve sonları İftah-el deresindeydi" (Yeşu 19:14). Galile gölü ile İftahel deresi arasında. Adın anlamı kayra bulmuş olan.

HARA

Aşur kralı Tilgat-Pilneser'in Erden'in doğusunda oturan İsrail'in iki buçuk oymağını sürgüne götürünce onları yerleştirdiği Halah, Habor ve Gozan'ın yanı sıra Hara'dan söz edilir (1.Tarihler 5:26). Bu yerlere yakın olabilirdi.

HARADA

Dehşet yeri demektir. İsrail oğullarının çöldeki 25. konak yeri (Sayılar 33:24).

HARAN

Haran kentinin kalıntıları (bazen de Harran biçiminde yazılır) Urfa'ya bağlı Altınbaşak ilçesinin yanındadır. Bugünkü Irak'ta bulunan Kildaniler'in Ur kentinde ölmüş olan İbrahim'in kardeşinin adı Haran'dı (Tekvin 11:28). İbrahim'in babası Terah "Kenan ülkesine gitmek üzere Kildaniler'in Ur kentinden" İbrahim, Saray ve Lut'la birlikte çıktı "ve Haran'a geldiler ve orada oturdular" (Tekvin 11:31). Terah Haran'da öldü (11:32). RAB İbrahim'i kendisine göstereceği yurda gitmeye çağırdı (12:1-4).

Oğlu İshak için gelin alması gerektiğinde İbrahim uşağını Haran'a yakın Mezopotamya'daki Nahor kentine gönderdi (Tekvin 24:1-10). Nahor İbrahim'in öbür kardeşinin adıydı (11:27). Uşak Nahor'un torunu Rebeka'yı oradan gelin getirdi (24:15,50,51). Yakup da aynı yere kaçtı ve oradan evlendi (Tekvin 28:1,2). Yakup vardığı kuyudaki çobanlara "Ey kardeşlerim neredensiniz?" diye sorunca, "Biz Haran'danız" diye yanıt verdiler (Tekvin 29:4,5). Bugün kentin batısında bir kilometre uzaklığındaki Bi'r Yakub (Yakub'un kuyusu) hala oranın halkı tarafından kullanılır.

Eski Haran'da Ur kentinde olduğu gibi Sin adlı ay tanrısına tapılırdı (Yeşu 24:2). Haran Aşur dilinde anayol anlamındaki Harranu sözcüğüdür. Irak'tan akan Dicle ırmağı kıyısındaki Nineve kentini Lübnan'daki Sur ticaret limanıyla bağlayan anayol üzerindeydi. Sur'a okunan ağıtta peygamber Hezekiel aracılığıyla kendisine seslenen RAB "Haran ve Kanne.. tacirleri, Aşur ve Kilmad senin tacirlerindiler" der (Hezekiel 27:23).

HAROD

Titreme ya da dehşet anlamında. Gideon ve kendisiyle birlikte olan halk Midyan ordusuna karşı çıkınca "Harod pınarı başında ordugah kurdular ve Midyan ordugahı onların kuzey tarafında, More tepesi yanında deredeydi" (Hakimler 7:1). Pınarın adı RABBİN "kim korkuyor ve titriyorsa dönsün" demesine dayansa gerek (a.3). Halktan yirmi iki bin kişi döndü. RAB geri kalan on bin kişiden pınarın suyundan diz çökmeyerek içen üç yüz kişiyi Midyan'a karşı durmak için seçti (a.4-7). Bu pınar Gilboa dağının dibinden hemen hemen beş metre genişlikte ve altmış santimetre derinlikte bir çay olarak çıkıyor. Gilboa fışkıran pınar anlamında olduğuna göre adını bu pınardan almış olsa gerek. Pınar bugün Ayn Jalud adını taşır. Yizreel kentinin doğusunda bir buçuk kilometre uzaklığındadır. (Bakınız GİLBOA'ya).

HAROŞET-GOYİM

"Yine İsrail oğulları RABBİN gözünde kötü olanı yaptılar.. Ve RAB onları Hatsor'da krallık eden Kenan kralı Yabin'e sattı; ordusunun başbuğu Sisera idi, kendisi Haroşet-goyim'de oturuyordu" (Hakimler 4:1,2). Sisera Tabor dağında bulunan Barak'ı karşılamak için bütün demir savaş arabalarıyla Kişon ırmağına gitti (a.13). RAB bütün orduyu Barak'ın önünde kırdı. Hiçbir kişi Haroşet-goyim'e sağ olarak dönmedi (a.16). Adın anlamı Ulusların Haroşeti. Haroşetin anlamı bir uzmana göre ormanlardır. Başkasına göre demirhane demektir. Demir savaş arabaları olan Sisera'nın oturduğu kentin Ulusları Demirhanesi diye tanınması akla yatkın görülür. Haroşet-goyim'in konumu için Kişon ırmağının kıyılarında iki ayrı yer ileri sürülmüştür. Kişon yazın kuruyan bir çaydır. Tabor ve Gilboa çevrelerindeki dağlardan inip kuzey batıya doğru ovadan akarak Karmel dağının kuzeyinde Akdeniz'e dökülür.

HAŞMONA

Verimlilik anlamında. İsrail oğullarının 30. konak yeri. Hor dağının yakınlarında Moserot'tan ve Horhaggidgad'dan (Gudgoda'dan) önce (Sayılar 31:29-33).

HATSAR

Çitle çevrili anlamını taşıyan bu sözcük birçok yer adına eklenirken o yerin daha büyük bir yere köy olarak bağlı olduğunu belirtir.

HATSAR-ADDAR

Addar köyü demektir. Kadeş-barnea ile Amon arasında İsrail ülkesinin güney sınırında bir yer (Sayılar 34:4). Yeşu 15:3 ayetinde adı sadece Addar olarak geçer.

HATSAR-ENAN

Pınarlar köyü demektir. İsrail ülkesinin kuzey sınırı belirtilirken bu yere değinilir (Sayılar 34:9,10). Hezekiel "Şam sınırındaki Hatsar-enon"dan söz eder (Hezekiel 47:17). Bir olasılıkla Şam'ın kuzey doğusundaki Kiryat-ein adlı yerdir.

HATSAR-GADDA

Mutluluk köyü anlamındadır. Yahuda'nın güneyinde bir yer (Yeşu 15:27)

HATSAR-HATTİKON

Anlamı orta köy. İsrail ülkesinin son sınırında ama konumu henüz saptanmamıştır (Hezekiel 47:16).

HATSAR-ŞUAL

Çakallar köyü demektir. Yahuda'nın güney sınırındaydı. Daha sonra Şimeon oymağına verildi (Yeşu 19:1-9).

HATSATSON-TAMAR

Hurma ağacı köyü demektir. Engedi için kullanılan başka bir ad. EN-GEDİ'ye bakınız.

HATSEROT

Köyler anlamında. Mısır'dan çıkan İsrail oğullarının 16. konak yeri. Burada Miryam ile Harun Musa'ya başkaldırdılar (Sayılar 11:35; 12:1; 33:17,18; Tesniye 1:1). Oradan İsrail Paran çölüne gitti.

HATSOR

Köy demektir.

1/ Galile bölgesindeki Huleh gölünün güney batısında sekiz kilometre uzaklığındaki Tel el-Kedah olduğu saptanmıştır. Yeşu'a karşı ittifak kuran kral Yabin'in kentiydi. "RAB onları İsrail'in eline verdi" (Yeşu 11:1-)9. Kötü olanı yapan İsrail oğullarını RAB "Hatsor'da krallık eden Kenan kralı Yabin'e sattı (Hakimler 4:1,2). "Kral Süleyman'ın angaryacılar toplamasının sebebi RAB evini ve kendi evini ve Millo'yu ve Yeruşalim'in duvarını ve Hatsor'u ve Megiddo'yu ve Gezer'i yapmaktı" (1.Krallar 9:15). "İsrail kralı Pekah'ın günlerinde Aşur kralı Tiglat-pileser geldi İyon'u, Abel-beyt-maaka'yı, Yanoah'ı, Kedeş'i, Hatsor'u, Gilead'ı ve Galile'yi, bütün Naftali ülkesini aldı ve onları Aşur'a sürdü" (2.Krallar 15:29).

2/ Yahuda'nın güneyinde bir yer (Yeşu 15:23).

3/ Yahuda'daki Keriyot-Hetsron'a verilen başka bir ad (Yeşu 15:25)

4/ Sürgünden dönenlerin bazılarının Benyamin'e ait bölgede oturdukları bir kent (Nehemya 9:33). Yeruşalim'in kuzeyinde 6 kilometre uzaklığında bulunan Kirbet Hazzur olduğu sanılır.

5/ Babil kralı Nebukadretsar'ın Arabistan'da vurduğu çadırda yaşayanların oturduğu ülke (Yeremya 49:28-33).

HATSOR-HADATTA

Yeni köy anlamında (Hatsor=köy; Hadatta=yeni). Yahuda'da bir yer (Yeşu 15:25).

HAVİLA

Bir uzman kumsal anlamına, başkası ise daire ya da yöre anlamına gelebileceğini öne sürer.

1/ Aden bahçesinden çıkıp dörde bölünen ırmağın bir kolu olan Pişon'un "kendisinde altın olan Havila ülkesini" kuşattığı denir. "Bu ülkenin altını iyidir; orada ak günnük ve akik taşı vardır" (Tekvin 2:10-12). Nerede olduğuna ilişkin bilgimiz yoktur.

2/ İsmail'in soyunun oturduğu bir bölge: "Havila'dan Şur'a kadar (ki bu Aşur'a giderken Mısır'ın önündedir) oturdular" (Tekvin 25:17,18). Daha ileride Amalekiler de bu yörede oturuyordu: "Saul Havila'dan Mısır'ın önünde olan Şur'a varıncaya kadar Amalekiler'i vurdu" (1.Samuel 15:7). Sina yarımadası ve kuzey Arabistan yörelerinde bulunmuş olsa gerek.

HAVRAN

Çukurlu ya da kara demektir. Galile Denizi'nin doğusunda ve Şam ile Hermon dağının güneyindeki eski volkan bölgesi. Adı oradaki kara basalt kayaları ve volkan çukurlarında gelmiş olabilir. Toprağı verimli bir bölge. Hezekiel 47:16 ayeti gelecekte İsrail sınırının "Havran sınırı yanında olan Hatser-hattikon" adlı yere kadar olacağı bildirir.

HAVVOT-YAİR

Yair'in kasabaları demektir. "Manase oğlu Yair, Geşuriler ve Maakatiler sınırına kadar bütün Argob ülkesini aldı ve onlara, Başan'a, kendi adına göre Havvot-yair adını koydu" (Tesniye 3:14). Daha ileri bir tarihte "Gileadlı Yair kalktı ve yirmi iki yıl İsrail'e hükmetti. Onun otuz sıpaya binen otuz oğlu vardı ve onların otuz kenti vardı ve Gilead ülkesinde olan bu kentlere bugüne kadar Havvot-yair denilir" (Hakimler 10:4). Ürdün ırmağına dökülen Yarmuk ırmağının güneyindeki Gilead bölgesiydi.

HEBRON

Topluluk, ittifak anlamlarında. Beerşeba ile Yeruşalim arasındaki Yahuda dağlığında bir kent. İsrail topraklarındaki en yüksek kent. İbrahim'in karısı "Sara Kenan ülkesinde Kiryat-arba'da (bu Hebron'dur) öldü" (Tekvin 23:2). Kiryat-arba yanı sıra, Mamre adıyla da tanınırdı. İbrahim "gelip Hebron'da olan Mamre meşeliğinde oturdu" (Tekvin 13:18). Gibeon kentine karşı olan krallar ittifakına Hebron kralı da katıldı (Yeşu 10:3). Yeşu Hebron'u oradaki dev adamları olan Anakları RABBİN yardımıyla kovacağına inanan Kaleb'e miras olarak verdi. (Yeşu 14:13,14). Davut Hebron'da Yahuda kralı olarak meshedildi (2.Samuel 2:4). İki yıl sonra da tüm İsrail üzerinde krallığa getirildi (2.Samuel 5:3).

HEFTSİ-BA

Yeşaya peygamber tarafından Yeruşalim'e verilen ve "zevkim onda" anlamını taşıyan bir ad. "Artık sana: Bırakılmış kadın, denilmeyecek; ve artık senin diyarına: Virane denilmeyecek; fakat sana Heftsi-ba, ve diyarına Beula (kocalı kadın) denilecek; çünkü RAB senden hoşlanıyor, ve diyarın kocaya varacak" (Yeşaya 62:4).

HELAM

Davut'un Hadarezer'in Fırat'ın doğusundan getirdiği Suriyeliler Helam adlı yerde toplanınca Davut'un ordusu orada onlara saldırıp yendi (2.Samuel 10:15-19). Helam'ın Fırat ile Erden ırmakları arasındaki Havran yöresindeki Alma adlı kent olduğu sanılır.

HELBA

Semizlik anlamında. Aşer'e verilen ve Sur ile Sayda arasında bulunan bir kent: "Aşer Akko ahalisini, Sayda, Ahlab, Akzib, Helba, Afik ve Rehob ahalisini kovmadı" (Hakimler 1:31).

HELBON

Semiz ya da verimli anlamında. Sur'a okunan ağıtta "Şam, Helbon şarabı ile ve beyaz yapağı ile senin tacirindi" denir (Hezekiel 27:18). Şam'a yakın bir yer olsa gerek.

HELEF

Sazlar yeri anlamında. Naftali kuzey sınırının çizilmeye başladığı yer (Yeşu 19:33).

HELKAT

Pay ya da tarla demektir. Aşer'in sınırında bir yer (Yeşu 19:25). Levililer'e verilen bir kent (Yeşu 21:31). Kişon deresindeki konumu üzerinde kesin karar verilmemiştir. 1.Tarihler 6:75 aynı yere Hukok adı verilir.

HELKAT-HATSURİM

Davut kral olunca Saul'un oğlu İş-boşet ve ordusu Gibeon havuzunun yanında Davut'la ordusuna karşı çıktı. Her iki taraftan seçilen on iki genç birbirlerini öldürünce o yere "bıçaklar tarlası" anlamına gelen Helkat-hatsurim adını verdiler (2.Samuel 12:8-17). Yeruşalim'in kuzeyinde 10 kilometre uzaklığında olan el-Jib'teki kalıntıların Gibeon olduğu oradan çıkarılan Gibeon adını taşıyan küp saplarından anlaşılır.

HENA

Fırat ile Dicle arasındaki bölgede olduğu sanılan bir yer. Aşur kralı Sanherib'in Yeruşalim'e gönderdiği Rabşake Yeruşalim halkını korkutmak için yaptığı propaganda konuşmasında şunları söyledi: "Ulusların ilahlarından biri Aşur kralının elinden hiç kurtardı mı? Hamat'ın ve Arpad'ın ilahları nerede? Sefarvaim'in, Hena'nın ve İvva'nın ilahları nerede?" (2.Krallar 18:33,34). Fırat kıyısındaki Ana adlı kent olduğu sanılır.

HERES DAĞI

Güneş dağı demektir. "Amoriler Dan oğullarını dağlığa sürdüler; çünkü ovaya inmeye bırakmıyorlardı; ve Amoriler Heres dağında, Ayyalon'da ve Şaalbim'de oturmak için direndiler; fakat Yusuf evinin eli kuvvetlendi ve onlar angaryacı oldular" (Hakimler 1:34,35). Güneş evi anlamındaki Beyt-şemeş ve güneş kenti anlamındaki İr-şemeş aynı genel bölgede bulunduğuna göre aynı yer için kullanılan adın değişik biçimleri olduğu sanılır (Hakimler 1:35'i Yeşu 19:41,42 ve Yeşu 15:10 ile karşılaştırınız).

HERET

Peygamber Gad hisarda oturmayıp Yahuda ülkesine gitmesini söyleyince "Davut gidip Heret ormanına girdi" (1.Samuel 22:5). Heret ağaçlık demektir. 1.Samuel 23:14-17 ayetlerindeki Yonatan'ın Davud'a ziyareti aynı ormanda olmuşsa Hakila tepesi üzerinde ya da yanında bir ormandı (1.Samuel 23:19). Bakınız HAKİLA başlığı altında yazılanlara.

HERMON DAĞI

2813 metreye kadar yükselen Karşı Lübnan sıra dağlarının doruğu. Ürdün ve Şeria da diye tanınan Erden nehrinin kuzey doğusunda bulunur. Kış aylarında toplanan kar ilk baharda eriyince İsrail ve Suriyeyi sular. Filippi Kayseriyesi (Filipus Sezariyesi) kentinin kuzeyindeydi. “İsa, Filipus Sezariyesi bölgesine geldiğinde öğrencilerine şunu sordu: ‘Halk, İnsanoğlu'nun kim olduğunu söylüyor?’” (Matta 16:13). Petrus İsa’nın Tanrı’nın Oğlu Mesih olduğunu bu bölgede açıkça bildirir (Matta 16:16). Bu bölgedeyken “altı gün sonra İsa, yanına yalnız Petrus, Yakup ve Yakup'un kardeşi Yuhanna'yı alarak yüksek bir dağa çıktı” (Matta 17:1). Orada yüzü parladı ve Tanrı gökten konuşup "Sevgili Oğlum budur, O'ndan hoşnudum. O'nu dinleyin!" dedi (Matta 17:5). Sözü edilen yüksek dağın Hermon Dağı olduğu düşünülür.

Musa vaat edilen topraklara girmeye hazırlanan İsrail halkına Tanrı’nın yardımıyla o zamana kadar yaptıklarını hatırlatırken şöyle der: “Arnon Vadisi'nden Hermon Dağı'na kadar Şeria Irmağı'nın doğu yakasındaki toprakları iki Amorlu kralın elinden aldık. -Saydalılar Hermon'a Siryon, Amorlular'sa Senir derler.-“ (Yasanın Tekrarı 3:8-9). Bu dağ Kutsal Kitap’ta bereket simgesidir: “Hermon Dağı'na yağan çiy Siyon dağlarına yağıyor sanki. Çünkü RAB orada bereketi, Sonsuz yaşamı buyurdu” (Mezmur 133:3).

HEŞBON

Hesap ya da düzen demektir. Amoriler kralı Sihon'un Moab'tan aldığı bir kentti (Sayılar 21:26). İsrail oğulları Sihon'u yenince ülkesini ele geçirdiler (Sayılar 21:21-24). Heşbon Ruben soyuna verildi (Sayılar 32:37). Daha sonra sınırı yakın olan Gad soyuna verildi. Onlardan da Levililer'e verildi (Yeşu 21:39). Yeşaya ve Yeremya zamanlarında yeniden Moab'ın eline düşmüştü (Yeşaya 15:4; Yeremya 48:2). Erden ırmağının Lut gölüne döküldüğü noktanın doğusunda 32 kilometre uzaklığında bulunuyordu. Güzel bir dereye sahip olması şairin gözlerinden kaçmamıştı: "Bat-rabbim kapısı yanındaki Heşbon havuzlarıdır gözlerin" (Neşideler Neşidesi 7:4).

HEŞMON

Yahuda'nın güneyinde bir yer (Yeşu 15:27). Bir olasılıkla Yeşu 15:4 ayetindeki Atsmon adlı yerin aynısıdır.

HETLON

İsrail'in gelecekteki sınırlarını önceden gören Hezekiel "Kuzey yanı, büyük denizden, Hetlon yolundan Tsedad'a girilecek yere kadar" olacağını açıklar (47:15). Belki Trablus'un kuzey doğusunda bulunan bugünkü Heitela'dır.

HETSRON

Yahuda'nın güney sınırında bir yer (Yeşu 15:3). Keriyot-hetsron'un Hatsor olduğu açıklanır (Yeşu 15:25).

HİERAPOLİS

Eski adı Hiera adlı efsanevi Amazon kraliçesinin kenti demektir. Bugün Denizli'ye bağlı Pamukkale diye tanınan turistik yer. Oradaki kaplıcaların yamaçlarda bıraktığı kireç pamuktan yapılan bir kale havasını verir. Büyük bir kentin kalıntıları kaplıcaların yakınında bulunmaktadır. Komşu kenti olan Kolose'ye yazılan mektubunda Pavlus şunları yazar: "İçinizden biri olan Epafras -Mesih İsa'nın uşağı- sizlere selamlarını iletir. Yetkin olasınız ve Tanrı'nın tüm isteminde güvenlik bulasınız diye dualarında her zaman sizin için çaba harcamaktadır. Kendisine ilişkin tanıklıkta bulunurum ki, sizler için, Laodikya'da ve Hierapolis'te bulunanlar için yoğun biçimde didinmektedir (Koloseliler 4:12,13). Hierapolis'teki imanlılar kilise topluluğunun nasıl kurulduğuna ilişkin kesin bilgimiz yoktur. Ama Pavlus'un Kolose'deki imanlılara "Bu kayrayı sevgili hizmet arkadaşımız Epafras'tan öğrenmiş bulunuyorsunuz" diye yazması ve Epafras'ın Hierapolis'teki topluluk için çaba harcadığını anlatmasından Epafras'ın Sevinç Getirici Haber'i Hierapolis'te yayarak topluluğun kurulmasına yardımcı olduğu izlenimini bırakır (Kolose 1:7).

HİNNOM OĞULLARI DERESİ

Ayrıca Hinnom oğlu deresi ve Hinnom deresi adıyla tanınıyordu (Yeşu 18:6). Benyamin ile Yahuda arasındaki sınırın buraya yakın olduğu bildirilir: "Sınır kuzeye doğru olan Refaim deresinde, Hinnom oğlu deresinin önündeki dağın en son kısımına iniyordu; ve güneye doğru Hinnom deresine, Yebusi sırtına iniyordu ve En-rogel'e iniyordu" (Yeşu 18:16). Yebusi sırtı Yeruşalim'dir (1.Tarihler 11:4). Hinnom deresi Yeruşalim'in güneyinde batıdan doğuya doğru uzanır kuzeyden güneye uzanan Kidron deresiyle bağlanır.

Kral Süleyman yabancı uyruklu karılarını hoşnut etmek için "Yeruşalim'in önünde olan dağında.. Amon oğullarının iğrenç şeyi olan Molek için bir yüksek yer yaptı" (1.Krallar 11:7). Bu Hinnom deresine bakan bir dağ olabilirdi çünkü yıllar sonra kral Ahaz "Hinnom oğlu deresinde buhur yaktı.. oğullarını ateşte yaktı" (Molek ilahına tapma biçimi buydu; 2.Tarihler 28:3). Kral Yoşiya Hinnom deresindeki yüksek yerleri yaktı ve insan kemikleriyle kirletti (2.Krallar 23:13,14). Yeremya Yahuda halkı için RABBİN şu sözünü duyurdu: "Oğullarını ve kızlarını ateşte yakmak için Hinnom oğlu deresindeki Tofet'te yüksek yerlerini yaptılar.. Bundan dolayı, işte, RAB diyor: Günler geliyor ki, artık oraya Tofet ve Hinnom oğlu deresi değil, ancak Boğazlama deresi denilecek; ve yer kalmayıncaya kadar Tofet'te gömecekler" (Yeremya 7:31,32). Cehennem sözcüğü İbranice'deki Hinnom deresi anlamındaki Ge-hinnom sözcüğünden gelir. Orada yapılan kötülüklerden sonra Tanrı'nın oraya Boğazlama deresine deyip ceza yerine dönüştürmesi Hinnom deresinin cehennem adı altında sonsuz ceza yerinin simgesi olmasına yol açtı. Rab İsa bu yeri ateş ve çürüklük yeri olarak tanıtır: "Yaşama kolsuz girmen, iki kol sahibi olarak cehenneme, hiç sönmeyen ateşe gitmenden daha iyidir.. Orada onaları yiyen kurt ölmez ve ateş sönmez" (Markos 9:43,48).

HİNT

Hindistan'a iki kez değinilir Kutsal Kitap'ta ve her ikisi Fars ve Medya imparatoru kral Ahaşveroş'un imparatorluğun genişliğini dile getirmek içindir: "Hint'ten Habeş iline kadar, yüz yirmi yedi vilayet üzerine krallık eden Ahaşveroş budur" (Ester 1:1 ve 8:9). Uzmanlar Hint adının bugünkü Hindistan'ın kuzeyindeki Punjab bölgesi için kullanıldığı kanısındadır.

HOBAH

İbrahim Sodom ve Gomorra'yı yağma edip Lut'u alıp götüren dört kralı bu yere kadar kovaladı (Tekvin 14:15): "Şam'ın sol tarafında olan Hobah'a kadar onları kovaladı." Hala kuzeye doğru gitmekte olduysalar Hobah Şam'ın batısında olurdu. Oysa büyük olasılıkla doğuya doğru gidiyorlardı. Buna göre Şam'ın kuzeyindeydi. Yerin konumuyla ilgili başka bilgimiz yoktur. Bir uzmana göre "saklanma yeri" demektir.

HOLON

Kumsal anlamında.

1/ Yahuda dağlığında bir kent (Yeşu 15:51). Kahinlere verilen bir kentti (Yeşu 21:15).

2/ "Ovalık memlekette Holon'a, Yahtsa'ya, Mefaat'a, Dibon'a.. Botsra'ya, uzak ve yakın bütün Moab ülkesi kentlerine hüküm geldi (Yeremya 48:21-24). Bilinen kentler arasında sıralanan ve bugün bilinmeyen Moab'ın ovasında bir kent.

HORAZİN

Galile bölgesindeki bu kent İsa Mesih'in şu sözünden tanınır: "Vay sana, ey Horazin! Vay sana, ey Beytsayda! Çünkü sizlerde yapılan güçlü işler eğer Sur'da ve Sayda'da yapılmış olsaydı, çoktan çul kuşanıp külde oturarak günahlarından dönerlerdi. Ama size derim ki, yargı gününde Sur'un ve Sayda'nın durumu sizinkinden daha elverişli olacaktır" (Matta 11:21,22). Rab İsa'nın Horazin'de hangi güçlü işleri yaptığı bildirilmemiştir Kutsal Kitap'ta. Horazin Kafernahum'un kuzeyinde dört kilometre uzaklığındaki Kerazeh olduğu sanılmaktadır. Sinagog kalıntıları görülebilir.

HOR DAĞI

1/ Harun Tanrı'nın buyruğuyla bu dağın tepesinde öldü (Sayılar 20:22-29). Tanrı bunu İsrail oğulları Kadeş'ten göç ederken buyurdu. Dağ Edom ülkesinin sınırı yanındaydı. Hor dağında konduktan sonra, Tsalmona'ya göç edip kondular (Sayılar 33:41). Buysa Kızıl Deniz yolundaydı (Sayılar 21:4). Eski çağdan beri Hor dağın Petra'ya yakın Cebel Nebi Harun adlı dağ olduğu sanılmıştır. Oysa Kadeş'ten uzak olduğundan Hor dağıyla ilgili Kutsal Kitap'ta verilen bilgiye uymamaktadır. Kadeş'e yakın olması ve Edom'un kuzey batı sınırında bulunması nedeniyle Kadeş'in kuzeye doğusundaki Madura dağının Hor dağı olduğu bugünkü uzmanlar tarafından kabul edilmektedir. Hor sözcüğünün dağ anlamındaki har sözcüğünün eski yazılış biçimi olduğu sanılır.

2/ RAB İsrail'in kuzey sınırını bildirirken onu Ak Deniz'den Hor dağına kadar ve bundan sonra Hamat'a girilecek yere kadar çizeceklerini buyurur (Sayılar 34:7,8). Neresi olduğu kesin değildir. Hermon dağı ya da Lübnan sıra dağları olduğu öne sürülmüştür.

HOREB

Kuraklık ya da çöl anlamında. Musa'nın yanıp tükenmeyen çalıyı gördüğü ve RABBİN çağrısını işittiği yer Allah'ın dağı Horeb idi (Çıkış 3:1-12). RAB Musa'nın halkı Mısır'dan çıkardığı zaman bu dağda kendisine tapınacağını da söyledi (a.12). İçecek suyu olmayan Refidim de Horeb'in yanındaydı çünkü RAB "Horeb'de kaya üzerinde, senin önünde duracağım; ve kayaya vuracaksın ve halk içsin diye ondan sular çıkacak.. O yerin adını Massa ve Meriba koydu, çünkü İsrail oğulları çekiştiler ve.. RABBi denediler" (Çıkış 17:1-7). RAB bu dağda Musa'ya ruhsal yasayı verdi (Tesniye 4:9-14; 1.Krallar 8:9). Sina dağı adıyla da tanınıyordu (Çıkış 19:11). Sina yarım adasındaki Musa dağı olduğu sanılır. (Bakınız SİNA'ya).

HOREM

Naftali oğullarına verilen ve Beyt-anat ile Beyt-şemeş'le birlikte sözü edilen duvarlı kentlerden biri (Yeşu 19:38). (BEYT-ŞEMEŞ altındaki sayı 1/ ile 2/'ye bakınız).

HOR-HAGGİDGAD

İsrail oğullarının çöldeki 33. konak yeri (Sayılar 33:32,33). 41. konak yeri olan Gudgoda ile aynı yer olduğu sanılır (Tesniye 10:6,7). (Bakınız GUDGODA başlığı altında yazılanlara).

HORMA

Vakfedilen, yok edilmeye verilen anlamındadır. "Yahuda, kardeşi Şimeon'la beraber gitti ve Tsefat'ta oturan Kenanlıları vurdular ve onu tamamen yok ettiler. Ve kentin adı Horma denildi" (Hakimler 1:17). Yok edilmeye vakfedilen anlamındaki adı bu uygulamanın kente yapılmasındandı. Güneyde Tsiklag'a yakın olmalıydı. Nerede bulunduğu kesinlik kazanmadı.

HORONAİM

Çifte mağara anlamında. Moab'a ait bir kent. Aşurilerin saldırmak için tuttukları yoldaydı (Yeşaya 15:5).

HOSA

Ümit dolu anlamında. Aşer'e ait bir kent. Aşer sınırının Sur'dan Akzib'e doğru döndüğü noktaydı (Yeşu 19:29). Konumuyla ilgili bilgimiz yoktur.

HUKKOK

1/ Nafatali'nin güney sınırında bulunuyordu (Yeşu 19:34). Aznot-tabor'a yakındı. Kafernahum'un batısında 8 kilometre uzaklığında bulunan Yakuk olduğu sanılır.

2/ Aşer'deki Hukkok (1.Tarihler 6:75). Yeşu kitabında Helkat adıyla tanınırdı (Yeşu 21:31). (Bakınız HELKAT'a).

İBLEAM

Manasse'ye verilen Kenanlılar'ın bir kenti. Kuzeyinde Aşer toprakları ve doğusunda İssakar mirası bulunuyordu (Yeşu 17:10-11). Anlamı zafer yeri olduğu halde Manasse halkı burada tam bir zafer elde edemedi: "Manasse, Beyt-şean ile kasabaları ahalisini.. İbleam ile kasabaları ahalisini ve Megiddo ile kasabaları ahalisini kovmadı; ve Kenanlılar bu memlekette oturmak için direndiler" (Hakimler 1:27). Beyt-şean yolu üzerinde Megiddo'nun güney doğusunda 16 kilometre uzaklığında bulunan bugünkü Kirbet Bilame'dir.

İDALA

Zebulun'a verilen bir kent. Listede Şimron ve Beytlehem ile birlikte kaydedilmektedir (Yeşu 19:15). Adı Tanrı anılması demektir. Nasıra'nın kuzey batısında 11 kilometre uzaklığındaki Beyt Lahm (Beytlehem) adlı köyün güneyinde bir kilometre uzaklığında bulunan Kirbet el Huvara adlı yer olduğu sanılır.

İDUMEA

Edom için Yunanca ad. "Yahudiye'den, Yeruşalem'den, İdumea'dan, Ürdün'ün karşı yakasından, Sur ile Sayda yöresinden yoğun topluluklar yapmakta olduğu işleri haber alarak İsa'ya geldiler" (Markos 3:8). Uluslar için Markos'un Yunanca adını kullanması doğaldır. (EDOM'a bakınız).

İFTA

O açacak demektir. Yahuda'nın ovasında bir kent (Yeşu 15:43)

İFTAH-EL

Tanrı açacak demektir. Zebulun ve Aşer sınırlarıyla ilgili olarak sözü edilen bir dere (Yeşu 19:14,27). Abilin vadisi olduğu sanılır.

İLİRYA

İlirya bugünkü Yugoslavya kıyılarıdır. Makedonya eyaletinin kuzey batısındaydı. Romalılar birinci yüzyılın başında İlirya adlı bölgeyi açınca onu Pannonya ile Dalmatya illerine böldüler. Pavlus Roma'daki imanlılara yazarken "belirtiler ve göz kamaştırıcı eylemler gücüyle, Kutsal Ruh'un yetkisiyle Yeruşalem'den İlirya dolaylarına dek, Mesih'in Sevinç Getirici Haberi'ni baştan başa" yaydığını bildirir (Romalılar 15:19). Yeruşalem Pavlus'un çalışma alanının doğu sınırını oluşturuyordu. Korintos'ta Romalılar'a Mektub'u yazarken de bu alanın batı sınırı İlirya dolaylarıydı.

Pavlus'un İlirya'ya gidişi Resullerin İşleri'nde anlatılmıyor. Pavlus Efes'ten Korintos kentine gittiği zaman Makedonya'dan geçer (Res. İş. 20:1-3). Makedonya'ya gidişi "bu dolaylardan geçerken" sözüyle anlatılır. Bu dolayların kuzey batısındaki İlirya dolaylarını içine alması olanaklıdır. Buradaki anlatım çok sıkışıktır. Yunanistan'da kaldığı üç ayla ilgili bir tek olay bile anlatılmaz. Makedonya dolaylarından geçmesinin ne kadar uzun sürdüğünü de bilmiyoruz. İlirya'ya varıp Sevinç Getirici Haber'i orada baştan başa yayabilmesi için uzun sürmüş olabilir. Pavlos bu mektubu yazarken İlirya Yeruşalem'den gittiği en uzak bölgeydi.

Pavlus Sevinç Getirici Haber'i "baştan başa" yaymıştı. Deyimin aslı "Sevinç Getirici Haber'i doldurdum, ya da yerine getirdim" anlamındadır. Pavlus her gittiği bölgede Sevinç Getirici Haber'i yaydı, imanlılar topluluklarını kurdu. O inanlılar da gittikleri çevre kentlere Haber'i yaydı. Orada başka topluluklar da kuruldu. Her eyalette Haber duyuruldu. Pavlos Haber'i her bireye duyurmadıysa da onun çalışması yüzünden Haber her bireyin bulunduğu bölgeye ulaştı. "İman ilişkisinde gerçek" çocuğu Titus'u oradaki yeni imanlıları desteklemek için oraya göndermiş olsa gerek çünkü Timoteos'a yazdığı bir mektup'ta "Titus Dalmatya'ya gitti" der (2. Timoteos'a 4,10).

İRON

Naftali'ye ait duvarlı kentlerden biri (Yeşu 19:38). Dehşet yeri demektir.

İRPEEL

Tanrı sağlığa kavuşturacak demektir. Benyamin kuşağına verilen kentlerden biri (Yeşu 18:27). Onunla birlikte kaydedilen Tarala kenti Yeruşalim'in batısındaydı.

İRŞEMEŞ

Güneş kenti demektir. Dan'a verilen bölgenin sınırında bir kent (Yeşu 19:41). Güneş evi anlamındaki Beyt-şemeş için kullanılan başka bir ad olduğu sanılır (Yeşu 19:41; 1.Krallar 4:9).

İSRAİL

İsrail oğullarının "İsrail diyarı" (1.Samuel 13:19) ya da "vaadedilen ülke" (İbraniler 11:9 Müjde) dedikleri ülke. Eskiden Ak Deniz kıyısında oturan Kenanlılar'dan Kenan ülkesi diye çağrıldı. Aynı kıyılara yerleşen Filistiler'den Filistin adını aldı. Bunun Yunancası olan Palaistine adını güney Suriye bölgesi için ilk kullanan Yunan tarihçi Herodotos idi(M.Ö. 500). Romalılar buna Palestina derdi. Krallık ikiye bölününce kuzey krallığa İsrail güney krallığa Yahuda denirdi. Sürgünden sonra ona Yahuda denirdi. Orta çağda Kutsal Toprak adıyla tanınmaya başladı (Zekarya 2:12). 1948 yılında orada kurulan devlet İsrail adıyla tanınır. (Bakınız SAMİRİYE'ye)

İSSAKAR

Ücretli adam demektir (iş=adam; sakar= ücretler; bakınız Tekvin 30:14-18). İssakar kuşağı Manasse'nin kuzeyinde miras aldı. Tabor ile Gilboa dağları arasında Yizreel ovasındaydı. Kuzey sınırının ötesinde batıda Zebulun ve doğuda Naftali bulunuyordu. Önemli kentleri arasında Yizreel, Şunem ve En-gannim vardı (Yeşu 19:17-23).

İSTANKÖY

Miletos'ta (Aydın'a bağlı Balat) Efes kilise topluluğunun ihtiyarlarıyla buluşup Yeruşalem'e gitmek üzere oradan açılan Pavlus'un bindiği gemi İstanköy adasına uğradı (Res.İş. 21:1). Bu ada Muğla'nın Kerme Körfezi'nin Ege Denizi'ne açıldığı yerdedir. Tıp mesleğinin ilkelerini saptamakta ün kazanmış Hippokrat M.Ö. 5. yüzyılda İstanköy'de bir tıp okulunu kurmuştu. Pavlus'un bindiği gemi oradan Rodos'a gitti.

İŞKARİOT

Adam anlamındaki "iş" sözcüğüyle Keriot adının birleşmesinden türetilen ad. Keriot adamı ya da Keriotlu demektir. İsa'yı ele veren Yahuda'nın, kendisini öbür Yahudalar'dan ayırt etmek için Keriotlu Yahuda diye tanındığı sanılır: "İsa'yı ele veren Yahuda İşkariyot" (Matta 10:4). Keriot adlı bir yer Moab'da bulunurdu (Yeremya 48:24,41). Oysa Yahuda'nın Keriot-Hetsron'dan olduğu sanılır (Yeşu 15:25). Hebron'un güneyinde 19 kilometre uzaklığındaydı.

İTALYA

Çağımızın ilk yüzyılında İtalya adıyla tanınan yer bugün aynı ad taşıyan ülkenin aynısıydı. Pavlus'un Korintos'ta kendisiyle tanıştığı Akila "eşiyle birlikte İtalya'dan yeni gelmişti. Çünkü Klavdius tüm Yahudiler'in Roma'dan gitmeleri için buyruk çıkarmıştı" (Res.İş. 18:2). Kayser'e başvuran Pavlus'un gemiyle İtalya'ya gitmesi kararlaştırıldı (Res.İş. 27:1). Mira'da (Antalya'ya bağlı Demre) İtalya'ya giden bir gemiye bindiler (Res.İş. 27:6). İtalya kökenliler İbraniler'e Mektub'u ilk alan inanlıları selamladılar (İbraniler 13:24).

İTNAN

Hisar ya da güçlü yer demektir. Yahuda'nın güneyinde bir kent (Yeşu 15:23).

İTUREA

Galile Denizi'nin kuzey doğusunda ve Hermon dağının kuzeyinde bulunan küçük bir ülke. İsmail'in oğullarından Yetur ele geçirmiş olduğu bu ülkeye kendi adını vermiş olsa gerek (Tekvin 25:12-16). Luka Yahya'ya Tanrı sözünün geldiği zaman "Herodes Galile'de ülkenin dörtte birini, kardeşi Filippos İturea ve Trahonitis kesmininde ülkenin dörtte birini.. yönetmekteydi" der (Luka 3:1).

İVVA

Aşur kralı Şalmaneser'in ele geçirdiği bir kent ya da ülke (2.Krallar 18:34; 19:13; Yeşaya 37:13). Bir olasılıkla Avva aynı yerdir: "Aşur kralı Babil'den.. Avva'dan.. adamlar getirdi ve onları Samiriye kentlerinde, İsrail oğullarının yerinde oturttu" (2.Krallar 17:24).

İYE-ABARİM

"İsrail oğulları.. göç ettiler ve çölde Moab'ın önünde, gündoğusuna doğru olan İye-abarim'de kondular" (Sayılar 21:11). Bu ad İyim biçiminde kısaltılırdı (Sayılar 33:44,45). Anlamı Abarim harabeleri ya da öte tarafın harabeleridir. Konumuyla ilgili kesin bilgi yoktur.

İYİ LİMANLAR

Pavlus Roma'ya tutuklu olarak giderken bugün Antalya'ya bağlı Demre olan Mira limanında gemi değiştirdikten sonra "Girit'in rüzgar altı yanından Salmone karşısından" geçti. Girit yaklaşık 250 kilometre uzunluğunda olan ve Ege denizinin güneyinde bulunan bir ada. Luka anlatmasını şöyle sürdürür: "Bu kıyı boyunca güçlükle yol aldıktan sonra İyi Limanlar denen bir yere vardık. Lasea kenti oraya yakındı" (Res.İş. 27:5-8). Pavlus'un uyarılarına karşın kışı orada geçirmek istemeyip "Girit'in Feniks limanına ulaşıp kışı orada geçirmeyi umuyorlardı.. Girit kıyısı boyunca yol almaya koyuldular. Ama çok geçmeden karadan esen Kuzeydoğu kasırgası bastırdı. Gemi dalgalara kapılıp rüzgar karşı boğuşmanın olanaksızlığı anlaşılınca, kendimizi sürüklenmeye koyuverdik." (27:13-15). Malta adasına bininceye dek hep sürüklendiler (27:39-44; 28:1). Ya Pentekost gününde ya da Pavlus'un İyi Limanlar'a yaptığı kısa ziyarette Giritliler İsa Mesih inanlısı olmuşlardır. Belki de Pavlus Roma'daki tutukluğundan sonra Girit'te Sevinç Getirici Haber'i duyurdu. Pavlus Titus'a yazdığı mektupta "Eksikleri düzene sokman ve sana verdiğim yönerge uyarınca her kentte İhtiyarlar ataman için seni Girit'te bıraktım" diye yazar (Titos 1:5). Yoksa Roma yolculuğunda Titus'u İyi Limanlar'da mı bıraktı? Ne de olsa, demek oluyor ki o zamana kadar adada düzenli kilise toplulukları yoktu.

[İZMİR]

Eski çağda Smirna diye tanınan kentin bugünkü adı İzmir'dir. Smirna adı mür demektir. Mür ise acı çekmenin simgesidir. Hititlerden sonra M.Ö. yaklaşık 1000 yılında Yunanistan'dan göç edenler İzmir ile Karşıyaka arasındaki yolun yanındaki Bayraklı semtinde bir kent kurdular. Bu kent M.Ö. 7. yüzyılda Lidyalılar tarafından yağma edilip yıkıldı. Yüzyıllarca harabe kaldı. M.Ö. 3. yüzyılda Büyük İskender kentin bugün Kadifekale diye tanınan Pagus dağında yeniden kurulmasını buyurdu. M.Ö. 27 yılında Roma İmparatorluğu'nun yönetimi altına geçti. Asya eyaletine katıldı. Roma İmparatorluğu'nun Asya eyaletinin en önemli kenti, bugün Selçuk ilçesine yakın görkemli Efes harabeleridir. M.Ö. 133 yılında Bergama kralı 3. Attalus krallığını ve ondan bir parça olan Efesos kentini Roma İmparatorluğu'na bağışladı. Bergama Asya eyaletinin başkenti olarak kaldıysa da, Asya'dan gelen kervan yolunun başında bulunması ve önemli bir liman olması nedeniyle en önemli merkez Efesos'tu. Oysa körfez içinde bulunan elverişli limanı ve her yanla geniş ulaşım olanaklarıyla olan Smirna Efesos'tan daha çok önem kazanmaya başladı. Bugünkü İzmir aynı nedenlerle bu önemi korumaktadır.

Sevinç Getirici Haber'in İzmir'e ulaşması Efesos'tan olduğu sanılır. Priskila ve Akila ile Korintos'tan açılan ve Suriye'ye gitmeye tasarlayan Pavlus'un bindiği gemi Efesos'a uğradı. Pavlus arkadaşlarından ayrılıp "sinagoga gitti, Yahudiler'le tartıştı. Onlar daha uzun süre kalmasını istedilerse de kendisi bunu uygun görmedi" (Res.İş. 18:,18-22). Pavlus yokken Priskila ile Akila Apollos'a "Tanrı'nın yolunu tüm inceliğiyle" açıkladıktan sonra onu Korintos'a yolladılar (18,23-28). Pavlus "iç Anadolu'yu dolaşarak Efesos'a geldi" (19,1). Orada on iki öğrencinin üzerine Kutsal Ruh geldikten sonra Pavlus üç ay sinagogta Yahudiler'le tartıştı. Ve daha sonra iki yıl Tiranos'un toplantı salonunda bu işi sürdürdü. Bu sürede "Tanrı Pavlus'un eliyle görülmemiş güçlü işler yaptı" (19,1-12). Bu dönemde Rab İsa'nın hem kötü ruhlarla büyücülük hem de merkezi Efesos'ta olan yalancı tanrıça Artemis üzerindeki yengisi açıkça gösterildi (19,13-41).

Buradan da Sevinç Getirici Haber Ege'nin başka kentlerine ulaştı. Öyle ki, Luka şunu yazabildi: "Sonunda Asya'da yaşayan herkes-Yahudi olsun,

Yunanlı olsun-Tanrı Sözü'nü duydu" (19,10). Bu kentlerin arasında İzmir'in bulunduğundan kuşku yoktur.

Adı Kutsal Kitap'ta yükselmiş Rab İsa'nın Yuhanna aracılığıyla o kentteki inanlılar topluluğuna yönelttiği mektup nedeniyle geçer: "İzmir'deki kilise topluluğunun meleğine yaz. İlk ve Son Olan, ölüp dirilen şu sözleri bildiriyor: Çektiğin acıyı ve yoksulluğu biliyorum.. Çekeceğin işkencelerden korkma. Bak, denenesiniz diye şeytan aranızdan bazılarını cezaevine atacak. On gün süreyle acı çekeceksiniz. Ölüme dek güvenilir ol, sana yaşam tacını vereceğim" (Vahiy 2:8-11). İkinci yüzyılda Polikarp adlı kilise önderi İsa Mesih'i inkar ettirmeye çalıştılar. Onun kesin yanıtı şuydu: "Seksen altı yıl kendisine hizmet ettim ve O bana hiçbir kötülük yapmamıştır; beni kurtaran Kralım hakkında nasıl kötü konuşabilirim?" Polikarp ölüme dek güvenilir kaldı. Canını Rab İsa uğruna verdi ve Kadifekale'de bilmediğimiz bir yerde gömüldü. Bugün acı çeken inanlılar toplulukları için yüreklendirici bir örnek!

KABTSEEL

Tanrı toplamıştır demektir. "Edom sınırına doğru Cenub'un en son kısmında" Yahuda'ya verilen kentlerden biri (Yeşu 15:21). Davut'un yiğitleri arasında "Kabtseelli cesur bir adamın oğlu, Yehoyada'nın oğlu olup, kuvvetli işler yapmış olan Benaya" vardı (2.Samuel 23:20). Sürgünden dönen Yahuda soyunun oturduğu Yekabtseel kentinin aynı yer olduğu sanılır (Nehemya 11:25).

KABUL

Aşer'e verilen bir kent. Doğu sınırının kuzeyindeydi (Yeşu 19:27). Bu kent Kral Süleyman'ın Sur kralı Hiram'a verdiği Galile ülkesindeki yirmi kent arasında bulunduğu sanılır. "Hiram Süleyman'ın kendisine verdiği kentleri görmek için Sur'dan çıktı; ve onlar hoşuna gitmedi. Ve dedi: kardeşim, bana verdiğin bu kentler nedir? Ve onlara bugüne kadar Kabul ülkesi denildi" (1.Krallar 9:12-14). Kabul adı herhalde "bir hiç gibi" anlamına gelen bir halk deyiminden gelir.

KADEŞ

Vakfedilmiş ya da kutsal yer demektir. Kedorlaomer ve kendisiyle birlikte olan krallar Eyn-mişpat'ta (bu Kadeş'tir) Amalakilerin bütün krallarını vurdular (Tekvin 14:4-9). RABBİN meleği Şur yolunda Kadeş ile Bered arasındaki su pınarının başında Hacar'la konuştu (Tekvin 16:7-14). İbrahim Kadeş ile Şur arasında oturdu ve Gerar'da konuk oldu (Tekvin 20:1).

Bundan sonra Kadeş Mısır'dan çıkan İsrail oğullarının bazı önemli tarihsel olayları için sahne olmuştur. Kenan ülkesini çaşıtlamaktan dönen adamlar "Paran çölüne, Kadeş'e.. bütün İsrail oğulları topluluğunun yanına geldiler" (Sayılar 14:25,26). İsrail oğulları RABBİN ülkeyi kendilerine verebileceğine kuşku duydukları için Kadeş'ten çölde 40 yıl dolaşmaya gönderildiler. Aldığı hüküm pınarı anlamındaki Eyn Mişpat adı bu olayla iligili olabilir. Musa kızkardeşi Miryam buraya yıllar sonra döndüklerinde öldü ve gömüldü (Sayılar 20:1). Burada Musa Tanrı'nın buyruğuna uymadı ve ülkeye girmesi yasaklandı (Sayılar 20:10-13).

Yahuda'ya verilen bölgenin sınırı Kadeş'in güneyinden geçiyordu (Yeşu 15:3). Kadeş'in konumu Ayn Kudeis adlı ve Lut Denizi'nin güneyinde 110 kilometre uzaklığında bulunan yerde ya da yakınlarında olduğu sanılmaktadır.

Yahuda'ya ait Kedeş ya bilinmeyen başka bir yer, ya da Kadeş'tir (Yeşu 15:23).

KAFERNAHUM

Nahum'un köyü demektir. Adı geçen Nahum'un Nahum peygamber olup olmadığı bilinmiyor. "İsa Yahya'nın tutuklandığını duyunca Galile'ye çekildi. Nasıra'yı bırakarak Zebulun ve Naftali sınırlarında, deniz kıyısında bir kent olan Kafernahum'a yerleşti" (Matta 4:12-13). Bundan sonra Kafernahum "kendi kenti" olarak bilinyordu (Matta 9:1; Markos 2:1). Galile Denizi'nin kuzey batı kıyısındaydı (Matta 8:28; Matta 9:1).

İsa burada birçok mucizesini yaptı: Felçli'nin kalkıp yürümesini sağlaması (Matta 9:1-8; Markos 2:1-12; Luka 5:17-26); yüzbaşının uşağını sağlığa kavuşturması (Matta 8:5-13; Luka 7:1-10); Petros'un kaynanasını iyi etmesi (Matta 8:14-15; Markos 1:29-31; Luka 4:38,39); bir adamdan kirli ruhu kovması (Markos 1:21-28; Luka 5:31-37). Şabat geçince "tüm kent halkı kapının önünde toplanmıştı. İsa çeşitli rahatsızlıklar yüzünden hastalık çeken birçok kişiyi sağlığa kavuşturdu; bir sürü cini çıkardı" (Markos 1:33-34). Oysa İsa bu kente şunları söylemek zorunda kaldı: "Ya sen, ey Kafernahum! 'Göğe dek mi yüceltileceksin? Hayır, ölüler ülkesine indirileceksin' Çünkü sende yapılan güçlü işler Sodom bölgesinde yapılmış olsaydı, bugüne dek yerinde kalırdı o. Ama size derim ki, yargı gününde Sodom bölgesinin durumu seninkinden daha elverişli olacaktır" (Matta 11:23-24). İsa'nın sözündeki yetkiyi Kafernahum'un ancak Tel Hum adlı harabeler olarak kalmasında görebiliriz.

KAFTOR

"Kaftor'dan çıkan Kaftoriler, Gaza'ya kadar köylerde oturan Avlar'ı helak ettiler ve yerlerine oturdular" (Tesniye 2:23). Kaftoriler Ham'ın oğlu Mitsraim'in soyundandı (Tekvin 10:6,13,14). Bu ayetlerdeki "Filistiler bunlardan çıktılar" sözünün Kasluhiler'le değil, Kaftoriler'le ilgili olduğu başka ayetlere dayanarak düşünülmektedir. Örneğin: "Filistileri Kaftor'dan.. çıkarmadım mı?" (Amos 9:7). "RAB Filistileri, Kaftor adasının bakiyesini helak edecek" (Yeremya 47:4). Bu ayetten Kaftor'un bir ada olduğunu öğreniriz. Kesin olmamakla birlikte bazı belirtilere dayanarak bu adanın Girit adası olduğu sanılır.

KAİN

Adı Hebron ve çevre kentleriyle birlikte geçen, Yahuda'ya verilen bir kent (Yeşu 15:57). Hebron'un güney doğusundaki Kirbet Yakin olduğu düşünülmektedir.

KALAH

Ham'ın oğlu Kuş'un oğlu olan Nimrod "Aşur'a çıktı, Nineve'yi, Rehobot-ir'i, Kalah'ı.. bina etti" (Tekvin 10:10-12). Kalah bugünkü Irak'ta Nimrud adlı kentti. Nineve'nin güneyinde 38 kilometre uzaklığında, Dicle ırmağının doğu kıyısındaydı. Kalıntıları kazıbilimcilerce yıllarca süren bir çalışmada incelenmiştir. Aşur kralı İkinci Aşurnasirpal tarafından yeniden düzlendiği çağda (M.Ö. 879) nüfusunun altmış bin ve yüzölçümünün 25 kilometre kare olduğu hesaplanmıştır. Aşur kralı Üçüncü Şalmaneser bu kentten Suriye ve Samiriye'ye saldırdı. İsrail kralı Yehu'yu nasıl yendiğini bildiren yazılı taş ilkin Kalah'ın meydanında dikiliydi.

KALNE

1/ Nimrod'un "krallığının başlangıcı Şinar ülkesinde Babil, Erek, Akkad ve Kalne idi" (Tekvin 10:10). Kalne diye bir kentin izi bulunmamıştır. Bu nedenle bazı uzmanlar İbranice sözcüğünün bunların tümü anlamını taşıyan "kullana" sözcüğü olduğunun üzerinde durmaktadır. Böylece Nimrod'un krallığının Şinar ülkesinin tüm kentleri üzerinde olduğu anlamına gelirdi.

2/ "Kalne'ye geçin de görün ve oradan büyük Hamat'a gidin" (Amos 6:1). Suriye'deki Hamat (bugün Hamaa) kentine yakın olduğu anlaşılır. Hamaa Antakya'dan geçen Asi nehrinin kıyısında, Antakya'nın güneyindedir. Yeşaya 10:9 ayetindeki Kalno aynı yer olsa gerek: "Kalno da Karkemiş gibi değil mi? Hamat da Arpad gibi değil mi?" Aşur yazılarında sözü edilen Kullania kenti olduğu sanılır. Haleb'in kuzey batısında yaklaşık 16 kilometre uzaklığındaki Kullan Köyü olduğu düşünülür. Arpad da kuzey batısında 16 kilometre daha uzakta bulunuyordu.

KALNO

(Bakınız KALNE 2/ altında yazılanlara).

KAMON

"Gileadlı Yair kalktı; ve yirmi iki yıl İsrail'e hükmetti.. Yair öldü ve Kamon'da gömüldü (Hakimler 10:4,5). Yosefus adlı Yahudi tarihçi Kamon'un da Gilead ülkesinde olduğunu yazar. (Bakınız GİLEAD'a).

KANA

Sazlar yeri demektir. İsa'nın öğrencisi Natanael "Galile'nin Kana kentinden" idi (Yuhanna 21:2). İsa o kentte bir düğüne çağrıldı. Orada suyu şaraba değiştirerek ilk belirtisini yapıp yüceliğini açıkladı (Yuhanna 1:1-12). İsa Kana'dayken Kafernahum'da ölümün eşiğinde hasta yatan saray görevlisinin oğlunu bir sözle iyi etti (Yuhanna 4:46-54). Nasıra kentinin kuzeyinde 6 kilometre uzaklığında bulunan Kefir Kenna adlı kent olduğu düşünülür. İsa onu çağırmadan önce Natanael memleketinde bulunduysa Kana incir ağaçları bol olan Kefir Kenna adlı yerdeydi. Bazı uzmanlarsa Kana kentinin Nasır'ın kuzeyinde 15 kilometre uzaklığında bulunan Kirbet Kana harabeleri olduğu kanısındadır.

2/ Sazlar yeri demektir. Aşer'in kuzey sınırının ulaştığı bir yer (Yeşu 19:28).

KANA VADİSİ

Sazlar yeri demektir. Ak Deniz'e dökülen ve Efraim ile Manasse arasındaki sınırda bulunan bir çay (Yeşu 16:8; 17:19).

KANNE

Hezekiel Sur için okuduğu ağıtta: "Haran ve Kanne ve Eden, Şeba tacirleri, Aşur ve Kilmad senin tacirlerindiler" (Hezekiel 27:23). Bir olasılılkla KALNE 2/ altında yazılanlar aynı yere değinir. (Bakınız KALNE 2/ altında yazılanlar).

KAPADOKYA

Kapadokya bugünkü Kayseri ve Nevşehir illeridir. Volkanlarla örülmüş bir yöre. Yumuşak volkan kayalarında oyulmuş evler, kiliseler ve yeraltı kentleriyle turistlerin akın ettiği bir bölge. "İsa Mesih'in habercisi Petros'tan, her yere -Pontos'a, Galatya'ya, Kapadokya'ya, Asya'ya, Bitinya'ya- dağılmış olan seçkin göçmenlere" (1.Petros 1:1). Petros'un Pentekost günüdeki konuşmasını dinleyenlerin arasında "Kapadokya'da.. oturanlar" vardı (Res.İş. 2:9-10). "Yüreklerine hançer saplanmış gibi" olup Petros'un sözünü değerlendirerek vaftiz olanların arasında Kapadokyalılar'ın bulunup bulunmadığını kesin olarak bilmiyoruz. Oysa Petros'un mektup yazdığı dağılmış olan seçkin göçmenlerden bazılarının Pentekost günü Petros'un aracılığıyla imana geldiğini düşünmek yanlış olmasa gerek.

KARKA

Ak Deniz ile Lut gölü arasında bulunan Yahuda'ya ait bölgenin sınırının ulaştığı bir kent (Yeşu 15:3). Konumuyla ilgili bilgimiz yoktur.

KARKEMİŞ

Bugünkü Suriye'nin Carablus kenti. Bu kent Gaziantep iliyle sınırdır. Fırat ırmağının sağ kıyısındadır. Eski çağda Hititler'in bir kentiydi. Daha sonra bağımsız bir kralı vardı. Aşur kralı ikinci Sargon onu Aşur İmparatorluğu'na kattı (M.Ö. 717). RAB Yeşaya aracılığıyla buna şöyle değinir: "Ey Aşurlu, öfkemin değneği!.. onun yüreğinde olan.. bir çok milletleri kesip atmaktır. Çünkü diyor: Reislerimin hepsi kral değil mi? Kalno da Karkemiş gibi değil mi?" (Yeşaya 10:5-9). M.Ö. 609 yılında "Mısır kralı Neko Fırat yanında Karkemiş'e karşı savaşmak için çıktı; (Yahuda kralı) Yoşiya ona karşı çıktı" (2.Tarihler 35:20). Yoşiya Megiddo'da savaşta öldü. Karkemiş kenti dört yıl sonra kral Neko'nun elinden alındı: "Mısır kralı Firavun-neko'nun ordusu için; o ordu ki, Fırat ırmağı yanında Karkemiş'te idi; ve Yahuda kralı Yoşiya oğlu Yehoyakim'in dördüncü yılında Babil kralı Nebukadretsar onu vurdu" (Yeremya 46:2).

KARKOR

Erden ırmağının doğusunda Gideon'dan kaçan Zebah'la Tsalmunna'nın gittiği bir kent (Hakimler 8:10). Konumuyla ilgili bilgimiz yoktur.

KARMEL

Bahçelik, verimli toprak demektir.

1/ Bugünkü İsrail'in liman kenti olan Haifa'nın hemen güney doğusunda yükselen sıra dağları. Aşer'e verilen toprağının batı sınırındaydı (Yeşu 19:26). Bu verimli topraktaki orman sık ve boldu: "Karmel'in tepesinde gizlenseler de, onları arayıp oradan alacağım" (Amos 9:3). "Başın, senin üzerinde Karmel gibi" (Neşideler Neşidesi 7:5). Yeşu'un yendiği krallardan biri "Karmel'de Yokneam kralı" (Yeşu 12:22). İlya Ahab'a "Bütün İsrail'i, İzebel'in sofrasında yemek yiyen Baal'ın dört yüz elli peygamberini ve dört yüz Aşera peygamberini Karmel dağına" yanına toplamsını istedi (1.Krallar 18:19). Orada RABBİN gerçek ve tek Tanrı olduğu kanıtlandı ve İsrail RABBE döndü.

2/ Yahuda'ya verilen bir kent (Yeşu 15:55). Bugünkü Kirbet el-Karmil Hebron'un güneyinde 12 kilometre uzaklığında. Maon kentinde yaşayan Nabal koyunlarını Karmel'de güdüyordu (1.Samuel 25:2,3). Nabal öldükten sonra Davut'un evlendiği karısı Abigail Karmelliydi (1.Samuel 27:3). Davut'un yiğitlerinden biri olan Hetsro da (2.Samuel 23:35).

KARTA

Kent demektir. Zebulun'dan Levililer'in Merari aşiretine verilen bir kent (Yeşu 21:34).

KARTAN

Kent demektir. Naftali bölgesinde Levililer'in Gerşoniler aşiretine verilen bir kent (Yeşu 21:32). 1.Tarihler kitabındaki listede Kiryataim olarak adı geçer (1.Tarihler 6:76). Galile gölüne yakın olan Kirbet el-Kureiye.

KASİFYA

RABBE hizmet etmek için Levililer arayan Ezra Fars İmparatorluğu'nda bulunan Kasfiya kentinde oturan Levililer'in önderi İddo'ya haber gönderdi (Ezra 8:17). Konumuyla ilgili bilgimiz yoktur.

KATTAT

Zebulun'a verilen bir kent (Yeşu 19:15).

KAYSERİYE

İsrail'in Ak Deniz kıyısında büyük kral Herodes'in Kayser Avgustus'un onuruna kurduğu kent. Karmel dağının güneyinde 38 kilometre uzaklığında bulunuyordu. Hem Herodes'in hem de Romalı valinin resmi konağı bu kentteydi. Yeruşalem'deki inanlılar topluluğunun dul kadınlarının bakımıyla ilgili hizmeti düzenlemye atanan yedi kişiden biri Filippos, Gaza ve Azotos çevrelerindeki hizmetinden sonra Kayseriye'ye gitti (Res.İş. 8:40). Daha sonra evinin orada olduğunu öğreniriz (Res.İş. 21:9). Yeruşalem'deki inanlılar kendisini ortadan kaldırmayı tasarlayan Helenistler'in düzenlerinden korumak için Pavlus'u (Saul) "Kayseriye'ye götürdüler, oradan da Tarsus'a gönderdiler" (Res.İş. 9:30).

Tanrı'yı arayan subay Kornilyus aynı kentte oturuyordu. Petros Tanrı'nın verdiği bir görme yüzünden oraya gitmesini engelleyen tereddütlerini yenip gitti ve Kornilyus'un iman edip Kutsal Ruh'la dolduğuna tanık oldu (Res. İş. 10:1-48). Pavlus Yeruşalem'e giderken Kayseriye'ye uğradı (Res.İş. 18:22). Başka bir yolculuktan dönerken yine uğrayıp Filippos'un evinde kaldı. Oradyken Agabos adlı peygamber Pavlus'un Yeruşalem'de tutuklanacağını bildirdi. Buna karşın Pavlus Yeruşalem'e gitmekten vazgeçmedi (Res. İş. 21:8-14). Komutan tutuklu olan Pavlus'un Yahudiler'in düzenlerinden kurtulması için kolcularla Kayseriye'ye gönderdi. Pavlus orada iki yıl tutuklu kaldıktan sonra duruşmanın Kayser tarafından kararlaştırılmasını isteyince oradan gemiyle Roma'ya gönderildi (Res.İş. 23:23-33; 25:11).

KEBAR

"Kral Yehoyakin'in sürgünlüğünün beşinci yılı idi- Kildaniler ülkesinde, Kebar ırmağı yanında, Buzi'nin oğlu kahin Hezekiel'e RABBİN sözü açıkça geldi" (Hezekiel 1:2,3). Hezekiel bu ırmağın yanında görmeler gördü (Hezekiel 1:3-28; 3:15,23; 10:15; 43:3). Bugünkü Irak ülkesinin sınırları içinde bulunması gereken bu ırmağın konumuyla ilgili kesin bilgimiz yoktur. Bir uzman Nippur kentinden eski bir Babil yazısındaki "nari kabari" (büyük nehir) olabileceği kanısındadır. Buysa Nippur'un doğusundaki kanal idi. Nippur Irak'tan akan Fırat ırmağının aşağı yukarı orta yerindeydi.

KEDEMOT

Doğu yerler demektir. Eskiden Amoriler kralı Sihon'a ait olan Heşbon'da Ruben soyuna verilen kentlerden biri (Yeşu 13:18). Musa "Kedemot çölünden, Heşbon kralı Sihon'a selamet sözleriyle ulaklar" göndermişti (Tesniye 2:26). (Bundan Kedemot'un Heşbon'un sınırna yakın olduğu anlaşılır.) Oysa Sihon İsrail'i memleketinden geçirmek istemedi. Bu kent daha sonra Levililer'in Merari aşiretine verildi (Yeşu 21:37).

KEDEŞ

1/ Yeşu tarafından yenilgiye uğratılan Kenanlı krallardan birinin kenti (Yeşu 12:22). Naftali'ye ayrılan bölgede bir kent (Yeşu 19:37). Levililer'e verildi (Yeşu 21:32) ve sığınma kenti yapıldı (Yeşu 20:7). Barak'ın oturduğu yerdi (Hakimler 4:6). Kedeş-naftali diye çağrılması onu İssakar'daki Kedeş'ten ayırmak içindi. Kedeş "Galile'de Naftali dağlığındaydı" (Yeşu 20:7). Bugünkü Huleh gölünün kuzey batısında bulunan Tel Kades'tir.

2/ İssakar bölgesinde Levililer'e verilen kent (1.Tarihler 6:72). Yeşu 21:28 ayetinde Kişion diye geçtiği sanılır, ama kesinleşmedi. Megiddo'nun güneyindeki Tel Abu Kedes olduğu sanılır.

3/ Yahuda'ya ait Kedeş (Yeşu 15:23; Bakınız KADEŞ'e)

KEFAR-AMMONİ

Ammoniler'in köyü demektir. Benyamin'e verilen yerlerden biri (Yeşu 18:24). Konumuyla ilgili bilgimiz yoktur.

KEFİRA

Köy demektir. İsrail'i aldatıp onlarla antlaşma yapan Gibeon halkının kentlerden biri (Öbürleri Gibeon, Beerot ve Kiryat-yearim). (Yeşu 9:17). Benyamin'e ait bölgedeydi (Yeşu 18:26). Sürgünden sonra dönen Benyaminiler'in arasında Kefira'lı vardı. (Ezra 2:25; Nehemya 7:29). Bugün Yeruşalem'den 12 kilometre uzaklığında bulunan Kefire adlı yer.

KEHELATA

Topluluğun bir araya çağrılması demektir. İsrail oğullarının 23. konak yeri (Sayılar 33:22,23).

KEİLA

Yahuda'nın deniz ovasında olan duvarlı bir kent. Davut RAB'den sorup onları eline vereceğini öğrendikten sonra kente saldıran Filistiler'e saldırıp vurdu. Keila halkı Davut'u Saul'un eline vereceğini RAB'den öğrendiği için Davut oradan çabuk kaçtı (1.Samuel 23:1-14). Nehemya zamanında Keila iki bölgeye bölünmüş iki bölge başkanı tarafından yönetilmekteydi (Nehemya 3:17,18). Hebron'un kuzey batısında 13 kilometre uzaklığında bulunan Kirbet Kila'dır bugün.

KENAN

"İbrahim ile olan antlaşmasını ve İshak olan antlaşmasını hatırladı: Mirasınızın payı olmak üzere, Kenan ülkesini sana vereceğim, diyerek.. sonsuz antlaşma olarak İsrail'e doğruladı" (Mezmur 105:10,11). Kenan ülkesi adını Ham'ın oğlu Kenan'dan aldı (Tekvin 10:6). "Kenan, ilk oğlu Tsidon'un (Sayda'nın), Het'in, Yebusi'nin, Amori'nin, Hivi'nin, Arki'nin, Sini'nin, Arvadi'nin, Tsemari'nin ve Hamati'nin babası oldu; ve sonra Kenanlı kablileleri dağıldılar. Ve Kenanlı'nın sınırı Sayda'dan Gerar'e giderken, Gaza'ya kadar; Sodom'a ve Gomorra'ya, Adma'ya ve Tseboim'e giderken, Laşa'ya kadardı" (Tekvin 10:15-19). Bundan Kenanlı kabilelerinin ilkin bugünkü Suriye, Lübnan ve İsrail'in Ak Deniz kıyılarına yerleşti. Daha sonra da başka kolları Lut Denizi'ne ve Erden ırmağına kadar yerleşmeye koyuldular. RABBİN İbrahim'in soyuna verdiği bu ülke "Mısır ırmağından büyük ırmağa, Fırat ırmağına" kadardı (Tekvin 15:18). Oysa genellikle Kenan ülkesi Erden ırmağının batısındaki bölgeydi. Kenan ülkesini çaşıtlamaya gönderilenler "Cenup diyarında Amalek oturuyor; ve dağlıkta Hittiler, Yebusiler, ve Amoriler oturuyorlar; ve denizin yanında ve Erden kıyısı boyunca Kenanlılar oturuyorlar" diye haber getirdiler (Sayılar 13:17,29).

Kenan adının anlamı bilinmiyor. Oysa Kutsal Kitab'ın dışındaki eski yazıtlardan edinen bilgiye göre eski çağda Kenanlı sözcüğü bir çeşit deniz hayvanından ürettikleri mor boya için kullanılırdı. Oysa bu, Kenanlı adının baştan bu anlama geldiği demek değildir. Kenanlılar'ın özel üretimi olduğundan boyaya Kenanlı denilmiş olsa gerek. Kenanlılar'ın başka bir özelliğine dayanarak Kenanlı adının Kutsal Kitap'ta tüccar anlamında kullanıldığı görülür: "Uluyun, ey sizler, Makeş'te oturanlar; çünkü bütün tüccar takımı (ya da dipnota göre Kenan halkı) yok oldu" (Tsefanya 1:11).

KENAT

Mülk demektir. Gilead'da bir kent. "Nobah gitti, Kenat'ı ve onun köylerini aldı ve ona kendi adı ile Nobah dedi" (Sayılar 32:42). Geşur ile Aram orduları Kenat ile köylerini İsrail'den aldı (1.Tarihler 2:23).

KENHREA

Pavlus orada uzunca bir vakit kaldıktan sonra Yunanistan'daki Korintos kentinden ayrılırken "kardeşlerle vedalaşıp Suriye'ye gitmek için gemiye bindi. Priskila ile Akila da kendisiyle beraberdi. Bir adağı olduğu için Kenhrea'da saçını kesmişti" (Res. İş. 18:18). Korintos kenti iki karayı birleştiren, iki yanı su, dar bir kara parçasında bulunur. Bu kara parçasının doğu kıyısındaki liman Kenhrea kentidir. Bugün Kikries adıyla tanınır. Kenhrea'da bir kilise topluluğu vardı. Roma'daki inanlılara yöneltiği mektupta Pavlus şunlar yazar: "Kız kardeşimiz Fibi'yi sizlere tanıtırım. Kendisi Kenhrea'daki kilise topluluğunun hizmet görücü bir üyesidir" (Romalılar 16:1). Pavlos her halde Kehnrea'daki kilise topluluğunu ziyaret ederken Fibi'nin Roma'ya gitmeye hazırlandığını öğrendi ve mektubu onun eliyle göndermeye karar verdi. Bundan dolayı hemen mektuba kızkardeş Fibi'yi Roma'daki inanlılara tanıtan bir ek koydu.

KERİOT

Kentler demektir.

1/ Keriot-Hetsron Yahuda'ya verilen kentler arasındaydı (Yeşu 15:25). Hebron'un güneyinde 19 kilometre uzaklığındaydı. Yahuda İşkariot'un Keriot-Hetsron'dan olduğu sanılır. İşkariot adam anlamındaki "iş" sözcüğüyle Keriot adının birleşmesinden türetilen bir adtır. Keriot adamı ya da Keriotlu demektir. İsa'yı ele veren Yahuda'nın, kendisini öbür Yahudalar'dan ayırt etmek için Keriotlu Yahuda diye tanındığı sanılır: "İsa'yı ele veren Yahuda İşkariyot" (Matta 10:4).

2/ Keriot adlı bir yer Moab'da bulunurdu (Yeremya 48:24,41). Bazı uzmanlar Keriot'un Ar kentiyle aynısı olduğu sonucunu Moab'ın kent listelerinde çıkarır, çünkü Ar varken Keriot bulunmaz (Yeşaya 15,16) ve Keriot varken Ar bulunmaz (Yeremya 48).

KERİT VADİSİ

Hendek demektir. "Gilead'da olan gariplerden Tişbeli İlya" RABBİN sözüyle ülkede kuraklık olacağını bildirdikten sonra RAB kendisine şunları buyurdu: "Buradan git ve doğuya yönel ve Erden karşısında olan Kerit vadisinde gizlen.. vadiden su içeceksin ve orada seni beslemek için kargalara emrettim" (1.Krallar 17:1-4). Konumuyla ilgili kesin bilgimiz yoktur.

KESALON

Hisar demektir. Yahuda'nın kuzey sınırının batısındaki Yearim dağının yanında bulunan bir kent (Yeşu 15:10). Bir uzman Yeruşalem'in batısında 16 kilometre uzaklığındaki Kesla olduğu üzerinde durur.

KESİL

Semiz demektir. Yahuda'nın güneyinde bir kent (Yeşu 15:30). Yeşu 19:4 ayetiyle karşılaştırılınca Betul için kullanılan başka bir ad olduğu ortaya çıkar. (Betuel; 1.Tarihler 4:30 ve Beyt-el; 1.Samuel 30:27).

KESULLOT

Semizlik ya da butlar demektir. İssakar'ın sınırında Yizreel ile Şunem arasında bir yer (Yeşu 19:18). Belki de Zebulun sınırındaki Kislot-tabor'un aynısı (Yeşu 19:12). Bugün Nasıra yakınlarındaki İksal olduğu sanılır.

KEZİB

Aldatıcı anlamında. Kenanlı Şua'nın kızı Yahuda'ya Şela adlı bir oğul doğurunca Yahuda Kezib'deydi (Tekvin 38:5). Yahuda'ya ovada verilen kentlerin arasındaki Akzib'in aynısı olduğu sanılır (Yeşu 15:44). Yalancı tanrı tapıcılığı nedeniyle İsrail ve Yahuda'yı cezalandıracağını bildiren RAB Mika peygamberin ağzıyla "Akzib'in evleri İsrail'in krallarına aldatıcı bir şey olacak" der (Mika 1:14).

KIBRIS

Eski Antlaşma'da Kıbrıs'ın Elişa adaları olduğu düşünülmektedir: "Elişa adalarının lacivert ve erguvanisi sana tente oldu" (Hezekiel 27:7). Bu adın eski yazıtlarda bulunan Alaşia adının aynısı olduğu sanılır. Alaşia bakır satımını yapan bir yerdi; Kıbrıs da. Romalılar'ın adanın adını bakıra verdi (Latince: Kiprium). Elişa Yafet'in oğlu Yavan'ın oğluydu (Tekvin 10:2,4). Yavan'ın başka bir oğlu olan Kittim'in de Kıbrıs'a yerleştiği görülür. Bugünkü Larnaka'nın eski adı Kition Kittim'den gelir. Bütün Kıbrıs adası da bu adla tanınıyordu: "Sayda kızı; kalk, Kittim'e geç; orada bile sana rahat yok" (Yeşaya 23:12).

Yeni Antlaşma çağında Kıbrıs Roma İmparatorluğu'nun yönetime altındaydı. Pavlus oraya gittiği zaman Romalı vali Sergius Pavlus'la tanıştı (Res.İş. 13:7). Adanın adı o çağda Kipros idi. "Eski öğrencilerden Kıbrıslı Mnason" Yeruşalem'de oturuyordu (Res.İş. 21:16). Pentikost gününde iman edip Yeruşalem'e yerleşmiş olabilirdi. "Yusuf adında -Kıbrıs'ta doğmuş-Levi kuşağından biri vardı. Haberciler onu Barnabas diye adlandırdılar. Bu adın anlamı, Avunç Verenoğlu'dur. Bu kişi bir parça toprağa sahipti. Onu sattı, parasını getirip habercilerin ayakları dibine koydu" (Res.İş. 4:36,37). Barnabas da Pentikost'ta Yeruşalem'i ziyaret ederken imana gelmiş olabilirdi. Yeruşalem'deki inanlılar topluluğuna yapılan baskı sonucunda bazı inanlılar Kıbrıs'a kaçıp oradaki Yahudiler'e Tanrı Sözü'nü bildirdiler. Bazı Kıbrıslı inanlılarsa "Antakya'ya gelip Yunanlılar'a da Rab İsa'nın Sevinç Getirici Haberi'ni bildirdiler" (Res.İş. 11:19-20). Kutsal Ruh "Barnabas'la Saul'u kendilerini çağırdığım işe ayırın" dedikten sonra Barnabas Pavlus'u kendi memleketi olan Kıbrıs'a Kutsal Ruh'un buyruğuyla götürdü (Res.İş. 13:1-4). Famagusta'dan 5 kilometre uzaklığındaki Salamis'e gelip müjdeyi Yahudilerin sinagoglarında bildirdiler (a.5). Oradan da bugünkü Baf olan Pafos'a gittiler. Vali onları yanına çağırıp Tanrı'nın sözünü dinlemek istedi (a.7).

Pavlus'un Kıbrıs'a bir daha gittiği görülmüyor. Barnabas Markos'la oraya bir daha gitti (Res.İş. 15:39). Pavlus gemiyle iki kez Kıbrıs'ın açıklarından geçti (Res.İş. 21:3;27:4).

KIZIL DENİZ

İsrail oğullarının Mısır'dan çıkarken RAB "İsrail oğullarına söyle, dönsünler ve Pihahirot önünde, Migdol ile deniz arasında, Baal-tsefon önünde konsunlar" (Çıkış 14,2). İsrail'i salıverdiğine pişman olan Firavun onlar "Baal-tsefon önünde konaklamaktayken" ordusuyla onlara yetişti (Çıkış 14,9). Bu yerin Suez Körfezi ile Akdeniz'in arasındaki yer köprünün güneyinde olduğu sanılır çünkü vaat edilen yurda giden direkt yol bunun kuzeyindedir ve Tanrı İsrail halkını Filistin'e giden direkt yoldan çevirip "Kızıl Deniz çölü yolundan dolaştırdı" (Çıkış 13,18). Baal-tsefon'un bu çöle yakın olduğu görülür çünkü Firavun onların orada olduğundan haber alınca "onlar memleket içinde tutulmuşlardı, çöl etraflarını sarmıştı" diyeceği bildirilir (Çıkış 14,3).

"Kızıl Deniz" diye çevrilen "Yam Suf" adının anlamı "Sazlık Denizi"dir. Baal-tsefon bu Sazlık Gölü'ne ve çöle yakındı. İsrail halkının bugünkü Kızıl Deniz'in Suez Körfezi ile Akdeniz arasındaki yer köprüden geçtiği sanılıyor. Bu bölgede bir kaç göl vardır. Bunlardan birinin "Sazlık Denizi" olduğu düşünülüyorsa da hangisi olduğu kesin olarak bilinmiyor. Oysa Baal-tsefon önündeki konak yerinde İsrail halkı RABBİN her şey üzerinde efendi olduğuna tanık oldu. Sazlık Denizi'nin ortasında kuru yerden geçtikten sonra karşı yakasında "RABBE ezgi söyleyeceğim, çünkü çok yüceldi; atı ve atlısını denize attı" diye söylediler (Çıkış 15,1). Bazı uzmanlar bugün Kızıl Deniz diye tanınan denizin genişliği ve derinliğinin İsrail'in oradan geçmesini olanaksız kıldığı kanısındadır. Öte yandan Süleyman'ın gemiler yaptığı "Elot'un yanında olan Etsyon-geber" "Kızıl Deniz'in (Yam Suf'un) kıyısında" idi (1.Krallar 9:26). Etsyon-geber de bugün Kızıl Deniz'in Akaba Körfezi'ndeydi.

KİBROT-HATTAAVA

İştah kabirleri demektir. RAB Mısır'ın yiyeceklerini düşünüp et isteyen ve man ile yakınan halka bıldırcınlar gönderdikten sonra "et dişleri arasında iken.. halka karşı RABBİN öfkesi alevlendi ve RAB halkı çok büyük vuruşla vurdu. O yerin adı Kibrot-hattaava konuldu, çünkü iştahlanan halkı orada gömdüler" (Sayılar 11:33,34). Sina çölünden sonra ve Hatserot'tan önceydi (Sayılar 33:16,17).

KİBTSAİM

Çifte yığın demektir. Efraim bölgesinde Kohat oğullarına verilen bir kent (Yeşu 21:22). Beyt-horon ile Gezer kentleriyle birlikte konusu edilir. Beyt-horon Yeruşalem'in kuzey batısında 18 kilometre uzaklığında bulunurken Gezer aynı yönde Yeruşalem'den 9 kilometre daha uzaktaydı. Kibtsaim kentinin konumuyla ilgili kesin bilgimiz yoktur. Ama büyük olasılıkla Beyt-horon ile Gezer'in arasındaydı. 1.Tarihler 6:68 ayetinde Yokmeam adıyla tanıtılır.

KİDRON

Kidron vadisi, Kidron deresi. Bulanık ya da koyu demektir. Kaynağı Yeruşalem'in kuzeyinde olan bu dere ancak kışın suyla doludur. Yeruşalem'deki tapınak tepesiyle doğusunda bulunan Zeytinlik dağı arasından aktıktan sonra Yahudiye çölünden dolanarak Lut gölüne boşalır. Yehoşafat vadisi adıyla da tanınıyordu. Oğlu Abşalom kendisine başkaldırınca Davut Kidron vadisini geçip Zeytinlik dağının yokuşundan çıktı (2.Samuel 15:23,30). İsa Mesih de Yeruşalem'den çıkıp Getsemani'ye giderken "öğrencileriyle birlikte Kidron deresinin karşı yakasına geçti" (Yuhanna 18:1). Yalancı tanrılara tapıcılığı durdurmaya çalışan Yahuda kralları Kidron deresinde putları yakardı ya da toz oluncaya kadar onları ezerler (1.Krallar 15:13).

KİLDANİ ÜLKESİ

Babil'in güneyinde bir ülke. İbrahim'in memleketine "Kildaniler'in Ur kenti" denmiştir (Tekvin 11:28). İbrahim'in zamanında Kildanler ülkesi diye bir şey yoktu. Oysa daha sonraki kuşaklar için bilinen bir yer olduğundan ve Ur kenti geçmişe karıştığından Ur kentinin nerede olduğunu belirtmek için kullanıldı. Kildaniler bugünkü Irak'a yerleşen göçebe bir halktı. Eyub'un develerini kaçıranlar Kildaniler'di (Eyub 1:17). Bu halk Babil'de egemen olan Aşuriler'e düşmandı. Merodak-baladan Babil krallığını bir ara ele geçiren bir Kildani idi. Hizkiya'nın yardımını aradığı görülür (Yeşaya 39). Yeşaya Kildaniler'in yenilgiye uğrayacaklarını bildirir (Yeşaya 43:14). Babil ve Kildaniler ülkesi bir sayıldı çünkü Kildani bir kral Babil üzerine egemendi (Yeşaya 13:19; 47:1,5; 48:14,20). Hezekiel aynısını yapar (Hezekiel 23:23), Daniel de (Danile 3:8). Medler soyundan olan Darius "Kildaniler ülkesi üzerine kral edilmişti" (Daniel 9:1).

KİLİKYA

Eski Roma İmparatorluğu'nda bir eyalet. Aşağı yukarı bugünkü Adana ve İçel illerine eşit. Romalılar M.Ö. 103 yılında bu bölge üzerinde egemenliklerini ilan etmişler idiyse de ancak otuz altı yıl sonra Toros dağlarında hisarlarını yapan haydut ve korsanların Roma generalı Pompeius tarafından bastırılınca egemen olabildiler. İçel ilindeki Toros dağları bölgesine Traheia ve Çukurova'ya Kilikiya Pedias adları veriliyordu. İsa Mesih'in dünyaya gelişinde egemen olan İmparator Avgustus Traheia adıyla tanınan Toros bölgesinin bir parçasını yerli halka geri verdi ve bir parçasını Galatya ve Kapadokya eyaletlerinin yönetimine verdi. Kilikya Pedias diye bilinen Çukurova en baştaki Tarsus olmak üzere 16 yarı bağımsız kentten oluştuğundan Suriye eyaletinin yönetimi altına koyuldu. Pavlus "Suriye ve Kilikya bölgelerine gittim" diyerek bu duruma değinmiş sayılabilir (Galatyalılar 1:21). Ancak M.S.72 yılında eski Kilikya eyalet olarak tekrar bir araya getirildi.

Kilikya adı keçi kılından yapılan kumaş için kullanılan kilikum adından gelir. Bu kumaş çadır yapımında kullanılırdı. Memleketi Kilikya olan Tarsuslu Pavlus da bu sanatta çalışırdı (Res.İş. 18:3). Kilikya Suriye ile Ege bölgeleri arasında önemli bir ticaret bağlantısını sağlıyordu. Suriye Kapısı güney dağlarında ve Tarsus suyu tarafından açılan Kilikya Kapısı Toros dağlarında birer önemli dağ geçidiydi. Stefanos'la Yeruşalem'de tartışanlar arasında Kilikyalılar vardı (Res.İş. 6:9). Belki de Pavlus bunların arasındaydı. Kilikya'da inanlılar toplulukları vardı: Pavlus ile Silas "Suriye ve Kilikya'da geçerek kilise topluluklarını desteklediler" (Res.İş. 15:41). Pavlus kendisinin kim olduğunu soran komutanı "'Ben Tarsuslu bir Yahudi'yim' diye yanıtladı. 'Kilikya'nın önemsiz sayılmayan bir kentinin yurttaşıyım'" (Res.İş. 21:39).

KİLMAD

Şeba ve Aşur ülkeleriyle birlikte Sur kentiyle tüccarlık yapan bir ülke ya da bir kent (Hezekiel 27:23). Konumuyla ilgili bilgimiz yoktur.

KİNAH

Ağıt demektir. Yahuda bölgesinin güney ucunda Edom'a doğru bulunan bir kent (Yeşu 15:22).

KİNNERET

Üçgen biçiminde olan harp çalgısı anlamındaki "kinnor" sözcüğünden geldiği kimi uzmanlarca sanılır. Kinnerot aynı adın çoğul biçimidir ve aynı yerler için kullanılır.

1/ Galile Denizi'nin kuzey batı kıyısında bulunan üçgen biçiminde olan küçük bir ova: "Ben-hadad.. bütün Naftali ülkesiyle birlikte bütün Kinnerot'u vurdu" (1.Krallar 15:20).

2/ Galile Denizi'nin Eski Antlaşmadaki adı: "doğuya doğru Kinnerot Denizi'ne kadar" (Yeşu 12:3). Bakınız GALİLE'ye.

3/ Naftali'ye ait bölgedeki duvarlı kentlerden biri (Yeşu 19:35). Kinneret ovasında bulunuyordu.

KİR

Kent demektir. Aşur kralı Tiglat-pileser "Şam'a karşı çıktı, onu aldı ve halkını Kir'e sürdü" (2.Krallar 16:9). RAB bunu Amos peygamber aracılığıyla bildirdi (Amos 1:5). Şam halkı tarihlerinin belirli bir çağında Kir'de oturmuşlardı: "İsrail'i Mısır ülkesinden ve Filistiler'i Kaftor'dan, Suriyeliler'i de Kir'den çıkarmadım mı?" (Amos 9:7). Yeşaya Elam ile Kir arasında bir ilişki olduğunu şöyle belirtir: "Elam.. ok kılıfını sırtına vurdu ve Kir kalkanın örtüsünü çıkardı" (Yeşaya 22:6). Elam İran'ın Kuzistan bölgesindeydi. Kir'in nerede olduğundan bilgimiz yoktur. Ama herhalde Elam'ın yakınlarındaydı.

KİRENE

Yunanlılar'ın kurdukları bugünkü Libya'da bulunan bir liman kenti. M.Ö. 74 yılında Roma İmparatorluğu'nun bir eyaleti oldu. Kentin ileri gelenleri Yahudiler'in oraya yerleşmelerini teşvik ettiğinden oldukça yoğun bir Yahudi nüfusu vardı. Bunlardan biri Aleksander ile Rufus'un babası olan ve İsa'nın haçını taşımaya zorlanan Kireneli Simon'du (Markos 15:21). Acaba Pavlus'un Roma'da selamladığı Rufus ve kendisine analık yapmış olan anası Kireneli Simon'un oğlu ve karısı mıydı? (Romalılar 16:13). Bunu bilmiyoruz ama Markos Roma'daki inanlılar topluluğu için yazdıysa Simon'u bu şekilde tanıtmak gereğini duymuş olabilirdi. Pentikost günü Petros'un Kutsal Ruh'un doluluğuyla yaptığı konuşmayı dinleyenlerin arasında "Kirene'ye yakın Libya yörelerinde oturanlar" vardı (Res.İş. 2:10). Yeruşalem'de Stefanos'la tartışanların arasında Kireneliler vardı (Res.İş. 6:9). Oysa Kirene'den Mesih'e iman edenler oldu. Bunlardan bazıları Kıbrıslı bazı kimselerle birlikte "Antakya'ya gelip Yunanlılar'a da Rab İsa'nın Sevinç Getirici Haberi'ni bildirdiler" (Res.İş. 11:21). Bunlardan biri "Antakya'daki kilise topluluğunda" bulunan peygamberler ve öğretmenlerin arasındaki Kireneli Lukius idi (Res.İş. 13:1).

KİR-HARASET

Anlamı ya çömlek kenti ya da yeni kent olarak yorumlanır. Ayrıca Moab'ın Kir kenti diye tanınıyordu. "Moab'ın Kir kenti bir gecede virane oldu" (Yeşaya 15:1). Kir-hareset biçiminde de yazılır: "Moab figan edecek.. Kir-hareset'in üzüm pideleri için derin hüzünle yas tutacaksınız" (Yeşaya 16:7). Kir-heres biçiminde de: "Moab için feryat edeceğim; Kir-heres adamları için yas tutacaklar" (Yeremya 48:31). Konumu Lut Denizi'nin doğusunda 18 kilometre uzaklığında bulunan Kerak'ta olduğu sanılır.

KİRYAT

Benyamin'e verilen bölgenin kentleri arasında Yeruşalim ve Gibeat'la birlikte adı geçer (Yeşu 18:28). Kimi uzmanlar onu Yahuda'ya verilen Kiryat-yearim'le bir sayar (Yeşu 9:17). Kimisi ise onların iki ayrı kent olduğu üzerinde durur. Konumuyla ilgili bilgimiz yoktur. Gibeat'in yakınlarında olabilirdi.

KİRYATAİM

Çifte kent anlamında.

1/ Eski çağda dev adamlar olan Emler'in oturdukları kent. Kral Kedorlaomer ve birlikteki krallar "Emler'i Şave-kiryatayim'de (Kiryatayim ovasında demek olduğu sanılır).. vurdular" (Tekvin 14:5; Tesniye 2:9-11). Musa'nın Ruben kuşağına ayırdığı ve Heşbon'da bulunan bir kent (Sayılar 32:37; Yeşu 13:19). Daha sonra Moab'ın eline düştü (Yeremya 48:1). Lut Denizi'nin doğusunda yaklaşık 10 kilometre uzaklığındaki el-Kureiyat olduğu sanılır.

2/ Naftali bölgesinde Levililer'e ayrılan bir kent (1.Tarihler 6:67). Yeşu kitabındaki listede Kartan olarak adı geçer (Yeşu 21:32). Galile gölüne yakın olan Kirbet el-Kureiye.

KİRYAT-ARBA

Hebron'un daha önceki adı. İbrahim'in karısı "Sara Kenan diyarında Kiryat-arba'da (bu Hebron'dur) öldü" (Tekvin 23:2). Dörtler kenti demektir. Beerşeba ile Yeruşalim arasındaki Yahuda dağlığında bir kent. İsrail topraklarındaki en yüksek kent. Kiryat-arba yanı sıra, Mamre adıyla da tanınırdı. İbrahim "gelip Hebron'da olan Mamre meşeliğinde oturdu" (Tekvin 13:18). Gibeon kentine karşı olan krallar ittifakına Hebron kralı da katıldı (Yeşu 10:3). Yeşu Hebron'u oradaki dev adamları olan Anakları RABBİN yardımıyla kovacağına inanan Kaleb'e miras olarak verdi. (Yeşu 14:13,14). Davut Hebron'da Yahuda kralı olarak meshedildi (2.Samuel 2:4). İki yıl sonra da tüm İsrail üzerinde krallığa getirildi (2.Samuel 5:3).

KİRYAT-ARİM

Kiryat-yearim adının kısaltılmış biçimi (Bakınız KİRYAT-YEARİM'e).

KİRYAT-HUTSOT

Kral Balak'ın Balam'ı götürdüğü ve orada kurbanlar kestiği Moab'a ait kent (Sayılar 22:39,40).

KİRYAT-SANNA

Öğretim kenti demektir. Yahuda'ya ayrılan bölgede bir kent. "Kiryat-sanna o Debir'dir" (Yeşu 15:49). Daha önce "kitaplar kenti" anlamındaki Kiryat-sefer adıyla tanınırdı (Yeşu 15,15). Yeşu'un düzenlediği ilk seferde alınan kentlerden biri (Yeşu 10,38-39). Düşman kuvvetlerince yeniden alınmış olsa gerek, çünkü Kaleb'in kardeşi Kenaz'ın oğlu Otniel amcasının "Kim Kiryat-sefer'i vurur ve onu alırsa, kızım Aksa'yı karı olarak ona vereceğim" sözü üzerine gidip bu kenti aldı (Yeşu 15,16-17). Hebron'un güney batısında 18 kilometre uzaklığındaydı. Kazıbilim uzmanlarınca ortaya çıkarılan Tel Beyt-Mirsim olduğu sanılmaktadır. Buradan çıkarılan bir küp kulpunda "Yaukin'in (Yehoyakim) kahyası Eliakim'e ait" diye bir yazı bulundu. Bundan bu yerin Babil sürgününe, kral Yehoyakim'in tutsak edilişine dek yerleşim merkezi olarak kaldığı anlaşılabilir.

KİRYAT-YEARİM

Bu kent çeşitli adlarla anılır. Anlamı 'kadın sahip' olan Baala diye tanınıyordu. Yahuda kuşağına verilen toprağın sınırındaydı: "sınır Baala'ya (o Kiryat-yearim'dir) uzanıyordu; ve sınır Baala'dan garba (batıya) doğru Seir dağına kadar dönüyordu" (Yeşu 15 9,10). Yahuda kuşağına verildiği bildirilince ondan şöyle söz edilir: "Kiryat-baal (o Kiryat-yearim'dir)" (Yeşu 15,60). "Kiryat-baal" adının anlamı 'yalancı tanrının kenti'dir (Anlamı 'kadın sahip' olan "Baala" adı bir tanrıçaya değinmiş olabilir.) Bu kent Kenanlılar'ın bir tanrısına ya da tanrıçasına adanmış olduğu sanılır. RABBE hizmet eden Yahudiler'in onu "ormanlar kenti" anlamını taşıyan "Kiryat-yearim" adıyla anmayı yeğledikleri anlaşılır. Nedense eski putperest adı bir türlü akıllardan çıkmıyordu. Yüzyıllar sonra daha baş gösteriyordu.

Kral Davut zamanında bu kent Yahuda kuşağına aitti: "Davut bütün İsrail'le beraber.. RAB Allah'ın sandığını.. Baala'dan, Yahuda'nın Kiryat-yearimi'nden çıkarmak için çıktı" (I Tarihler 13,6). Baala "Baale" biçiminde de yazılıyordu: "Davut kalktı.. Allah'ın sandığını Baale-yahuda'dan çıkarmak için.. oraya gitti" (II Samuel 6,2). "Baale-yahuda" ve "Yahuda'nın Kiryat-yearimi" diye anılmasının olasılı iki nedeni vardır: Birincisi başka kuşaklara ait bölgelerde bu adları taşıyan kentlerin bulunması ve ikincisi ise bir arada komşu kuşak olan Benyamin'in kente sahip çıkması ve daha sonra yeniden Yahuda'nın egemenliği altına girmesidir. Bir yorumcu Benyamin'e verilen Kiryat'ın Kiryat-yearim olduğu olasılığını öne sürer (Yeşu 18:28). "Baala" ile "Kiryat-yearim" adlarıyla anılan kentin konumu bugün Yeruşalem'in batısında 15 kilometre uzaklığındaki Kuriyet el'Enab köyünde olduğu düşünülmektedir.

KİSLOT-TABOR

Tabor yamaçları demektir. Zebulun sınırında bir yer (Yeşu 19:12). İssakar'ın sınırında Yizreel ile Şunem arasındaki Kesullot adlı yerin aynısı olduğu öne sürülür (Yeşu 19:18). (Bakınız KESULLOT'a).

KİŞİON

Sert toprak demektir. İssakar bölgesinde bulunup Levililer'e verilen bir kent (Yeşu 19:20; 21:28).

KİŞON

Dolanan demektir. Yazın kuruyan bir dere. Kaynağı Tabor ile Gilboa dağları yakınlarında. Kuzey batıya doğru dolanarak aktıktan sonra Karmel dağının dibinde Ak Deniz'e dökülür. "Yine İsrail oğulları RABBİN gözünde kötü olanı yaptılar.. Ve RAB onları Hatsor'da krallık eden Kenan kralı Yabin'e sattı; ordusunun başbuğu Sisera idi " (Hakimler 4:1,2). Sisera Tabor dağında bulunan Barak'ı karşılamak için bütün demir savaş arabalarıyla Kişon ırmağına gitti (a.13). RAB bütün orduyu Barak'ın önünde kırdı. "Megiddo suları" olarak da tanınıyordu (Hakimler 5:19).

KİTLİŞ

Ayrılık demektir. Yahuda'ya ait bölgenin ovasında bir kent (Yeşu 15:40).

KİTRON

Zebulun'a ait bölgede bulunan bir kent. "Zebulun Kitron halkını kovmadı ve Kenanlılar onlar arasında oturup angaryacı oldular" (Hakimler 1:30). Kattat kentinin başka bir adı olduğu öne sürülmüştür (Yeşu 19:15).

KİTTİM

Yavan'ın bir oğlu olan Kittim'in Kıbrıs'a yerleştiği görülür. Bugünkü Larnaka'nın eski adı Kition Kittim'den gelir. Bütün Kıbrıs adası da bu adla tanınıyordu: "Sayda kızı; kalk, Kittim'e geç; orada bile sana rahat yok" (Yeşaya 23:12). (KIBRIS'a bakınız)

KLAVDA

Girit adasının güney batı açıklarında küçük bir ada. Gemiyle Roma'ya tutuklu olarak giden Pavlus buradan kasırga tarafından sürüklendi (Res.İş. 27:16).

KNİDOS

Bugün Muğla ilindeki Datça yarımadasının ucundaki Knidas. Eski çağda yarımadanın ortasında bulunan kent o çağda (M.Ö. 365) ada olan Tropium adasında ve karşısındaki karada yeniden kuruldu. Adayı bir geçitle karayla bağlandı. Mira'da başka bir gemiye binen Pavlus tutuklu olarak Roma'ya gidiyordu: "Günlerce ağır ağır yol alarak güçlük içinde Knidos açıklarına vardık. Ancak rüzgar kıyıya yanaşmamıza önledi" (Res.İş. 27:7).

KOLONİ

Yabancı ülkeye yerleşen bir Roma yurttaşları topluluğu. Böyle toplulukların bağımsız bir yönetime sahipti. Troas'tayken Pavlus görmede "Makedonya'ya gel, bize yardım et" diyen Makedonyalı bir adam görünce deniz yoluyla bugünkü Yunanistan'ın Kavalla kenti olan Neapolis'e vardı (Res. İşleri 16:6-11). Luka anlatımını şöyle sürdürür: "Buradan Filippi'ye gittik. Burası Makedonya bölgesinin önde gelen bir kenti ve Romalılar'ın kurduğu bir kolonidir" (a.12). Neapolis Roma'yı doğu ile bağlayan Via Egnatia adlı yolun son noktasıydı. Filippi bu yol üzerinde Neapolis'in kuzeyinde 13 kilometre uzaklığındaydı. Pavlus kent kapısının dışında ırmak kıyısında bir dua toplantısını araması sinagogun orada bulunmadığı izlenimi bırakır. Romalı askerleri ve aileleriyle dolan kentte sinagog kuracak on Yahudi erkek bulunmuyordu. Dua toplantısına katılanlar kadınlardı. Koloni olan başka kentlerin adları Kutsal Kitap'ta geçer ama onların bu durumuna değinilmemiştir: Korintos, Troas, Sirakuz, Pisidya'da bulunan Antakya, Listra, Ptolemais ve belki de Konya.

KOLOSE

Eski çağın bu önemli kentinin kalıntıları Denizli iline bağlı Honaz'ın kuzeyinde görülebilir. Adı orada üretilen kolossinus adlı mor boyanan yumuşak yünden gelir. Eski çağda Hierapolis adıyla tanınan Pamukkale'ye ve Laodikya diye bilinen Eskihisar'a yakındı. Frikya'da bulunan kent Roma İmparatorluğu'nun Asya eyaletine bağlıydı. Pavlus büyük olasılıkla Roma'da tutukluyken "Kolose'de bulunan.. kutsal yaşamlılara ve Mesih bağlılığında güvenilir kardeşlere" mektup yazar (Koloseliler 1:1,2). Tihikos ile giden ve onlardan biri olan "güvenilir sevgili kardeş Onisimos" Pavlus'un bulunduğu yerdeki olayları anlatacaktı (Koloseliler 4:7-9). Onisimos'un sahibi Mesih inanlısı Filimon'dan kaçtığını Pavlus'un Filimon'a yazdığı mektuptan öğreniriz. Pavlus Onisimos için "Tutukluluğumda o benim ruhsal oğlum oldu" (Filimon 10). Filimon'un eşinin "kız kardeşimiz Apfia" ve oğlunun "ruhsal savaş arkadaşımız Arhippos" olduğu sanılır (Filimon 2). Filimon'un evinde bir kilise topluluğu vardı (a.2).

Bu topluluğun kurulması Pavlus'un Efes'te 2 yıl her gün Tiranos'un toplantı salonunda tartışmalar yaptığı sırada olduğu kabul edilmiştir. Çünkü "sonunda Asya'da yaşayan herkes.. Tanrı Sözü'nü duydu" (Res.İş. 19:9,10). Koloseliler'e Mektup'tan Pavlus'un daha Kolose'ye gitmediği anlaşılabilir (1:4; 2:1). Oysa Pavlus'un Filimon'la çok yakın bir ilişkisi vardı. Pavlus ona, "Kaldı ki, kendin için bile bana borçlu olduğundan söz etmiyorum" (Filimon 19). Her halde Pavlus Filimon'un imana gelmesinde yardımcı oldu. Acaba Filimon işi gereğince Efes'e gitmişken Pavlus'u Tiranos'un salonunda dinleyip imana gelmiş mı? Öyle bir durumun olasılı olduğunu düşünmek zor değildir. Kolose'deki inanlılar Sevinç Getirici Haber'de anlatılan Tanrı'nın kayrasını Epafras'tan öğrendiler (Kolose 1:7). Pavlus yeni iman eden Filimon'la birlikte Efes'te imana gelmiş "Mesih İsa'nın uşağı" olan Koloseli Epafras'ı göndermiş olabilirdi (Koloseliler 4:12).

KONYA

Anadolu'nun bu önemli kentinin eski adı İkonium idi. Bu çok eski kentin Hittiler tarafından kurulduğu sanılıyor. Daha sonra Frikyalılar'a ait olup Kaşanıa adını taşırdı. Bir ara Likaonia yönetimine geçtikten sonra Galatya krallığının egemenliği altına getirildi. Kısa bir süre sonra Roma İmparatorluğu'nun Galatya eyaletinde yer aldı. Pisidya'da bulunan Antakya'dan atılan Pavlus'la Barnabas sevinçle ve Kutsal Ruh'la dolarak Konya'ya gittiler (Res.İş. 13:49-51). Sinagog'ta yaptıkları konuşmalar "sonucunda Yahudiler'den ve Yunanlılar'dan pek çok kişi iman etti" (Res.İş. 14:1). Rab Pavlus'la Barnabas'ın elleriyle mucizeler yaptı. İman etmeyen Yahudiler onlara karşı düzen kurunca "Likaonya'nın kentleri olan Listra ile Derbe'ye.. kaçtılar" (Res.İş. 14:6). Listra'da Pavlus'u taşa tutan toplulukları kandıranlar arasında Konya'dan gelen Yahudiler vardı (Res.İş. 14:19). "Derbe'de Sevinç Getirici Haber'i müjdeleyip birçok öğrenci kazandıktan sonra Listra'ya, Konya'ya ve Antakya'ya döndüler." İnanlıların imanda durup ilerlemelerine yardımcı oldular (Res.İş. 14:21,22). Listra'da oturan Timoteos için "Listra'da ve Konya'da bulunan kardeşler.. olulmlu tanıklık ediyorlardı" (Res.İş. 16:2). Böylece Pavlus onu birlikte müjde gezisine aldı.

KORİNTOS

Yunanistan'daki Korintos kenti iki karayı birleştiren, iki yanı su, dar bir kara parçasında bulunur. Bu kara parçasının doğu kıyısındaki liman Kenhrea kentidir. Batı kıyısındaki ise Lehayum kentiydi. Konumu nedeniyle ticaret için büyük önem taşıyordu. Kara yolunda kuzey-güney ulaşımı, deniz yolunda Ege ve Adria denizlerindeki doğu-batı ulaşımı Korintos'a çok kazandırıyordu. Kentin ruhsal durumu pek içaçıcı değildi. Cinsel yolsuklukla yoğrulmuş yalancı tanrılar tapıcılığı yoğundu. Yahudiler'in bir toplantı yeri vardı. Pavlus Atina'dan sonra Korintos'a gitti. Orada Pontuslu bir Yahudi olan Akila ve karısı Priskila'yla tanışıp onlarla birlikte çadırcılıkta çalıştı. Sinagog'ta tartışarak "Yahudiler'le Yunanlılar'ı inandırıyordu" (Res.İş. 18:1-4). Pavlus Rabbin görme yoluyla kendisini yüreklendirmesiyle bir buçuk yıl orada kalarak yoğun bir halk topluluğuna Tanrı Sözü'nü öğretti (Res.İş. 18:9,10). Aydın görüşlü vali Gallio Yahudiler'in Pavlus' karşı çıkmalarını durdurup Pavlus'u yargılamak istemedi (Res.İş. 18:12-17). Bu valinin M.S.51 ya 52 yılında valiliğe geldiğini açıklayan yazı Delfi'de bulundu. Kent yönetiminde görevli olan Erastus adlı kişiyle ilgili bir yazı da Korintos kentinin yıkıntıları arasında bulundu. Korintos'taki inanlıların arasında "kentin haznedarı Erastos" bulunuyordu (Romalılar 16:23). Pavlus Romalılar'a mektubunu Korintos'ta yazdı.

KUN

"Davut Hadarezer'in kentleri olan Tibhat'tan ve Kun'dan pek çok tunç aldı; Süleyman tunç denizi, direkleri ve tunç kapları onunla yaptı" (1.Tarihler 18:8). (Bakınız BEROTA'a).

KUŞ

1/ Mısır'ın güneyindeki ülke. Bugünkü Sudan ülkesinin kuzey kesimi. Yeşaya Rab'ten şu ilginç ve çağdaş bildiriyi getirir: "O gün vaki olacak ki, Aşur'dan ve Mısır'dan, Patros'tan ve Kuş'tan, Elam'dan ve Şinar'dan, Hamat'tan ve denizin adalarından artakalacak olan halkının bakiyesini kurtarmak için Rab yine ikinci kere elini uzatacak" (Yeşaya 11:11). Başka ayetlerde Habeş ili diye çevrilir (Bakınız HABEŞ İLİ'ne).

2/ Aden bahçesinden bölünen ırmağın bir kolu olan Gihon ırmağı "Kuş ilini" kuşatıyordu (Tekvin 2:13). Konumuyla bilgimiz yoktur.

KUT ya da KUTA

Babil'in doğusunda olan bir kent. Bugünkü Irak'taki Tel İbrahim'im yanında bulunan yıkıntılar. Aşur kralının insanları alıp Samiriye'ye yerleştirdiği kentlerden biri (2.Krallar 17:24). Kut halkı Nergal adlı yalancı tanrıya taparlardı.

LAHMAM

Işık yeri demektir. Yahuda bölgesinde bir kent (Yeşu 15:40).

LAİŞ

İsrail'in kuzey sınırının dışında bulunuyordu. Dan halkının açıp oturduğu kent. "Dan oğullarının sınırı kendilerine dar geldi; ve Dan oğulları çıktılar ve Leşem'le savaştılar onu alıp kılıçtan geçirdiler ve onu mülk edinip onda oturdular. Ataları Dan'ın adına göre Leşem'e Dan adını koydular" (Yeşu 19,47; Hakimler 18,27-31). Adı Leşem ya da bazen Laiş biçimini alan kent bugünkü Lübnan'da kaynağından gelen Erden (Ürdün) ırmağının orta kolunun geçtiği Huleh ovasında bulunuyordu. Hermon dağının yakınlarında Sur kentinin doğusundaydı. Bugün "hakim tepesi" anlamındaki Tel el-Kadı adıyla tanınır. Kentin kuruluşundan "yurt sürgüne götürüldüğü güne kadar" diktikleri oyma puta taptılar (Hakimler 18,30-31).

LAKİŞ

Yahuda bölgesinde Hebron'nun batısında 24 kilometre ve Yeruşalim'in güney batısında 48 kilometre uzaklığında bulunan önemli bir duvarlı kent. Bugün Tel ed-Duveid adlı yıkıntılardır. İsrail'le barış antlaşmasını yapan Gibeon kentine saldıran Amoriler'in beş kralından biri Lakiş kralıydı (Yeşu 10:5). Bu krallar yenilgiye uğradıktan sonra yakalanıp öldürüldüler. "RAB Lakiş'i İsrail'in eline verdi; ve onu ikinci gün aldı" (Yeşu 10:32). Ülkenin bölünmesinden sonra Yahuda'nın savunulması için Rehoboam'ın güçlendirdiği kentlerden biriydi (2.Tarihler 11:5-8). Yahuda kralı Amatsya kendisini devirmeye çalışanlardan Lakiş'e kaçtı. Oysa onu orada öldürdüler (2.Krallar 14:19). Aşur kralı Senharib Yahuda'ya saldırınca Yeruşalim'den önce Lakiş'e saldırdı (2.Krallar 18:13-18). Her halde Mısır'dan yardım istemelerini önlemek amacıyla çünkü Lakiş Mısır'a giden yol üzerinde önemli bir hisardı. Yahuda kralı Tsedekiya zamanında "Babil kralı Yeruşalim'e karşı ve artakalan bütün Yahuda kentlerine karşı, Lakiş'e ve Azeka'ya karşı savaşmaktaydı; çünkü Yahuda kentleri arasında duvarlı kentler olarak bunlar kalmışlardı" (Yeremya 34:7). Sürgünden dönenler Lakiş'e yerleşti (Nehemya 11:30) Oysa önceki önemine erişmedi.

LAKKUM

Naftali sınırının geçtiği bir yer (Yeşu 19:33). Engel ya da hisar duvarı demektir.

LAODİKYA

Eski çağın bu önemli kentinin kalıntıları Denizli iline bağlı Eskihisar'ın yakınlarında görülebilir. Eski çağda Hierapolis adıyla tanınan Pamukkale'ye ve Kolose diye bilinen Honaz'a yakındı. İmparator 2. Selefkus Antiokus M.Ö. 250 yılında kenti Frikya'nın bir bölgesinin başkentini yaparken daha önce Diosopolis ve Roas diye tanınan kente Laodike olan karısının adına göre değiştirdi. Daha sonra kent Roma İmparatorluğu'nun Asya eyaletine bağlandı.

Komşu kenti olan Kolose'ye yazılan mektubunda Pavlus şunları yazar: "İçinizden biri olan Epafras -Mesih İsa'nın uşağı- sizlere selamlarını iletir. Yetkin olasınız ve Tanrı'nın tüm isteminde güvenlik bulasınız diye dualarında her zaman sizin için çaba harcamaktadır. Kendisine ilişkin tanıklıkta bulunurum ki, sizler için, Laodikya'da ve Hierapolis'te bulunanlar için yoğun biçimde didinmektedir (Koloseliler 4:12,13). Bu topluluğun kurulması Pavlus'un Efes'te 2 yıl her gün Tiranos'un toplantı salonunda tartışmalar yaptığı sırada olduğu kabul edilmiştir. Çünkü "sonunda Asya'da yaşayan herkes.. Tanrı Sözü'nü duydu" (Res.İş. 19:9,10). Koloseliler'e Mektup'tan Pavlus'un daha Kolose'ye gitmediği anlaşılabilir (1:4; 2:1). Ama Pavlus'un Kolose'deki imanlılara "Bu kayrayı sevgili hizmet arkadaşımız Epafras'tan öğrenmiş bulunuyorsunuz" diye yazması ve Epafras'ın Laodikya'daki topluluk için çaba harcadığını anlatmasından Epafras'ın Sevinç Getirici Haber'i Laodikya'da yayarak topluluğun kurulmasına yardımcı olduğu izlenimini bırakır (Kolose 1:7). Her halde Epafras Efes'te imana geldi.

Yükselmiş Rab İsa'nın Yuhanna aracılığıyla o kentteki inanlılar topluluğuna yönelttiği mektup nedeniyle Laodikya adı Kutsal Kitap'ta bir daha geçer: "Laodikya'daki kilise topluluğunun meleğine yaz. Güvenilir ve gerçek tanık, Tanrı yaratılışının kökeni ve Amin şu sözleri bildiriyor: 'Yaptıklarını biliyorum. Ne soğuksun, ne sıcak. Keşke ya soğuk ya sıcak olaydın! Ama ne soğuk, ne sıcak -ılık olduğundan- seni ağzımdan kusacağım" (Vahiy 3:14-16). Bankacılığıyla, ilaç sanayiyle ve tekstil üretimiyle övünen kentte rahatlıkta yüzüp "Zenginim" diyen topluluğa Rab İsa "Düşkün, acınılacak durumda, yoksul, gözü görmez, çıplak olduğunu bilmiyorsun" demek

zorundaydı (Vahiy 3:17). Nedeni Rab İsa'nın kendisini dışarıda bırakmışlardı (Vahiy 3:20). Oysa yine orada Rab İsa'yı yaşamlarının merkezi kılıp yengi kazananlar vardı çünkü Rab İsa "Yengi kazanana benimle birlikte tahtımda oturmak için yer vereceğim" (Vahiy 3:21).

LEBONA

Günlük, tütsü demektir. Şilo'nun kuzey batısında 5 kilometre uzaklığında bulunan bugünkü Lubban. Benyamin soyunu yaptıkları korkunç suç için cezalandıran İsrail'in öbür kuşakları bütün kadınlarını öldürmüşlerdi. Kuşağı yeryüzünden silinmekten kurtarmak için Benyamin'den geri kalan adamlara karı bulmak için ve onları karı vermeyeceğiz diye ettikleri yemine uymak için Şilo'daki bayramda dans eden kızları kaçırmalarını söylediler. Yerini belirtirken şunları açıkladılar: "İşte, Beyt-el'in kuzeyinde, Beyt-el'den Şekem'e çıkan büyük yolun doğusunda ve Lebona güneyinde olan Şilo'da yıldan yıla RABBİN bayramı vardır" (Hakimler 21:19).

LİBNA

Aklık, beyazlık demektir.

1/ İsrail oğullarının çölde Rimmon-perets'den sonraki konak yeri (Sayılar 33:20,21). Konumuyla ilgili bilgimiz yoktur.

2/ Lakiş'e yakın bulunan ve önceleri Kenanlılar'a ait bir kent. Yeşu ve ordusu kente saldırınca "kralı ile beraber bunu da RAB İsrail'in eline verdi" (Yeşu 10:30). Yahuda bölgesinde Levililer'e verilen kentlerden biri (Yeşu 21:13). Aşur kralı Sanherib Lakiş'ten göç edince Libna'yla savaşıyordu (2.Krallar 19:8,9). Hisarları savunma için elverişli olmalıydı ki onu açamadı. "O gece.. RABBİN meleği çıktı ve Aşur ordugahından yüz seksen beş bin kişiyi vurdu (2.Krallar 19:35). Mısır kralı onu tutsak götürünceye kadar ancak Yahuda'da üç ay kral kalan kötü kişi Yehoahaz'ın annesi Hamutal "Libnalı Yeremya'nın kızı" idi (2.Krallar 23:31).

LİBNAN

Beyaz bemektir. Suriye ile deniz ovası arasında bulunan birbirine paralel, yaklaşık 160 kilometre uzun olan iki sıradağının adı. Ad dağlardaki kireç ve onları yılın altı ayı kaplayan kardan gelir "Tarlanın kayasından Libnan'ın karı eksik olur mu?" (Yeremya 18:14). Dağlar çevrelerindeki bölgeye ad verdi: "Hermon dağı eteğinde olan Baal-gad'dan Hamat'a girilecek yere kadar, gün doğusuna doğru bütün Libnan" (Yeşu 13:5). Bugün bu dağlar ve çevreleri Lübnan ülkesidir.

Bol yağışıyla verimli bir ülkeydi: "Ürünü Libnan gibi dalgalansın" (Mezmur 72:16). Erz ağaçları görkemin simgesiydi: "Görünüşü Libnan gibi, erz ağaçları gibi seçkin" (Neşideler Neşidesi 5:15). Sur kralı Hiram kral Süleyman'ın dileğini şöyle karşıladı: "Erz ağacı kerestesi ve servi kerestesi hakkında her dileğini yaparım. Kullarım onları Libnan'dan denize indirirler" (1.Krallar 5:8,9). Bu kereste tapınağın yapımında kullanıldı. Yeruşalim'daki ikinci tapınak için kereste Libnan'da kesildi (Ezra 3:7).

LİBYA

Lubiler'in ülkesi. Yeruşalim'e karşı çıkan Mısır kralı Şişak' la "beraber Mısır'dan gelen halk, Lubiler, Sukkiler ve Habeşler, sayıya gelmezdi" (2.Tarihler 12:2,3). Lubiler Mısır'ın batısındaki deniz kıyısında oturdular. Kentlerinden biri Kirene idi. Petros'un Kutsal Ruh doluluğuyla Pentekost gününde yaptığı konuşmasını dinleyenlerin arasında "Kirene'ye yakın Libya yörelerinde oturanlar vardı" (Res.İş. 2:19).

LİDDA

Yafa kentinin güney doğusunda 18 kilometre uzaklığında bulunan kent. Eski Antlaşma'da Lod adını taşırdı: "Lod ile kasabalarını yapan Şemed" (1.Tarihler 8:12). Yeni Antlaşma'daki çarpıcı olaylardan birine sahne oldu: "Petros genel bir gezideyken Lidda'da yaşayan kutsal yaşamlılara uğradı. Orada Eneas adlı birine rastladı. Eneas sekiz yıldan beri inmeli bir yatalaktı. Petros ona, 'Eneas' dedi, 'İsa Mesih seni iyi ediyor. Ayağa kalk ve yatağını topla!' Adam o anda ayağa kalktı. Lidda ile Şaron'da yaşayanların tümü onu görerek Rabbe döndüler" (Res.İş. 9:32-35).

LİDYA

Başkenti Sardis (Sart) olan bu eski krallığın sınırları yüzyıllar boyunca çok değişti. Ama aşağı yukarı Manisa ve İzmir illerini kapsadığını diyebiliriz. Yeremya bu ülkenin halkından Mısır ordusunda paralı askerler olarak görev alanların bulunduğunu yazar: "Yay kullanan.. Ludiler çıksınlar" (Yeremya 46:9). M.Ö. altıncı yüzyıldan kalma yazıtlarda aynı konuya değinildiği görülür (Friedrich, Kleinasiatische Denkmaeler, sayfa 122). Lidya halkı eski Hittiler'le birlikte aynı çağlarda tarihin sahnesinde bulundu. Sart'tan Hittiler'in başkenti olan ve bügünkü Yozgat ilinde bulunan Hattuşaş kentine giden kral yolu adlı bir yol vardı. İlk para basan ve kullanan ülke Lidya idi.

LİKAONYA

Likaonya ülkesinin adı Likaones adlı halktan gelir. Bu eski ülke Konya ilinin güney batısındaydı. Aşağı yukarı 1989 yılında yeni kurulan Karaman iliydi. M.Ö. 64 yılında Roma yönetimi Likaonya'nın batısını Kilikya'ya, doğusunu Kapadokya'ya ve kuzey kesimi Galatya'ya ekledi. M.S. 37 yılında doğu Likaonya Kapadokya'dan alınarak Kommagene kralı Antiokus'un yönetimi altına getirildi. Pavlus'un bu çevredeki haber gezisi bu tarihten az sonraydı. Onlara karşı kurulan "düzeni anlayan haberciler, Likaonya'nın kentleri olan Listra ile Derbe'ye ve çevre bölgeye kaçtılar. Burada da Sevinç Getirici Haber'i yaydılar" (Res.İş. 14:6,7). Listra halkı Pavlus'un sakat adamı sağlığa kavuşturmasını görünce "Likaonya diliyle seslerini yükseltip, 'Tanrılar insan benzerliğine bürünüp aramıza indiler!' diye bağırdılar" (Res.İş. 14:11). Listra'da taşlanan Pavlus "öğrenciler çevresinde toplanınca.. ayağa kalkıp kente girdi. Ertesi gün Barnabas'la birlikte ayrılıp Derbe'ye gitti" (Res.İş. 14:20). Bir uzman Derbe'nin Likaonya'dan o çağda Kommagene krallığına bağlanan bölgede olduğunu ve Derbe'nin kalıntılarının Devri Şehri'nde bulunduğunu öne sürer (Pollock, The Apostle, sayfa 71). Böylece Pavlus Konya'dan ve Antakya'dan gelen bağnaz Yahudiler'in saldırılarından güvenliğe kavuşmuş bulunuyordu.

LİKYA

Muğla ilinin doğusu ve Antalya ilinin batısı. Likya halkı çok eski bir halktır. Anadolu'ya ne zaman yerleştikleri bilinmiyor. Bağımsızlıkları Lidya krallarına karşı koruyabildiler. Oysa Fars imparatorluğu onları yenerek egemen oldu. Yunanlılar onları yeniden özgürlüğe kavuşturdu. Yunan dilini ve kültürünü benimsediler. M.Ö. 2. yüyılda Roma'nın denetimi altına girdi. Efes topluluğunun önderleriyle Miletos'ta görüştükten sonra gemiye binen Pavlus İstanköy ve Rodos'tan sonra Likya'da bulunan Patara limanına uğradı (Res.İş. 21:1). Patara Kocaçay ırmağındaki Gelemiş idi. Roma'ya tutuklu olarak giden Pavlus "Likya'nın Mira limanına" uğradı (Res.İş. 27:5). Bugünkü Demre'dir.

LİSTRA

Galatya ilinin Likaonya bölgesinde bir kent. Bugünkü Karaman kentine yakın ve önceleri İlistra adıyla tanınan Yollarbaşı Köyü ya da Hatun Saray'a yakın Gilistra da olduğu düşünülmektedir.

Pavlus'la Barnabas Antalya ve Isparta yöreleri üzerinden o çağda Frikya'ya bağlı Konya'ya gelmişti. "Haberciler uzunca bir süre orada kaldılar; hiç çekinmeden Rab adıyla konuştular. Rab da kendi kayrasıyla Söz'e tanıklıkta bulundu. Onların eliyle belirtiler ve göz kamaştırıcı eylemler getirilmesini sağladı." Onları taşa tutmaya düzen kurulduğunu "anlayan Haberciler, Likaonya'nın kentleri olan Listra ile Derbe'ye ve çevre bölgeye kaçtılar" (Res.İş. 14:1-7).

Pavlus Listra'da ayakları sakat bir adamı Rab İsa'nın verdiği güçle sağlığa kavuşturdu (Res.İş. 14:8-20). Barnabas'la Pavlus'u insanları ziyaret eden tanrılar sanan Listra halkı daha sonra Konya'dan yetişen Yahudiler'in kışkırtmasıyla Pavlus'u taşa tuttular. Düşmanları onu ölü sandıkları için yeniden kente girebildi ve "ertesi gün Barnabas'la birlikte oradan ayrılıp Derbe'ye gitti" (Res.İş. 14:19-20). Kommagene kralı Antiokos'un yönetimi altında olduğu için Pavlus Derbe'de kendisini kovalayanlardan güvenlikteydi. Bir olasılıkla Pavlos'un Galatyalılar'a yazarken değindiği "Sevinç Getirici Haber'i sizlere ilk gelişimde bedensel hastalığım nedeniyle müjdelemiştim" olayı Listra'da aldığı yaraların iyileşmesi için Derbe'de uzunca bir süre kalmasıyla ilgiliydi (Galatyalılar 4:13-16). Ama kesinlikle bilmiyoruz. Bildiğimiz şudur: Derbe'de Sevinç Getirici Haber'i müjdeleyip birçok öğrenci kazandıktan sonra Listra'ya, Konya'ya ve Antakya'ya döndüler (Res.İş. 14:21). Kazandığı öğrencilerden biri daha sonra kendisiyle yolculuk yapan Derbeli Gaios olabilirdi (Res.İş. 20:4).

Pavlus "Suriye ve Kilikya'dan geçerek kilise topluluklarını" destekledikten sonra "Derbe ile Listra'ya uğradı. Listra'da Timoteos adlı bir öğrenci vardı. İman etmiş Yahudi bir kadınla Yunanlı bir babanın oğluydu. Listra'da ve Konya'da bulunan kardeşler onun için olumlu tanıklık ediyorlardı. Pavlus onun kendisiyle gelmesini istedi" (Res.İş. 15:41;16:1,2). Pavlus'un en yakın hizmet arkadaşlarından biri Listra'dandı.

LO-DEBAR

Otlak yok demektir. Gilead ülkesinde Yabbok ırmağını kuzeyinde Mahanaim'e yakın: "Davut Mahanaim'e geldiği zaman.. Lo-debar'dan Ammiel'in oğlu Makir ve Rogelim'den Gileadlı Barzillay.. Davut'la yanında olan halk yesin diye.. bal, tereyağı, ve koyunlar.. getirdiler" (2.Samuel 17:27-29). Davut "Saul'un evinden hiç kimse kalmadı mı ki, ona Allah için iyilik edeyim?" dediği zaman Lo-debar'da Ammiel'in oğlu Makir'in evinde Yonatan'ın ayakları sakat oğlunun bulunduğundan haber alır (2.Samuel 9:1-8).

LUHİT

Konumuyla kesin bilginin bulunmadığı Moab'da bir yokuş. Ülkeleri yabancı ordular tarafından saldırıya uğrarken peygamber Moab halkı için "Luhit yokuşundan ağlayarak çıkıyorlar" der (Yeşaya 15:5; Yeremya 48:5).

LUZ

Adının anlamı "eğilme" olan bu yer daha sonraları "Beyt-el" adıyla tanınırdı (Tekvin 28,19). Yeruşalim'in kuzeyinde 19 kilometre uzaklığında bulunan Beytin olduğu sanılır. Mısır köleliğinden dönen İsrail oğulları ülkeyi açarken Kenalı halk daha bu kente Luz adını vermekteydi. Onlardan biri kente girilecek yeri gösterdi. "Adam Hittiler ülkesine gitti ve bir kent kurup adını Luz koydu" (Hakimler 1:23-26). (Bakınız BEYT-EL'e).

MAAKA

Baskı demektir. Hermon dağının güney batısında küçük bir ülke. Manasse'nin yarısına ait bölgeyle sınırıydı. "Manasse oğlu Yair, Geşuriler ve Maakatiler sınırına kadar bütün Argob ülkesini aldı" (Tesniye 3:14; Yeşu 13:8-13). "Ammon oğulları Davud'a iğrenç olduklarını görünce.. bin kişi ile Maaka kralını.. ücretle tuttular." Oysa Davud'un ordusu onları iki kez yendi ve onlar kendisine kulluk etmek zorunda kaldı (2.Samuel 10:6-19).

MAARAT

Issızlık demektir. Yahuda dağlında bir kent (Yeşu 15:59). Konumuyla ilgili kesin bilgimiz yoktur.

MADMANNA

Gübre yığını demektir. Yahuda bölgesinde ama sonra Beyt-markabot adı altında Şimeon kuşağına verildiği sanılan kent (Yeşu 15:31 ile 19:5). Tsiklag'la birlikte listede bulunması ülkenin güney ucunda olduğu izlenimini bırakır. (Bakınız BEYT-MARKABOT'a).

MADMENA

Gübre yığını demektir. Aşuriler'in kuzeyden Yeruşalim'e saldırısı Yeşaya peygamberin bildirisinde canlandırılırken "Madmena kaçak; Gebim'de oturanlar sığınacak yer arıyorlar" denir (Yeşaya 10:31). Gebim Benyamin'e bağlı Anatot'a yakındı.

MADON

Çekişme demektir. Hatsor kralı Yabin'in çağırdığı krallardan biri Madon kralı Yobab (Yeşu 11:1). Yeşu ve ordusunun vurduğu krallar listesinde bulunur (Yeşu 12:9). Galile Denizi'nin batısındaki Madin köyü olduğu düşünülür.

MAGDALA

Kule anlamında. Galile Denizi'nin batı kıyısında Kafernahum ile Tiberias arasında. Magdalalı Meryem'in memleketi (Markos 16:1 v.b. S.G.H.). Müjde'deki Mecdelli Meryem Arapçası'ndan gelir. Tiberias'ın kuzey batısında 5 kilometre uzaklığındaki el-Mecdel adlı köy olduğu sanılır.

MAHANAİM

Çifte konak ya da iki ordu anlamında. "Yakup yoluna gitti ve Tanrı'nın melekleri ona rast geldiler. Ve Yakup onları görünce, 'Bu Tanrı'nın ordusudur' dedi; ve o yerin adını Mahanaim koydu" (Tekvin 32:1,2). O yere yakın olan kente ya da daha sonra yapılan kente aynı ad verildi. Gad kuşağına verilen bölgenin sınırındaydı (Yeşu 13:26). Levililer'e verildi (Yeşu 21:38). Kral Saul'un ölümünden sonra ordusunun başbuğu Abner Saul'un oğlu İş-boşet'i Erden ırmağından Mahanaim'e geçirdi ve onu bütün İsrail üzerine kral yaptı (2.Samuel 2:8-10). Beerotlu Rimmon'un oğulları Rekab ve Baana onu orada öldürdüler. Oğlu Abşalom kendisine karşı baş kaldırınca Davut da Mahanaim'e kaçtı (2.Samuel 17:24,27). Kral Süleyman'a yiyecek sağlayan on iki kişiden biri "Mahanaim'de İddo'nun oğlu Ahinadab" idi (1.Krallar 4:14). Konumuyla ilgili kesin bilgimiz yoktur.

MAHANE-DAN

Dan'ın konağı demektir. "Tsora'dan ve Eştaol'dan Daniler kuşağından savaş silahları kuşanmış altı yüz kişi göç ettiler. Çıkıp Yahuda'da Kiryat-Yearim'de kondular; bundan dolayı bugüne kadar o yere Mahane-dan denilir; işte Kiryat-yearim'in arkasındadır" (Hakimler 18:11,12). Kiryat-yearim kentinin Yeruşalim'in batısında 14 kilometre uzaklığındaki Abu Goş adlı köy olduğu sanılır. Mahane-dan bunun batısında (arkasındaydı). Oysa Şimşon Mahane-dan'a yakın bir yerde doğdu: "Ve Tsora ile Eştaol arasında Mahane-dan'da RABBİN Ruhu onu ileri sürmeye başladı" (Hakimler 13,24-25). Eştaol ilkin Yahuda'ya daha sonra Dan'a ayrılan bir kent (Yeşu 15,33; 19,41). Yahuda dağlığında Yeruşalim'in batısındaydı. Uzmanlar Mahane-dan'ın Eştaol ile Tsora arasında olmasını ve Kiryat-yearim'in batısı bulunmasıyla bir türülü uyum sağlayamadılar. Çünkü "Tsora'dan ve Eştaol'dan Daniler kuşağından.. altı yüz kişi göç ettiler. Çıkıp Yahuda'da Kiryat-Yearim'de kondular; bundan dolayı bugüne kadar o yere Mahane-dan denilir; işte Kiryat-yearim'in arkasındadır" (Hakimler 18:11,12). Oysa adın anlamı Dan'ın konağı olduğuna göre büyük olasılıkla Mahane-dan adlı iki yer vardı: Biri Dan bölgesinde Tsora ile Eştaol arasında, biri Yahuda bölgesinde Kiryat-yearim'in batısında. Daniler kuşağından o altı yüz kişi göç etmeden önce Tsora ile Eştaol arasında konmuş ve böylece yere o ad vermiş olsalar gerek.

MAKEDONYA

Trakya'nın batısında bulunan bugünkü Yunanistan'ın kuzey kesimi. Bu ülkenin en önemli oğlu dünya çapında bir imparatorluk kuran Büyük İskender'di. Onun babası Makedonyalı Filippos adını Makedonya'nın Filippi kentine verdi. Daha sonra Roma İmparatorluğu'nun yönetimi altına girdi. Pavlus ve arkadaşlarına İsa'nın Ruhu tarafından Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde Sevinç Getirici Haber'i müjdelemeye izin verilmeyince Troas'a (Çanakkale'ye bağlı Odun İskelesi'ne) gittiler. "Geceleyin Pavlus'a bir görme geldi. Makedonyalı bir adam dikilmiş ona yalvarıyor, 'Makedonya'ya gel, bize yardım et!' diyordu. Pavlus bu görmeyi görünce, biz hemen Makedonya'ya gitmenin yolunu aradık. Tanrı'nın Sevinç Getirici Haber'i onlara müjdelemek için bizleri çağırdığı sonucuna vardık" (Res.İş. 16:9,10).

Pavlus, Silas, Timoteos ve kendilerine Troas'ta katılan Luka (bundan sonra anlatırken görgü tanığı olan Luka 'biz' diye yazar) gemiyle Makedonya'nın bir limanı olan Neapolis'e (Kavalla) ulaştılar. Oradan da Filippi'ye gittiler. Oradan da Selaniğe ve Veriya'ya. Pavlus her yerde baskıya uğradı (Res.İş. 16:11-40; 17:1-15). Efes'te Makedonyalı Gaios'la Aristarhos Pavlus'a yol arkadaşlığını ettiler (Res.İş. 19:29). Efes'ten sonra Pavlus yeniden Makedonya'ya gitti (Res.İş. 20:1,2). Üçüncü kez de oraya gittiği sanılır (1.Timoteos 1:3).

MAKHELOT

Topluluklar demektir. Harada ile Tahat arasında İsrail oğullarının çöldeki dolaşmasındaki 26. konak yeri (Sayılar 33:25,26). Konumuyla ilgli kesin bilgimiz yoktur.

MAKKEDA

Güdücü yeri demektir. Yahuda'nın ovasında bulunan Kenanlı bir kralın kenti (Yeşu 12:16). Bu kente yakın bir yerde Yeşu İsrail'e karşı koyan beş kralı öldürdü (Yeşu 10:10-29). Yahuda'ya verildi (Yeşu 15:41). Nerede olduğu kesinlik kazanmamıştır.

MAKPELA

İbrahim'in karısı Sara'yı gömmek için satın aldığı tarla, mağra ve çevresine verilen ad (Tekvin 13). Hebron'un yöresinde Mamre'nin doğusundaydı (Tekvin 13:17). İbrahim'in kendisi (25:19), İshak ve karısı Rebeka, Yakub'un karısı Lea (49:13) ve Yakup (50:13) orada gömüldü. Mağra bugün Hebron'daki Haram al-Halil camiinin içindedir.

MAKTEŞ

RAB Tsefanya peygamber aracılığıyla "Yahuda üzerine ve Yeruşalim'de oturanların hepsi üzerine elimi uzatacağım" diye duyurduktan sonra "o gün balıklar kapısından çığlık gürültüsü ve ikinci mahalleden uluma.. uluyun, ey sizler, Makteş'te oturanlar; çünkü bütün tüccar takımı yok oldu; gümüş yüklü olanların hepsi kesilip atıldılar" diye bildirsini südürür (Tsefanya 1:4,10,11). Buna göre Makteş'in Yeruşalim'in bir mahallesi, ya da hemen çevresinde ticaretle ilgili bir yer olduğu görülür. Oysa konumuyla ilgili kesin bilgi bulunmuyor. Adın anlamı havan, ya da oluk. Eski Yahudi yorumlara göre Kidron vadisidir. Çağdaş yorumcularsa kentin içindeki Tirope deresinde bir yer olduğu kanısında.

MALTA

Eskiden Melita diye tanınan ada. Sicilya adasının güneyinde 100 kilometre uzaklığında. Eski çağda Finike halkından adaya göç edenler olmuştu. Dillerinde adanın adı sığınma demektir. Yunan ve Kartago egemenliklerinden sonra ada Roma İmparatorluğu'nun yönetimi altına getirildi. Pavlus tutuklu olarak Roma'ya götürülürken bindiği gemi kasırganın önünden on dört gün sürüklendi. Pavlus gemidekilere geceleyin kendisine görünen Tanrı meleğinin bildirisini şöyle açıkladı: "'Korkma, Pavlus' dedi, 'Senin Kayser'in karşısında durman gerekiyor. İşte onun için Tanrı seninle gemi yolculuğunda bulunanların tümünü sana bağışladı.' Bu nedenle yüreklenin, arkadaşlar. Çünkü benim Tanrı'ya imanım vardır; her şey bana bildirdiği gibi olacaktır. Ancak bir adaya bindirmemiz gerekiyor'" (Res.İş. 27:23-26). Bindirdikleri ada Malta idi (Res.İş. 28:1). Adada Tanrı Pavlus'u eline sarılan zehirli bir yılandan korudu (a.2-6). Pavlus ada başkanı Publius'un babasının sağlığı için dua etti "ellerini üstüne koyarak onu iyi etti" (a.8). Başka hastaları da sağlığa kavuşturdu (a.9,10). Üç ay kaldıktan sonra başka gemiyle Sirakuza, Regium ve Puteoli'ye uğradıktan sonra Roma'ya vardılar (a.11-16).

MAMRE

Dinçlik ve sağlamlık anlamında. Amori bir adamın adına göre adlandırılan yer: İbrahim "Eşkol'un ve Aner'in kardeşi Amori Mamre'nin meşeliğinde oturuyordu" (Tekvin 14:13). Bu yerin Hebron'a yakındı: İbrahim "gelip Hebron'da olan Mamre meşeliğinde oturdu ve orada RABBE bir mezbah yaptı" (Tekvin 13:18). Sara'nın gömüldüğü Makpela mağarası "Mamre karşısında" idi (Tekvin 23:17). İbrahim Mamre'de otururken Lut'un tutsak edilişinden haber aldı, üç meleği ağırladı, karısından bir oğula sahip olacağı müjdesini aldı, Sodom'un yok edileceğinden de haber aldı ve oradan çıkan dumanı gördü. Mamre Hebron'un kuzeyinde üç kilometre uzaklığındaki Ramet el-Halil olduğu saptandı. (Bakınız HEBRON ile MAKPELA'ya)

MANASSE

İki ayrı bölge. Adları Yusuf'un büyük oğlunun adından gelir. Adının anlamı unutturan: "Çünkü (Yusuf dedi) Tanrı bana bütün zahmetimi ve bütün babamın evini unutturdu" (Tekvin 41:51).

1/ İsrail oğulları yurda girecekleri sırada daha Erden ırmağından geçmeden Ruben ve Gad oğulları Musa'dan Yazer ve Gilead ülkelerini miras olarak istediler (Sayılar 32:1-5). Manasse kuşağının yarısı da bu isteğe katıldı: "Musa Amoriler kralı Sihon'un ülkesini ve Başan kralı Og'un ülkesini.. Gad oğullarına, Ruben oğullarına ve Yusuf oğlu Manasse'nin yarım kuşağına verdi" (Sayılar 32:33). Manasse'nin yarım kuşağı Gilead ülkesinden bir parçayı ve Başan ülkesinin tümünü aldı (Tesniye 3:13). Başan Galile gölünün doğusunda ve güney doğusundaydı. Gilead bunun güneyindeydi.

2/ Erden'den geçen Manasse'nin öbür yarısına Efraim'in kuzeyinde, Aşer'in güneyinde ve İssakar'ın batısındaki yöreler verildi (Yeşu 17:7-13). Ancak o bölgedeki Megiddo ve Taanak gibi kentlerden Kenanlıları kovamadılar (Yeşu 17:11-13).

MAON

Yahuda'ya verilen bir kent (Yeşu 15:55). Saul'dan kaçan Davut Maon çölünde oturdu. Saul az kaldı Davud'u yakalıyordu da Filistiler'in saldırışından haber alıp Davud'u kovalamayı bıraktı (1.Samuel 23:24-28). Maon kentinde yaşayan Nabal koyunlarını Karmel'de güdüyordu (1.Samuel 25:2,3). Karmel bugünkü Kirbet el-Karmil Hebron'un güneyinde 12 kilometre uzaklığında. Maon Karmel'e yakın Tel Main harabeleri olduğu sanılır.

MARA

Acılık demektir. İsrail oğulları Kızıl Deniz'i geçtikten sonra "Mara'ya geldiler, Mara sularını içemediler çünkü acı idiler; bunun için adı Mara çağırıldı (Çıkış 15:23). "RAB Musa'ya bir ağaç gösterdi ve onu sulara attı ve sular tatlı oldular" (Çıkış 15:25). Orada sözü dinlerlerse RAB onlara Mısırlılar'a verdiği hastalıkların hiç birini onlara vermeyeceğine vaatte bulundu. "Çünkü ben sana şifa veren RAB'im" (Çıkış 15:26).

MARALA

Titreme, deprem demektir. Nasıra'dan 6 kilometre uzaklığında Zebulun ile İssakar sınırında bir kent (Yeşu 19:11). Sarid'in batısında ve Dabbaşet'in doğusunda.

MAREŞA

Bu kentin adı Keila ve Akzib ile birlikte Yahuda'ya verilen kentlerin listesinde geçer (Yeşu 15:44). Keila Yahuda'nın deniz ovasında olan duvarlı bir kent. Hebron'un kuzey batısında 13 kilometre uzaklığında bulunan Kirbet Kila'dır bugün. Mareşa İbranice'de mülk ve baş anlamlarındaki iki sözcüğünü andıran ad. RAB Mika peygamber aracılığıyla ülkeyi yargılayacağını bildirirken bunlarla çapıcı bir sözcük oyunu yapar: "Ey sen, Mareşa'da oturan, seni mülk edinecek adamı yine sana getireceğim.. Sevgili oğulların için saçlarını yol ve kes; akbaba gibi başının kelini geniş et; çünkü onlar senin yanından sürüldüler" (Mika 1:15,16). Yahuda'nın savunması için kent hisarlarını güçlendiren kral Rehoboam aynısını Mareşa kenti için yaptı (2.Tarihler 11:8). Yehoşafat'ın puta tapıcı İsrail kralı Ahazya'yla antlaşma yapmasını kınayan ve bu nedenle RABBİN onun işini bozduğunu bildiren Eliezer peygamber Mareşa'da oturuyordu (2.Tarihler 2:35-37). Bugünkü Tel Sandahanna. Doğusunda bugün Kirbet Maraş adlı bir köy bulunuyor.

MAROT

Acılık demektir. Yahuda'da bir kent. "Marot'ta oturan malı için titriyor (acı çekiyor) çünkü RAB'den Yeruşalim kapısına bela indi" (Mika 1:12). Bu kentin Yeruşalim'e yakın olduğu anlaşılıyor.

MASSA

Massa deneme anlamında. Mısır'dan çıktıkları birinci yılda geçen bu olayda İsrail oğullarına içecek su yoktu. Bu nedenle "RABBİ denediler" ve Musa'yla çekiştiler (Çıkış 17:1-7). Bu olay Refidim adlı konak yerinde daha onlar Sina dağına gelmeden oldu. İçecek suyu olmayan Refidim de Horeb'in yanındaydı çünkü RAB "Horeb'de kaya üzerinde, senin önünde duracağım; ve kayaya vuracaksın ve halk içsin diye ondan sular çıkacak.. O yerin adını Massa ve Meriba koydu, çünkü İsrail oğulları çekiştiler ve.. RABBİ denediler" (Çıkış 17:1-7). "Meriba" "çekişme" anlamında. Bu ad daha çok Mısır'dan çıktıkları kırkıncı yılda geçen bir olay için kullanılır: "İsrail oğulları RAB ile çekiştiler" (Sayılar 10:13). Bunun için Tanrı, "atalarınız orada beni sınayıp denediler ve kırk yıl süreyle yaptığım işleri gördüler" der (İbraniler 3:9). Birinci yılda susuz kalıp Tanrı'nın onların susuzluklarını nasıl giderdiğini anımsayıp O'nun böyle bir şeyi yeniden yapacağına iman edeceklerine yakındılar.

MAŞAL

Aşer bölgesinde Levililer'e verilen bir kent (1.Tarihler 6:74). Yeşu 21:30 ayetinde Mişal biçiminde yazılır. Konumuyla ilgili bilgimiz yoktur.

MATTANA

Armağan demektir. İsrail oğullarının 53. konak yeri (Sayılar 21:18,19). Arnon deresinin kuzeyindeydi (Sayılar 21:13).

MEDEBA

Suskunluk suyu demektir. Amoriler kralı Sihon'un aldığı eski bir Moab kenti (Sayılar 21:29,30). Ruben oğullarının aldığı bölgede bir kent. Ovanın yanındaydı (Yeşu 13:16). Tarihi boyunca kah İsrail'in elinde, kah Moab'ın elinde bulunuyordu. Yeşaya zamanında Moab'ın egemenliği altındaydı: "Moab Nebo için ve Medeba için figan ediyor" (Yeşaya 15:2). Heşbon'un güneyinde 10 kilometre uzaklığında bulunan bugünkü Madaba.

MEDYA

Eski çağda Türkiye sınırına doğru İran'ın kuzey batısında bulunan bir ülke. Yeşaya Babil'in başkanları yiyip içerken Medya'nın Babil kentini açacağını bildirir (Yeşaya 21:1-10). Bu peygamberliğin Daniel'in yaşamında Daniel bölüm 5'te gerçekleştiğini okuruz. Medler'in Yafet'in oğlu Maday'dan gelme oldukları sanılmaktadır (Tekvin 10:2). Babil'i ele geçirdikten sonra Medler güçlü bir imparatorluğu kurdular. Müttefikleri olan Farslar daha sonra daha güçlü olunca onlara egemen kesildi. Ester kitabındaki Ahaşveroş "(Hint'ten Habeş iline kadar, yüz yirmi yedi vilayet üzerine krallık eden Ahaşveroş budur)" Fars idi (Ester 1:1). Yine de onun ordusuna ilişkin "Fars ve Medya askeri" denilir (Ester 1:3).

MEFAAT

Aydınlatıcı demektir. Ruben sınırları içinde Levililere verilen bir kent (Yeşu 13:18; Yeşu 21:37).

MEGİDDO

Bölükler yeri anlamında. Kenanlı krallardan birinin kenti (Yeşu 12:21). Megiddo İssakar'a verilen toprakların sınırı içindeydi (Yeşu 17:11); ama kentin kendisi Manasse'ye verildi (Hakimler 1:27; 1.Tarihler 7:29). "Manasse Megiddo ile kasabaları halkını kovmadı ve Kenanlılar bu memlekette oturmak için direndiler. ..İsrail kuvvetlendiği zaman Kenanlıları angaryacı ettiler" (Hakimler 1:27). Megiddo'nun kalıntıları Tel el-Mutesellim adlı Esdraelon ovasında bulunan yerde bulunmuştur ve incelenmiştir. Bu ova Galile dağlık bölgesiyle Efraim dağlığı arasında, Tabor dağının güneyindeydi. Debora'nın ezgisinde "Krallar gelip cenkettiler; Taanak'ta, Megiddo suları yanınında" denir (Hakimler 51:27). Kral Süleyman Megiddo kentini ele geçirmiş olmalıydı çünkü onu yeniden yaptı (1.Krallar 9:15). Onu 5. yönetim bölgesinde önemli bir kent haline getirdi (1.Krallar 4:12) ve at arabalarının merkezlerinden biri yaptı (1.Krallar 9:15-19; 10:26-29). Kutsal Kitap bu konuda kesin bilgi vermiyorsa da Tel el-Mutesellim'de yapılan kazılar orada 450 atı içinde barındırabilen ahırları ortaya çıkarmıştır.

Yehu'dan kaçarken yaralanan Yahuda kralı Ahazya Megiddo'da öldü (2.Krallar 9:27). Firavun-neko'ya karşı çıkan kral Yoşiya Megiddo'da öldürüldü (2.Krallar 23:29-30). Zekarya 12:11 ayeinde Megiddon biçiminde yazılır. Yeni Antlaşma'da Megiddo Armagedon biçiminde geçer: "Cinlerin ruhları yeryüzü hükümranlarını İbranice Armagedon denen yerde bir araya topladılar" (Vahiy 16:16). Armagedon Megiddo tepesi demektir (Har-megiddon).

MEKONA

Temel demektir. Yahuda'nın güney ucunda Tsiklag'a yakın bir kent. Sürgünden sonra Yahuda halkından orada oturanlar oldu (Nehemya 11:28).

MEMFİS

Eski Mısır'ın önemli bir kenti. Kahire'nin küzeyinde 16 kilometre uzaklığında bulunuyordu. "Tsoan reisleri sefih oldular; Memfis reisleri aldandılar" (Yeşaya 19:13). "Mısır onları toplayacak, Memfis onları gömecek" (Hoşea 9:6). Yeruşalim'in yıkılışından sonra Yahudiler'in Mısır'a göç edip oturdukları kentlerden biriydi: "Mısır ülkesinde oturan Migdol'da, Tahpanhes'te ve Memfis'te.. oturan bütün Yahudiler için Yeremya'ya şu söz geldi" (Yeremya 44:1).

MEROM

Hatsor kralı ve müttefikleri "İsrail'le savaşmak için gelip Merom suları yanında bir arada kondular" (Yeşu 11:5). "Yeşu ve kendisiyle beraber bütün savaş halkı, Merom suları yanında ansızın onların üzerine geldiler ve üzerlerine düştüler. Ve RAB onları İsrail'in eline verdi" (Yeşu 11:7,8). Adın anlamı "yükseklik" ya da "yukarı sular". Uzmanlar konumu konusunda görüş birliğinde değildir. Kimisi Erden ırmağının Galile'ye varmadan içinden geçtiği Hule gölüdür der, kimisi Meiron köyündeki su kaynağıdır der. Meiron Hule gölü ile Tiberia arasında Erden'in batısında 16 kilometre uzaklığında bulunur. Başka konum yerleri de öne sürülmüştür.

MEROZ

İsrail'in kuzeyinde bulunan bir kent. Debora'nın ve Barak'ın söylediği ezgide şu sözler vardır: "RABBİN meleği dedi: Meroz'a lanet edin, Onun halkına ağır lanetle lanet edin, Çünkü.. yiğitlere karşı RABBİN yardımına gelmediler" (Hakimler5:23). Bir olasılıkla Naftali'deki Kadeş'in güneyinde 12 kilometre uzaklığında bulunan Kirbet Maruş adlı yerdir.

MEŞA

Sam'ın soyunda olan Yoktan oğullarının oturdukları yer "Meşa'dan Sefar'e giderken, doğu dağıdır" (Tekvin 10:30). Kuzey Arabistan'da olduğu sanılır ama bu konuda sağlam bilgimiz yoktur.

ME-YARKON

Sarılık suları anlamında. Dan sınırları içinde ve Yafa'ya oldukça yakın bir kent (Yeşu 19:46).

MEZOPOTAMYA

İbrahim'in kölesi İshak için eş bulmak üzere "Nahor'un kentine" gittiği zaman bu kentin Mezopotamya ülkesinde olduğu açıklanır (Tekvin 24:10). Mezopotamya adı Yunanca'dır. Eski Antlaşma'nın Yunanca çevrisinden gelir. "Nehirler arasında" demektir. İbranice aslında "iki nehrin Aramı" anlamındaki Aram-Naharayim adıdır. Nahor'un kenti Urfa ilindeki Haran kentiydi (Tekvin 29:4,5). Bu kentinin kalıntıları (bazen de Harran biçiminde yazılır) Urfa'ya bağlı Altınbaşak ilçesinin yanındadır. Bu kentin batıda Fırat ve doğuda Dicle olmak üzere iki ırmak arasındaydı. Mezopotamya ülkesi Dicle ile Fırat arasındaki Türkiye'nin güney illerini, Irak'ın kuzey yöreleri ve Suriye'nin iki ırmak arasındaki topraklarını içine alıyordu. Daha sonraki çağlarda Irak'ın güney yöreleri de Mezopotamya'da sayılırdı. Stefanos konuşmasında şunları söyledi: "Yüceliğin Tanrısı, atamız İbrahim'e daha o Harran'da yaşamadan önce, Mezopotamya'da göründü" (Res.İş. 7:2). Kildaniler'in Ur kenti Irak'ın güneyindeydi.

MISIR

Eski Mısırlılar Nil ırmağının getirip döktüğü kara toprağını andıran ve kara anlamındaki Kemet adını ülkelerine verirdi. Daha sonra iki ülke anlamındaki Toui adı genellikle kullanılırdı. Yukarı Mısır Kahire'nin güneyinde Nil'in ilk çağlayana dek bütün Nil vadisini içine alırdı. Aşağı Mısır Kahire'den Ak Deniz'e dek olan bölgeyi içine alarak Nil Deltası diye tanınan ve birçok kola ayrılan Nil'in ağzı ve çevresinden oluşurdu. İbraniler Mısır'a Mitsraim derdi. Bu da çifte çoğul biçminde olduğundan iki ülkeye değinmiş olabilir. Mitsraim Ham'ın oğluydu (Tekvin 10:6). Yunanlılar Mısır'a "Aygiptos" dediler (Almanca ve İngilizce gibi diller de Yunanca adını kullanır).

Kutsal Kitap'ta Mısır'ın rolü büyüktür. Nil'in bol suları nedeniyle başka ülkelerde kıtlık sürerken bol yiyeceğe sahip olan Mısır İbrahim'e kıtlıkta sığınacak yer oldu (Tekvin 12:10). Yakup'un oğulları kıtlıkta oradan yiyecek sağlamaya gidince Mısır'a sattıkları kardeşleri Yusuf'la karşılaştılar. Daha sonra Yakup oğulları Mısır'a göç ettiler (Tekvin b.42-46).

Musa Mısır'da doğdu (Çıkış 2:1-10). Tanrı Musa'nın eliyle İsrail oğullarını Mısır'dan kurtarır (Çıkış b.12-15). Çağlar boyunca Mısır İsrail'in siyasal ilişkilerinde ağırlık kazanmaktaydı. Peygamberler halkın yöneticilerini RABBE güvenmeye çağırdığı halde onlar düşmanlarına karşı yardım için sık sık Mısır'a başvurdular. Mısır da çeşitli kişilere sığınacak yer oldu. En ünlüsü Rabbimiz İsa çocukken idi (Matta 2:13-15).

MİDDİN

Yahuda'ya verilen toprakların güneyinde, Lut gölünün batısında bulunan bir kent (Yeşu 15:61). Onunla ilgili başka bilgimiz yoktur.

MİDİLLİ

Troas'tan Miletos'a yolculuk yapan Pavlus Çanakkale'ye bağlı Behramkale'den (Asos) açılıp Edremit körfezinin açıklıklarında bulunan büyükçe bir ada olan Midilli adasına vardı (Res.İş. 20:14,15). Bergama'ya bağlı Dikili'nin karşısında bir de Midilli adında olan adanın en büyük kenti bulunuyordu. Pavlus herhalde bu limana uğradı.

MİDYAN

İbrahim'in Ketura'dan doğan oğullarından biri (Tekvin 25:1-6). İbrahim onları hediyeler vererek daha yaşarken doğuya gönderdi. Yusuf kardeşlerince Midyaniler'e satıldı (Tekvin 37:28). Musa Midyan kahini Reul'un kızı Tsippora'yla evlendi (Çıkış 2:16-22). Musa çöl adamı olan kayını Hobab'ın çölde İsrail halkına yol göstermesini istedi (Sayılar 10:29-32). Moab kralı Balak ve Midyan ihtiyarları İsrail'e lanet okusun diye Balam'ı tuttular (Sayılar 10:7). RAB Musa'yı Midyan'dan öç almaya çağırdı (Sayılar 31:1-8). RAB Midyan ordusunu Gideon ile küçük ordusunun eline verdi (Hakimler 7:15). Tanrı İsrail'i kutlu kıldığı zaman "Midyan'ın develeri gelecekler; altın ve günnük getirecekler" (Yeşaya 60:6). Midyaniler'in oturduğu yörelerin nerede olduğunu kesin olarak saptamak güçtür. İsrail'in doğusunda oturdukları bilinir (Tekvin 25:6; Hakimler 6:3).

MİGDAL-EL

Tanrı kulesi demektir. Naftali'ye verilen duvarlı bir kent (Yeşu 19:38). Kedeş'in (Yeşu 19:37) kuzey batısında 20 kilometre uzaklığında bulunan ve bugün Mujeidil diye tanınan yer olduğu sanılır.

MİGDAL-GAD

Mutluluk kulesi demektir. Yahuda'ya ait bir kent (Yeşu 15:37). Lakiş yakınlarındaydı.

MİGDOL

Kenanlılar'ın dilinde gözetme kulesi demektir.

1/ Migdol'dan İsrail oğullarının Mısır'dan çıkışıyla ilgili olarak söz edilir: "İsrail oğullarına söyle, dönsünler ve Pihahirot önünde, Migdol ile deniz arasında, Baal-tsefon önünde konsunlar" (Çıkış 14,2). İsrail'i salıverdiğine pişman olan Firavun onlar "Baal-tsefon önünde konaklamaktayken" ordusuyla onlara yetişti (Çıkış 14,9). Bu yerin Suez Körfezi ile Akdeniz'in arasındaki yer köprünün güneyinde olduğu sanılır çünkü vaat edilen yurda giden direkt yol bunun kuzeyindedir ve Tanrı İsrail halkını Filistin'e giden direkt yoldan çevirip "Kızıl Deniz çölü yolundan dolaştırdı" (Çıkış 13,18). Baal-tsefon'un bu çöle yakın olduğu görülür çünkü Firavun onların orada olduğundan haber alınca "onlar memleket içinde tutulmuşlardı, çöl etraflarını sarmıştı" diyeceği bildirilir (Çıkış 14,3).

"Kızıl Deniz" diye çevrilen "Yam Suf" adının anlamı "Sazlık Denizi"dir. Migdol bu Sazlık Gölü'ne ve çöle yakındı. İsrail halkının bugünkü Kızıl Deniz'in Suez Körfezi ile Akdeniz arasındaki yer köprüden geçtiği sanılıyor. Bu bölgede bir kaç göl vardır. Bunlardan birinin "Sazlık Denizi" olduğu düşünülüyorsa da hangisi olduğu kesin olarak bilinmiyor. Oysa Migdol ile deniz arasındaki Baal-tsefon önündeki konak yerinde İsrail halkı RABBİN her şey üzerinde efendi olduğuna tanık oldu. Sazlık Denizi'nin ortasında kuru yerden geçtikten sonra karşı yakasında "RABBE ezgi söyleyeceğim, çünkü çok yüceldi; atı ve atlısını denize attı" diye söylediler (Çıkış 15,1). Migdol Baal-tsefon'un güneyindeydi. Kenanlı dilinde bir yerin Mısır'ın sınırlarında olması Kenanlılar'ın oraya kadar gelip sınırlarında gözetme kuleleri diktiği izlenimi bırakır.

2/ Yeruşalim Nebukadretsar tarafından yerle bir edilince ülkede kalan Yahudiler Mısır'a kaçtılar (Yeremya 43:1-7). Migdol'da, Tahpanhes'te, Memfis'te ve Patros diyarında oturdular (Yeremya 44:1). Bu Migdol'un Mısır'ın kuzeyinde olduğu sanılır.

MİGRON

Uçurum demektir. Benyamin topraklarında Saul'un ilk kral seçildiği sıralarda oturduğu yer: "Saul Gibea kenarında Migron'daki nar ağacının altında oturuyordu (1.Samuel 14:2). Gibea tepe demektir. Benyamin bölgesinde bulunan bir kent (Yeşu 18:28). Benyaminli kral Saul'un doğum yeri olarak Saul Gibeası diye tanınırdı (1.Samuel 10:26; 11:4). Yeruşalem 'in kuzeyinde olduğu Yeşaya peygamberin Aşurlu ordunun kuzeyden Yeruşalem'e saldırısını dile getirmesinden anlaşılır: "Migron'u geçti; ağırlığını Mikmaş'ta bıraktı; geçidi geçtiler; bize menzil Geba'dır, dediler. Rama titriyor, Saul Gibeası kaçtı. Yüksek sesinle bağır, ey Gallim kızı! dinle, Laişa! vay zavallı Anatot!..Yeruşalim tepesine elini sallıyor" (Yeşaya 10:28-32). Uzmanlar Yeruşalem'in kuzeyinde 5 kilometre uzaklığında bulunan Tel el-Ful höyüğünün Gibea olduğu kanısındadır. Migron da Gibea'ya pek yakın olsa gerek.

MİKMAŞ

Saklanan gizlenen demektir. Bir geçidin içinde bulunduğundan gelir her halde. Ezra 2:27 ve Nehemya 7:31 ayetlerinde Mikmas biçiminde. Benyamin'e ait Beyt-el'in doğusunda Yeruşalim yolu üzerinde bir kent. Yeruşalim'in kuzeyinde 11 kilometre uzaklığında. Yonatan ile silahtarı Mikmaş geçidinde bulunan Filistiler'e karşı çıkmak için Botsets ile Sene adlı iki sivri kayanın arasından geçti (1. Samuel 14,4). "Kayalarından biri kuzey tarafından Mikmaş'ın önünde ve öbür kaya güney tarafından Geba'nın önünde dikiliyordu" (a.5). RABBE güvenerek gittiler ve ikisi Filistiler'in ordugahında yirmi kişi öldürünce Filistiler'in üzerinde şaşkınlık düştü ve o zaman Saul Gibea'dan saldırdı. Yeşaya peygamber Aşurlu ordunun kuzeyden Yeruşalem'e saldırısını şöyle dile getirdi: "Migron'u geçti; ağırlığını Mikmaş'ta bıraktı; geçidi geçtiler; bize menzil Geba'dır, dediler. Rama titriyor, Saul Gibeası kaçtı. Yüksek sesinle bağır, ey Gallim kızı! dinle, Laişa! vay zavallı Anatot!..Yeruşalim tepesine elini sallıyor" (Yeşaya 10:28-32).

MİKMETAT

Efraim'e verilen bölgenin sınırı "kuzeyde Mikmetat'ta.. batıya doğru çıkıyordu" (Yeşu 16:6). "Manasse sınırı Aşer'den Şekem karşısında olan Mikmetat'a uzanıyordu" (Yeşu 17:7). Böylece anlamı pusu yeri olan bu kentin Manasse ile Efraim sınırında Şekem'in batı yörelerindeydi.

MİLETOS

Aydın ilinin Söke ilçesine bağlı Balat'a yakın Milet kalıntılarıdır. Eski çağda Büyük Menderes ırmağının ağzında bir liman kenti. Oysa bugün denizden uzaktır. Büyük Menderes'in sürüp götürdüğü toprak denizi doldurmuştur. Yunanistan'dan Yeruşalem'e gitmek üzere Ege Denizi'nde yolculuk yapan Pavlus İzmir'e bağlı Çeşme ile Sakız adası arasında geçtikten bir gün sonra Kuşadası ile Sisam adası arasında geçer. Bundan bir gün sonra Miletos'a ulaşır (Res.İş. 20:15). Üç ay önce ondan ayrıldığı Efesos kilise topluluğu sorumlularıyla görüşmek isteyen ama fazla kalmak istemeyen Pavlus Efes'e uğramayıp onları Miletos'a çağırmaya karar verdi (Res.İş. 20:16-17). Pavlus onların arasındaki hizmet yaşamını gözden geçirdikten sonra onları gelecekteki sorunları karşılamak için hazırladı. Tehlikelerle uyardı (Res.İş. 20:17-38). Onlarla dua ettikten sonra onlar "kendisini gemiye kadar yolcu ettiler."

MİLLO

Dolmak eyleminden gelen bir ad. Bir kaleyi sağlamlaştırmak için iki paralel duvarın arasını toprakla dodurulmasıyla ilgili olduğu sanılır.

1/ Şekem halkıyla birleşip Yerubbaal'in (Gideon'un) oğullarını öldüren Abimelek'i kral yapan bir halk Beyt-millo adlı yerde oturuyordu. Şekem'e yakın olsa gerek (Hakimler 9:6,20).

2/ Yeruşalem'de Davut'un, Süleyman'ın ve Hizkiya'nın güçlendirdiği Yeruşalim duvarında bir yer (2.Samuel 5:9; 1.Krallar 9:15; 2.Tarihler 32:5). Aynı yerde bir ev: "Kulları kalktılar ve düzen kurup Silla'ya inen yolda, Millo evinde Yoaşı vurdular" (2.Krallar 12:20,21).

MİNNİ

Babil'in yıkılışıyla ilgili olarak haber veren Yeremya peygamber Medler'le birleşecek olan başka krallıklar arasında Minni'den söz eder: "Ararat, Minni ve Aşkenaz krallıkları ona karşı çağırın" (Yeremya 51:27). Bu krallık Van gölünün doğusundaydı.

MİNNİT

Ürdün ırmağının doğusunda bir kent. Yeftah Ammon'u Aroer'den bu kente kadar büyük vuruşla vurdu (Hakimler 11:33). Aroer Lut gölünün orta yerinin doğusunda, Minnit ise Ürdün ırmağının göle döküldüğü yerin kuzey doğusundaydı. Minnit buğdayı için ün taşıyordu. Bu buğday Sur kentine satılırdı (Hezekiel 27:17).

MİRA

Roma'ya tutsak olarak götürülen Pavlus Edremit limanına bağlı bir gemiyle "Kilikya ve Pamfilya açıklarından geçerek Likya'nın Mira limanına" ulaştı (Res.İş. 27:5). Yüzbaşı orada "İtalya'ya giden İskenderiye'ye bağlı bir gemi bulunca" Pavlus'u buna bindirdi (Res.İş. 27:6). Mira bugün Antalya'ya bağlı Finike'ye yakın Demre'dir

MİSGAB

Yükseklik demektir. Moab'ın bir kenti. "Misgab utandı ve yıldı" (Yeremya 48:1). Ya da Moab'ın yüksek bir hisarı (Yeşaya 25:12).

MİSİYA

Misiya bölgesi Balıkesir ilinin batısıyla İzmir'in kuzey yöreleri ve Çannakkale ilinden oluşurdu. Kutsal Ruh Pavlus'la arkadaşlarının "Tanrı Sözü'nü Asya bölgesinde yaymalarını" engellemişti. "Misiya sınırlarına ulaşınca, Bitinya (İstanbul) bölgesine girmek istedilerse de, İsa'nın Ruhu onları bırakmadı. Misiya'yı geçerek Troas'a (Odun İskelesi'ne) indiler" (Res.İş. 16:6-8). Marmara Denizi'nin kıyısındaki Erdek kentinden İzmir'e bağlı Bergama kentine kadar uzanıyordu.

MİSREFOT-MAİM

Suların yanması ya da sıcak ılıca demektir. Yeşu "Merom suları yanında ansızın" Kenanlı müttefiklerin üzerine geldi. "Ve RAB onları İsrail'in eline verdi ve onları vurdular ve büyük Sayda'ya kadar ve Misrefot-maim'e kadar ve doğuya doğru Mitspe vadisine kadar onları kovaladılar" (Yeşu 11:8). Bu yer Sayda bölgesinin güney sınırıydı (Yeşu 13:6). Belki Akko'nun kuzeyinde 18 kilometre uzaklığındaki Kirbet el-Muşreife.

MİTKA

Tatlılık demektir. Çölde dolaşırken Tara ile Haşmona arasında İsrail'in 29. konak yeri (Sayılar 33:28,29). Bir olasılıkla Abu Takiye vadisi.

MİTSPA

Gözetleme kulesi demektir. Birçok yer bu adla anılır.

1/ Yakup ile dayısı Laban'ın bir saldırmazlık antlaşması yaptıkları yere verilen adlardan biri: "Bunun için adı Mitspa konuldu çünkü dedi: Birbirimizi gözden kaybettiğimiz zaman, RAB seninle benim aramızda gözcü olsun" (Tekvin 31:49). Öbür adı tanıklık taşı anlamındaki Galed (İbranice) ya da Aramice'de Yegar-sahaduta. Bu yer Ürdün ırmağının doğusundaki Gilead dağındaydı (Tekvin 31:25).

2/ Ammon halkına karşı savaşan Yeftah'ın oturduğu yer (Hakimler 10:17; 11:34) aynı yer ya da ayrı bir yer olabilir. Gad'a verilen topraklarının sınırı Ramat-mitspe'den geçerdi (Yeşu 13:26). Bu da olasılıkla aynı yerdir.

3/ Davut'un babalarını götürdüğü Moab'da bir güvenlik yeri (1.Samuel 22:3).

4/ Hermon dağının altında Hiviler'in oturduğu Mitspa ülkesi (Yeşu 11:3). Bunun yanı sıra Mitspe vadisi olarak anılırdı (Yeşu 11:8).

5/ Yahuda'nın deniz ovasında bulunan bir kent (Yeşu 15:38). Ondan Yokteel ve Lakiş'le birlikte söz edildiğine göre bu kentlere yakındı.

6/ Benyamin'e ait bir kent (Yeşu 18:26). Rama ile Geba'ya yakındı (1.Krallar 15:22). Levili'nin cariyesini öldüren Gibealılar'la ne yapmak gerektiğini kararlaştırmak için bütün İsrail oğulları "Mitspa'da RABBİN önünde toplandı" (Hakimler 20:1). Samuel bütün İsrail için dua etsin diye onları Mitspa'ya çağırdı (1.Samuel 7:5,6). Mitspa'da Saul kral olarak halka tanıtıldı (1.Samuel 10:17). Samuel'in İsrail'i yargılamak için her yıl gittiği yerlerden biri Mitspa'ydı (1.Samuel 7:16). Yahuda kralı Asa Rama'dan aldığı malzemeyle Mitspa'yı İsrail kralı Baaşa'ya karşı güçlendirdi (1.Krallar 15:22). Nebukadretsar'ın Yeruşalim'i ele geçirmesinden sonra başkan Gedalya, geri kalan halkı Mitspa'dan yönetti (2.Krallar 25:22,23). İki yer öne sürülür Mitspa için: Yeruşalim'in kuzey batısında 7 kilometre

uzaklığındaki Nebi Samvil (Samuel peygamber) ya da Yeruşalim'in kuzeyinde 13 kilometre uzaklığındaki Tel en-Nasbe.

MOAB

Anlamı babadan. Lut'un büyük kızının babasından olan oğlu. Bu kişinın soyundan gelen ulus ve onların oturduğu bölge (Tekvin 19:37). Bu bölge Lut gölünün doğusunda orta yerine dökülen Arnon deresiyle güneyine dökülen Zered deresi arasındaydı. Kimi zaman Arnon'un kuzeyindeki bölgeleri de kapsardı. Mısır'dan çıkan İsrail oğulları çölde dolaştıkları 40 yıl dolunca Moab ülkesinden geçmek için izin istediler ama verilmedi (Hakimler 11:17; Tesniye 2:9; Tesniye 23:3-6). Moab kralı Balak Balam'ı İsrail'e lanet okumaya çağırdı (Sayılar b.22-24). Erden ırmağından karşıya geçmeye hazırlanan İsrail oğulları "Moab ovalarında.. kondular" (Sayılar 22:1). Moab kralı Eglon İsrail'e 18 yıl baskı yaptı. Ehud onu öldürdü (Hakimler 3:12-30). Beytlehemli Elimelek Moab'a göç etti ve oğulları Moablı Orpa ile Rut'la evlendi. Rut da Davut'un ve İsa'nın soy listesinde yer aldı (Rut 4:18-22; Matta 1:5-16).

MOLADA

Köken ya da doğuş demektir. Kedeş ile Beer-şeba ile birlikte değinilen Yahuda'nın güneyinde bulunan bir kent (Yeşu 15:21-28). Daha sonra Beer-şeba'yla birlikte Şimeon oğullarına verildi (Yeşu 19:2). Sürgünden sonra Yahuda oğulları tarafından oturulan bir kentti (Nehemya 11:25,26).

MORE

Öğretmen ya da öğretiş anlamında. 1/ MORE MEŞESİ: "Abram Şekem denilen yere, More meşesine kadar olan memleketi geçti" (Tekvin 12:6). RABBİN yasasının önemini halka vurgulamak için Musa şunları buyurdu: "Gitmekte olduğun yurda Allahın RAB seni getirdiği zaman, bereketi Gerizim dağı üzerine, ve laneti Ebal dağı üzerine koyacaksın. Onlar Erden ötesinde, güneşin battığı yolun arkasında, Araba'da oturan Kenanlılar yurdunda, Gilgal karşısında, More meşelerinin yanında değil mi?" (Tesniye 11,26-30). Demek ki More meşesi Şekem'e pek yakındı. Büyük olasılıkla Yakub'un yabancı ilahlarını altında gömdüğü "Şekem'in yanında olan meşe ağacı" More meşesiydi (Tekvin 35:4). Yeşu'un büyük taşı diktiği "RABBİN makdisi yanında olan meşe ağacı" aynısı olabilir (Yeşu 24:26). Şekem ve Beyt-millo halklarının yanında Abimelek'i kral yaptığı "Şekem'deki dikili taş meşesi" de aynı yer olsa gerek (Hakimler 9:6). More sözcüğünün öğretmen yanısıra derin hoca (yani falcılık ve büyücülükle uğraşan) anlamına gelebileceği üzerinde durulumakta kimi uzmanlarınca. Bu doğruysa falcılıklar anlamına gelen "Meonenim meşesi" aynı yerdir (Hakimler 9:37).

2/ MORE TEPESİ: Gideon Midyaniler'e karşı geldiği zaman Yizreel vadisinin kuzey yamacında bulunan "More tepesi yanında derede" ordugah kurmuşlardı (Hakimler 7:1). Bu güney yamacında bulunan Harod pınarının karşısındaydı. Bu pınar Gilboa dağının dibinden hemen hemen beş metre genişlikte ve altmış santimetre derinlikte bir çay olarak çıkıyor. Gilboa fışkıran pınar anlamında olduğuna göre adını bu pınardan almış olsa gerek. Pınar bugün Ayn Jalud adını taşır. Yizreel kentinin doğusunda bir buçuk kilometre uzaklığındadır. (Bakınız GİLBOA'ya).

MOREŞET-GAT

Gat'ın mülkü anlamında olduğu düşünülür. Bu doğruysa Gat kentine ait bir kasabaydı. Mika adını taşıyan iki peygamber bulunduğundan birisine İmla'nın oğlu Mika (1.Krallar 22:8) ve öbürüne Moreşetli Mika denir (Yeremya 26:18; Mika 1:1). Bu Mika peygamberin memleketi Moreşet-gat idi. Kendisi de peygamberliğinde ondan söz eder: "Bundan ötürü Moreşet-gat'a ayrılma hediyesi vereceksin" (Mika 1:14). Mika'nın kendi memlekti üzerinde yaptığı söz oyunu Moreşet sözcüğüne başka bir anlam verir: nişanlanmış kız, gelin. Ayrılma hediyesi gelinin babaevinden ayrılmasını telafi etmek için verilen hediye idi. Moreşet-gat halkı düşman tarafından kovularak kentten ayrılacktı. Bu nedenle kente ayrılma hediyesi verilmeliydi.

MORİYA

RAB İbrahim'e oğlu İshak'ı Moriya ülksine gidip orada kendisinin bildireceği dağlardan birinde yakılan kurban olarak sunmasını buyurdu (Tekvin 22:2). İbrahim Beer-şeba çevresinde oturmaktaydı ve üçüncü gün Moriya diyarındaki dağları uzaktan gördü. Uşaklarını orada bırakıp çocukla birlikte gitti (Tekvin 21:33; 22:2,4,5). Moriya'nın konusu ikinci ve sonuncu kez şöyle edilir: "Süleyman, RABBİN Yeruşalim'de babası Davud'a göründüğü Moriya dağında, Yebusi Ornan'ın harman yeri üzerinde Davud'un hazırlamış olduğu yerde, RABBİN evini yapmaya başladı" (2.Tarihler 3:1). Yahudiler tapınaktaki yakılan sunular sunağının İbrahim'in kurduğu sunağın durduğu yerde yapıldığına inanıyordu. Beer-şeba Yeruşalim'den yaklaşık 80 kilometre uzaklığındaydı. İbrahim yürüyerek ancak üçüncü gün oraya varırdı. Moriya'nın anlamının RAB sağlayacaktır olduğu sanılır. İbrahim aynı anlamı taşıyan Yahve-yire adını koydu o yere (Tekvin 22:14).

MOSERA

Paylamalar anlamındadır. Harun Tanrı'nın buyruğuyla Hor dağının tepesinde öldü (Sayılar 20:22-29). Bu da Meriba olayı için Tanrı'nın paylamasıydı (Sayılar 20:24; Tesniye 32:51). Hor dağı İsrail için Moserot, paylama yeri oldu (Sayılar 33:30,31). Tanrı Harun'un dağa çıkıp ölmesini İsrail oğulları Kadeş'ten göç ederken buyurdu. Dağ Edom ülkesinin sınırı yanındaydı. Hor dağında konduktan sonra, Tsalmona'ya göç edip kondular (Sayılar 33:41). Buysa Kızıl Deniz yolundaydı (Sayılar 21:4). Eski çağdan beri Hor dağın Petra'ya yakın Cebel Nebi Harun adlı dağ olduğu sanılmıştır. Oysa Kadeş'ten uzak olduğundan Hor dağıyla ilgili Kutsal Kitap'ta verilen bilgiye uymamaktadır. Kadeş'e yakın olması ve Edom'un kuzey batı sınırında bulunması nedeniyle Kadeş'in kuzeye doğusundaki Madura dağının Hor dağı olduğu bugünkü uzmanlar tarafından kabul edilmektedir. Hor sözcüğünün dağ anlamındaki har sözcüğünün eski yazılış biçimi olduğu sanılır.

MOTSA

Benyamin'e ait bir kent. Mitspe ve Kefira ile birlikte ondan söz edilir (Yeşu 18:26). Yeruşalem'in kuzey batısında 8 kilometre uzaklığında Yafa yolu üzerindeki Koloniye olduğu sanılır.

NAARA

Çağlayan demektir. Efraim'e ait toprağın sınırı "Yanoah'tan Atarot'a ve Naara'ya iniyordu ve Eriha'ya erişip Erden'de bitiyordu" (Yeşu 16:7). Erden ırmağının vadisinde Eriha'nın kuzeyinde bir yer. Adının anlamından anlaşıldığı gibi her halde Erden'e dökülen bir derenin çağalayan oluşturduğu bir yerdeydi. Naaran bu adının değişik bir yazılış biçimi olduğu sanılır. (Bakınız NAARAN'a).

NAARAN

Çağlayan demektir. Efraim kuşağının mülkünü ve oturduğu yerleri arasında "Beytel ve oradaki kasabalar ve doğu tarfta Naaran" bulunuyordu (1.Tarihler 7:28). Büyük olasılıkla Naara adının değişik bir yazılış biçimidir. (Bakınız NAARA'ya).

NABATEA

Pavlus Korintoslular'a ikinci mektubundaşunları yazar: "Şam'da Kral Aretas'ın atadığı vali beni ele geçirmek için tüm Şam kentini göz altına aldı. Bir çamaşır sepetinde pencerenin eşiğinden çıkarılıp kale duvarından aşağı indirilerek onun elinden kaçtım" (2.Korintoslular 11:32,33). Aretas Nabatea ülkesinin kralıydı. Başkenti Petra (Eski Antlaşma'da Sela) kaya üzerinde kurulmuş uçurumlarla çevrilmiş kolayca savunulabilen bir kentti. Lut Denizi'nin güneyinde 80 kilometre uzaklığındaydı. Büyük İskender'in tarihçesini yazan Diodorus Sikulus Nabatea halkının göçebe bir Arap halkı olduğunu bildirir. Edom ve Moab ülkelerini ele geçirerek Erden'in doğusunda ve Lut Denizi'nin güneyinde krallıklarını kurdular. Doğudan ve güneyden Şam'a ve Ak Deniz'e giden ticaret yolları oradan geçtiği için Nabatea kralları gümrük koyarak zengin ve güçlü oldu. Pavlus Şam'dan ayrılınca Arabistan'a gittiğini ve sonra yine Şam'a döndüğünü belirtir (Galatyalılar 1:17). Pavlus'un gittiği Arabistan Nabatea idi. Şam'dan bir kervana katılarak yolculuk yaptığını düşünebiliriz. (Bakınız ARABİSTAN'a).

NAFTALİ

Güreşim anlamında. Rahel'in cariyesi Bilha'dan Yakub'un bir oğlu, ve Dan'ın öz kardeşi. O zamana kadar çocuğu olmayan Rahel ablası Lea'nın çocuklar doğurduğunu görünce kıskandı. Çocuk sahibi olabilmek için hizmetçi Bilha'yı kocasına verdi. Ona bir oğul doğunca Rahel adını Naftali koyarak "Kızkardeşimle gayet büyük güreşler yaptım, hem de yendim" dedi (Tekvin 30:8). Naftali ülkesi yurdun kuzeyindeydi. Erden ırmağının kuzey kesiminin ve Galile Denizi'nin batısındaydı. Güneyinde Zebulun'un toprağı ve batısında Aşer'in toprağı bulunuyordu. Sınırları Yeşu 19:32-34 ayetlerinde belirtilir. Naftali en ünlü oğlu Kedeş-Naftali'den Barak Debora'nın desteğiyle Naftali ve Zebulun adamlarıyla Kenan kralı Yabin'in ordusunu dağıttı (Hakimler b.4). Kedeş-Naftali Huleh gölünün kuzey batısındaydı. Kral Süleyman'ın kızı Basemat'la evlenen Naftali'de oturan Ahimaats yılın bir ayında kral ve ev halkı için yiyecek sağlamakla yükümlü olan on iki yöneticiden biriydi (1.Krallar 4:7,15). Aşur kralı Tiglat-pileser Erden ırmağının batısında ilk ele geçirdiği bölge Naftali ülkesiydi (2.Krallar 15:29). İsa Mesih'in hizmetinin çoğu Naftali bölgesinde geçti: "İsa Yahya'nın tutuklandığını duyunca Galile'ye çekildi. Nasıra'yı bırakarak Zebulun ve Naftali sınırlarında, deniz kıyısında bir kent olan Kafernahum'a yerleşti. Yeşaya peygamber aracılığıyla konuşulan söz yerine gelsin diye oldu bu: 'Zebulun ülkesi, Naftali ülkesi, deniz yönünde, Ürdün'ün ötesinde ulusların Galilesi. Karanlıkta oturan halk parlak bir ışık gördü'" (Matta 4:12-16).

NAHALAL

Otlak demektir. Zebulun'a ait topraklarda bir kent (Yeşu 19:15). Levililer'in Merari kuşağına verildi (Yeşu 21:35). Oysa "Zebulun Nahalol ahalisini kovmadı ve Kenanlılar onların arasında oturup angaryacı oldular" (Hakimler 1:30). Nahalol Nahalal adının değişik bir yazılış biçimi olduğu sanılır. Ak Deniz kıyısındaki Akko kentinin güneyinde Hayfa'ya yakın bulunan Tel en-Nahl olduğu sanılır. Kentin konumu için başka bir kaç öneri vardır.

NAİN

Hoşluk, güzellik demektir. İsa Kafernahum'dan sonra "Nain denen kente gitti" (Luka 7:11). Kentin kapısına yaklaşınca bir dul kadının tek oğlunun cenazesini durdurup delikanlıyı ölümden diriltti. Nasıra'nın güney doğusunda ve Tabor dağının güneyinde bulunan küçük Hermon dağının yamaçlarında bulunan ve bugün aynı adı taşıyan köy.

NASIRA

Lübnan dağlarının güney uçlarındaki bir vadide bulunmaktadır. Galile Denizi'nin güney batısında ve Yizreel ovasından 16 kilometre uzaklığında. Bugün aynı adı taşıyan küçük kent aynı yerdedir. Eski Antlaşma'da konusu edilmemiştir. Yusuf ile Meryem'in kentiydi (Luka 2:39). Melek Cebrail Meryem'e İsa'yı dünyaya getirmek için Tanrı tarafından seçildiğini bildirmek için "Galile'de Nasıra kentine" gönderildi (Luka 1:26). Yusuf Mısır'dan dönünce "çocukla annesini alıp.. Nasıra denen kente yerleşti. Öyle ki, peygamberler aracılığıyla, 'O'na Nasıralı denecektir' diye söylenen söz yerine gelsin" (Matta 2:21-23). İsa bu kentte yetişti (Luka 4:16). Oraya dönünce sinagoga girip orada Kutsal Kitap'tan okudu ve halk tarafından dışarıya atıldı (Luka 4:16-30; Matta 13:54). Nasıralı İsa diye tanınıyordu (Luka 18:37; 24:19; Yuhanna 1:45; Res. İş. 2:22). Filippos "Musa'nın ruhsal yasada bildirdiği ve peygamberlerin haber verdiği Yusuf oğlu Nasıralı İsa'yı bulduk" deyince Galile'nin Kana kentinden olan Natanael (Yuhanna 21:2) ona, "Nasıra'dan iyi bir şey çıkabilir mi?" diye sordu (Yuhanna 1:45,46). Bu söz iki komşu kentinin rekabetini mi yoksa Nasıra halkı kendisi için kötü ad yaptığını mı yansıtır? Kesin olarak bilmiyoruz.

NAYOT

Konutlar demektir. Saul'dan kaçıp kurtulan Davut Rama'ya Samuel'in yanına gitti. "Samuel'le beraber gidip Nayot'ta oturdular. Ve: 'İşte Davut Rama'daki Nayot'tadır,' diye Saul'a bildirildi" (1.Samuel 19:18,19). İlkin Saul'un gönderdiği ulaklar ondan sonra Saul'un kendisi üzerine Tanrı'nın Ruhu geldi Samuel'in yönetmenliği altında peygamberlik eden peygamber topluluğuna katıldılar (1.Samuel 19:20-24). Rama'daki Nayot, Rama'daki konutlar anlamında olduğuna göre Rama kentinin içinde veya yanında bulunan bu peygamber topluluğunun evleri olabilir. (Bakınız RAMA'ya).

NEA

Yerleşme merkezi demektir. Zebulun'a ait toprağın sınırı "Nea'ya uzanan Rimmon'a çıkıyordu" (Yeşu 19:13). Bu deyimin "Rimmon'a ait yerleşme merkezine çıkıyordu" diye çevrilmesi olanaklıdır. Bu durumda Rimmon'a yakın bir köy ya da mahalle idi. Rimmon Galile ile Ak Deniz arasındaki orta yerinde Nasıra'nın kuzeyindeydi.

NEAPOLİS

Yeni şehir anlamında. Bugün Çanakkale'ye bağlı Odun İskelesi diye tanınan Troas'tayken Pavlus görmede "Makedonya'ya gel, bize yardım et" diyen Makedonyalı bir adam görünce deniz yoluyla bugünkü Yunanistan'ın Kavalla kenti olan Neapolis'e vardı (Res. İşleri 16:6-11). Luka anlatımını şöyle sürdürür: "Buradan Filippi'ye gittik. Burası Makedonya bölgesinin önde gelen bir kenti ve Romalılar'ın kurduğu bir kolonidir" (a.12). Neapolis Roma'yı doğu ile bağlayan Via Egnatia adlı yolun son noktasıydı. Filippi bu yol üzerinde Neapolis'in kuzeyinde 13 kilometre uzaklığındaydı.

NEBALLAT

Sert, sağlam anlamında. Sürgünden sonra Benyamin halkının oturduğu bir kent (Nehemya 11:34). Lidda'ya yakın olan Beyt Nebala olduğu sanılır.

NEBO

Yükseklik anlamında. Babil'in yalancı bir tanrısının adı.

1/ Yahuda'da bir kent: "Öteki Nebo adamları" (Nehemya 7:33). Konumuyla ilgili bilgimiz yoktur.

2/ Erden ırmağının doğusunda Ruben ile Gad oğullarının Musa'dan istedikleri bölgelerde bir kent (Sayılar 32:38). Ruben, Gad ile Manasse halkının yarısı Amoriler kralı Sihon'un ülkesini paylaştılar. Ruben Sihon'un ülkesinin Lut gölünün doğsunda bulanan kesimini aldı. Nebo kenti Nebo dağına yakın olduğu görülür: İsrail oğulları "Almon-diblataim'den göç edip Nebo karşısında Abarim dağlarında kondular. Ve Abarim dağlarında göç edip Erden yanında Eriha karşısında Moab ovalarında kondular" (Sayılar 33:47,48). Nebo dağı Abarim sıra dağlarınında bir doruktur. (Bakınız NEBO DAĞI'na). Nebo kenti Yeşu kitabında sıralanan Ruben'e ait kentleri arasında bulunmaması kent adının o zamana kadar değiştirilmiş olmasından olabilir. Ruben halkı yalancı tanrı adını beğenmeyip değiştirmiş olabilir.

NEBO DAĞI

"RAB, aynı o günde, Musa'ya söyleyip dedi: Eriha karşısında, Moab diyarında olan bu Abarim dağına, Nebo dağına çık; ve mülk olarak İsrail oğullarına vermekte olduğum Kenan diyarını gör; ve kardeşin Harun Hor dağında ölüp halkına katıldığı gibi, sen de çıkacağın dağda öl" (Tesniye 32 48-50). "Musa Moab ovalarından, Eriha karşısında olan Nebo dağına, Pisga tepesine çıktı. Ve RAB ona ülkeyi, Dan'a kadar bütün Gilead'ı, bütün Naftali'yi, Efraim ve Manasse ülkesini ve batı denizine kadar bütün Yahuda ülkesini, Cenub'u ve Tsoar'a kadar hurmalık kenti olan Eriha deresinin havzasını gösterdi" (Tesniye 34:1-3). Bu denli geniş bir görünüm Eriha'nın karşısında Abarim sıra dağlarının Cebel Osha adlı doruğundan sağlanır.

NEFTOAH

Açılış, delik demektir. Benyamin ile Yahuda toprakları arasındaki sınır Yeruşalim'den sonra "Refaim deresinin sonunda olan dağın tepesine yükseliyordu ve sınır dağın tepesinden Neftoah sularının kaynağına doğru uzanıyordu" (Yeşu 15:8,9; 18:15,16). Yeruşalim'in kuzey batısında bulunan Ayn Lifta köyünün yanındaki Ayn Lifta kaynağı olduğu düşünülür.

NEİEL

Tanrının konutu demektir. Aşer'e verilen toprakların sınırı "İftah-el deresine, kuzeye doğru Beyt-emek'e ve Neiel'e erişiyordu ve sol taraftan Kabul'a.. çıkıyordu" (Yeşu 19:27,28). İftah-el vadisinin güneyinde, Akko ovasının ucunda Kabul'un kuzeyinde 3 kilometre uzaklığındaki Kirbet Yahin adlı olduğu sanılır.

NETOFA

Damalama, su sızma anlamlarına gelebilir. Yahuda'da Beyt-lehem'e yakın bir kent (1.Tarihler 2:54). Davut'un başbuğları arasında Netofalı Maharay ve Netofalı Helday vardı (1.Tarihler 27:13,15). Sürgünden dönenler arasında "Beyt-lehem ve Netofa adamları" vardı (Ezra 2:22; Nehemya 7:26). Beytle-hem'in güneyinde yaklaşık 6 kilometre uzaklığındaki Kirbet Bed Faluh olduğu düşünülüyor.

NETSİB

Heykel, put anlamlarına gelebilir. Yahuda'nın güneyindeki deniz ovasında olan bir kent: "Aşna ve Netsib ve Keila" (Yeşu 15:43,44). Keila Hebron'un kuzey batısında 13 kilometre uzaklığında bulunan Kirbet Kila'dır bugün. Netsib bunun güneyinde üç buçuk kilometre uzaklığındaki Kirbet Beyt Nesib adlı yerdir.

NİBŞAN

Lut Denizi çevresinde bulunan En-gedi yakınlarında Yahuda çölünde olan bir kent (Yeşu 15:62).

NİKOPOLİS

Zafer kenti demektir. Pavlus Titos'u Girit adasında bırakmıştı (Titos 1:5). Mektubunun sonuna doğru Rabbin işindeki emektaşına şunları yazar: "Sana Artema'la Tihikos'u gönderdiğimde Nikopolis'e, yanıma gelmek için elden geleni yap. Kışı burada geçirmeye kara verdim" (Titos 3:12). Daha çok ayrıntı verilmediğinden bu adı taşıyan üç kentten hangisi olduğunu kesin olarak kestiremeyiz. Kilikya (İçel) bölgesindeki mi, Trakya'daki mi yoksa Yunanistan'ın kuzey batı yörelerindeki miydi bilmiyoruz. Ancak en büyüğü ve önemli olanı Yunanistan'daki Nikopolis olması nedeniyle Pavlus'un kışı geçirmek bunu seçmesi daha olasılıydı.

NİL

Tanzaniya'daki Viktoria gölünden çıkıp Sudan ve Mısır'dan geçip Ak Deniz'e dökülen dünyanın ikinci ırmağı. Kutsal Kitap tarihinde Erden ırmağı ile Fırat ve Dicle ırmakları yanı sıra önemli bir yeri vardır. Oysa adı pek az geçer. Çoğunlukla ırmak sözcüğüyle belirtilir: Musa'nın annesi Musa çocuğu "artık gizleyemeyince, onun için sazdan bir sepet alıp harç ve ziftle sıvadı ve içine koyup ırmağın kenarında sazlığı içine bıraktı.. Fıravun'un kızı yıkanmak için ırmağa indi" (Çıkış 2:3,5). "Musa ile Harun RABBİN emrettiği gibi böyle yaptılar; ve Firavun'un gözü önünde.. değneğini kaldırdı ve ırmakta olan suları vurdu; ve ırmakta olan bütün sular kana döndüler" (Çıkış 7:20).

Her yılın ilk baharında kökeni Etiyopya'nın dağlarındaki ve Tanzaniya'dan gelen Ak Nil ile Sudan'da birleşen Mavi Nil dağlardaki karın erimesiyle Haziran'dan Eylül'e dek suların yükselmesine ve Mısır'da sellerin basmasına yol açar. Eski çağda bu olay Mısır'a verimlik kazandırırdı. Nil'in getirdiği verimli toprak tarlalara bırakılırdı. Bugün barajlarla denetim altına alınmıştır. Amos peygamberin bildirisi Nil'in sel baskını bir benzeti olarak kullanır: "Evet bütün yer.. Mısır'ın Irmağı gibi kabarıp yine inecek" (Amos 8:8). Bu verimlilik Yusuf'un açıkladığı Firavun'un rüyasındaki yedi bolluk yılında yansıtılır (Tekvin 41:1-45). Onların ardındaki yedi kıtlık yılının benzeri de bazı çağlarda kaydedilmiştir. Yeşaya Sur için okuduğu ağıtta bu verimliliği şöyle dile getirir: "Ve büyük sular üzerinde onun geliri Şihor'un zahiresi, Nil'in orak mahsulü idi" (Yeşaya 23:3). Tanrı'nın Mısır'a karşı olan öfkeli yargısı ırmağı kurutması olacaktı (Yeşaya 19:5-8; Hezekiel 30:12; Zekarya 10:11).

NİNEVE

Çağdaş Irak ülkesindeki Mosul kentinin karşısında Dicle ırmağının doğu kıyısında bulunan bu çok eski kentin kalıntıları Koyuncuk ve Nebi Yunus adlı yerlerde gömülüdür. Nineve adı Sümer halkının İştar tanrıçasına verdiği Nina adından gelmektedir. Nimrod Babil'den sonra kuzey yöreler olan "Aşur'a çıktı ve Nineve'yi, Rehobot-iri, Kalah'ı ve Nineve ile Kalah arasında Resen'i bina etti; büyük şehir budur" (Tekvin 10:10-12). Yıllar sonra (M.Ö. 8. yüzyılda) Tanrı Amittay'ın oğlu Yunus'u Nineve halkını uyarmaya gönderdi (Yunus 1:1,2). Kaçan Yunus'u RAB yakaladı yeniden Nineve'ye yöneltti. "Yunus kalktı ve RABBİN sözüne göre Nineve'ye gitti. Nineve çok büyük bir kentti, genişliği üç günlük yoldu" (Yunus 2:3). Yunus'un uyarısını ciddiye aldılar, kötü yollarından döndüler. Yunus buna kızınca RAB ona şunu sorar: "Ya ben, Nineve için, o büyük kent için acımıyayım mı? O kent ki, orada sağını ve solunu seçemeyen yüz yirmi binden çok insan, bir de çok hayvan var" (Yunus 4:11). İsa Mesih bu olaydan şöyle söz eder: "Nineveliler yargı günü bu kuşakla bir arada dikilecekler ve onu suçlu çıkaracaklar. Çünkü onlar Yunus'un sözü yayması üzerine, günahtan döndüler. İşte, Yunus'tan üstün olan buradadır" (Luka 11:30). Yeruşalim'i kuşatan Aşşur kralı Senharib kuşatmayı bırakıp geri döndü ve Nineve'de oturdu (2.Krallar 19:36). Bu kuşatmayı anlatan Senharib'in bir yazısı Nebi Yunus Höyüğü'nden 1830 yılında çıkarıldı. Nahum ile Tsefanya peygamberler Nineve'nin yıkımını önceden görüp haber verdiler. "Aşur'u yok edecek ve Nineve'yi bir virane ve çöl gibi kurak edecek. Ve sürüler, milletlerin bütün hayvanları onun içinde yatacaklar" (Tsefanya 2:13,14). Durum tıpkı bunun gibi oldu. Yerin adı bugüne dek Koyuncuk olması bunu güzel biçimde simgeliyor.

NO

"Mısır ülkesine korku vereceğim.. No kentinde hükümler yürüteceğim" (Hezekiel 30:13-15). Kahire'nin güneyinde 550 kilometre uzaklığında, kalıntları Nil ırmağının iki kıyısında bulunan eski çağının önemli bir kenti. Yunanca'da Thebes adıyla anılan bu kent Mısırlılar tarafından kent anlamında olan bir adla çağrılırdı. No bu adın İbranice biçimidir. Bu kentte Amon adlı yalancı tanrının tapınağı vardı. Bu nedenle bazen No-Amon (Amon'un kenti) adıyla tanınırdı (Nahum 3:8).

NOB

Yükseklik demektir. Davut Saul'dan kaçınca Nob kentine kahin Ahimelek'in yanına gitti ondan kutsal huzur ekmekten aldı (1.Samuel 21:1-6). Bunu gören Saul'un uşağı Doeg kralın buyruğu uyarınca Nob'dan 85 kahini öldürdü ve "kahinler kenti olan Nob'u kılıçtan geçirdi" (1.Samuel 22:19). Yeşaya peygamber Aşurlu ordunun kuzeyden Yeruşalem'e saldırısını dile getirirken: "Ağırlığını Mikmaş'ta bıraktı; geçidi geçtiler; bize menzil Geba'dır, dediler. Rama titriyor, Saul Gibeası kaçtı. Yüksek sesinle bağır, ey Gallim kızı! dinle, ey Laişa! vay zavallı Anatot!.. Madmmena kaçak; Gebim'de oturanlarsığınacak yer arıyorlar. Bugün de Nob'da duracak.. Yeruşalim tepesine elini sallıyor" diye yazar (Yeşaya 10:28-32). Yeruşalim'in kuzey doğusundaki Skopus dağında bulunan Ras Umm et-Tala adlı köy olduğu düşünülüyorsa da Yeruşalim'e kuzeyden ulaşan yolda Yeruşalim'i ilk görme fırsatını veren Ras el-Meşarif adlı dağında olduğu da öne sürülmüştür.

NOBAH

Gilead'da mülk anlamını taşıyan Kenat adlı bir kente verilen yeni ad. Nobah ileri gelen demektir. "Nobah gitti, Kenat'ı ve onun köylerini aldı ve ona kendi adı ile Nobah dedi" (Sayılar 32:42). Gideon Zebah'la Tsalmunna ve ordularını kovalarken Nobah'ın doğusundan geçti (Hakimler 8:11).

NOD

Kardeşi Habil'i öldürdükten ve RAB tarafından cezasını aldıktan sonra "Kain RABBİN önünden çıktı, Aden'in doğusunda Nod ülkesinde oturdu" (Tekvin 4:16). Nod dolaşma ve sürgün anlamlarına gelir. Aden'in konumunu bilmediğimiz için bu yerin konumuyla ilgili bilgimiz yoktur.

NOF

Memfis kentinin adının başka biçimi. Türkçe Kutsal Kitap'ta hep Memfis olarak geçer. (Bakınız MEMFİS'e).

NOFA

Amoriler kralı Sihon Moab'dan ele geçirdiği bir kent (Sayılar 21:30). Bir olasılıkla Nobah kentin aynısıdır.

OBOT

Çukurlar demektir. İsrail halkının çöldeki dolaşmasının 46. konak yeri. Moab'a yakındı (Sayılar 21:10,11).

OFEL

Kabarma anlamında. Yeruşalim'in bir mahallesine verilen ad. Doğu yanında kentin duvarına yakın. Adın anlamına ve bu yerle ilgili bilgilere dayanarak Yeruşalim'in doğu yanının kurulduğu tepenin adı olduğu sonucuna varılabilir. Tapınağın kurulduğu tepe ve onun güneye doğru uzanan yamaçları olduğu sanılır. Yahuda kralı Uzziya'nın oğlu Yotam "RAB evinin yukarı kapısını.. yaptı, Ofel duvarı üzerine de çok şeyler yaptı" (2.Tarihler 27:3). Krallığına dönen Manasse "Gihon'un batı tarafında, vadide balık kapısında girilecek yere kadar Davut kentine bir dış duvar yaptı; ve onunla Ofel'i kuşattı ve onu çok yükseltti" (2.Tarihler 33:14). Sürgünden sonra.. " (Netinim doğuya doğru sular kapısının karşısına ve dışarı çıkan kuleye kadar Ofel'de oturuyorlardı). Ondan öteye Tekoalılar dışarı çıkan büyük kulenin karşısında, Ofel duvarına kadar başka bir kısmı onardılar" (Nehemya 3:26,27).

OFİR

"Ofir'den altın getiren Hiram'ın gemileri de, Ofir'den pekçok sandal ağaçları ve değerli taşlar getirdiler.. Çünkü Hiram'ın gemleriyle beraber kralın (Süleyman'ın) denizde Tarşiş gemileri vardı; Tarşiş gemleri üç yılda bir kere altın, gümüş, fil dişi, maymunlar ve tavus kuşları ile yüklü olarak gelirlerdi" (1.Krallar 10:11,22). Ofir altınıyla ün kazanmış bir yerdi (Eyub 22:24). Sam'ın soyundan Eber'in oğlu Peleg İbrahim'in atasıydı. Eber'in diğer bir oğlu olan Yoktan'ın oğulları arasında Şeba, Ofir ve Havilah vardı Tekvin 10:25-29). "Bunların oturdukları yer Meşa'dan Sefar'e giderken doğu dağıdır" (Tekvin 10:30). Ofir adlı kişi Ofir adlı yere adını vermişse Ofir'in Yemen'deki Saba ile Havila arasındaydı. Oysa oraya üç yılda bir gidip gelme vakti çok uzun sayılabildiğinden ve maymunların Arabistan'da bulunmadığından bazı uzmanlar Ofir'in Afrika'nın doğusundaki Somaliya ya da Hindistan'da bir yer olduğunu öne sürmüşlerdir. Eski Antlaşma'nın Eski Yunanca çevrisi Ofir sözcüğünü Hindistan olarak yorumlamıştır. Bombay'ın kuzeyinde 100 kilometre uzaklığında bulunan Supara'nın Ofir olduğu öne sürülmüştür.

OFNİ

Yüksek yer demektir. Benyamin'e ait bir kent (Yeşu 18:24). Belki Beyt-el'in kuzey batsında dört kilometre uzaklığındaki Jifna adlı yerdir.

OFRA

1/ Bazı uzmanlar Benyamin'e ait bu kenti Efraim kentiyle bir sayarlar (Yeşu 18:23; 1.Samuel 13:17). Efraim Yahudi yetkilileri O'nu öldürmeye tasarlayınca İsa'nın Yeruşalem'den ayrıldığı kasaba (Yuhanna 11,53-54). Beytel'in kuzey doğusunda bulunan et-Tayibe olduğu sanılır. Baal-hatsor'un yanında bulunan Efraim aynı yer olduğu düşünülmektedir (2. Samuel 13,23).

2/ Gideon'a görünen RABBİN meleği "Abiezri Yoaş'ın Ofra kentindeki meşe ağacı altında oturdu" (Hakimler 6:11). Kent Abiezriler'in Ofra kenti olarak tanınırdı (Hakimler 6:24). Gideon İsrail'i yönettiği zaman Ofra'da oturdu (Hakimler 8:27; 9:5). Kendisi de orada gömüldü (Hakimler 8:32). Gideon Manasse kuşağındandı (Hakimler 6:16). Bu kentin konumu için çeşitli öneriler verilmiştir. Bunların arasında Tabor dağı ile Beyt-şan arasında bulunan et-Tayibe adını taşıyan başka bir yer en uygun olanı görünür. Ofra adının kara sihirbazlıkla ilgili olduğunu düşündüklerinden Araplar bu adı mutlu, şanslı anlamına gelen et-Tayibe adıyla değiştirmek eğilimindeymişler.

ON

Firavun Yusuf'a "On kentinin kahini Poti-fera'nın kızı Asenat'ı karı olarak verdi" (Tekvin 41:45). On kenti Re adını taşıyan güneş ilahının kentiydi. Üstleri sivri taş direkler bu ilahın onuruna dikilirdi. Bunlardan biri İstanbul'un Sultan Ahmet meydanında görülebilir. On eski Mısır dilinde taş direk kenti demektir. Yunanlılar güneş kenti anlamındaki Heliopolis adını verdiler bu kente. Yeremya RABBİN Mısır'a öfkeli yargısını bildirirken On kentine güneş evi anlamındaki Beyt-şemeş adını verdi: "Mısır ülkesinde olan Beyt-şemeş'in dikili taşlarını kıracak" (Yeremya 43:13). Yeşaya (19:18) ve Hezekiel (30:17) bu yere değinmiş olabilir. On kentinin kalıntıları Kahire'nin kuzey doğusu 16 kilometre uzaklığında bulunmaktadır.

ONO

Güçlü anlamında. Benyamin soyundan olan Şemed "Ono'yu ve Lod ile kasabalarını" yaptı (1.Tarihler 8:11). Benyamin kuşağından olanlar sürgün sonrası bu kente yerleşti (Nehemya 7:37). Nehemya'ya kötülük yapmayı tasarlayan Sanballat ile Geşem ona, "Gel, Ono ovasında, köylerin birinde görüşelim" diye haber gönderdiler (Nehemya 6:2). Ono kenti deniz ovasındaydı. Lod'un Lidda olduğu sanılır. Lidda ise deniz kıyısında olan Yafa'nın güney doğusunda 18 kilometre uzaklığındaydı.

OREB KAYASI

Kuzgun kayası demektir. Adını Efraim ordusunun Gideon'un isteği üzerine "Midyan'a karşı, önlerinde Beyt-bara'ya kadar suları, Erden'i" alınca öldürdükleri Oreb adlı Midyan reisinden aldı (Hakimler 7:24,25). Yeşaya bu yere değinir (Yeşaya 10:26). Beyt-bara olasılıkla Erden ırmağında bulunan ve Galile gölünün güneyinde 20 kilometre uzaklığındaki Abara adlı geçitti. Oreb kayası Erden'in bu yirmi kilometrelik kesiminin batısında olduğu düşünülmektedir.

ORONTES

Bu ırmağın adı Kutsal Kitap'ta geçmiyor. Oysa onun kıyısındaki iki kentin adları geçiyor: Antakya ile Selefke (Samandağı). Bugünkü adı Asi olan ırmağın kaynağı Suriye'de. Hatay'a girip Samandağı'nda Ak Deniz'e dökülür.

PAFOS

Barnabas'la yaptığı ilk Haber gezisinde Pavlus Samandağı'ndan (Selefke'den) gemiyle Barnabas'ın memleketi olan Kıbrıs'a gitti (Res.İş. 13:4). Salamis'ten "Pafos'a kadar tüm adayı baştan başa aştılar" (Res.İş.13:6). Orada onları yanına çağıran ve Tanrı'nın Sözü'nü dinlemek isteyen vali Sergius Pavlus'la konuşurken Yahudiler'in yalancı bir peygamberi ve büyücü olan Elimas'la karşılaştılar. Kutsal Ruh'uh gücüyle bu adamın karşı koymasını yendiler. Vali de iman etti (Res.İş. 13:6-12). Sonra "Pafos'tan denize açılıp Pamfilya'nın Perge kentine geldiler" (Res.İş. 13:13). Adada iki Pafos vardı. Eski Pafos Finikeliler'in çok öncelerden kurmuş ve deniz kıyısında bulunmayan kentti. Yeni Pafos Romalılar'ın adayı M.Ö. 58 yılında ele geçirince deniz kıyısında kurdukları yönetim merkeziydi. Barnabas'la Pavlus valiyi Yeni Pafos'ta ziyaret etti. Bugünkü Baf.

PAMFİLYA

Pentekost günü Petros'un duyurduğu Sevinç Getirici Haber'i dinleyenlerin arasında Pamfilya'dan kişiler vardı (Res.İş. 2:10). Barnabas'la yaptığı ilk Haber gezisinde Pavlus Kıbrıs'tan sonra "Pamfilya'nın Perge kentine" gitti (Res.İş. 13:13). Dönüşte "Pisidya'dan geçerek Pamfilya'ya geldiler. Perge'de Tanrı Sözü'nü bildirdikten sonra Antalya'ya indiler" (Res.İş. 14:24,25). Antalya ilindeki Antalya, Aspedos, Side, Perge yöreleriydi. M.Ö. 102 yılından M.Ö. 44 yılına dek Kilikya eyaletine bağlıydı. Sonra M.S. 43 yılına dek Galatya'ya bağlıydı. İmparator Klavdius o yılda Likya-Pamfilya bölgelerinden yeni bir eyalet kurdu.

PARA

Genç inek demektir. Benyamin'e ait bir kent (Yeşu 18:23). Yeruşalim'in kuzey doğusunda 9 kilometre uzaklığındaki Farah adlı yer olduğu sanılır.

PARAN

Sina yarımadasının ortasında bulunan çöl. Hacar'la oğlu İsmail İbrahim'in evinden kovulunca "Paran çölünde oturdu" (Tekvin 21:21). İsrail oğulları Sina'dan sonra Paran çölüne yöneltildi (Sayılar 10:12; 12:16). Ülkeyi çaşıtlamaya gönderilen 12 kişi Paran çölünden gönderildi ve işi bitirince "Paran çölüne, Kadeş'e" döndüler (Sayılar 13:3,26).

PARVAİM

Süleyman'ın Tapınağa koyduğu altın Parvaim altını idi (2.Tarihler 3:6). Bir uzman Yemen'deki Farva adlı yeri öne sürerken bir başkası doğu ülkeler için genel bir terim olduğu üzerinde durmuştur.

PATARA

Bugün Muğla ile Antalya il sınırlarında, Kocaçay'ın ağzındaki Gelemiş'tir. Eski çağda Likya'nın başkenti olan Ç antus'un limanıydı. Pavlus Miletos'tan Yeruşalem'e giderken gemiyle İstanköy ve Rodosa uğradıktan sonra Patara'ya vardı. Kıyıdan seyreden küçük bir gemiydi her halde. Patara'da "Finike'ye giden bir gemi bulunca, ona binip denize" açıldı (Res.İş. 21:1,2).

PATMOS

Aydın'a bağlı Altınkum plajının açıklarında 58 kilometre uzaklığında bulunan bir ada. "Ben Yuhanna, İsa'yla ilgili acıda, O'nun hükümranlığında ve katlanışında sizlerle ortak olan kardeşiniz, Tanrı Sözü'ne ve İsa'nın tanıklığına bağlılığım nedeniyle Patmos denen adadayım" (Vahiy 1:9). İsa Mesih'in habercisi Yuhanna tanıklığını beğenmeyen yetkilerince bu adaya sürülümüştü. Ama orada yükselmiş Rab İsa'yı gördü. Gördüğü görmeleri ve duyduğu peygamberlik sözlerini Vahiy kitabı olarak kaleme aldı.

PATROS

Eski Mısır dilinde güney ülke anlamındaki bir sözcükten gelir. Yukarı Mısır'a verilen bir adtır. Yukarı Mısır Kahire'nin güneyinde Nil'in ilk çağlayana dek bütün Nil vadisini içine alırdı. Aşağı Mısır Kahire'den Ak Deniz'e dek olan bölgeyi içine alarak Nil Deltası diye tanınan ve birçok kola ayrılan Nil'in ağzı ve çevresinden oluşurdu. İbraniler Mısır'a Mitsraim derdi. Bu da çifte çoğul biçminde olduğundan iki ülkeye değinmiş olabilir. "Mısır'dan, Patros'tan, Kuş'tan.. artakalacak olan halkımın bakiyesini kurtarmak için RAB ikinci kere elini uzatacak" (Yeşaya 11:11). Burada Mısır aşağı Mısır anlamına ve Patros yukarı Mısır anlamına gelir. "Mısır ülkesinde oturan, Migdol'da, Tahpanhes'te, Memfis'te ve Patros ülkesinde oturan bütün Yahudiler için Yeremya'ya şu söz geldi" (Yeremya 44:1). "Mısır'ın sürgünlerini geri getireceğim ve Patros ülkesine, doğdukları ülkeye onları döndüreceğim" (Hezekiel 29:14).

PAU

Meleme demektir. Edom kralı Hadar'ın "kentinin adı Pau idi" (Tekvin 36:39). 1.Tarihler 1:50 kentin adını Pai biçiminde verir. Konumuyla ilgili bilgimiz yoktur.

PENİEL

Tanrı'nın yüzü demektir. Yakup kendisiyle güreşen, adını İsrail'e değiştiren ve onu kutlu kılan adam kendisinden ayrıldıktan sonra "o yerin adını Peniel koydu; çünkü: Tanrı'yı yüzyüze gördüm ve canım sağ kaldı, dedi. Penuel'i geçtiği zaman, güneş üzerine doğdu ve uyluğu üzerinde aksıyordu" (Tekvin 32:30,31). Bu kutluluk Esav'un onu kabul etmesinde belirmeye başladı. Öyle ki, Yakup daha önceleri kendisini öldürmeye çalışan kardeşine: "Senin yüzünü Tanrı'nın yüzünü görür gibi gördüm ve benden razı oldun" (Tekvin 33:10). Penuel Yabbok çayında önemli bir geçit olmalıydı ki, orada başka kuşaklar bir savunma kulesini dikmişlerdi. Midyanlılar'a karşı kendisine yardımcı olmayan "Penuel adamlarına: 'Esenlikle döndüğüm zaman bu kuleyi yıkacağım' dedi.. Penuel'in kulesini yıktı ve kentin adamlarını öldürdü" (Hakimler 8:8,9,17). Yereboam başkenti olan Şekem'i düşmanlara karşı savunabilmek için Penuel'i yeniden kurdu (1.Krallar 12:25). Sukkot'a yakın Yabbok çayının bir geçidinde bulunmuş olduğundan konumuyla ilgili başka ayrıntılı bilgimiz yoktur.

PEOR

Delik, kovuk anlamında. Erden ırmağının doğusunda ve Lut Denizi'nin kuzeyinde Eriha'nın karşısında bir dağ. "Balak Balam'ı çöle bakan Peor tepesine götürdü" (Sayılar 23:28). Balam oradan da İsrail'i lanetleyemedi. O yerle ilgili yalancı bir tanrı olan Baal-peor: "İsrail Baal-peor'a bağlandı ve RABBİN öfkesi İsrail'e karşı alevlendi" (Sayılar 25:3). RAB Musa'ya, "Midyaniler'i sıkıştır ve onları vur; çünkü onlar Peor meselesinde.. hakkınızda kurdukları hileleriyle sizi sıkıştırıyorlar" dedi (Sayılar 25:18).

PERETS-UZZA

"Davut bütün İsrail'le beraber.. RAB Allah'ın sandığını.. Baala'dan, Yahuda'nın Kiryat-yearimi'nden çıkarmak için çıktı" (I Tarihler 13,6). "Abinadab'ın evinden kaldırdılar; ve Abinadab'ın oğulları Uzza ve Ahyo yeni arabayı sürüyorlardı.. Nakon'un harman yerine geldiler ve Uzza Tanrı'nın sandığına elini uzatıp tuttu; çünkü öküzler tökezlenmişlerdi. Uzza'ya karşı RABBİN öfkesi alevlendi.. onu orada vurdu.. Davut öfkelendi, çünkü RAB Uzza'yı vurmuştu; ve bugüne kadar o yere Perets-Uzza denilir" (2.Samuel 6:3,6-8). Perets-Uzza Uzza'ya karşıki sert çıkış anlamına gelir. Yahuda'nın oğlu Perets'in adı aynı anlama gelir. İkiz kardeşinden önce elini çıkardığından adını aldı (Tekvin 38:27). Perets-Uzza Kiryat-yearim ile Yeruşalim arasındayadı. "Baala" ile "Kiryat-yearim" adlarıyla anılan kentin konumu bugün Yeruşalem'in batısında 15 kilometre uzaklığındaki Kuriyet el-Enab köyünde olduğu düşünülmektedir. Bu yer ile Yeruşalim arasında Uz'un harabeleri anlamına gelen Kirbet el-Uz adlı küçük bir köy vardır. Bu köyün Perets-Uzza olduğu sanılır.

PERGE

Antalya'dan 8 kilometre uzaklığında ve bugün aynı adla tanınan harabeler. Esk çağda Pamfilya'ya ait bir kent. Efes gibi yalancı tanrıça Artemis'in tapınağının bulunduğu bir kent. Barnabas'la birlikte yaptığı haber gezisinde Pavlus Kıbrıs'tan sonra "Pamfilya'nın Perge kentine" gitti. "Yuhanna (Markos) kendilerini burada bırakarak Yeruşalem'e döndü. Onlarsa Perge'yi aşıp Pisidya'da bulunan Antakya'ya vardılar" (Res.İş. 13:13,14). Dönüşte "Pisidya'dan geçerek Pamfilya'ya geldiler. Perge'de Tanrı Sözü'nü bildirdikten sonra Antalya'ya indiler" (Res.İş. 14:24,25).

PETOR

Balam'ın memleketi (Sayılar 22:5; Tesniye 23:4). Gaziantep iliyle sınır olan, bugünkü Suriye'nin Carablus kenti olan Karkemiş'in güneyinde Fırat ırmağına batıdan akan Sajur çayın kıyısında Fırat'a yakın bulunmaktaydı.

Pİ-BESET

Mısır'da bir kent. Bast evi demektir. Adını orada tapılan Bast (Mısır dilinde Paşt) adlı ve bazı özellikleriyle Yunanlılar'ın Artemis'e benzeyen yalancı tanrıçadan gelir. Fars ordusu kenti yerle bir etmişti. Tel Basta adlı bir kaç harabeden başka bir şeyi kalmadı. Hezekiel şöyle peygamberlikte bulunur: "Pi-beset gençleri kılıçla düşecekler; ve onlar sürgüne gidecekler" (Hezekiel 30:17).

Pİ-HAHİROT

Otlaklar evi demektir. İsrail oğullarının Mısır'dan çıkışıyla ilgili olarak ondan söz edilir: "İsrail oğullarına söyle, dönsünler ve Pihahirot önünde, Migdol ile deniz arasında, Baal-tsefon önünde konsunlar" (Çıkış 14,2). İsrail'i salıverdiğine pişman olan Firavun onlar "deniz kıyısında Pi-hahirot yanında Baal-tsefon önünde konaklamaktayken" ordusuyla onlara yetişti (Çıkış 14,9). Bu yerin Suez Körfezi ile Akdeniz'in arasındaki yer köprünün güneyinde olduğu sanılır çünkü vaat edilen yurda giden direkt yol bunun kuzeyindedir ve Tanrı İsrail halkını Filistin'e giden direkt yoldan çevirip "Kızıl Deniz çölü yolundan dolaştırdı" (Çıkış 13,18). Pi-hahirot'un bu çöle yakın olduğu görülür çünkü Firavun onların orada olduğundan haber alınca "onlar memleket içinde tutulmuşlardı, çöl etraflarını sarmıştı" diyeceği bildirilir (Çıkış 14,3).

"Kızıl Deniz" diye çevrilen "Yam Suf" adının anlamı "Sazlık Denizi"dir. Pi-hahirot bu Sazlık Gölü'ne ve çöle yakındı. İsrail halkının bugünkü Kızıl Deniz'in Suez Körfezi ile Akdeniz arasındaki yer köprüden geçtiği sanılıyor. Bu bölgede bir kaç göl vardır. Bunlardan birinin "Sazlık Denizi" olduğu düşünülüyorsa da hangisi olduğu kesin olarak bilinmiyor. Oysa Pi-hahirot yanındaki konak yerinde İsrail halkı RABBİN her şey üzerinde efendi olduğuna tanık oldu. Sazlık Denizi'nin ortasında kuru yerden geçtikten sonra karşı yakasında "RABBE ezgi söyleyeceğim, çünkü çok yüceldi; atı ve atlısını denize attı" diye söylediler (Çıkış 15,1). Pi-hahirot adı son olarak İsrail'in Mısır'dan göçünü özetleyen Sayılar bölüm 33'te geçer (ayet 7).

PİRATON

Yükseklik, tepe demektir. İsrail'e sekiz yıl hükmettikten sonra "Piratonlu Hillel'in oğlu Abdon öldü ve Amalekiler dağlığında Efraim ülkesinde" memleketi olan "Piraton'da gömüldü" (Hakimler 12:13-15). Davut'un yiğidi Benaya Piratonlu'ydu (2.Samuel 23:30). Şekem'in güney batısında 12 kilometre uzaklığında bulunan bir tepedeki Fer'ata adlı yer olduğu sanılır.

PİSGA

Özel ad olmadığı düşünülmektedir. Dağ sırasında bir sırt olduğu sanılır. Tıpkı Musa'nın çıktığı Nebo dağındaki gibi: "RAB, aynı o günde, Musa'ya söyleyip dedi: Eriha karşısında, Moab ülkesinde olan bu Abarim dağına, Nebo dağına çık; ve mülk olarak İsrail oğullarına vermekte olduğum Kenan ülkesini gör; ve kardeşin Harun Hor dağında ölüp halkına katıldığı gibi, sen de çıkacağın dağda öl" (Tesniye 32 48-50). "Musa Moab ovalarından, Eriha karşısında olan Nebo dağına, Pisga tepesine çıktı. Ve RAB ona ülkeyi, Dan'a kadar bütün Gilead'ı, bütün Naftali'yi, Efraim ve Manasse ülkesini ve batı denizine kadar bütün Yahuda ülkesini, Cenub'u ve Tsoar'a kadar hurmalık kenti olan Eriha deresinin ovasını gösterdi" (Tesniye 34:1-3). Bu denli geniş bir görünüm Eriha'nın karşısında Abarim sıra dağlarının Cebel Osha adlı doruğundan sağlanır.

Balak Balam'ı aynı ya da başka bir dağ sırtına çıkardı ve görünüm açısı amacı için yeterli geniş olmadığından Peor tepesine çıktılar (Sayılar 23:13-28). Başka dağ sırtlarına (pisgalara) şu ayetlerde değinilir: Sayılar 21:18-20; Tesniye 3:17; 4:49.

PİSİDİYA

Antalya ilinin kuzey batısını, Konya ilinin batısından az bir parça ve Burdur ile Isparta illerini içine alan dağlık bölge. Eski çağda haydut yatağı olarak tanınırdı. Pavlus'un "hırsızların yol açtığı" tehlikelere karşı karşı geldiği zamanlardan biri Pamfilya'daki Perge'den Pisidya Antakyası'na yolculuk yaptığı zaman olabilirdi (2.Korintoslular 11:26). Pavlus'la Barnabas Kıbrıs'tan gemiyle açıldılar. Pamfilya'nın Perge kentine gittiler (Res.İş. 13:13). Antalya'ya yakın olan Perge'den ayrılınca Pisidya Antakyası'na ulaşmak üzere kuzeye doğru yöneldiler. Her halde Akçay kıyısını izledikten sonra onu solda bırakarak Eğridir gölüne vardılar. Gölün doğu kıyısından geçerek Isparta'nın Yalvaç ilçesinin yakınındaki Pisidya Antakyası'na ulaştılar. (Bakınız PİSİDYA ANTAKYASI'na). Pisidya'da Telmessus ve Sagalassus (Ağlasun) kentleri ve Limnai (Eğridir) ile Karalis (Beyşehir) gölleri vardı. Romalılar bu bölgeyi Galatya eyaletine katmışlardı.

PİSİDYA ANTAKYASI

("Pisidya'da bulunan Antakya" S.G.H.). Pavlus'la Barnabas Kıbrıs'tan gemiyle açıldılar. Pamfilya'nın Perge kentini "aşıp Pisidya'da bulunan Antakya'ya vardılar" (Res.İş. 13:13). Kentin yıkıntıları bugün Isparta ilinin Yalvaç ilçesinin yakınlarındadır. Büyük İskender'in generallarından biri olan Selefkos İskender'in ölümünden sonra imparatorluğun doğu illerine egemen oldu. Bu adam babasının anılması için on altı ayrı kente Antiokos adını verdi. Bunlardan biri Pisidya Antakyası idi. Bu kent aslında Pisidya değil Frikya bölgesinde bulunuyordu. Ama onu Frikya'da bulunan başka bir Antakya'dan ayırmak için Pisidya sınırlarına yakın olduğundan Pisidya Antakyası olarak tanınıyordu. Efes'ten Kilikya'ya uzanan önemli bir ticaret yolu üzerinde bulunuyordu. Romalılar bu Antakya'yı Galatya eyaletinin Frikya-Galatika bölgesine kattılar. Romalı imparator Augustus bu kenti Roma kolonisi olma onuruna yükseltti. Romalılar'ın ellerine geçmeden önce Makedonyalı Selefkos Yahudiler'in oraya yerleşmelerini teşvik etmişti. Bunun için Pavlus ile Barnabas oraya varınca "Şabat günü sinagoga" girebildiler (Res.İş.13:14). Halka bir öğüt sözünü söylemeye çağrılınca Pavlus Sevinç Getirici Haber'i onlara bildirdi. Orada bulunan Yahudiler ve Yahudiler'in inancıyla ilgilenen Yahudi olmayanlardan bir çoğu iman etti. Öbür Şabat günü "neredeyse tüm kent Tanrı Sözü'nü dinlemek için bir araya" gelince geri kalan Yahudiler kıskandılar. Pavlus'un söylediklerine karşı konuştular. Sonra kent yöneticilerini kışkırtarak Pavlus'la Barnabas'ı bölgelerinden dışarıya attırdılar. İki üç yıl sonra Pavlus Rabbin Sözünü bildirdiği kentlerin her birine dönmeye, kardeşlerin durumunu öğrenmeye karar verdi (Res.İş. 15:36). Bu yolculukta Pisidya Antakya'sını tekrar ziyaret etmiş olsa gerek.

PİŞON

Bir uzmana göre serbestçe akan, başkasına göre kanal demektir. "RAB Allah doğuya doğru Aden'de bir bahçe dikti; ve yaptığı adamı oraya koydu" (Tekvin 2,8). "Bahçeyi sulamak için Aden'den bir ırmak çıktı; ve oradan bölündü, ve dört kol oldu. Birinin adı Pişon'dur; kendisinde altın olan bütün Havila ülkesini kuşatır; ve bu ülkenin altını iyidir; orada ak günnük ve akik taşı vardır. Ve ikinci ırmağın adı Gihon'dur; bütün Kuş ilini kuşatan odur. Ve üçüncü ırmağın adı Dicle'dir; Aşur'un önünde akan odur. Ve dördüncü ırmak Fırat'tır" (Tekvin 2,10-15). Bu ırmakların bugünkü Fırat ve Dicle ile ne ilgileri olduğunu saptamak zor çünkü sonradan gelen tufan ırmakların akışını değiştirmiş olabilir. Aden'den çıkarken tek ırmaktı sonra dörde bölündü (Bakınız Dicle, Fırat, başlılkları altına).

PİTOM

Atum ilahının sarayı anlamına gelen eski Mısır dilindeki bir sözcükten. İsrail oğulları köleliğe getirilince "Firavun için Pitom ve Raamses ambar kentlerini yaptılar" (Çıkış 1:11). Bu kent Mısır'ın kuzey doğusunda bulunan Goşen ülkesindeydi. Uzmanlar kentin konumu konusunda ayrı ayrı görüşlere sahip.

PONTOS

Pontos bugünkü Samsun, Ordu, Giresun, Trabzon, Rize ve Artvin illeridir. "İsa Mesih'in habercisi Petros'tan, her yere -Pontos'a, Galatya'ya, Kapadokya'ya, Asya'ya, Bitinya'ya- dağılmış olan seçkin göçmenlere" (1.Petros 1:1). Petros'un Pentekost günüdeki konuşmasını dinleyenlerin arasında "Pontos'ta.. oturanlar" vardı (Res. İşleri 2:9-10). "Yüreklerine hançer saplanmış gibi" olup Petros'un sözünü değerlendirerek vaftiz olanların arasında Pontoslular'ın bulunup bulunmadığını kesin olarak bilmiyoruz. Oysa Petros'un mektup yazdığı dağılmış olan seçkin göçmenlerden bazılarının Pentekost günü Petros'un aracılığıyla imana geldiğini düşünmek yanlış olmasa gerek. Bunlardan biri Pavlus'un meslektaşı ve hizmet arkadaşı "Pontoslu bir Yahudi olan" Akila olabilirdi (1.Korintoslular 18:1-3). Pontos adını eski çağda Kara Deniz'e verilen Pontos Efksinos adından gelir. Pontos deniz demektir. Bölge bugün Doğu Kara Deniz bölgesi adıyla tanınır.

PTOLEMAİS

Bugünkü Hayfa kentinin bulunduğu koyun kuzeyinde olan bir liman kenti. Eski çağda Akko adıyla tanınırdı. Aşer soyu o yerin halkını kovmadı (Hakimler 1:31). Mesih'ten önce ikinci ya üçüncü yüzyılda Mısır'ın bir kralının adına göre yeniden adlandırılarak Ptolemais diye çağrıldı. Yeruşalem'e giden Pavlus'un bindiği gemi Sur'dan yola çıktı Ptolemais'e ulaştı. "Kardeşleri selamladıktan sonra onlarla birlikte bir gün" geçirdi (Res.İş. 21:7). Roma kolonisiydi.

PUL

RAB kaçıp kurtulanları görkemini görmemiş olan "uzaktaki adalara" gönderince uluslar arasında görkemini bildireceklerini açıklar. Bu uluslardan biri Pul'dur (Yeşaya 66:19). Tarşiş ve Lud (Libya) ile birlikte konusu edilir. Pul'un nerede olduğu bilinmez. Put'un değişik bir yazılışı olduğu tahmin edilirse de bu da kesin değildir.

PUNON

Maden çukuru anlamında. Hor dağı ile Moab sınırı arasında İsrail oğullarının konak yeri (Sayılar 33:41-44). Bugün Feinan adlı köy.

PUT

"Ham'ın oğulları: Kuş, Mitsraim, Put ve Kenan" (Tekvin 10:6). Nahum Nineve'nin ele geçirilmesini anlatırken güçlü ülkelerin desteklediği No-ammon kentinin ele geçirilişinden söz eder. "Habeş ili ile Mısır onun kuvvetiydi ve sonsuzdu; Put ve Lubiler onun yardımcıları idiler" (Nahum 3:8-10). Put ülkesinin Afrika'da ve Mısır'a yakın olması anlaşılır. Oysa konumuyla iligili ayrıntılı bilgiye sahip değiliz.

PUTEOLİ

Roma'ya tutuklu götürülen Pavlus Malta adasındaki deniz kazasından sonra adada kışlamış Mısırlı bir gemiye bindi. Sirakuza ve Regium'dan sonra Puteoli'ye vardı (Res.İş. 28:11-13). Luka "Orada kardeşler bulduk" diye yazar. "Aralarında yedi gün geçirmemiz için yalvardılar. En sonunda Roma'ya vardık" (Res.İş. 28:14). Puteoli bugün İtalya'nın ortasının biraz güneyinde batı kıyısında bulunan Pozzuoli adlı kenttir.

RAAMSES

Yusuf babası Yakup ve kardeşlerine "Mısır ülkesinde, memleketin en iyi yerinde, Ramses civarında.. mülk verdi" (Tekvin 47:11). İsrail oğulları köleliğe getirilince "Firavun için Pitom ve Raamses ambar kentlerini yaptılar" (Çıkış 1:11). Bu kent Mısır'ın kuzey doğusunda bulunan Goşen ülkesindeydi. Uzmanlar kentin konumu konusunda ayrı ayrı görüşlere sahip.

RABBA

Büyük demektir

1/ Kiryat-yearim ile birlikte sıralanan Yahuda'nın bir kenti (Yeşu 15:60). "Kiryat-yearim" kentinin konumu bugün Yeruşalem'in batısında 15 kilometre uzaklığındaki Kuriyet el'Enab köyünde olduğu düşünülmektedir. Rabba Kiryat-yearim'e yakındı her halde. Konumuyla ilgili ayrıntılı bilgimiz yoktur.

2/ Bugünkü Ürdün krallığının başkenti Amman. Kutsal Kitap tarihinde Ammon ülkesinin başkentiydi. "Başan kralı Og vardı; işte onun yatağı demir yataktı; o Ammon oğullarının Rabba kentinde değil midir?" (Tesniye 3:11). Ammon oğullarının kralı Nahaş ölünce Davut oğlu Hanun'a baş sağlığını dilemek için gönderince Hanun onları aşağıladı. Bunun sonucu savaştı. Savaşta Yoab "Rabba'yı vurup onu yıktı" (1.Tarihler 20:1). Süleyman'ın ölümünden sonra Ammon oğulları bağımsızlıklarını elde ettiler ve İsrail'i rahat bırakmadı. Peygamberler Ammon'a karşı RABBİN öfkeli yargısından haber verince Rabba kentine değinir: "RAB diyor, işte, Ammon oğullarının Rabba kentine karşı savaş bağırışını işittireceğim günler geliyor" (Yeremya 49:2). Ptolemi Filadelfos (M.Ö. 285-246) Rabba kentine Filadelfiya adını verdi. Dekapolis adıyla tanınan kentlerden biri oldu (Bakınız DEKAPOLİS'e).

RABBİT

Kalabalık demektir. İssakar'ın sınırında bir kent (Yeşu 19:20). Ondan Kişion kentiyle birlikte söz edilir.

RAHAB

Gurur, büyükleme demektir. Kaos canavarına verilen ad. Çalkantısı durmayan denizin simgesiydi: "Kuvvetiyle denizi çalkalandırır ve anlayışıyla Rahab'ı delip geçer" (Eyub 26:11). İsrail'in Mısır'dan kurtuluşunda Tanrı'nın denizin sularını yarıp ortasında yol yapması ve Mısırlılar'ı sulara battırması Rahab'ı yenmek simgesiyle anılır: "Denizin gururunu sen hükmedersin.. Sen Rahab'ı öldürülmüş adam gibi ezdin; kuvvetinin bazusu ile düşmanlarını dağıttı" (Mezmur 89:9,10). "Ey RABBİN bazusu uyan.. geçmiş günlerde.. olduğu gibi uyan! Rahab'ı parçalayan, canavarı yaralayan sen değil misin? Denizi büyük enginin sularını kurutan, fidye ile kurtulanlar geçsin diye denizin derin yerlerini yol yapan sen değil misin?" (Yeşaya 51:9,10). Bu yoldan Rahab Mısır'ın bir simgesi olmuştur: "Çünkü Mısır'ın yardımı boş ve hiçtir; bundan dolayı ona Rahat Oturan Rahab adını verdim" (Yeşaya 30:7). "Beni bilenler arasında Rahab'ı ve Babil'i anayım" (Mezmur 87:4).

RAKAL

Gidiş-geliş, ticaret yeri demektir. Davut'un düşmanlarından sağladığı çapul malından birçok kentteki Yahuda ihtiyarlarına gönderdi. Bu kentlerden biri Rakal kentiydi (1.Samuel 30:29).

RAKKAT

Arami dilinde kıyı demektir. Naftali'ye ait bir kent. Hammat ve Kinneret ile birlikte sıralanır (Yeşu 19:35). Galile Denizi'nin batı kıyısında bulunduğu sanılır.

RAKKON

Belki kıyı demektir. Dan'ın mirasının sınırında bir yer (Yeşu 19:46). Yafa karşısındaydı. Belki Yafa'nın kuzeyinde 10 kilometre uzaklığında bulunan Tel er-Rekkeyit'tir.

RAMA

Yüksek olmak anlamındaki 'rum' kökünden. Yükseklik demektir. Eski çağda kolaylıkla savunulabilmesi için kentlerin çoğu tepelerde ve yüksek yerlerde kurulurdu. Bu nedenle birçok kent Rama adını almıştır.

1/ Benyamin'e ait bir kent (Yeşu 18:26). Mitspa ile Geba'ya yakındı (1.Krallar 15:22). Debora Efraim dağlığında Rama ile Beyt-el arasında Debora'nın hurma ağacı altında otururdu (Hakimler 4:5). Buraya yakın Levili ile cariyesi o çağda Yebusiler'in kenti olan Yeruşalim'in yanından geçerken ya Rama'da ya da Gibea'da geceleyecekleri üzerinde durdular (Hakimler 19:13). Yahuda kralı Asa Rama'dan aldığı malzemeyle Benyamin Gebasını ve Mitspa'yı İsrail kralı Baaşa'ya karşı güçlendirdi (1.Krallar 15:22). Yeremya bu yerde serbest bırakıldı (Yeremya 40:1). Yeruşalem'in kuzeyinde olduğu Yeşaya peygamberin Aşurlu ordunun kuzeyden Yeruşalem'e saldırısını dile getirmesinden anlaşılır: "Migron'u geçti; ağırlığını Mikmaş'ta bıraktı; geçidi geçtiler; bize menzil Geba'dır, dediler. Rama titriyor, Saul Gibeası kaçtı. Yüksek sesinle bağır, ey Gallim kızı! dinle, Laişa! vay zavallı Anatot!..Yeruşalim tepesine elini sallıyor" (Yeşaya 10:28-32). Uzmanlar Yeruşalem'in kuzeyinde 5 kilometre uzaklığında bulunan Tel el-Ful höyüğünün Gibea olduğu kanısındadır. Rama da Gibea'ya pek yakın olsa gerek. Rahel'in mezarlığına yakın olan ve Yeruşalim'den 8 kilometre uzaklığında bulunan er-Ram (yükseklik) adlı köy olduğu hemen hemen kesindir.

2/ Samuel'in babası olan Elkana'nın oturduğu kent (1.Samuel 2:11). Bu yer Ramataim-tsofim adıyla da tanınırdı (1.Samuel 1:1). Samuel de burada doğdu (1.Samuel 1:19-20). Samuel "yıldan yıla gidip sıra ile Beyt-el'i, Gilgal'ı ve Mitspa'yı dolaşırdı ve bütün bu yerlerde İsrail'e hükmederdi. Ve Rama'ya dönerdi çünkü evi oradaydı" (1.Samuel 7:16,17). Saul Samuel'le burada ilk kez karşılaştı (1.Samuel 9:6,10). Bazı uzmanlar bu Rama'nın yukarıdaki Rama olduğunu öne sürer. Bunun yanı sıra konumu için üç ayrı yer öne sürülmüştür: Yeruşalim'in kuzeyinde 12 kilometre uzaklığında bulunan Ramallah, Beyt-el'in kuzey batısında 18 kilometre uzaklığındaki Beit Rama ve Nebi Samvil.

3/ Aşer'in sınırında bir yer (Yeşu 19:29).

4/ Naftali'de duvarlı bir kent (Yeşu 19:36).

5/ Negev'de (Cenub'da) Şimeon'a ait bir kent (Yeşu 19:8; 1.Samuel 30:27).

6/ Ramot-Gilead adının kısaltılmış biçimi (2.Krallar 8:28,29; 2.Tarihler 22:5,6; Bakınız RAMOT-GİLEAD'a).

RAMATAİM-TSOFİM

(Bakınız RAMA 2/ altında yazılanlara).

RAMAT-LEHİ

Üzerine RABBİN Ruhu gelince bağlı olarak Filistiler'e götürülen Şimşon Lehi'de taze bir eşek çene kemiğiyle bin kişiyi vurdu. "Ve o yere Ramat-lehi denildi" (Hakimler 15:14-17). Çene kemiğinin yükseltilmesi demektir.

RAMAT-MİTSPE

Gözetleme kulesi yüksekliği demektir. Erden'in doğusunda Gad'a verilen toprağın sınırı "Heşbon'dan Ramat-mitspe ve Betonim'e kadar ve Mahanaim'den Debir sınırına kadar.. idi" (Yeşu 13:26). Yakup ile dayısı Laban'ın bir saldırmazlık antlaşması yaptıkları yere verilen adlardan biri Mitspa'ydı (Tekvin 31:49). Bu yer Ürdün ırmağının doğusundaki Gilead dağındaydı (Tekvin 31:25). Mitspa Ramat-mitspe gibi Mahanaim'e yakındı (Tekvin 32:1; Yeşu 13:26) Olasılıkla Ramat-mitspe'yle aynı yerdi. Ammon halkına karşı savaşan Yeftah'ın oturduğu yer olan Mitspa (Hakimler 10:17; 11:34) aynı yer ya da ayrı bir yer olabilir.

RAMAT-NEGEV

(Bakınız RAMA 5/ altında yazılanlara).

RAMOT

1/ Bakınız RAMOT-GİLEAD'a.

2/ Bakınız YARMUT'a

RAMOT-GİLEAD

Bazen Ramot-gilead, bazen Gilead'da Ramot, bazen de Rama diye tanınıyordu. Gilead yükseklikleri demektir. Gad'a ait bölgede adam öldüren için sığınacak kent (Yeşu 20:8; 21:38). Kral Süleyman'ın on iki görevliden biri "Ramot-gilead'da Ben-geber" idi (1.Krallar 4:13). Suriye kralı kenti ele geçirdi. İsrail kralı Ahab, Yahuda kralı Yehoşafat'la birlikte kenti yeniden ele geçirmeye çalışınca yaralandı, Samiriye'ye getirilince öldü (1.Krallar 22:29-40). Daha sonra tekrar İsrail'e aitti çünkü kenti Hazael'e karşı savunurken Ahab'ın oğlu kral Yoram orada yaralandı (2.Krallar 8:28,29). Elişa peygamber oğullarından birini kenti savunan başbuğlarından biri olan Yehu'yu İsrail üzerine kral olarak meshetmek üzere Ramot-gilead'a gönderdi (2.Krallar 9:1-36). Konumu için birkaç yer öne sürülmüştür ama Tel Ramit en çok ilgiyi toplamıştır.

REFAİM VADİSİ

Dev adamalar vadisi demektir. Benyamin ile Yahuda arasındaki sınırın buraya yakın olduğu bildirilir: "Sınır kuzeye doğru olan Refaim deresinde, Hinnom oğlu deresinin önündeki dağın en son kısımına iniyordu; ve güneye doğru Hinnom deresine, Yebusi sırtına iniyordu ve En-rogel'e iniyordu" (Yeşu 18:16). Yebusi sırtı Yeruşalim'dir (1.Tarihler 11:4). Hinnom deresi Yeruşalim'in güneyinde batıdan doğuya doğru uzanır kuzeyden güneye uzanan Kidron deresiyle bağlanır. Tanrı "Refaim deresinde" yayılan Filistiler'e karşı çıkan Davut'a ancak "dut ağaçlarının tepelerinde yürüyüş sesi işitince" harekete geçmesini buyurdu (II Samuel 5:22-25). Beyt-lehem kentini tutan Filistiler Refaim vadisinde ordugah kurdu (1.Tarihler 1:15,16). Refaim vadisinin böylece Yeruşalim ile Beytlehem arasında olduğu anlaşılır. Refaim deresi buğday yetiştirmekte çok verimliydi (Yeşaya 17:5). Bir olasılıkla Baka vadisi aynı yerdi (Bakaınız AĞLAYIŞ VADİSİ'ne).

REFİDİM

Ovalar demektir. İsrail oğullarının bir konak yeri. İçecek suyu olmayan Refidim Horeb dağına yakındı çünkü RAB "Horeb'de kaya üzerinde, senin önünde duracağım; ve kayaya vuracaksın ve halk içsin diye ondan sular çıkacak.." dedi. "O yerin adını Massa ve Meriba koydu, çünkü İsrail oğulları çekiştiler ve.. RABBİ denediler" (Çıkış 17:1-7). "Amalek geldi ve İsrail'le Refidim'de savaştı" (Çıkış 17:8). "Musa elini kaldırdığı zaman İsrail galip geliyordu ve elini indirdiği zaman Amalek galip geliyordu" (Çıkış 18:11). Harun ile Hur ellerini destekleyince "Yeşu Amalek'i ve halkını kılıç ağzı ile kırdı" (Çıkış 17:13).

REGİUM

Bugünkü Reggio di Calabria. Roma'ya tutuklu olarak giden Pavlus Malta adasını bırakınca kuzeye doğru açılarak Sicilya adasındaki Sirakuza'ya ulaştı. Orada üç gün kaldıktan sonra "dolaşarak Regium'a" ulaştı (Res.İş. 28:13). İtalya yarımadasının güney batı ucunda ve güneyden yaklaşınca onunla Sicilya adası arasındaki geçidin ağzında. Bu geçit çok tehlikeli olduğundan yelkenliler Regium limanına girip güneyden esen rüzgarı beklemek zorundaydı. Pavlus'un bindiği gemi bunu yaptı: "Ertesi gün bir güney rüzgarı esti, ikinci gün Puteoli'ye" vardı (Res.İş. 28:13)

REHOB

Bu ad bir uzmana göre "sokak yeri", başkasına göre "geniş yer" demektir.

1/ İsrail'in kuzey sınırının dışında bulunuyordu. Kaynağından gelen Erden (Ürdün) ırmağının orta kolunun geçtiği Huleh ovasında bulunuyordu. Musa'nın gönderdiği 12 kişi "Tsin çölünden Hamat'a doğru giderken Rehob'a kadar ülkeyi çaşıtladılar" (Sayılar 13:21). Aynı kent Beyt-rehob adıyla da tanınırdı. Dan halkının açıp oturduğu Laiş kenti buraya yakındı (Hakimler 18,28). Kutsal Kitap bu yere bir kez daha değinir: "Ammon oğulları Davud'a iğrenç olduklarını gördüler.. gönderip Beyt-rehob Süriyelilerini.. yirmi bin yaya askeri.. ücretle tuttular" (2. Samuel 10,6).

2/ Aşer'in sınırında Aşer'e ait bir kent (Yeşu 19:28,30). Levililer'e ayrıldı (Yeşu 21:31; 1.Tarihler 6:75) ama Yeşu zamanında ele geçirilmedi (Hakimler 1:31). Konumuyla kesin bilgimiz yoktur.

REHOBOT

"Geniş yerler" demektir.

1/ İshak'ın kazdığı Esek (çekişme) ve Sitna (düşmanlık) adlı kuyulardan sonra Gerar çobanlarla bu kuyuya sahip çıkma kavgası olmadığından ona "genişlik" anlamını taşıyan Rehobot adını verdi (Tekvin 26:18-22).

2/ Edom ülkesinde krallık eden kişilerden biri "Irmak yanındaki Rehobot'tan olan Şaul" idi (Tekvin 36:37). Irmak genellikle Fırat ırmağı anlamında kullanılır. Oysa burada Moab topraklarını Edom'dan ayıran ırmak demek olsa gerek.

REHOBOT-İR

"O ülkeden Aşur'a çıktı, Nineve'yi ve Rehobot-ir'i, Kalah'ı ve Nineve ile Kalah arasında Resen'i kurdu" (Tekvin 10:11,12). Rehobot-ir kentin sokakları, kentin geniş yerleri anlamındadır. Bu nedenle bazı uzmanlar bunun ayrı bir kent olmayıp Nineve'nin sokakları olduğu düşüncesinde.

REMET

Yükseklik demektir. Levililer'e ayrılan İssakar'a ait bir kent (Yeşu 19:21). Ramot (1.Tarihler 6:73) ve Yarmut (Yeşu 21:29) biçimlerinde de yazılır.

RESEN

Pınar başı demektir. "O ülkeden Aşur'a çıktı, Nineve'yi ve Rehobot-ir'i, Kalah'ı ve Nineve ile Kalah arasında Resen'i kurdu" (Tekvin 10:11,12). Belki Nineve'nin güneyinde 13 kilometre uzaklığında ve Dicle'nin sağ kıyısında bulunan Hamam Ali adlı harabeler. Bugünkü Irak'ta.

RETSEF

Aşur kralı Sanherib atalarının yok ettiği yerleri sıralarken Haran'ın yanı sırasında Retsef'ten söz eder (2.Krallar 19:12).

RİBLA

Verimlilik demektir.

1/ Suriye'den Antakya'ya akan Asi ırmağının sağ kıyısında ve Suriye'nin Hama kentinin güneyinde 56 kilometre uzaklığında bulunan Rible köyünün yanındaki harabeler. Firavun-neko merkezini "Hamat ülkesindeki Ribla'da" kurdu (2.Krallar 23:33). Yahuda kralı Yehoahaz'ı orada "zincire vurdu." Firavun-neko'yu yenen Babil kralı Nebukadnetsar da Ribla'da ordugah kurdu. Kuşatılan Yeruşailim'den kaçan Yahuda kralı Tsedekiya yakalanınca oraya götürüldü (2.Krallar 25:1-7).

2/ İsrail ülkesinin doğu sınırında bir yer Kinneret Denizi'nin kuzeyinde (Sayılar 34:11). Konumuyla ilgili bilgimiz yoktur. Yukarıdaki Ribla olduğunu öne sürenler var.

RİMMON

Nar demektir.

1/ Zebulun'a ait toprağın sınırı "Nea'ya uzanan Rimmon'a çıkıyordu" (Yeşu 19:13). Bu kent Levililer'e ayrılmıştı (1.Tarihler 6:77). Rimmon Galile ile Ak Deniz arasındaki orta yerinde Nasıra'nın kuzeyindeydi.

2/ Yahuda bölgesinde Şimeon'a ayrılan bir kent (Yeşu 15:32; 19:7). Beer-şeba'nın kuzeyinde 14 kilometre uzaklığında bulunan Um er-Rumamin (narlar annesi) adlı yer olduğu sanılır.

RİMMON KAYASI

Gibea'da işlenen korkunç suçtan sonra Benyamin'i cezalandırmak için birleşen öbür kuşaklar en sonunda onları yenince Benyamin'den geri kalan altı yüz kişi"dönüp çöle Rimmon kayasına kaçtılar ve Rimmon kayasında dört ay oturdular" (Hakimler 20:47). Beyt-el'in doğusunda 6 kilometre uzaklığındaki Rummun adlı dağ tepesinde bulunan bir köy olduğu sanılır.

RİMMON-PERETS

Nar gediği demektir. İsrail oğullarının çöldeki konak yerlerinden biri (Sayılar 33:19,20). Konumuyla ilgili bilgimiz yoktur.

RİSSA

Harabe demektir. İsrail oğullarının çöldeki konak yerlerinden biri (Sayılar 33:21,22). Konumuyla ilgili bilgimiz yoktur.

RİTMA

Süpürgeotu demektir. İsrail oğullarının çöldeki konak yerlerinden biri (Sayılar 33:18,19). Konumuyla ilgili bilgimiz yoktur.

RODOS

Gül demektir. Marmaris'in güney açıklıklarında bulunan bir ada ve adanın başkenti. Pavlus Miletos'tan Yeruşalem'e giderken gemiyle İstanköy'den sonra Rodos'a uğradı (Res.İş. 21:1).

ROGELİM

Ayak basanlar, çamaşırcılar demektir. Gilead bölgesinde bir kent. Abşalom'dan kaçan Davut'a Mahanaim'deyken yardım getirenlerden biri "Rogelim'den Gileadlı Barzillay" idi (2.Samuel 17:27). Barzillay "Rogelim'den indi ve kralı Erden'den geçirmek için onunla beraber Erden'den geçti" (2.Samuel 19:31). Rogelim'in dağlıkta olduğu anlaşılır ama daha ayrıntılı bilgimiz yoktur.

ROMA

Bugünkü İtalya'nın başkenti. Kuzey doğudan güney batıya akan Tiber ırmağının Ak Deniz'e döküldüğü noktadan 27 kilometre uzaklığında, ırmağın sol kıyısındaki yedi tepede kurulumuş bir kent. Adını orada ilk krallığı M.Ö. 753 yılında kurmuş olan Romulus'tan aldığı sanılır. Ostia'da bulunan bir yazıta göre Yeni Antlaşma'da ondan söz edildiği sıralarda nüfusu 4 milyonu aşıyordu.

Pentekost gününde Tanrı'nın yüce işlerini kendi dillerinde duyanlar arasında "Roma'dan kalkıp gelenler -hem Yahudiler hem de Yahudiler'in inancını benimseyenler-" vardı (Res.İş. 2:10,11). Bunların arasından iman edip vaftiz olunanların olup olmadığını kesin olarak bilmiyoruz. Roma'ya dönüp oradaki imanlılar topluluğunu kurup kurmadıklarını da bilmiyoruz. Roma yurttaşı olan Pavlus'un Yeni Antlaşma'da ilk konusu edilen Roma'yla ilişkisi Klavdius'un Yahudiler'i Roma'dan kovması yüzünden Korintos'a giden Pontoslu Yahudi olan Akila'yla tanışmasıydı (Res.İş. 18:1-3). Luka Akila'nın önceden imanlı olduğunu açıkça yazmaz, ama Pavlus'un hemen onunla çalışması dolaylı olarak bunu gösterir. Efesos'tayken Pavlus "ruhunda Makedonya ve Ahaya'dan geçerek Yeruşalem'e gitmeyi tasarladı. 'Oraya gittikten sonra Roma'yı görmem gerekir' dedi" (Res.İş. 19:21). Mektubunda selam söylediği uzunca ad listesinden anlaşıldığı gibi haber gezilerinde tanıştığı birkaç kişi Roma'ya yerleşmiş bulunuyordu (Romalılar b.16). Bu kardeşleri görmek istiyordu. En sonunda tutuklu olarak Roma'ya gittiği zaman "oradaki kardeşler" ona ilişkin bilgi alınca onu "karşılamak için Appius Forumu'na kadar geldiler" (Res.İş. 28:15). Pavlus her yerde yaptığı gibi Yahudi topluluğunun ileri gelenleriyle görüştü İsrail'in umuduyla ilgili Sevinç Getirici Haber'i bildirdi. "Söylenenlere kimi inandı, kimi imansızlık gösterdi" (Res.İş. 28:24).

ROMA İMPARATORLUĞU

Roma kenti ilkin yetkisini İtalya kentleri üzerine kurdu. Bundan sonra savaşlar aracılığı ve diplomatik yollarla egemenliğini Ak Deniz'in çevresindeki tüm ülkeler üzerinde kurdu. Bu egemenlik valiler tarafından Roma bölüklerinin desteğiyle sürdürüldü. Kutsal Kitap'ta bu egemenlik "Kayser Avgustus'tan, tüm dünyanın sayımını amaçlayan yazılı" buyrukla karşımıza çıkar (Luka 2:1). Yerli yönetimlerle Roma valilerinin arasındaki yetki dengesi İsa'nın idam edilmesi konusundaki Yahudiler'le Pontius Pilatus arasındaki tartışmalardan anlaşılır. Luka Haberciler'in İşleri'nde Roma egemenliğinin Mesih inanlılarının hakları konusunda nasıl bir tutum takındığını inceler. Korintos'ta Yahudiler Pavlus'u Ahaya valisi Gallio'nun önünde "yasaya ters düşecek biçimde Tanrı'ya tapsınlar diye insanları" kandırmakla suçladılar. Gallio "Sorun bir yolsuzluk.. olsaydı" Yahudiler'in sözlerini dinlemesinin yerinde olduğunu söyledikten sonra onlara özgü deyimler, adlar ve yasalarla ilgili bir konu olduğu için "bu tür işlere yargıç kesilmek" istemediğini belirtti (Res.İş. 18:12-17). O zamana kadar Mesih inancı Roma yasasıyla korunan Yahudi inancının bir parçası olarak Roma İmparatorluğu'nda yasadışı bir inanç sayılmadı.

RUBEN

Ruben oğulları, Gad oğullarıyla birlikte Moab ovasındayken Musa'dan Erden'in doğasında miras istedi. Erden'i geçip kardeşlerinin ülkeyi ele geçirmekte yardımcı olmaları koşuluyla onlara Erden'in doğasındaki Gilead topraklarını vereceğini söyledi (Sayılar 32). Amoriler kralı Sihon'un ülkesini paylaştılar. Ruben Sihon'un ülkesinin Lut gölünün doğsunda bulanan kesimini aldı. Gad ise Galile gölünden Lut gölüne kadar Erden vadisinin doğusunu ve Ruben'in sınırından Yabbok nehrine kadarki dağlığı aldı. Manasse kuşağının yarısı da bunun kuzeyinde mirasını aldı (Yeşu 13:15-31). "Ruben oğulları Heşbon'u, Eleale'yi, Kiryataim'i, Nebo'yu ve Baal-meon'u (adları değişilmiş olarak) ve Sibma'yı yaptılar" (Sayılar 32:37-38).

RUMA

Yükseklik demektir. Yahuda kralı Yehoyakim'in annesi "Rumalı Pedaya'nın kızı Zebida idi" (2.Krallar 23:36). Şekem yakınlarında bulunan Aruma adlı kentin adının değişik yazılışı olduğu sanılır (Hakimler 9:41).

SAKIZ ADASI

Troas'tan Miletos'a yolculuk yapan Pavlus Çanakkale'ye bağlı Behramkale'den (Asos) açılıp Edremit körfezinin açıklıklarında bulunan büyükçe bir ada olan Midilli adasına vardı (Res.İş. 20:14,15). "Oradan da yelken açarak ertesi gün Sakız adası karşısından" geçti. Bugün İzmir'in Çeşme ilçesinin açıklarındadır.

SALAMİS

Kalıntıları bugün Kıbrıs'ın Famagusta kentinden 5 kilometre uzaklığında bulunan eski bir liman kenti. Selefke'den (Samandağı'ndan) gemiyle yolculuk yapan Barnabas'la Pavlus adanın doğu kıyısındaki Salamis'e ulaştılar. Orada "Tanrı Sözü'nü Yahudiler'in sinagoglarında bildirdiler" (Res.İş. 13:5). Birden daha çok sinagoga sahip olan kentte çok Yahudiler'in bulunduğu anlaşılır.

SALEKA

Başan kralı Og'un bir kenti (Tesniye 3:10). "Gad oğulları Başan ülkesinde Saleka'ya kadar" Ruben oğullarının karşısında oturdular (1.Tarihler 5:11).

SALEM

Selamette, esenlik içinde demektir. Kralları yenmekten dönen İbrahim'i kutlu kılan Yüce Tanrı'nın kahini Melkisedek Salem kralıydı (Tekvin 14:18). Kralın vadisi anlamındaki Şave vadisine yakındı (Tekvin 14:17). Salem ile Sion aynı yer olduğu görülür (Mezmur 76:2). Sion Yeruşalim'i simgeleyen bir adtır.

SALİM

"İsa'yla öğrencileri Yahudiye yöresine gittler. Orada İsa onlarla kalıyor ve vaftiz ediyordu. Yahya da Salim yakınında Aynun'da vaftiz ediyordu. Çünkü orada bol su vardı. Birçokları gelip vaftiz oluyordu" (Yuhanna 3:22,23). "Yahya'nın öğrencileriyle bir Yahudi arasında dinsel paklanma töresi sorununda bir tartışma çıktı. Yahya'ya varıp, 'Rabbi' dediler, 'Bak, Ürdün'ün karşı yakasında seninle birlikte olan, kendisine ilişkin tanıklık ettiğin kişi vaftiz ediyor ve herkes O'na gidiyor!' Yahya şöyle yanıtladı: 'O'na yükselmek, banaysa geride kalmak gerekir.' .. İsa'nın Yahya'dan daha çok öğrenci topladığını ve vaftiz ettiğini Ferisiler duymuştu. Rab bunu biliyordu. Oysa İsa'nın kendisi değil, sadece öğrencileri vaftiz ediyordu. İsa Yahudiye'den ayrılıp yeniden Galile'ye gitti. Yolculuk ederken Samiriye'den geçmesi gerekiyordu" (Yuhanna 3:25-27,30; 4:1-4).

Bu olaylar Salim'in ve yanındaki Aynun'un konumuyla ilgili bazı ipuçlarını verir. Bu önemlidir çünkü bu yerlerin nerede bulunduklarıyla ilgili kesin bilgimiz yoktur. Konumlarıyla ilgili birkaç öneri vardır: Dekapolis bölgesindeki Beytşan-Skitopolis'in 12 kilometre güneyinde bulunan Salim (Salumias). Aynun pınar demektir ve bu yere yakın pınarlar var. Bir öneri daha Samiriye'de, Şekem'in doğusundadır. Üçüncü bir öneriyse Efraim'de Ayyalon ile Rama arasında (1.Samuel 9:4 Şaalim). Olaylara bakarak Samiriye'deki Salim daha uygun görülebilir. Efraim'deki daha az, Dekapolis'te bulunansa daha da az olasılıkla uygundur.

Olaylar şunları gerektirir: İsa'nın öğrencileri Yahudiye'de bilinmez bir yerde vaftiz ediyordu. Yahya'nın vaftiz ettiği yer olan Salim'e yakın Aynun çok yakın değil ama haberin gidip gelmesi bakımından da çok uzak bir yer değildi. Samiriye'de ve Efraim'deki yerler bu duruma uyar. Yahya bu olaylardan sonra Herodes Antipas tarafından cezaevine atıldı (Yuhanna 3:24). Herodes'in egemenliği altındaki Perea bölgesine gidip yakalanmış olabilirdi. Bu yönden Samiriye'deki Salim yakındı. Dekapolis'teki de bu yönden uygun olabilir.

İsa ve öğrencileri Yahudiye'yi bırakıp Galile'ye giderken Samiriye'ye uğradılar. Orada Siharlı bir kadın ve o köyün birçok kişisi İsa'ya dünyanın

kurtarıcısı olarak iman ettiler (Yuhanna 4:42). İsa bu kişilerin imana gelmeleriyle ilgili çok ilginç bir şey söyler: "Sizi emek vermediğiniz ekini biçmeye gönderdim. Başkaları emek verdiler sizse onların emeğine kondunuz" (Yuhanna 4:38). Salim'e yakın Aynun Samiriye'de bulunsaydı İsa'nın bu sözü Yahya ve öğrencilerinin emeğiyle ilgili olabilirdi. Bu bağlantı Salim'in Samiriye'de bulunması olasılığını güçlendirir.

SALMONE

Girit adasının doğusunda bulunan bir dağlık burun. Roma'ya tutuklu olarak giden Pavlus'un bindiği gemi Anadolu'nun güney batı açıklarında seyrederken "günlerce ağır ağır yol alarak (Muğla'ya bağlı Datça'ya yakın olan) Knidos açıklarına" vardı. Kuzey batıdan esen güçlü rüzgar kıyıya yanaşmalarını önledi. Gemi Salmone karşısından Girit'in rüzgar altına geçti (Res.İş. 27:7).

SAMİRİYE

Kuzey krallık olan İsrail'in kralı Omri Tirtsa'da altı yıl krallık ettikten sonra "Samiriye dağını Şemer'den iki talant gümüşe satın aldı" (1.Krallar 16:24). Orada kurduğu kentin adını "dağın sahibi Şemer'in adına göre Samiriye koydu." Samiriye Şekem'in kuzey batısında 11 kilometre uzaklığındaydı. Bugün görülebilen Sebastiye harabeleridir. Omri'nin oğlu Ahab Samiriye'de bir Baal tapınağını yaptı (1.Krallar 16:32). Samiriye yalancı tanrı tapıcılığıyla kötü ün aldı ve adını kuzey krallığa verdi. İlya ve Elişa peygamberler bu kentte ve bölgede peygamberlik ettiler. Suriyeliler iki kez kenti kuşattı ama her ikisinde Tanrı'nın gücüyle korundu ve vazgeçmek zorunda kaldılar (1.Krallar 20:1; 2.Krallar 6:24-7:20). 129 yıl sonra Aşur kralı Şalmaneser Samiriye'yi aldı ve İsrail halkını Aşur'a sürdü (2.Krallar 17:23; 18:9-12). Samiriye bölgesine getirilen yalancı tanrılara tapan halklar geri kalan İsrailliler'le birleşerek Samiriye halkını oluşturdu. "Aşur kralı Babil'den, Kuta'dan, Avva'dan, Hamat'la Sefarvaim'den adamlar getirdi; ve onları Samiriye kentlerinde, İsrail oğullarının yerinde oturttu" (2.Krallar 17:24). "RAB'den korkuyorlar ve kendi ilahlarına.. kulluk ediyorlardı" (2.Krallar 17:33).

Yeni Antlaşma çağında "Yahudiler'in Samiriyeliler'le hiç ilişkileri yoktu" (Yuhanna 4:9). İsa ise bu konuda ayrım yapmadı. "Samiriye'den geçmesi gerekiyordu" ve Samiriyeli bir kadına sonsuz yaşam yolunu açıkladı, Samiriyeliler'in isteği üzerinde orada iki gün kaldı (Yuhanna 4:4,13,14,40). Öğrencilerine "Yeruşalem'de, tüm Yahudiye'de, Samiriye'de ve dünyanın en ırak köşesine dek benim tanıklarım olacaksınız" dedi (Res.İş. 1:8). Filippos ve daha sonra Petros ile Yuhanna bu bunu yerine getirdi (Res.İş. 8:4-25).

SARDİS

Vahiy'de yüceltilmiş Rab İsa'dan Yuhanna eliyle mektup alan 5. kilise topluluğu (Vahiy 3:1-6). Bugün Manisa'ya bağlı Sart adlı köyün yanındaki harabelerdir. İzmir'den Ankara'ya giden karayolu üzerinde İzmir'in doğusunda 100 kilometre uzaklığında. Eski Lidya krallığının başkentiydi. Bu eski krallığın sınırları yüzyıllar boyunca çok değişti. Ama aşağı yukarı Manisa ve İzmir illerini kapsadığını diyebiliriz. Yeremya bu ülkenin halkından Mısır ordusunda paralı askerler olarak görev alanların bulunduğunu yazar: "Yay kullanan.. Ludiler çıksınlar" (Yeremya 46:9). M.Ö. altıncı yüzyıldan kalma yazıtlarda aynı konuya değinildiği görülür (Friedrich, Kleinasiatische Denkmaeler, sayfa 122). Lidya halkı eski Hittiler'le birlikte aynı çağlarda tarihin sahnesinde bulundu. Sart'tan Hittiler'in başkenti olan ve bügünkü Yozgat ilinde bulunan Hattuşaş kentine giden kral yolu adlı bir yol vardı. İlk para basan ve kullanan ülke Lidya idi. Kent adını yıl anlamında olan eski bir Lidya sözcüğünden alır.

Sevinç Getirici Haber'in bu kente nasıl ulaştığını bilmiyoruz. Olasılıkla Pavlus'un Efes'teyken "her gün Tiranos'un toplantı salonunda" yaptığı tartışmalarının sonucunda "Asya'da yaşayan herkes -Yahudi olsun, Yunanlı olsun- Tanrı'nın Sözü'nü" duymasıyla oldu (Res. İşleri 19:8-12). Sardis Boz Dağı'nın bir kolunda kurulmuş her saldırıya karşı kolayca savunulabilen kentti. Dağın sarp yanlarından yukarı çıkmak hemen hemen olanaksızdı. Fars ordusu onu kuşatırken Lidya askerlerinden birini başlığını aşağıya düşürmüş. Onu almak için küçük bir yoldan inmiş. Bunu gören Fars askerlerinden biri birkaç askerle birlikte gece "hırsız gibi" yolu tırmanmış orasını savunmasız bulunca kenti açmışlar. Kimse oraya çıkamaz diye nöbet tutan, uyanık hiç kimse yoktu. Oradaki topluluk da öyleydi. "Tanrı'nın yedi Ruhu'nu ve yedi yıldızı kendinde bulunduran" Rab İsa ona şunları bildirir: "Yaptıklarını biliyorum. Sanki yaşıyorsun gibi bir adın var ama ölüsün. Uyan! Geriye kalmış ve ölmeye yüz tutmuş ne varsa güçlendirmeye bak!.. aldığın öğretiyi.. benimse ve günahından dön. Eğer uyanmazsan hırsız gibi geleceğim.. Ama Sardis'te giysilerini kirletmemiş birkaç insanım var. Onlar benimle birlikte ak giysilerle dolaşacaklar" (Vahiy 3:2-4). Kayıtsız, dikkatsiz yaşamayalım, Rabbin Ruhu'nun dürtmesiyle uyanık ve diri olalım!

SARİD

Sağ kalan, kurtulan demektir. Zebulun'a ait bölgenin sınırı Sarid'ten batıya ve Sarid'ten doğuya doğru çizilmişti (Yeşu 19:10-12). Bu yerin doğusundaki Kislot-tabor İssakar'ın sınırında Yizreel ile Şunem arasındaki Kesullot'un aynısı olduğu sanılır. Keullot Nasıra'ya yakınlarındaki İksal olduğu sanılır. Sarid de Nasıra'nın güney batısındaki Tel Şadua olduğu düşünülür.

SAYDA

Bugünkü Lübnan'ın Ak Deniz kıyılarında Şam'ın batısında. Adı bazen Tsidon biçiminde yazılır (Tekvin 10:15). Sayda kenti adını Ham'ın oğlu Kenan'ın ilk oğlu Tsidon'dan aldı (Tekvin 10:6,15). "Kenan, ilk oğlu Tsidon'un (Sayda'nın), Het'in, Yebusi'nin, Amori'nin, Hivi'nin, Arki'nin, Sini'nin, Arvadi'nin, Tsemari'nin ve Hamati'nin babası oldu; ve sonra Kenanlı kablileleri dağıldılar. Ve Kenanlı'nın sınırı Sayda'dan Gerar'e giderken, Gaza'ya kadar; Sodom'a ve Gomorra'ya, Adma'ya ve Tseboim'e giderken, Laşa'ya kadardı" (Tekvin 10:15-19). Sayda Finike ülkesinin en eski kenti sayılırdı. Finike yaklaşık 320 kilometre uzunluğunda ve bugünkü Lübnan ve Suriye'nin deniz kıyılarını içine alan bir ülke. Eski Antlaşma'da Kenan ülkesi olarak tanınıyordu (Yeşaya 23:11-12). Finikeliler denizcilik ve tüccarlıklarıyla ün kazandılar. Kenanlı tüccar anlamına gelir. Sur kralı Hiram "denizi bilen gemicileri, Süleymanın kulları ile beraber gemilerde gönderdi" (1.Krallar 9:27). Sayda'nın önemi o çağda bile anılıyordu çünkü Sur kralı Hiram'dan erz ağaçlarının kesilmesi için kral Hiram'ın Finikeli uyruklularını göndermesini isterken Süleyman "aramızda Saydalılar gibi kereste kesmek bilen yoktur" dedi (1.Krallar 5:6). "Süleyman Saydalılar'ın tanrıçası Astarti'nin ardınca gitti" (1.Krallar 11:5). Ahab da "Saydalılar kralı Etbaal'ın kızı İzebel'i karı olarak aldı ve gidip Baal'a.. tapındı (1.Krallar 16:31). Sur'la birlikte Sayda'nın Aşur kralı Senharib tarafından saldırıya uğrayacağı Yeşaya peygamber bildirdi (Yeşaya 23:2-12). Yeremya Nebukadnetsar'ın Sayda kentini açacağını önceden duyurdu (Yeremya 27:3,6).

Finike İsa Mesih'in zamanında en tanınmış kentleri olan Sur ve Sayda'nın adlarıyla tanınıyordu: "İsa oradan ayrılıp Sur ve Sayda bölgesine çekildi" (Matta 15:21). Orada karşılaştığı kadından Matta tarafından "Kenanlı bir kadın" olarak söz edilince Markos "Kadın Yunanlı'ydı. Soyu Suriye Finikesi'ndendi" diye yazar (Markos 7:26). "Sur ile Sayda yöresinden yoğun topluluklar yapmakta olduğu işleri haber alarak İsa'ya geldiler" (Markos 3:8). 1.Herodes Agrippa "Sur ile Saydalılar'a karşı çok öfkeliydi." Barış aramaya gelen temsilcileri Herodes'in konuşmasını dinlerken "Bu Tanrı sesidir" dediler. Yüceliği Tanrı'ya vermeyen Herodes Tanrı'nın meleği tarafından çarpıldı, kurtçuklarca kemirilerek öldü (Res.İş. 12:20-23).

Roma'ya tutuklu olarak giden Pavlus Sayda'ya uğradı. "Yulius Pavlus'a insanca davranarak gidip arkadaşlarını görmesine ve sağlayacakları konukseverlikten yararlanmasına izin verdi" (Res.İş. 27:3). Oradaki arkadaşların inanlılar olsa gerek. İsa Mesih'i dinleyen ve daha sonra "Stefanos'a çektirilen acı sonucunda darmadağın olanlar Finike'ye.. gidip Tanrı Sözü'nü Yahudiler'e bildirince Yahudiler o bölgede iman ettiler (Res.İş. 11:19). Pavlus'la Barnabas Antakya'dan Yeruşalem'e giderken "Finike ile Samiriye yörelerinden geçerek ulusların Tanrı'ya dönüşünü anlattılar. Bu haberle tüm kardeşlere derin sevinç getirdiler" (Res. İşleri 15:3). Bundan sonra orada Yahudi olmayanlar da imana gelmiş olsa gerek.

SEFAR

Sam'ın soyundan Eber'in oğlu Yoktan'ın oğullarının "oturdukları yer, Meşa'dan Sefar'e giderken, doğu dağıdır" (Tekvin 10:30). Arabistan'ın yarımadasındaki Zafar adlı kıyı kenti olduğu öne sürüldüyse de adın benzerliğinden başka bir kanıtı yoktur.

SEFARAD

Obadya "Sefarad'da olan Yeruşalim'in sürgünleri Cenub kentlerini mülk edinecekler" diye peygamberlikte bulundu (a.20). Sefarad adlı yerin nerede olduğu kesinlik kazanmamıştır. Lidya'nın başkenti Sardis (Manisa'ya bağlı Sart) olduğu öne sürenler oldu. Aşur kralları Sargon ve Esarhaddon'un tarihçelerinde Medler ülkesine yakın olan Saparda ülkesinde söz edilir. İran'daki Urmiya gölünün güneyindeki Sparda olabilir. Yonatan adlı Yahudi yorumcu Sefarad'ın İspanya olduğunu yazar.

SEFARVAİM

"Aşur kralı.. Hamat'la Sefarvaim'den adamlar getirdi; ve onları Samiriye kentlerinde, İsrail oğullarının yerinde oturttu" (2.Krallar 17:24). Bu yerin halkı korkunç yalancı tanrılara tapardı: "Sefarvaimliler oğullarını Sefarvaim ilahlarını Adrammelek'e ve Anammelek'e ateşte yaktılar" (2.Krallar 17:31). Suriye'deki Hamat'la yakın ilişkisi olduğu bu tanrıların adlarıyla desteklenir. Suriye'de olduğu oldukça kesin olmakla birlikte konumuyla ilgili ayrıntılı bilgimiz yoktur. "Şam sınırı ile Hamat sınırı arasında olan Sibraim" adlı yerin olduğu bir uzmanca öne sürüldü (Hezekiel 47:16).

SEİR DAĞI

1/ Seir dağı Lut Denizi'yle Akaba körfezi arasında ve Araba vadisinin doğusunda bulunan sıra dağlarıdır. "Esav.. Kenan ülkesinde kazanmış olduğu bütün mallarını aldı; kardeşi Yakub'un yanından bir ülkeye gitt.. Esav Seir dağında oturdu; Esav Edom'dur" (Tekvin 36,8). Bu ayrılış babası İshak'ın ölümünden sonraydı (Tekvin 35:28,29). Daha önceleri Seir dağı adıyla tanınan bölge daha sonra oraya yerleşen Yakup'un ikiz kardeşi Esav'ın takma adı olan Edom adıyla tanınıyordu. Edom "kızıl" demektir. Esav'ın onun için ilk oğulluk hakkını sattığı mercimek çorbasının renginden gelir (Tekvin 25,25-33). Bu bölge İsrail'in güney doğusundaydı. Lut gölünün içinde bulunduğu Araba vadisinin Akaba körfezine doğru olan en güney kesimiyle yanlarında yükselen dağlardan oluşurdu. İlginç şey bu dağların kızıl taşlardan oluşmasıdır. Yahuda'ya verilen bölgenin güney ucu "Cenub'un (Negeb'in) en son kısmında" "Edom sınırına doğru" idi (Yeşu 15,21). Edom doğusundaki yüksek ovadan Akaba körfezinden kuzeye doğru uzanan "kral caddesi" vardı. Edom halkı Kadeş'ten ilerlemek isteyen Musa yönetimindeki İsrail halkının o caddeden geçmesine izin vermedi (Sayılar 20,14-21).

2/ Kiryat-yearim'in (Baala'nın) batısında bulunan ve Yahuda'ya ait bölgenin sınırında bulunan bir dağ (Yeşu 15:10). Beyt-şemeş ile Kiryat-yearim arasındaydı.

SEİR ÜLKESİ

Babalarının ülkesine dönen Yakup "kendi önünce Edom kırına, Seir ülkesine, kardeşi Esav'a haberciler gönderdi" (Tekvin 32:3). Esav o zaman daha "Kenan ülkesinde kazanmış olduğu bütün mallarını" alıp; "kardeşi Yakub'un yanından bir ülkeye" gitmemiş, "Seir dağında" oturmamıştı (Tekvin 36,8). Buna göre Seir ülkesi Beer-şeba'nın doğusu ve güneyinde Esav'ın Kenan ülkesinde otururken yerleşmiş olduğu bölgeye verilen adtır.

SEKAKA

Çitle çevrili demektir. Yahuda'ya ait bir kent. "Çölde Beyt-araba, Middin ve Sekaka" (Yeşu 15:61).

SEKU

Gözetleme yeri demektir. Saul "Rama'ya gitti ve Seku'da olan büyük kuyuya geldi ve 'Samuel'le Davut neredeler?' diye sordu. Bir adam: 'İşte Rama'daki Nayot'ta' dedi" (1.Samuel 19:22). Rama'nın kuzeyinde 5 kilometre uzaklığındaki Kirbet Şuveyike olduğu sanılır.

SELA

Kaya demektir. Edom'un başkentiydi. Lut Denizi'nin güneyinde 80 kilometre uzaklığındaydı. Dik kayalarda oyulmuş ve girişi kolaylıkla savunulabilen dar bir tek geçitten olan bir kent. Petra adıyla da tanınır. Petra Eski Yunanca'da kaya demektir. Yahuda kralı Amatsya "Edom'u.. vurdu ve Sela'yı savaşla aldı, onun adını Yokteel koydu" (2.Krallar 14:7). Yokteel Tanrı'nın yengi ödülü demektir. "Kuzuları Sela'dan memleketin hükümdarına, çöl yolu ile Sion kızının dağına gönderin..Sürgünlerim seninle beraber otursunlar; Moab için ise, yıkıcıya karşı sen ona sığınacak yer ol" (Yeşaya 16:1-4). Edom'u kınayan Obadya ise: "Ey sen, kaya (Sela) kovuklarında oturan.. kendi yüreğinin gururu seni aldattı" der (a.3).

Yeni Antlaşma çağında Sela Nabatea krallarının kentiydi. Pavlus Korintoslular'a ikinci mektubunda şunları yazar: "Şam'da Kral Aretas'ın atadığı vali beni ele geçirmek için tüm Şam kentini göz altına aldı. Bir çamaşır sepetinde pencerenin eşiğinden çıkarılıp kale duvarından aşağı indirilerek onun elinden kaçtım" (2.Korintoslular 11:32,33). Aretas Nabatea ülkesinin kralıydı. Büyük İskender'in tarihçesini yazan Diodorus Sikulus Nabatea halkının göçebe bir Arap halkı olduğunu bildirir. Edom ve Moab ülkelerini ele geçirerek Erden'in doğusunda ve Lut Denizi'nin güneyinde krallıklarını kurdular. Doğudan ve güneyden Şam'a ve Ak Deniz'e giden ticaret yolları oradan geçtiği için Nabatea kralları gümrük koyarak zengin ve güçlü oldu. Pavlus Şam'dan ayrılınca Arabistan'a gittiğini belirtti sonra yine Şam'a döndü (Galatyalılar 1:17). Pavlus'un gittiği Arabistan Nabatea idi. Şam'dan bir kervana katılarak yolculuk yaptığını düşünebiliriz. (Bakınız ARABİSTAN'a).

SELA-HAMMAHLEKOT

Ayrılışlar kayası demektir. Saul'dan kaçan Davut "Kayaya (Sela'ya) indi Maon çölünde oturdu." Dağın bir yanından giden Saul az kaldı dağın öbür yanından yürüyen Davud'u yakalıyordu. Filistiler'in saldırışından haber alıp Davud'u kovalamyı bıraktı. O zaman o kayaya "Sela-hammahlekot denildi" (Ayrılışlar kayası: 1.Samuel 23:24-28).

Maon kentinde yaşayan Nabal koyunlarını Karmel'de güdüyordu (1.Samuel 25:2,3). Karmel bugünkü Kirbet el-Karmil Hebron'un güneyinde 12 kilometre uzaklığında. Maon Karmel'e yakın Tel Main harabeleri olduğu sanılır.

SELANİK

Makedonya'nın önemli bir liman kenti. Önceleri Terma adıyla tanınan kente onu yeniden kuran Kassander tarafından karısını anmak için Tessalonika adı verildi. Bugünkü Yunanistan'ın ikinci kenti. Troas'tayken Pavlus görmede "Makedonya'ya gel, bize yardım et" diyen Makedonyalı bir adam görünce deniz yoluyla bugünkü Yunanistan'ın Kavalla kenti olan Neapolis'e vardı (Res. İşleri 16:6-11). Neapolis Roma'yı doğu ile bağlayan Via Egnatia adlı yolun son noktasıydı. Luka anlatımını şöyle sürdürür: "Buradan Filippi'ye gittik" (a.12). Filippi bu yol üzerinde Neapolis'in kuzeyinde 13 kilometre uzaklığındaydı. Filippi'den ayrılmak zorunda kalınca "Amfipolis ve Apolonya'dan geçerek Selanik'e vardılar" (Res.İş. 17:1). Pavlus "her zaman yaptığı gibi" sinagoga girerek Kutsal Yazılar üzerinde tartıştı. İsa'nın ölüler arasından dirilen Mesih olduğuna kanıtlar gösterince "Yahudiler'den bazıları, Tanrı'ya tapan Yunanlılar'dan büyük bir toplulukla kentin ileri gelen birçok kadını iman ederek Pavlus'la Silas'ın yanında yer aldı" (Res.İş. 17:2-4). Kıskanan Yahudiler bu durum karşısında doğrudan doğruya kentin ileri gelenlerine başvuramadı. Kiralık göstericilerle kargaşalık çıkardılar, iman etmiş olan Yason'u "başka bir Kral vardır, O'nun adı İsa'dır" diyen Pavlus'un 'Kayser'e karşı ayaklanmasını' desteklemekle suçladılar. Kent yöneticileri başka yerlerdekiler gibi sert davranmayarak "Yason'la öbür adamlardan gerekli kefilliği sağladıktan sonra onları bıraktılar" (Res.İş. 17:9). "Gece bastırınca kardeşler Pavlus'la Silas'ı hemen Veriya'ya gönderdiler" (Res.İş. 17:10). Pavlus'la Silas'ın üç Şabat günü kaldığı Selanik'te "iman ederek Pavlus'la Silas'ın yanında yer" alanlar Pavlus'un kendilerine iki mektup yazdığı "Baba Tanrı ve Rab İsa Mesih bağlılığındaki Selanik kilise" topluluğunu oluşturdu (Res.İş. 17:4; 1.Selanikliler 1:1). Oraya gidişi "boş bir çaba" değildi (1.Selanikliler 2:1).

SELEFKE

Antakya'ya bağlı Samandağ. Makedonyalı Filippos'un bir subayı olan Selevkos Nikator Büyük İskender'in ölümünden sonra Hindistan'dan Suriye'ye dek imparatorluğunun büyük bir kesimini yönetti. Kendi adına göre Selefke adlı birçok kent kurduğu için bu kent Pieriya Dağı (bugünkü Musa Dağı) yanında bulunması nedeniyle eski çağda Selevkiya Pieriya adıyla tanınırdı. (Mersin'e bağlı Silifke Selevkiya İsauriya adıyla tanınırdı.) Samandağ Asi ırmağının denize döküldüğü yerde olduğundan Antakya'nın limanıydı. Antakya'daki kilise topluluğunda Tanrı'nın onları ayırdığı işe gitmek üzere "Barnabas ile Saul (Pavlus) Kutsal Ruh'un buyruğuyla gönderildikten sonra Selefke'ye geldiler, oradan da Kıbrıs'a yelken açtılar" (Res.İş. 13:4).

SENE

Diken çalısı demektir. Benyamin'e ait Beyt-el'in doğusunda Yeruşalim yolu üzerinde bulunan Mikmaş kentine yakın. Mikmaş Yeruşalim'in kuzeyinde 11 kilometre uzaklığındaydı. Yonatan ile silahtarı Mikmaş geçidinde bulunan Filistiler'e karşı çıkmak için Botsets ile Sene adlı iki sivri kayanın arasından geçti (1. Samuel 14,4). "Kayalarından biri kuzey tarafından Mikmaş'ın önünde ve öbür kaya güney tarafından Geba'nın önünde dikiliyordu" (a.5). Sene Geba'nın önünde dikiliyordu. RABBE güvenerek gittiler ve ikisi Filistiler'in ordugahında yirmi kişi öldürünce Filistiler'in üzerinde şaşkınlık düştü ve o zaman Saul Gibea'dan Filistiler'e saldırdı.

SENİR

Amoriler'in Hermon Dağı'na verdiği ad (Tesniye 3:9; Neşideler 4:8; Hezekiel 27:5. HERMON DAĞI'na bakınız).

SEVENE

Mısır'daki Asvan kenti. Adı Siyene biçiminde de yazılırdı. Nil'deki ilk çağlayanın yanında kurulan kent Mısır'ın Etiyopya (Habeş ili ya da Kuş) sınırındaydı. Oraya yakın Nil ırmağında bulunan adada tapınak kurmuş olan bir Yahudi topluluğu vardı. "Mısır ülkesini Migdol'dan Sevene'ye, Kuş sınırına dek büsbütün çöl ve harabe yapacağım" (Hezekiel 29:10; düzeltilen çeviri). Migdol Mısır'ın kuzey sınırı, Sevene de güney sınırıydı.

SİBMA

Serinlik demektir. Erden ırmağının doğusunda Ruben'e ayrılan bölgede bir kent (Yeşu 13:19). Ruben oğulları bu kenti yaptılar (Sayılar 32:38; a.3'teki Sebam aynı yer olabilir). Şarabı ün kazanmış bir yer. Moab Tanrı'nın öfkeli yargısına uğrayacağı peygamberlerce önceden bildirilince "Sibma'nın asması kurudu" denir (Yeşaya 16:8,9; Yeremya 48:32). Artık o çağda Ruben kuşağının elinde bulunmadığına bir belirti. Kiryataim'le birlikte sıralanır (Yeşu 13:19). Kiryataim eski çağda dev adamlar olan Emler'in oturdukları kentti. Kral Kedorlaomer ve birlikteki krallar "Emler'i Şave-kiryatayim'de (Kiryatayim ovasında demek olduğu sanılır).. vurdular" (Tekvin 14:5; Tesniye 2:9-11). Kiryataim Musa'nın Ruben kuşağına ayırdığı ve Heşbon'da bulunan bir kentti (Sayılar 32:37; Yeşu 13:19). Daha sonra Moab'ın eline düştü (Yeremya 48:1). Lut Denizi'nin doğusunda yaklaşık 10 kilometre uzaklığındaki el-Kureiyat olduğu sanılır.

SİBRAİM

Çifte ümit demektir. "Şam sınırı ile Hamat sınırı arasında olan Sibraim" adlı yerin gelecekte İsrail sınırının geçtiği bir kent olacak (Hezekiel 47:16). Sefarvaim olduğu bir uzmanca öne sürüldü. (Bakınız SEFARVAİM'e). Zifron adlı yerin aynısı da olabilir (Sayılar 34:9; Bakınız ZİFRON'a).

SİDDİM

Tarlalar vadisi demektir. Hittit dilindense tüz yatakları anlamına gelebilir. Elam kralı Kedorlaomer ve birliktekiler Sodom ile Gomorra krallarına karşı "Siddim vadisinde savaşa dizildiler. Ve Siddim vadisi zift kuyularıyla doluydu; ve Sodom ile Gomorra kralları kaçtılar" (Tekvin 14:9,10). Şimdiki Lut Gölü'nün güney kesiminin suları tarafından örtüldüğü sanılır.

SİFMOT

Davut'un çapul malından gönderdiği Yahuda'nın güneyindeki kentlerden biri (1.Samuel 30:28).

SİHAR

Sihar Gerizim ile Ebal dağlarına yakın bir köy. Şekem kentinin yakınlarındaydı. Musa Erden ırmağının doğusunda konaklayan İsrail halkına Tanrı'nın bildirdiği buyruk ve yasaları önlerine koyduktan sonra (Tesniye 5-11) şunları söyledi: "Gitmekte olduğun yurda Allahın RAB seni getirdiği zaman, bereketi Gerizim dağı üzerine, ve laneti Ebal dağı üzerine koyacaksın. Onlar Erden ötesinde, güneşin battığı yolun arkasında, Araba'da oturan Kenanlılar yurdunda, Gilgal karşısında, More meşelerinin yanında değil mi?" (Tesniye 11,26-30). Birkaç yengi kazandıktan sonra Yeşu karşılıklı iki dağ üzerinde Musa'nın buyurduğu gibi yaptı (Yeşu 8,30-35).

Yahuda halkı sürgüne götürüldükleri zaman geri kalan halk yalancı tanrı tapıcılarıyla karışıp Samiriye halkı oluşturdu. Bu halk Yahudi inancıyla yalancı tanrı tapıcılığıyla uyum sağlayarak kendilerine göre bir din türettiler (2.Krallar 17:33). Pasah (Fısıh), Pentekost ve Çadır bayramlarını Gerizim dağının tepesinde kutlarlardı. Sihar'a yakın bulunan Yakup'un kuyusu bu Gerizim dağına yakındı. Orada İsa'yla konuşan Samiriyeli kadın, "Bizim atalarımız şu dağda (yani Gerizim dağında) tapındılar, ama sizler tapınılması gereken yer Yeruşalem'de dersiniz" dedi (Yuhanna 4:20).

İsa "yolculuk ederken Samiriye'den geçmesi gerekiyordu. Samiriye'nin Sihar denilen kasabasına geldi. Burası Yakup'un oğlu Yusuf'a verdiği toprağa yakındı. Yakup'un kuyusu buradaydı. Yolculuktan yorulmuş olan İsa kuyunun yanına oturdu" (Yuhanna 4:4-6). Bu kuyu iki dağ arasındaki düzlükte hala bulunmaktadır. İsa'yla konuşan Samiriyeli kadın kendisine, "Su çekecek bir şeyin yok, kuyu da derin! Nereden sahipsin sen yaşam suyuna?" (Yuhanna 4:11). Kuyu bugüne dek derindir. Çekilen suyu geri boşaltırsanız kuyudaki suyun yüzüne çarpıp ses yapıncaya kadar birkaç saniye beklemelisiniz.

SİN

1/ RAB Hezekiel peygamber aracılığıyla şunu bildirir: "Mısır'ın hisarı Sin üzerine kızgınlığımı dökeceğim.." (Hezekiel 30:15). Sin hisar ve kerpiç anlamlarındaki iki sözcüğüne dayanır. Yunanca'da kerpiç kent anlamındaki Pelesium adıyla tanınırdı. Nil ırmağının ağzındaki doğu kolunda bulunan, kuzey doğudan gelen yolu koruyan duvarlı kentti.

2/ "İsrail oğullarının bütün topluluğu, Mısır ülkesinden çıkışlarından sonra, ikinci ayın on beşinci gününde, Elim ile Sina arasında olan Sin çölüne geldiler" (Çıkış 16:1). Burada halk yiyecek konusunda söylendi ve RAB akşam bıldırcınlar gönderdi ve sabah nedir anlamını taşıyan man adlı ekmeği verdi. Oradan da Sina (Horeb) dağına yakın olan Refidim'e gittiler (Çıkış 17:1).

SİNA DAĞI

"İsrail oğullarının bütün topluluğu, Mısır ülkesinden çıkışlarından sonra, ikinci ayın on beşinci gününde, Elim ile Sina arasında olan Sin çölüne geldiler" (Çıkış 16:1). "İsrail oğullarının Mısır ülkesinden çıkışlarının üçüncü ayında, o günde, Sina çölüne geldiler.. ve İsrail orada dağın karşısında kondu. Ve Musa Tanrı'nın huzuruna çıktı ve RAB onu dağdan" çağırdı (Çıkış 19:1,3). Dağ Sina dağı adıyla tanınıyordu (Çıkış 19:11). Tanrı ruhsal yasayı bu dağda Musa'ya verdi. Musa'nın yanıp tükenmeyen çalıyı gördüğü ve RABBİN çağrısını işittiği yer Allah'ın dağı Horeb idi (Çıkış 3:1-12). RAB Musa'nın halkı Mısır'dan çıkardığı zaman bu dağda kendisine tapınacağını da söyledi (a.12). İçecek suyu olmayan Refidim de Horeb'in yanındaydı çünkü RAB "Horeb'de kaya üzerinde, senin önünde duracağım; ve kayaya vuracaksın ve halk içsin diye ondan sular çıkacak.. O yerin adını Massa ve Meriba koydu, çünkü İsrail oğulları çekiştiler ve.. RABBi denediler" (Çıkış 17:1-7). RAB bu dağda Musa'ya ruhsal yasayı verdi (Tesniye 4:9-14; 1.Krallar 8:9). Sina yarım adasındaki Musa dağı olduğu sanılır. Dağın dibindeki Katarina manastırında Tischendorf Kodeks Sinaitikus adıyla tanınan M.S. dördüncü yüzyıldan kalma Eski Yunanca Kutsal Kitap el yazmasını buldu.

SİON

1/ İsrail oğullarının Erden ırmağının doğusunda ele geçirdikleri topraklar "Arnon vadisi kenarında olan Aroer'den ta Sion dağına kadar (o Hermon'dur)" idi (Tesniye 4:48). (Bakınız HERMON DAĞI'na).

2/ İlkin Yeruşalim'in bir parçası, sonra tümü için kullanılan bir ad. "Sen buraya girmeyeceksin, fakat körler ve topallar seni kovacaklar" diyen Yebusiler'i yenip Sion hisarını alan Davut ona "Davud'un şehri" adını koydu (2. Samuel 5,6-10). Bu Hinnom ile Kidron derelerine bakan Yeruşalim'in yüksek tepesiydi. Daha sonra bu ad Yeruşalim'in tümüne verildi. Tıpkı Korah oğullarının bir mezmurunda şöyle dendiği gibi: "Sion'un çevresinde gezin, etrafını dolanın, kulelerini sayın; hisarlarına iyi bakın, saraylarını seyredin: öyle ki, onu gelecek kuşağa anlatasınız. Çünkü bu Tanrı her zaman ve sonsuza dek bizim Tanrımız'dır; ölüme dek o bize yol gösterecektir" (Mezmur 48:12-14). Sion Tanrı'nın kenti, Tanrı'nın özellikle kurtarışını açıkladığı yer olarak tanınırdı: "RAB büyüktür, Tanrımız'ın kentinde, kutsal dağında övgüye çok layıktır. Kuzey yanlarında büyük Kral'ın kenti, yüksekliği güzel olan Sion dağı bütün yerin sevincidir. Tanrı onun saraylarında yüksek kule olarak kendini bildirmiştir" (Mezmur 48:1-3). Peygamberler Sion'un Tanrı hükümranlığının başkenti olacağını belirtir: "Son günlerde..dağların başında RAB evinin dağı pekiştirilecek.. Çünkü yasa Sion'dan ve RABBİN sözü Yeruşalim'den çıkacak. Uluslar arasında hükmedecek, çok halklar hakkında karar verecek; ve kılıçlarını sapan demirleri.. yapacaklar; ulus ulusa karşı kılıç kaldırmayacak ve artık savaşı öğrenmeyecekler" (Yeşaya 2:2-4). Yeni Antlaşma imanlıların yaklaştığı dağın "Sion dağı, diri Tanrı'nın kenti, göksel Yeruşalem" olduğunu bildirir (İbraniler 12:22; Vahiy b.21 ve 22'ye de bakınız).

SİRA

Bir yana dönme demektir. Davut'un başbuğu Yoab, Davut'tan habersizce Davut'la konuşmaya gelen Saul'un evinin güçlü adamı Abner'in ardından gönderdiği ulaklar "onu Sira kuyusundan" Hebron'a geri getirdiler. Yoab "kardeşi Asahel'in kanı için onu orada.. vurdu" (2.Samuel 3:26,27). Belki bugün Ayn Sarah adıyla tanınan ve Hebron'un kuzey batısında iki buçuk kilometre uzaklığında bulunan kuyudur.

SİRAKUZA

Bugün aynı adı taşıyan Sicilya adasının doğusunda bir liman kenti. Roma'ya tutuklu olarak giden Pavlus Malta adasından ayrılınca kuzeye doğru açılarak Sicilya adasındaki Sirakuza'ya ulaştı. Orada üç gün geçirdi (Res.İş. 28:13). Geminin kaptanı rüzgarın uygun yönden esmesini bekliyordu herhalde.

SİRİON

Kenanlılar'ın Hermon dağına verdiği ad. "Saydalılar Hermon'a Sirion derler ve Amoriler ona Senir derler" (Tesniye 3:9; bakınız HERMON DAĞI'na).

SİRTİS

Kuzey Afrika'daki Kirene kentinin batısında bulunan bataklık kumuyla kaplı kıyı. Roma'ya tutuklu olarak giden Pavlus'un bindiği geminin "rüzgara karşı boğuşmanın olanaksızlığı anlaşılınca" kendilerini sürüklenmeye koyuverdiler. "Filikayı yukarı çekerek tüm gemiyi alttan güçlendirmesi için halatlar bağladılar. Sirtis'e çarpmaktan korkarak yelken takımlarını indirdiler; böylece sürüklenip gittiler" (Res.İş. 27:15,17).

SİSAM

Troas'tan Miletos'a yolculuk yapan Pavlus Çanakkale'ye bağlı Behramkale'den (Asos'tan) açılıp Edremit körfezinin açıklıklarında bulunan büyükçe bir ada olan Midilli adasına vardı (Res.İş. 20:14). "Oradan da yelken açarak ertesi gün Sakız adası karşısından" geçti. Bugün İzmir'in Çeşme ilçesinin açıklarındadır. "Daha sonraki gün Sisam'ı" aştı "ve bir gün sonra Miletos'a" ulaştı (Res.İş. 20:15). Sisam adası Kuşadası körfezinin güneydeki burunun hemen açığındadır.

SİTNA

İshak'ın çobanlarının kazdığı ve Gerar çobanlarıyla bu kuyuya sahip çıkma kavgası olduğundan Esek (çekişme) adıyla tanınan kuyudan sonra aynı nedenle Sitna (düşmanlık) adını alan kuyuyu kazdılar (Tekvin 26:20-21). Sitna adı şeytan adının türetildiği aynı köktendir. Bugün Şutne adlı yer olduğu sanılır.

SODOM

Sodom, Bela adıyla da tanınan Tsoar ve Gomorra, Adma, Tseboim kentleriyle birlikte Havza Şehirleri diye çağrılırdı. İbrahim tarafından seçme hakkını alan Lut bol sulu olduğundan "Havza şehirlerinde oturdu ve Sodom'a doğru çadır kurardı" (Tekvin 13:10-13). Sodom Gomorra ile birlikte günahlılığıyla tanındı: "Sodom halkı kötü ve RABBE karşı çok günahkardılar" (Tekvin 13:13). "Bunun gibi, rasgele cinsel ilişkide bulunan, doğal ilişki dışında sapıklık yapan Sodom ile Gomorra ve çevrelerindeki kentler de sonsuz ateş yargılaması altında bir örnek olarak segilenmektedir" (Yahuda 7). RAB o kentleri yok edeceğini İbrahim'e bildirince İbrahim 50 doğru kişiyle başlayarak en sonunda 10 doğru kişinin hatırası için RAB'ten kentleri yok etmeyeceği vaadini alır. On doğru kişi bulunmadığı için "RAB Sodom üzerine ve Gomorra üzerine RAB tarafından göklerden kükürt ve ateş yağdırdı; ve o şehirleri ve bütün Havza'yı.. altüst etti (Tekvin 19:24,25). Ancak Lut ve kızları kurtuldu. Geriye bakan Lut'un karısı "tuz direği oldu" (a.26). Kazıbilimcilerin araştırmaları M.Ö. 2000 yılının sularınca bölgeye yaklaşık 600 yıl boyunca boşaltan bir facianın olduğunu gösteren kanıtları bulmuştur.

Yosefus adlı tarihçi yazdığı çağda (İsa'dan hemen sonra) bu kentlerin kalıntılarının daha büsbütün Lut gölü suları tarafından kaplanmadığını bildirir (Yahudi Savaşları IV:4). Sodom ve öbür kentler göl sularının artık kaplamış olduduğu gölün kuzeyinde bulunan ovada bulunmaktaydı.

SOKO

Diken çalısı demektir.

1/ Yahuda'da Azeka'ya yakın bir kent: "Ovada.. Yarmut ve Adullam, Soko ve Azeka" (Yeşu 15:33,35). Bugün Kirbet Suveike. "Filistiler Yahuda'nın Soko kentinde toplandılar ve Soko ile Azeka arasında, Efes-dammim'de ordugah kurdular. Ve Saul ile İsrail adamları toplandılar ve Ela deresinde ordugah kurdular" (1. Samuel 17:1,2). Ela deresi Yahuda dağlığından batıya doğru deniz ovasına iner. Ovada oturan Filistiler bu yoldan Yahuda dağlığına ordularıyla girmeye çalıştılar. Ela deresinde Davut Gatlı Golyat'ın üzerine RABBİN adıyla yürüdü ve sapanla fırlattığı taşla bu korkunç düşmanı yendi (1. Samuel 17:41-49 21:9).

2/ Yahuda dağlığında bir kent: "Dağlıkta, Şamir ve Yattir ve Soko ve Danna ve Kiryat-sanna (o Debir'dir)" (Yeşu 15:48,49). Debir Hebron'un güney batısında yaklaşık 20 kilometre uzaklığındaydı. Danna Hebron'a daha yakındı. Aynı bölgede bugün Kirbet Suveike adını taşıyan yer.

3/ Kral Süleyman'ın on iki görevliden biri "Arubbot'ta Ben-hesed" idi " (Soko ve bütün Hefer ülkesi ona aitti)" (1.Krallar 4:10). Soko adlı bu yerin Efraim bölgesinde Şaron ovasında ve Şekem'in kuzey batısında 24 kilometre uzaklığında bulunan Suveike'nin yanındaki Tel er-Ras olduğu sanılır. Kenanlı Hefer kralı Yeşu'un yendiği krallar listesinde Tappuah ve Afek kralları arasındadır (Yeşu 12:17,18). Bu kralların kentleri Efraim bölgesindeydi. Afek Şaron ovasının güneyindeydi.

SOREK

Şimşon "Sorek vadisinde bir kadın sevdi ve onun adı Delila idi" (Hakimler 16:4). Yeruşalim'in batısında 21 kilometre uzaklığında başlayan ve Ak Deniz ovasına açılan Vadi al-Sarar olduğu düşünülmektedir. Kirbet Surik adı altında Sorek adını bugüne dek südüren bir harabe vadiye yakın bulunmaktadır. Bugün Yeruşalem ile Yafa arasındaki demir yolu bu vadiden geçer. Eski çağda da dağlık ile ova arasındaki ulaşımı kolaylaştırırdı.

SUKKOT

Ağıllar demektir.

1/ İsrail oğullarının Mısır'dan çıkışıyla ilgili olarak ondan söz edilir: "İsrail oğulları, çocuklardan başka, altı yüz bin kadar yaya erkekler olarak Ramses'ten Sukkot'a göç ettiler" (Çıkış 12:37). "Sukkot'tan göç edip Etam'da çölün kenarında kondular" (Cıkış 13:20). Bir olasılıkla eski Mısır dilindeki Tuku bölgesi. Pitom kenti bu bölgenin ileri gelen kentiydi.

2/ Yakup dayısı Laban'la bir saldırmazlık antlaşması yaptıktan sonra Ürdün ırmağının doğusundaki Gilead dağındaki Mitspa adlı yerden ayrılınca Mahanaim'e gitti(Tekvin 31:25,49; 32:1-2)). Karılarını ve çocuklarını Yabbok çayından geçirdikten sonra orada bir adamın kendisiyle güreştiği "yerin adını Peniel koydu.. Penuel'i geçtiği zaman, güneş üzerine doğdu ve uyluğu üzerinde aksıyordu" (Tekvin 32:30,31). Penuel Yabbok çayında önemli bir geçit olmalıydı ki, orada başka kuşaklar bir savunma kulesini dikmişlerdi. Yakup Esav'la görüştükten sonra "Sukkot'a göç etti ve kendisine ev kurdu ve hayvanlarına ağıllar yaptı onun için bu yerin adına Sukkot (ağıllar) denir" (Tekvin 33:16). Sukkot Yabbok çayının kuzeyinde yaklaşık iki kilometre uzaklığındaki Tel Ahsas olduğu düşünülmektedir. Gad'a ayrılan bölgede bir kentti (Yeşu 13:27). Dağılan Midyan ordusunu kovalayan Gideon Sukkot adamlarından ekmek istedi ama vermediler (Hakimler 8:5). Kovalayıştan dönünce "Sukkot adamlarına ders verdi" (Hakimler 8:16). Tapınak için yapılan parlak tunç takımları "Erden ovasında Sukkot ile Tsaretan arasındaki balçık toprakta" döküldü (1.Krallar 7:46).

SUR

Bugünkü Lübnan'ın Ak Deniz kıyılarında Galile'nin kuzey batısında. Adı İbranice'de kaya anlamına gelir. Yunanca'da Turos diye tanınırdı (Batı Avrupa dillerine Yunanca'dan geçmiştir). Sur eski çağda hem deniz kıyısında kayalar üzerinde hem de bir kilometre açığında bulunan bir adadaydı. Sur Finike ülkesinin bir kentiydi. Finike yaklaşık 320 kilometre uzunluğunda ve bugünkü Lübnan ve Suriye'nin deniz kıyılarını içine alan bir ülke. Eski Antlaşma'da Kenan ülkesi olarak tanınıyordu (Yeşaya 23:11-12). Finikeliler denizcilik ve tüccarlıklarıyla ün kazandılar. Kenanlı tüccar anlamına gelir. Sur kralı Hiram Kral Davut'la dostluğu vardı. Hiram "denizi bilen gemicileri, Süleyman'ın kulları ile beraber gemilerde gönderdi" (1.Krallar 9:27). Sayda'yla birlikte Sur'un Aşur kralı Senharib tarafından saldırıya uğrayacağını Yeşaya peygamber bildirdi (Yeşaya 23:2-12). Yeremya Nebukadnetsar'ın Sur kentini açacağını önceden duyurdu (Yeremya 27:3,6). Büyük İskender de denizi doldurarak adaya bir yol yapmak suretiyle kenti ele geçirdi. Bugün ada karayla birleşik kaldı.

Finike İsa Mesih'in zamanında en tanınmış kentleri olan Sur ve Sayda'nın adlarıyla tanınıyordu: "İsa oradan ayrılıp Sur ve Sayda bölgesine çekildi" (Matta 15:21). Orada karşılaştığı kadından Matta tarafından "Kenanlı bir kadın" olarak söz edilince Markos "Kadın Yunanlı'ydı. Soyu Suriye Finikesi'ndendi" diye yazar (Markos 7:26). "Sur ile Sayda yöresinden yoğun topluluklar yapmakta olduğu işleri haber alarak İsa'ya geldiler" (Markos 3:8). Birinci Herodes Agrippa "Sur ile Saydalılar'a karşı çok öfkeliydi." Barış aramaya gelen temsilcileri Herodes'in konuşmasını dinlerken "Bu Tanrı sesidir" dediler. Yüceliği Tanrı'ya vermeyen Herodes Tanrı'nın meleği tarafından çarpıldı, kurtçuklarca kemirilerek öldü (Res.İş. 12:20-23). İsa Mesih'i dinleyen ve daha sonra "Stefanos'a çektirilen acı sonucunda darmadağın olanlar Finike'ye.. gidip Tanrı Sözü'nü" Yahudiler'e bildirince Yahudiler o bölgede iman ettiler (Res.İşleri 11:19). Pavlus'la Barnabas Antakya'dan Yeruşalem'e giderken "Finike ile Samiriye yörelerinden geçerek ulusların Tanrı'ya dönüşünü anlattılar. Bu haberle tüm kardeşlere derin sevinç getirdiler" (Res.İş. 15:3). Bundan sonra orada Yahudi olmayanlar da imana gelmiş olsa gerek. Yeruşalem'e doğru yolculuk yapan Pavlus Patara'da "Finike'ye giden bir gemi bulunca ona binip" denize

açıldı. Suriye'ye yönelip Sur'a vardılar. Gemideki mallar orada boşaltacağı için Pavlus'la arkadaşları öğrencileri arayıp buldular. Orada yedi gün kaldılar. "Öğrenciler Kutsal Ruh'tan esinlenerek, Yeruşalem'e gitmemesi için Pavlus'u uyardılar." Pavlus oradan ayrılınca kardeşler eşleri ve çocuklarıyla birlikte kıyıda diz çöküp Pavlus ve arkadaşlarıyla birlikte dua ettiler" (Res.İş. 21:1-7).

SURİYE

İbranice'deki Aram sözcüğü Eski Antlaşma'da genellikle Suriye diye çevrilir. Arami halklar adlarını ya Sam'ın oğlu Aram'dan ya da Nahor'un torunu Aram'dan ya da her ikisinden almışlardır. Eski Antlaşma'da "Suriye" ya da "Suriyeli" sözcüğü her geçtiği zaman aslında "Aram" ya da "Arami" kelimesidir. Aram ya da Suriye Filistin'in kuzeyi ve doğusundaydı. Eski Antlaşma çağında birkaç bölgeye ayrılırdı:

1/ Şam Suriyesi. "Şam Suriyelileri Tsoba kralı Hadadezer'e yardım etmek için geldiler ve Davut Suriyeliler'den yirmi iki bin kişi vurdu. Davut Şam Suriyesi'ne asker koydu ve Suriyeliler Davud'a harç ödeyen kullar oldular. RAB Davud'u her gittiği yerde kurtardı" (2.Samuel 8:5,6). Adından anlaşıldığı gibi Şam çevresinde bulunuyordu.

2/ Tsoba Suriyesi: "Ammon oğulları Davud'a iğrenç oldukları gördüler ve Ammon oğulları.. Tsoba Suriyelileri'ni ücretle tuttular" (2.Samuel 10:6). Tsoba Şam'ın kuzeyinde Hamat ile Fırat ırmağının arasındaydı.

3/ Aram-maaka: "Ammon oğulları Davud'a iğrenç oldukları gördüler ve Ammon oğulları.. bin kişi ile Maaka kralını" (2.Samuel 10:6). Maaka Suriyelileri'nin krallığı Hermon dağının güney ve doğu yamaçlarındaydı.

4/ Beyt-rehob Suriyesi: "Ammon oğulları Davud'a iğrenç oldukları gördüler ve Ammon oğulları.. Beyt-rehob Suriyelileri'ni ücretle tuttular" (2.Samuel 10:6). Beyt-rehob Hule gölünün ovasında Laiş'e yakındı.

5/ Irmağın öte tarafında olan Suriye ya da Aram-narahaim (Mezopotamya): "Hadarezer gönderip ırmağın öte tarafında olan Suriyelileri çıkardı" (2.Samuel 10:16; bakınız Tekvin 24:10'a). Fırat'ın doğusundaydı.

Suriye ülkesi Büyük İskender'in imparatorluğunun parçalanması üzerine kuruldu. Suriye adı ya Sur kentinden ya da daha büyük olasılıkla Aşur adının kısaltılmasından gelir. M.Ö. 64 yılında Roma yönetimi altına geçti. Başkenti Hatay ilinin başkenti Antakya idi: "O günlerde Kayser Avgustus'tan, tüm dünyanın sayımını amaçlayan yazılı bir buyruk çıktı. Bu

ilk sayım Kirinius'un Suriye valiliği döneminde oluyordu" (Luka 2:1,2). İsa'nın "ünü tüm Suriye'de yayıldı. Tüm hastaları, çeşitli rahatsızlıklar, ağrılar çekenleri, cinlileri, saraları, inmelileri O'na getirdiler, tümünü sağlığa kavuşturdu" (Matta 4:24). "Stefanos'a çektirilen acı sonucunda darmadağın olanlar Finike'ye, Kıbrıs'a ve Antakya'ya gittiler. Tanrı Sözü'nü Yahudiler'den başka hiç kimseye bildirmiyorlardı. Ama onlardan Kıbrıslı ve Kirineli bazı kişiler Antakya'ya gelip Yunanlılar'a da Rab İsa'nın Sevinç Getirici Haberi'ni bildirdiler. Rabbin eli onları destekliyordu. Çok sayıda insan iman ederek Rabbe döndü" (Res.İşleri 11:19-21). Suriye'nin başkentinde müjdeyi Uluslar'a yayan bir imanlılar topluluğu kuruldu (Res.İş. 13:1-12). Yeruşalem'e doğru yolculuk yapan Pavlus Patara'da "Finike'ye giden bir gemi bulunca ona binip" denize açıldı. Suriye'ye yönelip Sur'a vardılar. (Res.İş. 21:1-7).

ŞAALABBİN

Bir uzmana göre çakallar demek, başkasına göre tilki yatağı anlamındadır. Dan oğullarının "miraslarının sınırı Tsora, Eştaol, İr-şemeş, Şaalabbin ve Ayyalon'dır" (Yeşu 19:41,42). Aynı anlama gelen Şaalbim adının aynı adın başka bir söyleyiş biçimi olduğu sanılır çünkü Şaalbim aynı çevrede olduğu anlaşılır: "Amoriler Dan oğullarını dağlığa sürdüler; çünkü ovaya inmeye bırakmıyorlardı; ve Amoriler Heres dağında, Ayyalon'da ve Şaalbim'de oturmak için direndiler; fakat Yusuf evinin eli kuvvetlendi ve onlar angaryacı oldular" (Hakimler 1:34,35). Heres dağı (güneş dağı) İr-şemeş (güneş kenti) ve Beyt-şemeş (güneş evi) aynı adın değişik biçimleri olduğu sanılır. Kral Süleyman'ın on iki kahyasından biri "Makaz'da, Şaalbim'de, Beyt-şemeş'te ve Elon-beyt-hanan'da Bendeker" idi (1.Krallar 4:9). Babasının eşeklerini arayan Saul "Efraim dağlığından geçti ve Şalişa ülkesinden geçti ama onları bulmadılar; ve Şaalim ülkesinden geçtiler, orada da değillerdi; ve Benyaminilerin ülkesinden geçti ve onları bulmadılar" (1.Samuel 9:4). Şaalim ülkesi Şaalbim adının başka bir biçimi olabilir. Davud'un otuz yiğit arasında "Şaalbonlu Elyahba" bulunuyordu" (2.Samuel 23:32). Bu da adın değişik bir biçimi olabilir. Ayyalon'un kuzey batısında 5 kilometre uzaklığında, ve Beyt-şemeş'in kuzeyinde 13 kilometre uzaklığında bulunan Selbit adlı yer olduğu sanılır.

ŞAARAİM

İki kapı demektir. Yahuda'ya ayrılan ovada bulunan ve Soko ile Azeka'dan sonra sıralanan bir kent (Yeşu 15:36). "Filistiler'den vurulanlar Gat'a kadar ve Ekron'a kadar Şaarayim yolunda düştüler" (1.Samuel 17:52). Savaştan önce "Soko ile Azeka arasında Efes-dammim'de ordugah" kurmuşlardı. (1.Samuel 17:1). Demek ki Azeka'dan Gat ve Ekron'a kaçıyorlardı. Şaaraim yolu güneyde bulunan Gat'ı ve kuzeyde bulunan Ekron'u birleştiren yol olduğu tahmin edilebilir. Azeka'dan batıya doğru giden yolla birleşir. Ya da Azeka'dan batıya giden yol Şaarayim yoluydu. Ekronlular yol ağzında sağa ve Gatlılar sola dönmeye çalışmış olsa gerek. 1.Tarihler 4:31 ayetinde Şimeon'a ait kentlerin listesinde aynı bölgede Şaarayim adlı bir kent vardır. Bir olasılıkla Şaruhen idi. Şaruhen Gaza'nın kuzeyinde 24 kilometre uzaklığında bulunan Tel el-Fara olduğu sanılır. Bu kent deniz ovasından geçen anayoldaydı. Buna göre Şaarayim yolu Ekron'dan Gat üzerinden güneydeki Şaruhen'e (Şaarayim'e) giden anayoldu.

ŞAFİR

Güzel demektir. Tanrı'nın Yahuda kentleri üzerine yağdıracağı öfkeli yargısını bildiren Mika peygamber şöyle konuşur: "Ey sen, Şafir'de oturan, çıplak olarak utanç içinde geç" (Mika 1:11). Belki Aşdod'un güney doğusundaa bulunan es-Suafir.

ŞAHATSUMA

Yükseklikler doğru demektir. İssakar'a ayrılan toprağın sınırında bir kent. "Sınır Tabor'a ve Şahatsuma'ya ve Beyt-şemeş'e erişiyordu ve sınırlarının sonları Erden'de idi" (Yeşu 19:22). Bir uzman bu Beyt-şemeş kentinin Galile gölünün güneyinde 3 kilometre uzaklığında Ürdün ırmağının bir geçidindeki Ebediyeh adlı köyü olduğu üzerinde durur. Böylece Şahatsuma kentinin bununla Tabor dağı arasında ovanın yükseklikler doğru uzandığı bir yerdeydi. Bir uzman onu bugünkü Tel el Mekarkaş adlı yerle bir sayar.

ŞALİŞA

Üçgen biçimli ya da üçüncü yer demektir. Babasının eşeklerini arayan Saul "Efraim dağlığından geçti ve Şalişa ülkesinden geçti ama onları bulmadılar; ve Şaalim ülkesinden geçtiler, orada da değillerdi; ve Benyaminilerin ülkesinden geçti ve onları bulmadılar" (1.Samuel 9:4). Efraim dağlığı ile Şaalim ülkesi arasında bir bölge olduğu anlaşılır. Şaalim sanıldığı gibi Şaalabbin adının başka bir biçimiyse Şalişa Efraim'de Dan bölgesinin sınırına doğruydu. (BAAL-ŞALİŞA'ya bakınız).

ŞAM

Eski zamanlarda İbranice'de Dammesek veya Grekçe'de Damaskos adıyla tanınan kent. Dammesek adının anlamı bilinmiyor. Şam Arapça'da sol veya kuzey anlamına gelir. Günümüzde kent Dimaşk-eş-Şam veya sadece eşŞam olarak tanınır (Kuzeydeki Dammesek). Lübnan sıra dağlarının doğusundaki yüksek ovada bulunur. Günümüzde Suriye başkentidir.

Çok eski bir kenttir. İbrahim ve müttefikleri düşmanlarını "Şam'ın kuzeyindeki Hova'ya kadar kovaladı" (Yaratılış 14:15). Adı Kutsal Kitap'ta 55 defa geçer.

Yeni Antlaşma'da Kudüs'ten oraya giden yol çok önemli bir olaya sahne olur: Tarsuslu Saul'un dirilmiş İsa Mesih'le karşılaması. Saul daha sonra Elçi Pavlus olarak tanındı. Pavlus'un müjdeleme seferleri Elçilerin İşleri kitabının büyük bir kısmında anlatılır. Mektupları ise Yeni Antlaşma kitabının büyük bir bölümünü oluşturur. Şam başka zamanda Pavlus'un hayatında önemli bir olaya sahne oldu: “Şam'da Kral Aretas'ın valisi beni yakalatmak için kenti denetim altına almıştı. Ama beni küfe içinde surdaki bir pencereden sarkıttılar; böylece onun elinden sıyrılıp kaçtım” (2.Korintlier 11:32-33).

ŞAMİR

Diken, çakmaktaşı ya da onaylanmış anlamlarına gelebilir.

1/ Yahuda bölgesinde bir kent: "Dağlıkta Şamir ve Yattir ve Soko" (Yeşu 15:48). Bir uzmana göre Hebron'un güney batısında 21 kilometre uzaklığında bulunan Somera harabeleridir.

ŞARON

Kuzeydeki Karmel dağından Yafa'ya kadar uzanan 80 kilometrelik deniz ovası. Genişliği 10 ile 20 kilometre arasında değişir. Bol çiçekli bir bölge olarak tanınırdı: "Bozkır sevinecek ve nergis gibi çiçeklenecek. Bol bol çiçeklenecek.. Karmel'in ve Şaron'un haşmeti ona verilecek" (Yeşaya 35:1,2). "Şaron gülü" orada birbirinin ardından çıkan dört çeşit çiçek için genel bir ad olduğu sanılır (Neşideler 2:1). Eski Antlaşma çağında bu bölgede az yerleşim merkezlerine rastlanır. En çok otlak yeri olarak kullanılırdı: "Şaron'un bütün otlaklarında oturdular" (1.Tarihler 5:16). Kral Davut için "Şaron'da otlanan sığırlar üzerinde Şaronlu Şitray vardı" (1.Tarihler 27:29). Kuzeyde Soko kenti vardı.Kral Süleyman'ın on iki kahyasından biri "Arubbot'ta Ben-hesed" idi "(Soko ve bütün Hefer ülkesi ona aitti)" (1.Krallar 4:10). Soko adlı bu yerin Efraim bölgesinde Şaron ovasında ve Şekem'in kuzey batısında 24 kilometre uzaklığında bulunan Suveike'nin yanındaki Tel er-Ras olduğu sanılır. Kenanlı Hefer kralı Yeşu'un yendiği krallar listesinde Tappuah ve Afek kralları arasındadır (Yeşu 12:17,18). Bu kralların kentleri Efraim bölgesindeydi. Afek Şaron ovasının güneyindeydi. Lod ve Ono adlı yerler de ovanın güneyindeydi. Yeni Antlaşma çağında orada daha çok yerleşim merkezlerinin bulunduğu anlaşılır. Artık Lod Lidda olarak tanınırdı. Petros Lidda'da oturan Eneas adlı yatalak inmeliyi İsa Mesih'in adıyla sağlığa kavuşturunca "Lidda ile Şaron'da yaşayanların tümü onu görerek Rabbe döndüler" (Res.İş. 9:32-35).

ŞARUHEN

Kayra konutu anlamında. Yahuda'ya ayrılan bölgede Şimeon'a verilen bir kent (Yeşu 19:6). Yahuda'ya ait "Cenub'un en son kısmında olan" kentlerin sıralanması adı Şilhim olarak verilir (Yeşu 15:32). 1.Tarihler 4:31 ayetinde Şimeon'a ait kentlerin listesinde aynı bölgede Şaarayim adlı bir kent vardır. Bir olasılıkla Şaruhen idi. Şaruhen Gaza'nın kuzeyinde 24 kilometre uzaklığında bulunan Tel el-Fara olduğu sanılır. Bu kent deniz ovasından geçen anayoldaydı.

ŞAVE-KİRİATAİM

Kiriyataim ovası demektir. "On dördüncü yılda Kederlaomer ve kendisiyle olan krallar geldi ve.. Emler'i Şave-kiryataim'de.. vurdular" (Tekvin 14:5,6; Tesniye 2:9-11). Kiryataim çifte kent anlamındadır. Eski çağda dev adamlar olan Emler'in oturdukları kent. Musa'nın Ruben kuşağına ayırdığı ve Heşbon'da bulunan bir kent (Sayılar 32:37; Yeşu 13:19). Daha sonra Moab'ın eline düştü (Yeremya 48:1). Lut Denizi'nin doğusunda yaklaşık 10 kilometre uzaklığındaki el-Kureiyat olduğu sanılır.

ŞAVE VADİSİ

Ova deresi demektir. Sodom kralı Şave vadisine kralları yenmekten dönen İbrahim'i karşılamaya çıktı (Tekvin 14:17). İbrahim'i kutlu kılmaya giden Yüce Tanrı'nın kahini Melkisedek ondan önce İbrahim'i karşıladı (Tekvin 14:18). Şave vadisi kral deresi olduğu sanılır. Abşalom, oğlu olmadığından adını andırmak için kral deresinde bir direk dikti (2.Samuel 18:18). İki yer aynı ise Yeruşalem'e yakın idiler. Melkisedek Salem kralıydı.

ŞEBA

Eski bir krallık. Bugünkü Yemen olduğu sanılır. Baskın yapıp Eyub'un öküzlerini ve eşeklerini alıp götürenler Şebalılar'dı (Eyub 1:14,15). "Şeba kraliçası RABBİN isminden ötürü Süleyman'ın şöhretini işitince onu bilmecelerle denemeye geldi" (1.Krallar 10:1-13). İsa Mesih Şeba kraliçesine "Güney'in kraliçesi" der (Matta 12:42).

ŞEFAM

Musa ülkenin sınırını açıklarken şunları söyler: "Doğu sınırınızı Hatsar-enan'dan Şefam'a kadar işaret koyacaksınız ve sınır Şefam'dan Ain'indoğu tarafında Ribla'ya inecek.. doğuya doğru Kinneret Denizi'nin yanına dokunacaktır" (Sayılar 34:10,11). Galile'nin kuzeyinde bir yer.

ŞEFELA

İsrail'in güney kesiminde dağlar ile deniz ovası arasındaki yüksek ova. Musa halkla şöyle konuşur: "RAB Horeb'de bize: 'Bu dağda oturmanız yeter; dönün ve göç edin ve Amoriler'in dağlığına ve ona yakın olan Araba'da, dağlıkta ve Şefela'da ve Cenup'ta ve deniz kenarında bütün yerlere, büyük ırmağa, Fırat ırmağına kadar Kenanlılar ülkesine ve Libnan'a girin' dedi. 'İşte ülkeyi önünüze koydum'" (Tesniye 1:6-8).

ŞEFER DAĞI

Aydınlık dağı demektir. İsrail oğullarının çölde dolaşırken yanında konakladıkları bir dağ (Sayı 33:23). Sina çölünden sonra 8. konak yeri.

ŞEKEM

Şekem kenti kuzeydeki Ebal dağıyla güneydeki Gerizim dağı arasındaki vadinin doğusunda bulunan bugünkü Tel Balata harabeleridir. Samiriye kentinin güney doğusunda 9 kilometre ve Yeruşalem'in kuzeyinde 52 kilometre uzaklığındadır. "Abram Şekem denilen yere, More meşesine kadar olan memleketi geçti" (Tekvin 12:6). RABBİN yasasının önemini halka vurgulamak için Musa şunları buyurdu: "Gitmekte olduğun yurda Allahın RAB seni getirdiği zaman, bereketi Gerizim dağı üzerine, ve laneti Ebal dağı üzerine koyacaksın. Onlar Erden ötesinde, güneşin battığı yolun arkasında, Araba'da oturan Kenanlılar yurdunda, Gilgal karşısında, More meşelerinin yanında değil mi?" (Tesniye 11,26-30). Demek ki More meşesi Şekem'e pek yakındı. Büyük olasılıkla Yakub'un yabancı ilahlarını altında gömdüğü "Şekem'in yanında olan meşe ağacı" More meşesiydi (Tekvin 35:4). Yeşu'un büyük taşı diktiği "RABBİN makdisi yanında olan meşe ağacı" aynısı olabilir (Yeşu 24:26). Şekem ve Beyt-millo halklarının yanında Abimelek'i kral yaptığı "Şekem'deki dikili taş meşesi" de aynı yer olsa gerek (Hakimler 9:6). Efraim ile Manasse arasındaki sınır Şekem'e yakındı (Yeşu 17:7). Levililer'e ayrılan sığınma kentlerinden biriydi (Yeşu 20:7). Mısır'dan getirdikleri Yusuf'un kemiklerini burada gömdüler (Yeşu 24:32). Süleyman'ın ölümünden sonra İsrail kuşakları oğlu Rehoboam'ın krallığını Şekem'de geri tepip Yereboam'ı kral yaptı (1.Krallar 12:1-19). Yereboam ilkin Şekem'i başkenti olarak kullandı sonra Penuel, ve daha sonra Tirtsa'yı kullandı (1.Krallar 12:25). Kent önemini kaybetti. Sürgünden sonra Samiriyeliler'in en önemli kentiydi. Yuhanna bölüm 4'te konusu edilen Sihar kentinin Şekem için kullanılan başka bir ad olup olmadığı bilinmemektedir. Yakın çevrede ayrı bir kent de olabilir.

ŞEMA

Ün, söylenti demektir. "Edom sınırına doğru Cenub'un en son kısmında olan" Yahuda kentlerinden biri (Yeşu 15:26. Amam ve Molada ile birlikte sıralanır. Şimeon kuşağına ayrılan Şeba aynı yer olsa gerek (Yeşu 19:2).

ŞEN

Diş demektir. Dişe benzer sivri bir kaya olabilirdi. Filistiler saldıracağı sırada İsrail Samuel'e kendileri için dua etsin diye rica ettiler. "Samuel İsrail için RABBE feryat etti; ve RAB ona cevap verdi.. RAB o gün Filistiler üzerine büyük sesle gürliyip onları şaşırtı; ve İsrail'in önünde vuruldular" (1. Samuel 7,9-10). "Samuel bir taş alıp Mitspa ile Şen arasında dikti ve onun adını Eben-ezer koyup: RAB bize buraya kadar yardım etti, dedi" (1. Samuel 7,12). Mitspa'nın konumunu tam olarak saptamak güçtür. Gibeon, Rama, Beerot ve Kefira adlı kentlerin çevresinde Benyamin kuşağının topraklarındaydı (Yeşu 18:26). Buna göre Şen'in de bu genel çevrede bulunduğundan başka ayrıntılı bilgimiz yoktur.

ŞİHOR

Şihor kara, karanlık ya da bulanık demektir. Bazen Nil ırmağına verilen İbranice adtır: "Büyük sular üzerinde onun geliri Şihor'un zahiresi, Nil'in orak mahsulü idi" (Yeşaya 23:3). Bazen de Nil olmadığı anlaşılır: "Mısır önünde olan Şihor'dan kuzeye doğru, Kenanlılar'ın sayılan Ekron sınırına kadar" (Yeşu 13:3). Bu kez Mısır deresi, bugünkü Vadi el-Ariş olduğu tahmin edilir.

ŞİKKERON

Bir uzmana göre sarhoşluk, başkasına göre verimlilik demektir. Yahuda bölgesinin Dan bölgesiyle sınırında bir yer: "Sınır Ekron yanından kuzeye doğru çıkıyordu; ve sınır Şikkeron'a uzanıyor ve Baala dağına geçiyor ve Yabneel'e çıkıyordu; ve sınırın sonları denizde idi" (Yeşu 15:11). Ekron Dan'a ayrıldı (Yeşu 19:43). Şikkeron'un Dan bölgesinde bulunmasının olasılığı vardır.

ŞİLO

"İsrail oğullarının bütün topluluğu Şilo'da toplandı ve toplanma çadırını orada kurdular" (Yeşu 18:11). Şilo'nun konumu ayrıntılı olarak tanımlanır: "İşte, Beyt-el'in kuzeyinde, Beyt-el'den Şekem'e çıkan büyük yolun doğusunda ve Lebona güneyinde olan Şilo'da yıldan yıla RABBİN bayramı vardır" (Hakimler 21:19). Beyt-el'in kuzeyinde 15 kilometre ve el-Lubban'ın güney doğusunda 5 kilometre uzaklığındaki bugünkü Seilun harabesidir. Benyamin soyunu yaptıkları korkunç suç için cezalandıran İsrail'in öbür kuşakları bütün kadınlarını öldürmüşlerdi. Kuşağı yeryüzünden silinmekten kurtarmak için Benyamin'den geri kalan adamlara karı bulmak için ve onları karı vermeyeceğiz diye ettikleri yemine uymak için Şilo'daki bayramda dans eden kızları kaçırmalarını söylediler (Hakimler 21:16-24). Elkana, karıları Pennina ve Hanna'yla birlikte "Orduların RABBİNE tapınmak için yıldan yıla kentinden Şilo'ya çıkardı" (1.Samuel 1:2,3). Hanna burada dua etti ve RAB ona Samuel'i verdi. Hanna sütten kesilen Samuel'i kahin Eli'ye getirince "Ben de onu RABBE armağan ettim" dedi (1.Samuel 1:28). RAB Samuel'le konuştuğu zaman "RABBİN tapınağında" yatmıştı ve sabah kalkınca "RABBİN evinin kapı kanatlarını açtı" (1.Samuel 3:3,15). Demek ki çadır yerine arada bir tapınak yapılmıştı. Kötülükleri nedeniyle RAB Eli'nin evini sonsuzca mahkum edeceğini söyledi (1.Samuel 3:13). "Tanrı işitti ve öfkelendi, İsrail'den iğrendi; ve insanlar arasında kurduğu çadırı, Şilo meskenini bıraktı" (Mezmur 78:59,60). Kazıbilimciler Şilo'nun yaklaşık M.Ö. 1050 yılında yıkıldığını ve Yunan imparatorluğu zamanında yeninden yerleşim merkezi olduğunu ortaya koymuştur. Kutsal Kitap'ta o tarihten sonra Şilolu kişilerden söz edilir; örneğin: Şilolu Ahiya peygamber (1.Krallar 11:29). Oysa kente doğrudan doğruya değinilmez. Kahinler artık Nob kentinde oturmaktaydı (1.Samuel 22:11).

ŞİLOAH

Yeruşalim'in çevresindeki tek tatlı su kaynağı Gihon pınarıydı. Bu pınar Hinnom oğlu deresinin yaklaşık 600 metre kuzeyinde, Yeruşalim'deki Ofel tepesinin yamacının Kidron deresine indiği yerdeydi. Yahuda kral Hizkiya "Gihon sularının yukarı kaynağını" kapadı "ve onları Davut kentinin batı tarafında doğru aşağı" indirdi (2.Tarihler 32:30). Bunu yapmaktaki amacı düşmanlar saldırınca kent duvarının içinde düşmanın kapatamayacağı içme suyu kaynağını sağlamaktı. Bunu bugün bile içinden geçilebilen 400 metre uzunluğunda olan bir tünelle yaptı. Tünelin içinde bulunan İbranice yazı İstanbul'un bir müzesinde görülebilir. Yazı tüneli yapan işçilerin karşı yönden kazan öbür arkadaşlarının seslerini dinleyerek onları karşılayabilmek için nasıl yön değiştirdiklerini anlatır. Tünel Şiloah Havuzu'nda açılır.

Şiloah Eski Antlaşma'da şu parçada geçer: "Madem ki bu halk sessizce akan Şiloah sularını hor gördüler ve Retsin ile Remalya'nın oğlu ile seviniyorlar; bunun için, işte Rab Irmağın kuvvetli ve bol sularını, Aşur kralını.. onların üzerine çıkarıyor" (Yeşaya 8:6,7). Gihon pınarından çıkan sular bir kanalda ancak bir kaç milimetre inişle sessizce akmaktaydı. Halk Tanrı'ya güveneceğine Tanrı'nın isteğine karşı müttefikler aradı.

Yeni Antlaşma'da İsa'nın bir mucizesine sahne oldu: “İsa yolda giderken doğuştan kör bir adam gördü. Öğrencileri İsa'ya, "Rabbi, kim günah işledi de bu adam kör doğdu? Kendisi mi, yoksa annesi babası mı?" diye sordular. İsa şu yanıtı verdi: "Ne kendisi, ne de annesi babası günah işledi. Tanrı'nın işleri onun yaşamında görülsün diye kör doğdu. Beni gönderenin işlerini vakit daha gündüzken yapmalıyız. Gece gelior, o zaman kimse çalışamaz. Dünyada olduğum sürece dünyanın ışığı Ben'im." Bu sözleri söyledikten sonra yere tükürdü, tükürükle çamur yaptı ve çamuru adamın gözlerine sürdü. Adama, "Git, Şiloah Havuzu'nda yıkan" dedi. Şiloah, gönderilmiş anlamına gelir. Adam gidip yıkandı, gözleri açılmış olarak döndü. Komşuları ve onu daha önce dilenirken görenler, "Oturup dilenen adam değil mi bu?" dediler. Kimi, "Evet, odur" dedi, kimi de "Hayır, ama ona benziyor" dedi. Kendisi ise, "Ben oyum" dedi. (Yuhanna 9:1-9).

ŞİMEON

Yakub'un Lea'dan ikinci oğlu (Tekvin 29:31-33). Lea, "Sevilmediğimi RAB işittiği için bana bunu da verdi" dedi. "Ve onun adını Şimeon koydu" (Tekvin 29:33). Şimeon işitmek eyleminden türetilen bir adtır. Çocuklarını kutlu kılan Yakup, kızkardeşlerini kirleten Hamor oğlu Şekem'den öç alışlarına değinerek Şimeon ve kardeşi Levi için "onlar öfkelerinde adam öldürdüler.. onları Yakup'ta böleceğim; ve onları İsrail'de dağıtacağım" dedi (Tekvin 49:6,7). Yakub'un sözü yerine geldi. "RABBE hizmet etmek üzere.. RAB Levi kuşağını ayırdı. Bundan dolayı Levi'nin kardeşleriyle payı ve mirası yoktur; Tanrın RABBİN söylediği gibi onun mirası RABDİR" (Tesniye 10:8,9). "Yahuda oğullarının payı kendileri için çoktu; bundan dolayı Şimeon oğulları onların mirası arasında miras aldılar" (Yeşu 19:9). Aldıkları kentlerin arasında Beer-şeba, Tsiklag ve Cenub'da Rama bulunuyordu. Bunlar ülkenin güney sınırında Yahuda toprakları içindeydi.

ŞİMRON

Hatsor kralı ve müttefikleri "İsrail'le savaşmak için gelip Merom suları yanında bir arada kondular" (Yeşu 11:5). Bu müttefiklerin arasında Şimron kralı bulunuyordu (Yeşu 11:1). Başka zaman aynı krala Şimron-meron denir (Yeşu 12:20). Nahalal, İdala ve Beyt-lehem'le birlikte Zebulun'a ayrılan kentlerin arasında sıralanır (Yeşu 19:15). Zebulun'a ait Beyt-lehem Nasıra'nın kuzey doğusunda 12 kilometre uzaklığında bulunuyordu. Şimron Beyt-lehem'in güneyinde 5 kilometre uzaklığında bulunan Tel es-Semuniye olabilir.

ŞİNAR

Eski çağda bir ülke. Nimrod Nuh oğlu Ham'ın soyundan olduğu açıklandıktan sonra onunla ilgi şu bilgiler verilir: "O yeryüzünde kuvvetli adam olmaya başladı. O RABBİN indinde kudretli avcı idi; bundan dolayı: RABBİN indinde Nimrod gibi kudretli avcı, denilir. Ve onun krallığının başlangıcı Şinar diyarında Babil, ve Erek, ve Akkad ve Kalne idi" (Tekvin 10 9,10). Şinar ülkesi Babil çevresinde olduğu anlaşılır. Babil Bağdat kentinin güneyinde Fırat ırmağının kenarında kurulmuştu. Oraya yerleşen halklardan kesin bilginin bulunduğu ilk halk Sümer halkıdır. Acaba Şinar adının Sümer halkıyla ilgisi var mı? Bu konuda kesin bilgimiz yoktur.

ŞİON

Altüst ediliş, harabe demektir. İssakar'a ait bir kent (Yeşu 19:19). Belki de Tabor dağının batısında 5 kilometre uzaklığındaki Ayun eş-Şian.

ŞİTTİM

Akasya ağaçları demektir. (Abel-şittim akasya tarlası anlamında). Erden ırmağını geçmeden önce İsrail oğullarının son konak yeri. Eriha karşısında Moab ovalarındaydı (Sayılar 22:1; 25:1). Orada Moab kızlarıyla kurulan yolsuz ilişki yüzünden İsrail oğulları yalancı tanrı tapıcılığına eğildiler (Sayılar b.25). Eriha'yı çaşıtlamak için Yeşu iki adamı Şittim'den gönderdi (Yeşu 2:1). Yoel şöyle peygamberlikte bulunur: "RABBİN evinden bir kaynak çıkacak ve Şittim vadisini sulayacak" (Yoel 3:18). Aynı yer olmasa gerek çünkü konak yeri Moab ovalarındaydı buysa vadi idi.

ŞUAL

Tilki ya da çakal anlamında. Mikmaş'taki "Filisti ordugahından akıncılar üç bölük olarak çıktılar; bir bölük Ofra yoluna Şual ülkesine.. yöneldi" (1.Samuel 13:17). Sözü edilen Ofra Gideon'un Manasse'deki kenti değil Benyamin bölgesindeki Ofra kenti olduğu anlaşılır. Mikmaş ile Ofra arasında olsa gerek. Mikmaş Benyamin'e ait Beyt-el'in doğusunda Yeruşalim yolu üzerinde bir kent. Yeruşalim'in kuzeyinde 11 kilometre uzaklığında.

ŞUNEM

İssakar'a ayrılan bölgenin sınırıyla ilgili olan Yizreel, Kesullot, Hafaraim ve Şion kentleriyle birlikte sıralanan bir kent (Yeşu 19:17-19). Yizreel'in kuzeyinde 5 kilometre uzaklığında bulunan Solem adlı yer olduğu sanılır. Gilboa dağındaki savaştan önce Filistiler Şunem'de ordugah kurdular (1.Samuel 28:4). Davut'a bakan güzel kız Abişag Şunemli'ydi (1.Krallar 1:3,15). Elişa peygamberi evinde misafir eden Şunemli kadın bu kentte oturuyordu (2.Krallar 4:8,12). Elişa çocuğu olmayan kadının çocuğu olacağını önceden duyurdu. Çocuk ölünce Elişa onu diriltti (2.Krallar 4:8-37).

ŞUR

Duvar, kale duvarı demektir. Hacar kaçarken Kadeş'i geride bırakarak Şur yolunu tuttu. Yol üzerindeki pınarda durdu (Tekvin 16:7). İbrahim "Kadeş ile Şur arasında oturdu ve Gerar'da misafir oldu" (Tekvin 20:1). Şur çölü Kızıl Deniz ile Mara arasındaydı. Kızıl Deniz'den sonra İsrail oğulları orada üç günlük yol gittiler (Çıkış 15:22). "Davut'la adamları çıkıp Geşuriler'e ve Girziler'e ve Amalekiler'e akın ettiler; çünkü Şur'a giderken Mısır ülkesine kadar eski zamanlardan beri yurtta oturanlar onlardı" (1.Samuel 27:8). Şur'un Filistin'in güneyi ile Mısır arasındaki doğru yolunda olduğu anlaşılır. Eski yazılardan Aşağı Mısır'ın sınırının uzun bir duvarla kapatıldığı anlaşılır. Bu duvar, doğusundaki bögeye duvar anlamını taşıyan Şur çölü adını vermişti.

ŞUŞAN

Zambak demektir. Bu kentin harabeleri İran'ın kuzey batısındaki Karun ırmağının yanındadır. Elam ülkesinin başkentiydi. Kral Osnappar bu kent adamlarını, Şuşankiler'i Samiriye'ye sürdü (Ezra 4:9). Belşatsar'ın büyük kentlerinden biriydi. Onun sarayı oradaydı (Daniel 8:2). Nehemya da kral Artahşaşta'ya Şuşan sarayında hizmet ediyordu (Nehemya 1:1; 2:1). Ahaşveroş ve Yahudi kraliçesi Ester de Şuşan sarayında oturuyordu (Ester 1:2). Bu sarayın kalıntıları kazıbilimcilerce araştırılmıştır.

TAANAK

Burç, kale duvarı demektir. Bu kentin kralı Yeşu'un yendiği krallardan biriydi (Yeşu 12:21). Taanak, Megiddo kentiyle birlikte Manasse'ye ayrılan bölgenin kentlerindendi (Yeşu 17:11). Levililer'e verildi (Yeşu 21:24). Manasse "Taanak ile kasabaları halkını kovmadı" (Hakimler 1:27). Hatsor kralı Yabin'in başbuğu Sisera'nın ordusu "Taanak'ta, Megiddo suları yanında" Barak ve Debora tarafından yenilgiye uğratıldı (Hakimler 5:19). Kral Süleyman'ın on iki kahyasından biri, "Taanak'ta ve Megiddo'da ve Yizreel altındaki Zareta'nın yanında olan bütün Beyt-şean, Beyt-şean'dan Abel-mehola'ya, Yokmeam'ın ötesine kadar Ahilud'un oğlu Baana" idi (1.Krallar 4:12). Yizreel vadisinin güneyinde Karmel dağı geçidini tutan bugünkü Tel Taannak'tır.

TAANAT-ŞİLO

Şilo'ya yaklaşma demektir. Efraim'in sınırı tanımlanınca şöyle denir: "Kuzey'de Mikmetat'ta sınır batıya doğru çıkıyordu ve sınır doğuya doğru Taanat-şilo'ya dönüyordu ve onun boyunca Yanoah doğusunda geçiyordu" (Yeşu 16:6). Nablus'un güney doğusundaki Kirbet Taana harabeleri olduğu sanılır.

TABBAT

Gideon Midyaniler'e karşı geldiği zaman Yizreel vadisinin kuzey yamacında bulunan "More tepesi yanında derede" ordugah kurmuşlardı (Hakimler 7:1). Bu güney yamacında bulunan Harod pınarının karşısındaydı. Yizreel kentinin doğusunda bir buçuk kilometre uzaklığındadır. Koskoca Midyaniler ordusu çerağlarını tutup borularını çalan Gideon'un üç yüz adamı önünde kırılınca "Tserera'ya doğru, Beyt-şitta'ya kadar, Tabbat'ın yanında olan Abel-mehola sınırına kadar kaçtı" (Hakimler 7:22). Abel-mehola Erden vadisinin batı yamaçlarında Galile ile Lut Denizi arasındaki orta yerindeydi.

TABERA

Yanma demektir. RABBİN ateşi şikayet eden İsrail halkından bazılarını yakınca "O yerin adı Tabera konuldu, çünkü onların arasında RABBİN ateşi yandı" (Sayılar 11:3). Bu yer Paran çölündeydi (Sayılar 10:12). Başka ayrıntılı bilgimiz yoktur.

TABERİYE

Herodes Antipas'ın M.S. 20 yılında Galile Denizi'nin güney batısında kurduğu kent. Adını Kayser Avgustus'un üvey oğlu olup M.S. 14 ile 37 yılları arasında imparator olan Tiberius'un adına göre koydu. Kentin bir parçası mezarlık üzerinde kurulduğu için yasaya bağlı Yahudilerce murdar sayıldığı için onlarca yan çizilen bir yerdi. Kent olarak tek kez Yeni Antlaşma'da konusu edilir: "Öte yandan Taberiye'den gelen kayıklar Rab teşekkür sunduktan sonra topluluğun yemek yediği yerin yakınına varmıştı" (Yuhanna 6:23). Bugünkü kent aynı adı taşımaktadır. Taberiye kenti o çağda Galile denizine adını verdi: "İsa Taberiye diye tanınan Galile denizinin karşı yakasına gitti" (Yuhanna 6:1; 21:1).

TABOR

İssakar'ın Zebulun'la olan sınırında bulunan bir yer (Yeşu 19:22). Yizreel ovasının kuzey doğusunda yükselen bir dağ. "Yine İsrail oğulları RABBİN gözünde kötü olanı yaptılar.. Ve RAB onları Hatsor'da krallık eden Kenan kralı Yabin'e sattı; ordusunun başbuğu Sisera idi " (Hakimler 4:1,2). Sisera Tabor dağında bulunan Barak'ı karşılamak için bütün demir savaş arabalarıyla Kişon ırmağına gitti (a.13). RAB bütün orduyu Barak'ın önünde kırdı. Yeni Antlaşma çağında tepesinde bir kent vardı.

TADMOR

"Süleyman Hamat-tsoba'ya gitti, ve onu yendi. Ve çölde olan Tadmor'u ve Hamat'ta yaptığı bütün ambar kentlerini yaptı" (2.Tarihler 8:3,4). Tadmor Şam'ın kuzey doğusunda bulunan ve eski çağın parlak bir ticaret kenti olarak tanınan Palmira kentiydi. Irak ile Trablus arasındaki petrol borusu hatında bugünkü Tudmur yakınlarındaki harabelerdir.

TAHAT

İsrail oğullarının konak yerlerinden biri (Sayılar 33:26,27).

TAHPANHES

Mısır'da bir kent. Yeruşalim'in açılmasından sonra ülkede kalan Yohanan'in yönetimi altındaki Yahudiler'in Mısır'a kaçtıkları yer. Yeremya peygamberi de aldılar (Yeremya 43:5-7). Yeremya peygamberlikte bulunarak Nebukadretsar'ın orasını açaçağını bildirdi (Yeremya 43:8-13). Mısır'ın bir sınır kentiydi. Nil ırmağının doğu ağzında olan Tel Defenne olduğu sanılır.

TAMAR

Hurma ağacı demektir. "Süleyman.. memlekette çölde olan Tamar'ı yaptı" (1.Krallar 9:17-19). Bugünkü Kurnub. Elat ile Hebron ticaret yolunun korunması için kurulmuştu.

TAPPUAH

Elma ağacı demektir.

1/ Yeşu'un yönetimi altındaki İsrail oğulları tarafından yenilgiye uğratılan Kenanlı kralların bir kenti (Yeşu 12:17). Efraim'e ait bölgenin Manasse ile sınırındaydı: "Tappuah'tan sınır batıya doğru Kana vadisine gidiyordu; ve sonları denizde idi" (Yeşu 16:8). "Manasse sınırı.. En-tappuah ahalisinin yerlerine gidiyordu. Tappuah memleketi Manasse'nindi; fakat Manasse sınırında olan Tappuah kenti Efraim oğullarınındı" (Yeşu 17:7,8). Şekem'in güneyinde yaklaşık 13 kilometre uzaklığında bulunan Şeyh Abu Zarad adlı yer olduğu sanılır.

2/ Yahuda bölgesinde bir kent. "Ovada.. En-gannim, Tappuah ve Enam, Yarmut ve Adullam, Soko ve Azeka" (Yeşu 15:33-35). Yarmut ve Adullam Azeka'nın doğusundaydı. Tappuah'ın Yeruşalim'in batısında ve Azeka'nın doğusunda bulunduğu sanılır.

TARALA

Tanrı'nın gücü demektir. Benyamin'ait bir kent: "İrpeel ve Tarala ve Tsela ve Elef ve Yebusi (o Yeruşalim'dir)" (Yeşu 18:27). Yeruşalim'in batısındaydı.

TARSUS

Mersin'e bağlı bugünkü Tarsus hala eski çağda taşıdığı adla tanınmakta. Bir uzman adının Tarz adlı bir yalancı tanrıdan geldiği öne sürer. Yahudi tarihçi Yosefus Tarsus adının Nuh oğlu Yafet oğlu Yavan'ın oğlu Tarşiş'ten geldiğini bildirir (Tekvin 10:2-5). Yavan'ın Yunan'la ilgili olduğu sanılır. Kent Yunan kolonisi olarak kurulmuş olabilirdi. Yeni Antlaşma çağında Roma eyaleti Kilikya'nın başkentiydi. O çağda Kidnus ırmağının (Tarsus Çayı'nın) denize döküldüğü yere yakın bulunan gölün kıyısında bir liman kentiydi. Göl çamurla doldu. Tarsus bugün bu yüzden denizden uzaktır.

Kutsal Kitap'ta bu adı ilk kez Rabbin kendisinden işitiyoruz. Bir görmede Hananya adlı inanlıya şunları buyurdu: "Kalk, 'Doğru' diye bilinen sokağa git. Yahuda'nın evinde Tarsuslu Saul'u sor. Kendisi şu anda dua ediyor. Gözleri görsün diye, Hananya adlı bir adamın gelip üstüne ellerini koyduğunu gördü" (Res.İş. 9:11,12). Yeruşalem'de Rab İsa'nın adını yayarken Yunanca konuşan Helenist Yahudileri "kendisini ortadan kaldırmak için yollar araştırıyorlardı. Ama kardeşler bunu öğrenince Saul'u Kayseriye'ye götürdüler, oradan da Tarsus'a gönderdiler" (Res.İş. 9:28-30). Barnabas Antakya'da kurulan Uluslar'dan gelme inanlılar topluluğunu eğitmek üzere kendisine yardım etsin diye "Barnabas Saul'u aramak için Tarsus'a gitti" (Res.İş. 11:25,26). Uluslar arasında Rab İsa'nın adını yaymaya çıkan Roma yurttaşı olan Yahudi Saul Romalı adı Pavlus ile tanınmaya başladı. Yeruşalem'de yakalanınca Pavlus komutanı "Ben Tarsuslu bir Yahudi'yim" diye yanıtladı. "Kilikya'nın önemsiz sayılmayan bir kentininin yurttaşıyım" (Res.İş. 21:39). Halkla konuşunca Tarsus kentinde doğduğunu bildirir (Res.İş. 22:3).

TARŞİŞ

Yahudi tarihçi Yosefus Nuh oğlu Yafet oğlu Yavan'ın oğlu Tarşiş'in Tarsus adlı kentle ilgili olduğunu bildirir (Tekvin 10:2-5). Yavan'ın Yunan'la ilgili olduğu sanılır. Buna göre Tarsus kenti Yunan kolonisi olarak kurulmuş olabilirdi. Tarsus'un Eski Antlaşma'daki Tarşiş'le ilgisi olup olmadığı kesinlik kazanmamıştır.

Tarşiş'ten şöyle söz edilir: "Kral Süleyman Edom ülkesinde, Kızıl Deniz'in kıyısında Elot'un (Elat'ın) yanında olan Etsyon-geber'de gemiler yaptı.. Çünkü Hiram'ın gemileriyle kralın denizde Tarşiş gemileri vardı; Tarşiş gemileri üç yılda bir kere altın ve gümüş, fil dişi ve maymunlarve tavus kuşları ile yüklü olarak gelirlerdi" (1. Krallar 9:26; 1. Krallar 10:22; 2. Tarihler 8,17). Yahuda kralı Yehoşafat kötü işleriyle tanınan İsrail kralı Ahazya ile uyuşarak Etsyon-geber'de gemiler yapıp Tarşiş'e yollamak istediyse de "Eliezer Yehoşafat'a karşı peygamberlik edip dedi: 'Ahazya ile uyuştuğun için RAB senin işlerini bozdu.' Ve gemiler parçalandılar ve Tarşiş'e gidemediler" (2. Tarihler 20,35-37). "Yunus RABBİN önünden Tarşiş'e kaçmaya kalktı ve Yafa'ya ve Tarşiş'e giden bir gemi buldu; navlununu verdi ve RABBİN önünden uzağa, Tarşiş'e onlarla beraber gitmek için gemiye bindi" (Yunus 1:3). "Onlardan kaçıp kurtulanları milletlere Tarşiş'e, Pul'a ve Lud'a (yay çekenlere), Tubal'a ve Yavan'a şöhretimi işitmemiş.. olan uzaktaki adalara göndereceğim ve milletler arasında izzetimi bildirecekler" (Yeşaya 66:19). "Tarşiş'ten dövülmüş gümüş levhalar.. getirilir" (Yeremya 10:9; Hezekiel 27:12).

Tarşiş'in tek yer olduğu yoksa bazı uzmanların öne sürdüğü gibi maden filizi eritme fırını anlamındaki bir sözcüktü ve maden ticaretiyle uğraşan çeşitli limanlar için kullanıldığı kesin olarak saptanmamıştır. Uzak olduğu için maden ticaretinde ün kazanan İspanya'nın eski Tartessus kenti olduğu sanılmıştır. Tarşiş adı Sardinya adasında bulunan Finikeliler'in bir yazıtında görülür.

TEBETS

Kardeşlerini öldürüp krallığını zorla alan Abimelek Tebets kentini açtı. Ama kenti halkı kentin ortasındaki kuleye kaçabildi. Kuleyi ateşe vermeye çalışınca bir kadın kafasına bir değirmenin üst taşını indirdi. Uşağı kadın beni öldürdü demesinler diye isteği üzerine Abimelek'i kılıçla öldürdü (Hakimler 9:50-57). Şekem'in kuzey doğusundaki Tubas adlı yerdir.

TEKOA

Yahuda'ya ait bir kent. Beyt-lehem'in güneyinde 10 kilometre uzaklığında bulunan Kirbet Takua harabeleridir. Yoab Kral Davud'u oğlu Abşalom'la barıştırmak isteyince "Tekoa'ya gönderip oradan akıllı bir kadın getirtti" (2.Samuel 14:1-20). Kral Rehoboam savunma için başka bu kenti güçlendirdi (2.Tarihler 11:6). Yehoşafat Ammon oğullarının ve Moabiler'in saldırısını karşılamak için halkla birlikte Tekoa çölüne çıktı (2.Tarihler 20:20). Amos peygamberin memleketiydi (Amos 1:1). Yeremya düşman saldırısını belirtmek için "Tekoa'da boru çalın" der (Yeremya 6:1). Sürgünden sonra Tekoa'ya yerleşenler oldu (Nehemya 3:5,27). Tekoa yerleşim merkezi, sağlam ve belki de boru sesi anlamlarına gelebilir.

TEL-ABİB

Başak tepesi ya da başak höyüğü demektir. Peygamber Hezekiel'in aralarında bulunduğu sürgünlerin oturduğu kent (Hezekiel 3:15). Kebar ırmağının kıyısındaydı. Bu ırmağın Babil'in güney doğusunda bulunan büyük bir kanal idi.

TELAİM

Kuzular demektir. Samuel'in RAB'den verdiği buyruğu uyarınca Saul Amalekiler'i vurmaya gidince halkı Telaim'de saydı (1.Samuel 15:4). Yahuda bölgesindeki Telem olduğu sanılır. (Bakınız TELEM'e).

TELASSAR

Eden oğullarının kenti. Aşur höyüğü anlamında. Amos peygamber Tanrı'dan şu çarpıcı peygamberlik sözünü duyurur: "Şam'ın kapı sürgüsünü kıracağım, ve Aven deresinden orada oturanları ve Eden evinden elinde asa tutanı söküp atacağım; ve Suriye halkı Kir'e sürülecek, RAB diyor" (Amos 1,5). Yıllar sonra Aşur kralı Senharib'in Yeruşalim'e gönderdiği elçi Rabşake, bu peygamberlik sözünün gerçekleşmesine değinir: "Atalarımın helak ettikleri milletleri, Gozan'ı ve Haran'ı, ve Retsef'i, ve Telassar'daki Eden oğullarını ilahları kurtardılar mı?" (Yeşaya 37,12). Eden oğullarının evi, Urfa'nın güneyindeki Haran ve Suriye'de Fırat ırmağındaki Gozan kentleriyle birlikte ona değinildiğine göre olasılıkla aynı genel bölgedeydi. Eski yazıtlarda konusu edilen Bit-Adini (Beyt-Eden) krallığı olduğu sanılır. Fırat ile Balık ırmakları arasındaydı. Sur kentiyle ticaret edenlerin arasında "Eden.. tacirleri" bulunurdu. Sur mallarını "lacivert ve renk renk işlemelikumaş topları ile ve erz ağacından yapılmış, iplerle sarılmış değerliesvap sandıkları ile değiş ederlerdi" (Hezekiel 27,23-24). Telassar adlı yerin konumu şimdiye dek saptanmamıştır.

TELEM

Kuzu demektir. "Edom sınırına doğru Cenub'un en son kısmında olan" kentlerinden biri Zif ve Bealot'a yakın (Yeşu 15:24). Konumu Amalekiler'e karşı yapılan sefer için uygun düştüğü için Telaim adlı kentin aynısı olduğu sanılır (Bakınız TELAİM'e).

TEL-HARŞA

İşçilik höyüğü anlamında. "Atalar evlerini ve kuşaklarını İsrail'den olduklarını" gösteremeyenlerin sürgünden sonra çıktıkları Babil ülkesinin bir kenti (Ezra 2:59; Nehemya 7:61). Deniz ovasında Kerub ile Tel-melah yakınlarında olduğu sanılır.

TELMELA

Tuz höyüğü anlamında. "Atalar evlerini ve kuşaklarını İsrail'den olduklarını" gösteremeyenlerin sürgünden sonra çıktıkları Babil ülkesinin bir kenti (Ezra 2:59; Nehemya 7:61). Deniz ovasında Kerub yakınında olduğu sanılır.

TEMAN

Edom'un bir kenti. Adı Esav'ın torunu Teman'dan gelir (Tekvin 36:11). Edom İsrail'in güney doğusundaydı. Lut gölünün içinde bulunduğu Araba vadisinin Akaba körfezine doğru olan en güney kesimiyle yanlarında yükselen dağlardan oluşurdu. Yahuda'ya verilen bölgenin güney ucu "Cenub'un (Negeb'in) en son kısmında" "Edom sınırına doğru" idi (Yeşu 15,21). Edom doğusundaki yüksek ovadan Akaba körfezinden kuzeye doğru uzanan "kral caddesi" vardı. Edom halkı Kadeş'ten ilerlemek isteyen Musa yönetimindeki İsrail halkının o caddeden geçmesine izin vermedi (Sayılar 20,14-21). Teman halkı bilgelik ve akılılıkla ün kazanmıştı (Yeremya 49:7; Obadya 8,9). Eyub'a teselli etmeye gelen dostlarından biri Temanlı Elifaz'dı (Eyub 2:11). RAB peygamberler aracılığıyla Teman'ı harabeye dönüştüreceğini duyurur (Yeremya 49:20; Hezekiel 25:12-14; Amos 1:12; Obadya 9). Bir kez bütün Edom ülkesini simgelemek için kullanılır: "Tanrı Teman'dan.. geldi" (Habakkuk 3:3).

TERAH

Dönme, dolaşma ve sürme anlamlarına gelebilir. İsrail oğullarının Sina dağından sonra 12. konak yeri (Sayılar 33:27,28).

TİBHAT

"Davut Hadarezer'in kentleri olan Tibhat'tan ve Kun'dan pek çok tunç aldı; Süleyman tunç denizi, direkleri ve tunç kapları onunla yaptı" (1.Tarihler 18:8). Tibhat'ın anlamı 'can kırımı'dir. Kentin bugünkü Lübnan'da bulunduğu sanılmaktadır. 2.Samuel 8,8 ayeti aynı savaştan söz ederken Davut'un tunç aldığı Hadadezer'in kentlerinin adlarını Betah ve Berotay olarak verir. Bir uzman metinlerden birini kaleme alan kişinin harfleri sıralamakta yanlışlık yaptığı olasılığı üzerinde durur. Başka bir çözüm 'güven' anlamını taşıyan Betah kentinin adının Davut'un yengisinden sonra halk ağzında 'can kırımı' anlamını taşıyan Tibhat adıyla anılmasında bulunabilir. (Bakınız BEROTA altında yazılanlara).

TİFSAH

Sığ ya da geçit anlamına gelebilir.

1/ Süleyman "Irmağın (Fırat'ın) beri tarafında Tifsah'tan Gaza'ya kadar bütün havalide, Irmağın beri tarafında olan bütün kralların üzerinde saltanat sürüyordu" (1.Krallar 4:24). Büyük olasılıkla Fırat'ın orta kesimindeki Tapsakus kentiydi. Bu kent önemli bir ticaret yolunun Fırat geçidindeydi.

2/ Tirtsa'dan çıkan Menahem Samiriye'de krallık eden Şallum'u öldürdükten sonra ve kendisi kral olduktan sonra İsrail'in kentlerini açmaya çalışırken "Tifsah'ı ve orada olanların hepsini ve Tirtsa'dan öte onun sınırlarını vurdu; çünkü kendisine açmamışlardı, bunun için vurdu" (2.Krallar 15:16). Olay Fırat'taki Tifsah'tan ayrı bir yer olduğu izlenimini verir. Konumuyla ilgili ayrıntılı bilgimiz yoktur. Tappuah olduğunu öne sürenler olmuştur.

TİMNA

Verilen pay demektir.

1/ Yahuda bölgesinin kuzey sınırında Beyt-şemeş ile Ekron arasında bir yer (Yeşu 15:10,11). Kent Dan kuşağına verilen bölgedeydi (Yeşu 19:43). Dan kuşağından Tsoralı Manoah'ın oğlu Şimşon "Timna'ya indi ve Timna'da Filistiler'in kızlarından bir kadın gördü" (Hakimler 14:1). Bu kadın Şimşon'un ilk karısı ve Şimşon'un Filistiler'e düşman eden olayın nedeniydi. Demek oluyor ki Tsora dağlıkta ve Timna daha aşağıdaki yamaçlarda ya da ovadaydı. Danlılar kenti Filistiler'in elinden alamamışlardı. Tsora'nın güney batısında 6 kilometre uzaklığında bulunan Kirbet Tibne olduğu sanılır. Yahuda'nın "dostu Adullamlı Hira ile" gittiği Timnat bir olasılıkla aynı yerdi (Tekvin 38:12-19). Adullam aynı genel bölgedeydi.

2/ Yahuda'ya ayrılan bölgenin güneyinde bir kent (Yeşu 15:57).

TİMNAT-SERAH

Ekstra pay demektir. "İsrail oğulları Nun oğlu Yeşu'a aralarında miras verdiler. RABBİN buyruğuna göre istediği kenti, Efraim dağlığında Timnat-serah'ı kendisine verdiler; ve kenti kurup onda oturdu" (Yeşu 19:49,50). Yüz on yaşında ölen Yeşu "Efraim dağlığında, Gaaş dağının kuzeyinde olan Timnat-serah'ta, kendi mirasının sınırı içinde" gömüldü (Yeşu 24:30). Efraim dağlığı İsrail'in bel kemiğini oluşturan sıra dağlarının en kuzey kesimi, Beyt-el'den Yizreel ovasına kadarki dağlık bölgedir. Başka ayette kente Timnat-heres (güneş payı) denir (Hakimler 2:9).

TİRTSA

Hoşluk demektir. Güzelliğiyle tanınan kent (Neşideler 6:4). Yeşu ile İsrail oğullarının yendikleri Kenanlı krallardan birinin kenti (Yeşu 12:24). İsrail kralı Yereboam Tirtsa'da oturuyordu (1.Krallar 14:1-18). Tirtsa kral Baaşa'nın, Elan'ın ve Zimri'nin günlerinde İsrail ülkesinin başkentiydi (1.Krallar 15:21,33; 16:6; 16:8,9,15). Omri Tirtsa'yı kuşatınca Zimri "kendi üzerine kral evinin kalesini ateşe verdi" (1.Krallar 16:17-20). Omri Samiriye'yi başkent yaptı. Tirtsa'dan çıkan Menahem Samiriye'de krallık eden Şallum'u öldürdükten sonra ve kendisi kral olduktan sonra İsrail'in kentlerini açmaya çalışırken "Tifsah'ı ve orada olanların hepsini ve Tirtsa'dan öte onun sınırlarını vurdu; çünkü kendisine açmamışlardı, bunun için vurdu" (2.Krallar 15:16). Şekem'in kuzey doğusunda 11 kilometre uzaklığındaki Tel el-Fara olduğu sanılır.

TİYATİRA

Vahiy'de yüceltilmiş Rab İsa'dan Yuhanna eliyle mektup alan 4. kilise topluluğu (Vahiy 2:18-29). Bugün Manisa'ya bağlı ve İzmir'den Balıkesir'e giden karayolu üzerinde bulunan Akhisar'dır. Tiyatira Misiya ile Lidya bölgelerinin sınırındaydı. Misiya bölgesi Balıkesir ilinin batısıyla İzmir'in kuzey yöreleri ve Çannakkale ilinden oluşurdu. Lidya krallığının sınırları yüzyıllar boyunca çok değişti. Ama aşağı yukarı Manisa ve İzmir illerini kapsadığını diyebiliriz. Kent adı tira ekinden Lidya dilinden gelme olduğu anlaşılıyorsa da anlamı bilinmiyor (Tiya kenti).

Sevinç Getirici Haber'in bu kente nasıl ulaştığını bilmiyoruz. Bir olasılıkla Pavlus'un Efes'teyken "her gün Tiranos'un toplantı salonunda" yaptığı tartışmalarının sonucunda "Asya'da yaşayan herkes -Yahudi olsun, Yunanlı olsun- Tanrı'nın Sözü'nü" duymasıyla oldu (Res. İşleri 19:8-12). Ama Pavlus daha Efes'te Sevinç Getirici Haber'i duyurmadan önce Filippi'deyken "Tanrı'ya tapan" ve "mesleği erguvan çiçeği renginde kumaş satıcılığı.. Lidya adında Tiyatiralı bir kadın" konuşmasını dinledi. "Rab onun yüreğini Pavlus'un söylediği sözlere önem vermesi için açtı. Lidya ev halkıyla birlikte vaftiz" edildi (Res.İş. 16:14,15). Acaba Lidya ya da ev halkından biri iş için Tiyatira'ya gittiğinde Sevinç Getirici Haber'i tanıdıklarına duyurmuş olabilir mi? Kesin olarak bunu bilmiyoruz.

Erguvan çiçeği renginde kumaş üreticiliği yanısıra Tiyatira'da tunç gümüş alışımı (parlak tunç) üreticiliği de vardı. Rab İsa kendini Tiyatira'daki toplulukta "gözleri ateşin alevi, ayakları tunç-gümüş alışımı gibi olan Tanrı Oğlu" olarak tanıtır (Vahiy 2:18). Gözleri inanlıların sevgisini, imanını, hizmetini ve katlanışını yanı sıra onlardan yakındığı sorunu görebiliyor (Vahiy 2:19,20). Çünkü "yüreğin isteklerini ve aklın düşüncelerini" araştırandır (Vahiy 2:23). Ayakları ise topluluktaki herkese yaptıklarına "yaraşır karşılığı" vermekteki gücü ve yetkisini simgeler. Yakındığı sorun oradaki çeşitli iş kollarının esnaf birlikleriyle ilgili olduğu sanılmaktadır. İş sorunlarını düzenlemenin ve esnafın çıkarlarını korumanın yanı sıra bu birlikler cinsel yolsuzlukla örülmüş yalancı tanrı tapıcılığına sıkı bağlarla bağlıydı. Güçleri 'şeytanın derin gizleri'nden gelmekteydi. İnanlılar topluluğu inanlılara "rasgele cinsel ilişkiye girmeyi, yalancı tanrılara

kesilen sunuları yemeyi öğreten" kendine peygamber süsü veren Yezebel (Eski Antlaşma'da aynı işi yapan İsrail'in kraliçesi) adlı kadını hoş görüyordu. Bu kadın günahından dönmek istemediği için Rab ona, ve ona uyanlara hastalık ve ölümü vaat etti (Vahiy 2:21-23). Toplulukta bu şeyleri beminsememiş olanlara yüreklendirici sözler vardır (Vahiy 2:24-29).

TOB

İbranice'de iyi demektir. Erden ırmağının doğusunda ve Gilead'ın kuzeyinde bulunan Aramiler'in bir ülkesi. Gileadlı Yeftah kardeşleri tarafından kovulunca Tob ülkesine kaçtı. Çevresinde topladığı "yaramaz adamlar.. kendisiyle beraber akınlar ederlerdi" (Hakimler 11:1-3). Ammon oğulları bu ülkeden Davut'a karşı paralı askerler tuttu (2.Samuel 10:6).

TOFEL

"Erden'in öte taraflarında çölde, Paran ile Tofel arasında.. Araba'da Musa'nın bütün İsrail'e söylediği sözler şunlardır" (Tesniye 1:1). Tofel'in Araba'da (Lut denizinin güneyindeki derin vadide) olduğundan başka bilgimiz yotur.

TOFET

Yeremya Yahuda halkı için RABBİN şu sözünü duyurdu: "Oğullarını ve kızlarını ateşte yakmak için Hinnom oğlu deresindeki Tofet'te yüksek yerlerini yaptılar.. Bundan dolayı, işte, RAB diyor: Günler geliyor ki, artık oraya Tofet ve Hinnom oğlu deresi değil, ancak Boğazlama deresi denilecek; ve yer kalmayıncaya kadar Tofet'te gömecekler" (Yeremya 7:31,32). Cehennem sözcüğü İbranice'deki Hinnom deresi anlamındaki Ge-hinnom sözcüğünden gelir. Orada yapılan kötülüklerden sonra Tanrı'nın oraya Boğazlama deresine deyip ceza yerine dönüştürmesi Hinnom deresinin cehennem adı altında sonsuz ceza yerinin simgesi olmasına yol açtı. Rab İsa bu yeri ateş ve çürüklük yeri olarak tanıtır: "Yaşama kolsuz girmen, iki kol sahibi olarak cehenneme, hiç sönmeyen ateşe gitmenden daha iyidir.. Orada onları yiyen kurt ölmez ve ateş sönmez" (Markos 9:43,48). Kral Süleyman yabancı uyruklu karılarını hoşnut etmek için "Yeruşalim'in önünde olan dağında.. Amon oğullarının iğrenç şeyi olan Molek için bir yüksek yer yaptı" (1.Krallar 11:7). Bu Hinnom deresine bakan bir dağ olabilirdi çünkü yıllar sonra kral Ahaz "Hinnom oğlu deresinde buhur yaktı.. oğullarını ateşte yaktı (Molek ilahına tapma biçimi buydu)" (2.Tarihler 28:3). Kral Yoşiya Hinnom deresindeki yüksek yerleri yaktı ve insan kemikleriyle kirletti (2.Krallar 23:13,14). Hinnom deresi Yeruşalim'in güneyinde batıdan doğuya doğru uzanır kuzeyden güneye uzanan Kidron deresiyle bağlanır. Tofet bu derede yalancı tanrı tapıcılığıyla ilgili belirli bir yerde. Adın anlamı için birçok açıklama öne sürülmüştür: Yakılan çocukların çığlıklarını duyurmamak için kullanılan davul 'tof' sözcüğünden; tükürmekten gelen 'tuth' sözcüğü ona tükürülen, iğrenilen yer olduğunu andırdığı için; iğrenme anlamına gelen tofteh sözcüğünden; ocak anlamındaki Aramice 'tpt' sözcüğünden.

TOKEN

Şimeon kuşağına ayrılan bir kent. Rimmon ve Aşan ile birlikte sıralanır (1.Tarihler 4:32). Yeşu kitabında adı geçmediği sanılır. Bir uzman Telaim ve Telem'le bir sayar.

TOLAD

Şimeon kuşağına ayrılan bir kent. Etsem ve Betuel birlikte sıralanır (1.Tarihler 4:29,30). Yeşu kitabında adı Eltolad olarak Yahuda'ya verilen bölgenin tanımlanmasında geçer (Yeşu 15:30). En güney kesimdeydi (Yeşu 15:21).

TSAANAN

Düşman kuvvetleri "Yeruşalim'e kadar erişiyor.. Tsaanan'da oturan çıkmadı" (Mika 1:9,11). Tsaanan adı çıkmak eylemine benzer. Bir olasılıkla Şefela'da Yahuda'ya ait bölgede bulunan Tsenan kentiydi (Yeşu 15:37).

TSAANANNİM

"Keni Heber, Musa'nın kaynatası Hobab oğullarından, Keniler'den ayrılmıştı ve Kedeş yanında olan Tsaanannim'deki meşe ağacına kadar çadırını kurmuştu" (Hakimler 4:11,17). Sisera'nın yaya kaçtığı savaş Kişion ırmağına yakın olduğundan Tsaanannim'in yakın olduğu bu Kedeş'in Megiddo'ya yakın İssakar'daki Kedeş olduğu anlaşılabilir (Bakınız KEDEŞ'e). Ama burada bir sorun doğar. Naftali bölgesinin sınırı "Helef'ten Tsaanannim'deki meşe ağacından.. Lakkum'a kadardı ve sonları Erden'deydi" (Yeşu 19:33). Bu Tsaanannim'deki meşe ağacı İssakar'daki Kedeş'e yakın olamaz. Tabor dağının kuzey doğusunda 5 kilometre uzaklığında ki Han et-Tujjar Tsaanannim'deki meşe ağacıysa Sisera'nın oraya yaya gitmesi için uzak ama olanakdışı değildi. Gerçi iki değişik Tsaanannim ve iki değişik meşe ağacının olması olasılığı da vardır.

TSAFON

Kuzey demektir. Gad'a verilen erden'in doğusundaki bölgede "derede" yani Erden vadisinde bulunan bir kent (Yeşu 13:27). Konumuyla kesin bilgimiz yoktur.

TSAİR

Küçük demektir. Yahuda kralı Yoram'ın Edomiler'le savaştığı Edom'da ya da Edom sınırında bir kent (2.Krallar 8:21). Hebron'a yakın Tsior olma olasılığı vardır (Yeşu 15:54). Hebron'un kuzey doğusunda 8 kilometre uzaklığında Sair dalı bir köy vardır.

TSALMON

Karanlık demektir. Şekem'e yakın ve Abimelek'le beraberindekilerin dal kestiği ormanlık bir dağ (Hakimler 9:48). Gücü her şeye Yeten "kralları dağıttığı zaman, Tsalmon'da kar yağdığı zaman gibi oldu" (Mezmur 68:14). Karanlık yere karın aklığının aydınlık getirmesine değinilir.

TSALMONA

Karanlık, gölgeler anlamlarına gelebilir. Hor dağında konduktan sonra, Tsalmona'ya göç edip kondular (Sayılar 33:41). Buysa Kızıl Deniz yolundaydı (Sayılar 21:4). Harun Tanrı'nın buyruğuyla Hor dağının tepesinde öldü (Sayılar 20:22-29). Tanrı bunu İsrail oğulları Kadeş'ten göç ederken buyurdu. Dağ Edom ülkesinin sınırı yanındaydı. Kadeş'e yakın olması ve Edom'un kuzey batı sınırında bulunması nedeniyle Kadeş'in kuzeye doğusundaki Madura dağının Hor dağı olduğu bugünkü uzmanlar tarafından kabul edilmektedir. Tsalmona Kızıl Deniz yolunda Hor dağından bir günlük yol uzaklığında olsa gerek.

TSAREFAT

Arıtma demektir. Finike ülkesinde Sayda'nın güneyinde 13 kilometre uzaklığında Sur yolunda bulunan bir kent. Bugünkü Sarafand. Susuzlukta RAB İlya'ya "Kalk Sayda'nın Tsarefat kentine git ve orada otur; işte seni beslemek için orada bir dul kadına buyurdum" (1.Krallar 17:9). (İsa Luka 4:26 ayetinde aynı konuya değinir.) Yağmur yağıncaya dek "küpteki un tükenmedi ve tulumdaki yağ eksilmedi" (1.Krallar 17:16). İlya ölen dul kadının oğlu için dua etti ve çocuk dirildi (1.Krallar 17:21,22). Obdaya şöyle peygamberlikte bulunur: "Kenanlılar arasında olan bu İsrail oğulları ordusunun sürgünleri Tsarefat'a kadar mülk edinecekler" (a.20).

TSARETAN

Yeşu İsrail halkını Erden'e getirdiği zaman biçme vaktiydi ve ırmak kıyılarını basmıştı (Yeşu 3,15). RABBİN buyruğuyla ahit sandığını taşıyan "kahinlerin ayakları suların kıyısına battığı zaman yukarıdan inen sular çok uzakta Tsaretan yanında olan Adam kentinde, bir yığın halinde durup yükseldiler; ve Araba denizine, Tuz Denizi'ne (Lut gölüne) inen sular tamamen kesildiler ve halk Eriha'nın tam karşısında geçtiler" (Yeşu 3,15-17). Kral Süleyman'ın atadığı on iki kahyalardan biri: "Taanak'ta ve Megiddo'da, Yizreel altındaki Zaretan'ın yanında olan bütün Beyt-şean, Beyt-şean'dan Abel-mehola'ya, Yokmeam'ın ötesine kadar Ahilud'un oğlu Baana" idi (1. Krallar 4,12). Zaretan Beyt-şean'ın yanındaydı. Yizreel deresinin Ürdün (Erden) vadisine açıldığı yerde bugünkü Beisan adlı köyün yanındaki Tel el-Husn Beyt-şean kentinin kalıntılarıdır. Tapınak için yapılan parlak tunç takımları "Erden havzasında Sukkot ile Tsaretan arasındaki balçık toprakta" döküldü (1.Krallar 7:46; 2.Tarihler 4:17'de Tseredata biçiminde). Sukkot Yabbok çayının kuzeyinde yaklaşık iki kilometre uzaklığındaki Tel Ahsas olduğu düşünülmektedir. Hem Erden'in doğusunda hem de batısında bulunan yerlerle ilgili olarak Zaretan'dan söz edilir. Her halde Erden vadisinde Erden ırmağının bir geçidinde bulunmaktaydı.

TSEBOİM

1/ Tseboim, Bela adıyla da tanınan Tsoar ve Gomorra, Adma, Sodom kentleriyle birlikte Havza Şehirleri diye çağrılırdı. İbrahim tarafından seçme hakkını alan Lut bol sulu olduğundan "Havza şehirlerinde oturdu ve Sodom'a doğru çadır kurardı" (Tekvin 13:10-13). Sodom Gomorra ile birlikte günahlılığıyla tanındı: "Sodom halkı kötü ve RABBE karşı çok günahkardılar" (Tekvin 13:13). "Bunun gibi, rasgele cinsel ilişkide bulunan, doğal ilişki dışında sapıklık yapan Sodom ile Gomorra ve çevrelerindeki kentler de sonsuz ateş yargılaması altında bir örnek olarak segilenmektedir" (Yahuda 7). RAB o kentleri yok edeceğini İbrahim'e bildirince İbrahim 50 doğru kişiyle başlayarak en sonda 10 doğru kişinin hatırası için RAB'ten kentleri yok etmeyeceği vaadini alır. On doğru kişi bulunmadığı için "RAB Sodom üzerine ve Gomorra üzerine RAB tarafından göklerden kükürt ve ateş yağdırdı; ve o şehirleri ve bütün Havza'yı.. altüst etti (Tekvin 19:24,25). Ancak Lut ve kızları kurtuldu. Geriye bakan Lut'un karısı "tuz direği oldu" (a.26). Kazıbilimcilerin araştırmaları M.Ö. 2000 yılının sularınca bölgeye yaklaşık 600 yıl boyunca boşaltan bir facianın olduğunu gösteren kanıtları bulmuştur.

Yosefus adlı tarihçi yazdığı çağda (İsa'dan hemen sonra) bu kentlerin kalıntılarının daha büsbütün Lut gölü suları tarafından kaplanmadığını bildirir (Yahudi Savaşları IV:4). Sodom ve öbür kentler göl sularının artık kaplamış olduduğu gölün kuzeyinde bulunan ovada bulunmaktaydı.

2/ Çakallar demektir. Mikmaş'taki "Filisti ordugahından akıncılar üç bölük olarak çıktılar; bir bölük Ofra yoluna Şual ülkesine yöneldi ve bir bölük Beyt-horon yoluna yöneldi ve bir bölük çöle doğru Tseboim deresine bakan sınırın yoluna yöneldi" (1.Samuel 13:17). Benyamin bölgesinin orta yeri ile Erden vadisi arasındaki dağlık çöldeki Çakal vadisi (Şuk ed-Duba). Mikmaş Benyamin'e ait Beyt-el'in doğusunda Yeruşalim yolu üzerinde bir kent. Yeruşalim'in kuzeyinde 11 kilometre uzaklığında.

TSEDAD

RAB İsrail'in kuzey sınırını bildirirken onu Akdeniz'den Hor dağına kadar ve bundan sonra Hamat'a girilecek yere kadar çizeceklerini ve sınırın uçlarının Tsedad'da olacağını buyurur (Sayılar 34:7,8). Hor dağının neresi olduğu kesin değildir. Hermon dağı ya da Lübnan sıra dağları olduğu öne sürülmüştür. Aynı şey Tsedad için geçerli. Suriye'deki Humus kentinin güney doğusunda olan Sadad olduğu diyenler ve Kirbet Serada olduğu öne sürenler de olmuştur.

TSEFAT

Gözetleme kulesi demektir. "Yahuda, kardeşi Şimeon'la beraber gitti ve Tsefat'ta oturan Kenanlıları vurdular ve onu tamamen yok ettiler. Ve kentin adı Horma denildi" (Hakimler 1:17). Yok edilmeye vakfedilen anlamındaki adı bu uygulamanın kente uygulamasındandı. Güneyde Tsiklag'a yakın olmalıydı. Nerede bulunduğu kesinlik kazanmadı.

TSEFATA DERESİ

Gözetleme kulesi demektir. "Habeş Zerah.. Mareşa'ya geldi. Asa ona karşı çıktı ve Mareşa'da Tsefata deresinde savaşa dizildi" (2.Tarihler 14:9,10). Mareşa kentinin adı Keila ve Akzib ile birlikte Yahuda'ya verilen kentlerin listesinde geçer (Yeşu 15:44). Keila Yahuda'nın deniz ovasında olan duvarlı bir kent. Hebron'un kuzey batısında 13 kilometre uzaklığında bulunan Kirbet Kila'dır bugün. Mareşa ise bugünkü Tel Sandahanna. Doğusunda bugün Kirbet Maraş adlı bir köy bulunuyor. Buraya yakınki derin derenin Tsefata deresi olduğu sanılır.

TSELTSAH

Samuel Saul'u mehettikten sonra ona, "Bugün yanımdan ayrıldıktan sonra Benyamin'in sınırında Tseltsah'ta, Rahel'in kabri yanında iki adam bulacaksın" dedi (1.Samuel 10:2). Rahel kabri Beyt-el ile Beyt-lehem arasındaki yol üzerindeydi. Kabirden görülen Beyit Jala adlı köy olabilir.

TSEMARAİM

Çifte koyun postu demektir. 1/ Beyt-araba ve Beyt-el'le birlikte sıralanan Benyamin'e ayrılan kentlerden biri (Yeşu 18:22). Benyamin doğusundaydı. Yeruşalim'den Eriha yolundaki Kirbet es-Samrah olduğu sanılır.

2/ Yahuda kralı Abiya İsrail kralı Yereboam'la savaş yaptığı zaman "Efraim dağlığında olan Tsemaraim dağında dikilip" Yereboam'a seslenerek konuşma yaptı (2.Tarihler 13:4-12). Efraim dağlığında bulunmasından daha kesin bilgimiz yoktur.

TSENAN

Nokta ya da belki sürüler yeri. Şefela'da Yahuda'ya ait bölgede bulunuyordu (Yeşu 15:37). Bir olasılıkla Tsaanan'dır. Düşman kuvvetleri "Yeruşalim'e kadar erişiyor.. Tsaanan'da oturan çıkmadı" (Mika 1:9,11). Tsaanan adı çıkmak eylemine benzer.

TSER

Naftali bölgesinde duvarlı kent (Yeşu 19:35).

TSEREDA

"Tseredalı bir Efraimi, Nebatın oğlu Yereboam (ve anasının adı Tserua idi, dul bir kadındı), o da elini krala karşı kaldırdı" (1.Krallar 11:26). Tsereda'nın Tsaretan olduğunu söyleyenler var. Konumu için Efraim'de başka yerler de öne sürülmüştür. (Bakınız TSARETAN'a).

TSERERA

RAB on iki bin kişilik İsrail ordusunu üç yüz kişiye indirip Gideon'un yönetimi altında "çoklukça çekirge gibi derede" yatan Midyaniler ve Amalekiler ve bütün doğu oğullarına karşı gönderdi. Bu üç yüz kişi çerağlarını sol elinde ve borularını sağ elinde tutup "RABBİN ve Gideon'un kılıcı" diye bağırınca "RAB her birinin kılıcını arkadaşına karşı ve bütün orduya karşı koydu; ve ordu Tserera'ya doğru, Beyt-şitta'ya kadar, Tabbat'ın yanında olan Abel-mehola sınırına kadar kaçtı" (Hakimler 7,20-23). Tserera kentinin nerede olduğu kesin olarak bilinmez. Ürdün ırmağının vadisinde olmasa gerek çünkü yakın olduğu Abel-mehola bu vadideydi.

TSİDDİM

Naftali bölgesinde duvarlı bir kent (Yeşu 19:35).

TSİKLAG

Yahuda'ya ayrılan bölgede "Edom sınırına doğru Cenub'un (Negev'in) en son kısmında olan" kentlerden biri (Yeşu 15:31). Şimeon'a verildi (Yeşu 19:5). Davut Filistiler ülkesinde oturduğu zaman kral Akiş onun Tsiklag'ta oturmasını buyurdu (1.Samuel 27:6). Amalekiler Tsiklag'ı ateşe verdiler (1.Samuel 30:1,2). Davut da Amalekiler'i vurdu ve kaçırdıklarını geri aldı (1.Samuel 30:16-20). Davut oradayken Saul'un ölümünden haber aldı (2.Samuel 1:1; 4:10). Debir ile Beerşeba arasında Gaza'nın güney doğusunda bulunan Tel el-Kuveilike olduğu öne sürülmüştür. Başka olasılık Zuheilike adlı yerdir.

TSİN

Sina yarımadasının ortasında bulunan çöl. İsrail oğulları Sina'dan sonra Paran çölüne yöneltildi (Sayılar 10:12; 12:16). Ülkeyi çaşıtlamaya gönderilen 12 kişi Paran çölünden gönderildi. "Çıktılar ve Tsin çölünden Hamat'a doğru giderken Rehoba kadar memleketi çaşıtladılar" ve işi bitirince "Paran çölüne, Kadeş'e" döndüler (Sayılar 13:3,21,26). Tsin çölü Paran çölünün kuzeyindeydi. Kadeş bu iki çölün birleştiği yerde olduğu sanılır.

TSİOR

Hebron'a yakın Yahuda'ya ait bir kent. (Yeşu 15:54). Hebron'un kuzey doğusunda 8 kilometre uzaklığındaki Sair adlı köy olduğu sanılır. Yahuda kralı Yoram'ın Edomiler'le savaştığı Edom'da ya da Edom sınırında bulunan Tsair adlı kent olma olasılığı vardır (2.Krallar 8:21).

TSİTS

Çiçek ya parlak şey. Lut denizinden dağlığa çıkan vadide bulunan bir yokuş. Yahuda kralı Yehoşafat'a saldıran Moab ve Ammon oğullarından büyük bir ordu Engedi'den bu yokuştan çıkıp Tekoa çölüne (Yeruel çölüne) geldiler (2.Tarihler 20:1,2,16,20). Engedi'nin az kuzeyinde bulunan Hasasa vadisi.

TSOAN

Mısır'ın eski bir kenti. Nil deltasının kuzey doğusundaki Menzale gölünün güney kıyısına yakın San el-Hagar adlı yerdeydi. RAB "Mısır ülkesinde, Tsoan bölgesinde, atalarının önünde şaşılacak işler yaptı" (Mezmur 78:12,43). Mısırdaki Tsoan Hebron'dan yedi yıl sonra kuruldu (Sayılar 13:22). M.Ö.1100 yılından M.Ö.660 yılına dek Mısır'ın başkenti sayılırdı: "Tsoan reisleri bütün bütün sefih oldular" (Yeşaya 19:11).

TSOAR

Küçük demektir. Bela adıyla da tanınan Tsoar ve Gomorra, Adma, Sodom, Tseboim kentleriyle birlikte Havza Şehirleri diye çağrılırdı. İbrahim tarafından seçme hakkını alan Lut bol sulu olduğundan "Havza şehirlerinde oturdu ve Sodom'a doğru çadır kurardı" (Tekvin 13:10-13). Sodom Gomorra ile birlikte günahlılığıyla tanındı: "Sodom halkı kötü ve RABBE karşı çok günahkardılar" (Tekvin 13:13). "Bunun gibi, rasgele cinsel ilişkide bulunan, doğal ilişki dışında sapıklık yapan Sodom ile Gomorra ve çevrelerindeki kentler de sonsuz ateş yargılaması altında bir örnek olarak segilenmektedir" (Yahuda 7). RAB o kentleri yok edeceğini İbrahim'e bildirince İbrahim 50 doğru kişiyle başlayarak en sonda 10 doğru kişinin hatırası için RAB'ten kentleri yok etmeyeceği vaadini alır. On doğru kişi bulunmadığı için "RAB Sodom üzerine ve Gomorra üzerine RAB tarafından göklerden kükürt ve ateş yağdırdı; ve o şehirleri ve bütün Havza'yı.. altüst etti (Tekvin 19:24,25). Ancak Lut ve kızları kurtuldu. Geriye bakan Lut'un karısı "tuz direği oldu" (a.26).

Lut yakın ve küçük bir kent olduğundan Tsoar'a kaçmak için melekten izin istedi. Melek isteğini kabul etti (Tekvin 19:18-21). Kentin adı bu nedenle küçük anlamındaki Tsoar oldu. Sonra orada kalmaktan korktuğu için dağa çıkıp mağarada oturdu (Tekvin 19:30).

Kazıbilimcilerin araştırmaları M.Ö. 2000 yılının sularınca bölgeye yaklaşık 600 yıl boyunca boşaltan bir facianın olduğunu gösteren kanıtları bulmuştur. Yosefus adlı tarihçi yazdığı çağda (İsa'dan hemen sonra) bu kentlerin kalıntılarının daha büsbütün Lut gölü suları tarafından kaplanmadığını bildirir (Yahudi Savaşları IV:4). Sodom ve öbür kentler göl sularının artık kaplamış olduduğu gölün kuzeyinde bulunan ovada bulunmaktaydı.

TSOBA

Tsoba Arami halklardan birine ait bir krallıktı. İbranice'deki Aram sözcüğü Eski Antlaşma'da genellikle Suriye diye çevrilir. Arami halklar adlarını ya Sam'ın oğlu Aram'dan ya da Nahor'un torunu Aram'dan ya da her ikisinden almışlardır. Eski Antlaşma'da "Suriye" ya da "Suriyeli" sözcüğü her geçtiği zaman aslında "Aram" ya da "Arami" kelimesidir. "Şam Suriyelileri Tsoba kralı Hadadezer'e yardım etmek için geldiler ve Davut Suriyeliler'den yirmi iki bin kişi vurdu. Davut Şam Suriyesi'ne asker koydu ve Suriyeliler Davud'a harç ödeyen kullar oldular. RAB Davud'u her gittiği yerde kurtardı" (2.Samuel 8:5,6). "Ammon oğulları Davud'a iğrenç oldukları gördüler ve Ammon oğulları.. Tsoba Suriyelileri'ni ücretle tuttular" (2.Samuel 10:6). Tsoba Şam'ın kuzeyinde Hamat ile Fırat ırmağının arasındaydı.

TSOFİM

Gözeticiler demektir. Balak İsrail'i lanetlesin Balam'ı "Tsofim kırına, Pisga tepesine götürdü" (Sayılar 23:14). (Bakınız PİSGA'ya).

TSOHELET TAŞI

Yılan ya da kaygın anlamına gelebilir. Davut yaşlanınca oğlu Adoniya "'Ben kral olacağım' diye kendini yükseltti" (1. Krallar 1,5). Bu genç adamın babasının isteğine karşı gelmesi Kutsal Ruh tarafından şöyle açıklanır: "Babası: 'Niçin böyle yaptın?' diye hiç bir vakit onu gücendirmemişti" (1. Krallar 1,6). "Adoniya En-rogel yakınında olan Tsohelet taşı yanında koyunlar ve sığırlar ve besili hayvanlar kurban etti ve bütün kardeşleri, kral oğullarınıve kralın kullarını ve bütün Yahuda adamlarını çağırdı" (1. Krallar 1,9). Davut bu başkaldırmayı bastırmak için oğlu Süleyman'ın Kidron deresindeki Gihon pınarının yanında kahin Tsadok tarafından kral olarak meshetmesine buyruk verdi. Birkaç yüz metre aşağıda Adoniya'yı kral olarak kutlayanlar bu törenin gürültüsünü ve nedenini duyunca korkarak dağıldılar (1. Krallar 1,28-53).

En-rogel Yahuda oğullarına ayrılan mirasın sınırı bu yerden geçiyordu: "Sınır Enşemeş sularına geçiyordu ve onun sonları En-rogel'de idiler; ve sınır Hinnom oğlu deresinden cenuba doğru Yebusi sırtına (o Yeruşalim'dir) yükseliyordu" (Yeşu 15,7-8). Buna göre Yeruşalim Yahuda'ya ait değildi. Davut Yeruşalim'i Yebusiler'den alınca Yeruşalim Yahuda'ya bağlı oldu (2. Samuel 5,1-10). En-rogel Yeruşalim'in hemen doğusunda kuzeyden güneye doğru inen Kidron deresinin Yeruşalim'in güneyinde batıdan doğuya inen Hinnom oğlu deresiyle birleştiği noktanın yaklaşık 200 metre güneyinde bulunur. Bugün "Eyub pınarı" olarak tanınır.

TSORA

Dan bölgesinin sınırında bir kent (Yeşu 19:41). Yahuda'ya verilen bölgede ovadaydı (Yeşu 15:33). Ama Daniler orada otururdu (Hakimler 18:2). Şimşon'un babası "Daniler kuşağından, Tsoralı" Manoah idi (Hakimler 13:2). Şimşon gençliğini Tsora'ya yakın bir yerde geçirdi: "Ve Tsora ile Eştaol arasında Mahane-dan'da RABBİN Ruhu onu ileri sürmeye başladı" (Hakimler 13,24-25). Şimşon'u "Tsora ile Eştaol arasında babası Manoah'ın kabrine gömdüler" (Hakimler 16:31). Sorek vadisine (Vadi al-Sarar) bakan kuzey yamaçlarda bulunan bugünkü Sara adlı köydü.

TSUF

Babasının eşeklerini arayan Saul "Efraim dağlığından geçti ve Şalişa ülkesinden geçti ama onları bulmadılar; ve Şaalim ülkesinden geçtiler, orada da değillerdi; ve Benyaminilerin ülkesinden geçti ve onları bulmadılar. Ve Tsuf ülkesine geldiler." (1.Samuel 9:4). Saul oradan eve dönmeye hazırlanırken uşağı oradaki kentteki Tanrı adamından işi sormasını önerdi. Tsuf'un nerelerde olduğu tam kesinlik kazanmadı. Saul babasına dönmek üzere oradan Rahel kabrine ve ondan sonra Gibea'ya gidecekti (1.Samuel 10:2,5). Gibea Rahel'in kabrinin kuzeyindeydi. Kabrin güneyinde Beyt-lehem bulunurdu. Tsuf ülkesinin Beyt-lehem'e yakındı herhalde.

UFAZ

Yeremya Ufaz'dan getirilen altından söz eder (Yeremya 10:9). Daniel Dicle ırmağının kıyısında görmede gördüğü adam "beline saf Ufaz altını" kuşanmıştı (Daniel 10:5). Ufaz'ın konumuyla ilgili bilgimiz yoktur. Altınıyla ün kazanmış Ofir adının başka bir yazılış biçimi ya da altının türünü tanımlayan bir sözcük olduğu öne sürülmüştür.

UR

Kildaniler'in Ur kenti bugünkü Irak'ta bulunuyordu. Başka önerilerde bulunanlar olmuşsa da bunlar çeşitli sakıncalardan dolayı kabul edilmemektedir. İbrahim'in kardeşi Haran "doğduğu memlekette, Kildaniler'in Ur kentinde.. öldü (Tekvin 11:28). İbrahim'in babası Terah "Kenan ülkesine gitmek üzere Kildaniler'in Ur kentinden" İbrahim, Saray ve Lut'la birlikte çıktı "ve Haran'a geldiler ve orada oturdular" (Tekvin 11:31). Eski Haran'da Ur kentinde olduğu gibi Sin adlı ay tanrısına tapılırdı (Yeşu 24:2). Stefanos Ur kentinin Mezopotamya'da olduğunu ve Yüceliğin Tanrısı atası İbrahim'e orada göründüğünü bildirir (Res.İş. 7:2). Eski Ur kentinin höyüğü Tel el-Mukayyar Irak'ın güneyinde Fırat ırmağının kıyısında Nasiriye adlı yerin 14 kilometre batısında bulunmaktadır. Kazıbilimciler orada çok ilginç eski değerli eşyalar çıkarmıştır. İbrahim'in yaşadığı çağda o bölgede Kildaniler'in bulunmadığı öne sürülmüştür. Bu doğruysa kente "Kildaniler'in Ur kenti" denmesi yazıya aldığı zaman Kildaniler'i tanıyanlara Ur kenti nerede olduğunu açıklamak için olabilirdi.

UTS

"Uts ülkesinde bir adam vardı, adı Eyub idi.. bütün doğu oğullarından bu adam en büyüktü" (Eyub 1:1,3). Bu ülkenin nerede olduğu kesinlik kazanmadı. Yosefus gibi eski çağların uzmanları Şam'ın güneyinde olduğunu kabul etmişlerdir. Yeremya Mersiyeleri "Uts ülkesinde oturan Edom" kızından söz eder (4:21). Aynı Uts ülkesi ise daha güneyde Kenan ülkesinin doğusunda olan Edom bölgesinin bir kesimi olduğunu belirtir. Eyub'un doğu oğullarından bir adam diye çağrılması Uts'un Kenan ülkesinin güney doğusunda bulunduğuna bir işaret daha. Eyub'a teselli etmeye gelen dostları Edom yöresindendi. Onlardan biri Temanlı Elifaz'dı (Eyub 2:11). Teman Edom'un bir kenti. Adı Esav'ın torunu Teman'dan gelir (Tekvin 36:11).

UZZEN-ŞEERA

Efraim soyundan Şeera adlı kadın "aşağıki ve yukarıki Beyt-horon'u ve Uzzen-şeera'yı" yapandı (1.Tarihler 7:24). Şeera'nın doruğu anlamına gelebildiği sanılır. Kentle ilgili başka bilgimiz yoktur. Beyt-horon'a yakın olabilirdi. Yukarıki Beyt-horon Yeruşalim'in kuzey batısında 18 kilometre uzaklığındaydı. İki Beyt-horon arasında yalnız 3 kilometre vardır. Bu uzaklıkta yer 250 metre çukurlaşır. Deniz kıyı ovasından dağlık bölgeye çıkan önemli bir yol aşağıki ve yukarıki Beyt-horon'dan geçerdi. (Bakınız BEYT-HORON'a).

VERİYA

Bugünkü Yunanistan'ın Verria kenti. Selanik'in güney batısında 80 kilometre uzaklığında bulunuyor. Selanik'te Yahudiler'den tehlike çıkacağını anlayan yeni inanlılar "gece bastırınca.. Pavlus'la Silas'ı hemen Veriya'ya gönderdiler" (Res.İş. 17:10). Oradaki sinagogta Söz'ü yaydılar. Selanikt'teki Yahudiler'den "daha aydın görüşlü" olan Veriyali Yahudiler ve belki de Tanrı'ya tapan Yunanlılar "yayılan sözü gözle görülür bir biçimde benimsediler. Bildirilen konular gerçekten böyle midir diye günden güne Kutsal Yazılar'ı araştırdılar. Böylece aralarında birçoğu iman etti. Saygıdeğer Yunanlı kadınlarla önemli sayıda erkek de onların yanı sıra iman etti" (Res.İş. 17:11-12). Ama Selanik'te oturan Yahudiler artlarına düşüp tekrar ortalığı karıştırınca Pavlus'la Silas yine oradan kaçmak zorunda kaldı. (Res.İş. 17:13-15). Makedonya'dan geçip Yunanistan'da üç ay kaldıktan sonra Suriye'ye açılmaya amaçlayan Pavlus Yahudiler'in düzenleri yüzünden yeniden Makedonya üzerinden gitmek zorunda kalırken ona yoldaşlık yapan birçok kardeş arasında "Veriya'dan Piros oğlu Sopater" vardı (Res.İş. 20:4).

YABBOK

Kaynağı bugünkü Ürdün krallığının başkenti Amman olan Rabba kentinin yakınlarında olan bir çay. Oradan kuzey doğu yönüne aktıktan sonra kuzey batı ve batı yönlerine akarak Lut denizinin kuzeyinde 32 kilometre uzaklığında Erden ırmağına dökülür. Yakup dayısı Laban'la bir saldırmazlık antlaşması yaptıktan sonra Ürdün ırmağının doğusundaki Gilead dağındaki Mitspa adlı yerden ayrılınca Mahanaim'e gitti(Tekvin 31:25,49; 32:1-2)). Karılarını ve çocuklarını Yabbok çayından geçirdikten sonra orada bir adamın kendisiyle güreştiği "yerin adını Peniel koydu.. Penuel'i geçtiği zaman, güneş üzerine doğdu ve uyluğu üzerinde aksıyordu" (Tekvin 32:30,31). Penuel Yabbok çayında önemli bir geçit olmalıydı ki, orada başka kuşaklar bir savunma kulesini dikmişlerdi. Yakup Esav'la görüştükten sonra "Sukkot'a göç etti ve kendisine ev kurdu ve hayvanlarına ağıllar yaptı onun için bu yerin adına Sukkot (ağıllar) denir" (Tekvin 33:16). Sukkot Yabbok çayının kuzeyinde yaklaşık iki kilometre uzaklığındaki Tel Ahsas olduğu düşünülmektedir.

Ruben oğulları ve Manasse kuşağının yarısı, Gad oğullarıyla birlikte Amoriler kralı Sihon'un ülkesini paylaştılar. Ruben Sihon'un ülkesinin Lut gölünün doğsunda bulanan kesimini aldı. Gad ise Galile gölünden Lut gölüne kadar Erden vadisinin doğusunu ve Ruben'in sınırından Yabbok çayına kadarki dağlığı aldı. Manasse kuşağının yarısı da bunun kuzeyinde mirasını aldı (Yeşu 13:15-31).

YABEŞ-GİLEAD

Erden'in doğusundaki Gilead bölgesinde bir kent. Yabeş kuru demektir. Benyamin'i cezalandırmak için açılan savaşa katılmayan Yabeş-Gilead cezalandırıldı. Kentten 400 kız kaçırılıp Benyamin'e verildi (Hakimler 21). Ammoniler Yabeş-gilead'ı kuşatınca kral Saul kenti kurtardı (1.Samuel 11:1-11). Filistiler Gilboa dağında Kral Saul ve ordusunu yenince ölen kralın cesedini "Beyt-şan'ın duvarına çaktılar" (1. Samuel 31,10). Yabeş-gilead halkı haberi alınca daha önce kendilerine yardım eden kralın hatırası için "bütün gece yürüdüler, Saul'un cesedini ve oğullarının cesetlerini Beyt-şan duvarından aldılar.. Yabeş'te olan ılgın ağacı altında gömdüler" (1. Samuel 31,12-13). Yıllar sonra Davut "gidip Saul'un kemiklerini ve oğlu Yonatan'ın kemiklerini Yabeş-gilead erlerinden aldı.. Filistiler'in onları asmış oldukları Beyt-şan meydanından onları bu erler çalmışlardı.. kemiklerini babası Kiş'in kabrine gömdüler.. Ve bundan sonra Tanrı yurt için duaları kabul etti" (2. Samuel 21,12-14). Başka insanlarla olan ilişkilerimizi düzelttiğimiz zaman Tanrı dualarımızı kabul eder. Yabeş-gilead'ın Erden'e akan Yabis vadisindeki Tel Abu Karaz olduğu sanılır. Beyt-şean'ın güney doğusunda 15 kilometre uzaklığındaydı.

YABETS

Yükseklik demektir. Yahuda'da katiplerin oturduğu bir kent (1.Tarihler 2:55).

YABNE

"O (yani Tanrı) bina ettiriyor" anlamında. "Tanrı bina ettiriyor" anlamındaki Yabneel aynı yer idiyse Yahuda'nın kuzey sınırında bulunup Baala dağıyla Ak Deniz arasındaydı (Yeşu 15:11). Yahuda kralı Uzziya "Tanrı bilgisinde onu terbiye eden Zekarya günlerinde Tanrı'yı aramaya koyuldu ve RABBİ aradığı günlerde Tanrı onun işini rast getirdi. Ve çıkıp Filistiler'e karşı savaştı, Gat'ın duvarını ve Yabne'nin duvarını ve Aşdod'un duvarını yıktı.. ve Filistiler arasında kentler yaptı" (2.Tarihler 26:5,6). Yabneel'in konumu bu olaylara uygun düşüyor. Orijinal adın Yabneel idiyse Filistiler Tanrı'yı anmak istemeyince Yabne'ye kısaltmış olabilirdi. Yafa'nın güneyinde 11 kilometre uzaklığında ve denizden 3 kilometre uzaklığında bulunan Jebuah adlı köydü.

YABNEEL

"Tanrı bina ettiriyor" anlamında.

1/ Yahuda'nın kuzey sınırında bulunup Baala dağıyla Ak Deniz arasındaydı (Yeşu 15:11). Yabne adlı yer olduğu sanılır. (YABNE'ye bakınız).

2/ Naftali sınırında bir kent (Yeşu 19:33).

YAFA

İbranice'de Yafo adı güzellik demektir. Yeruşalim'in kuzey batısında yaklaşık 50 kilometre uzaklığında bir liman kenti. Dan'a ayrılan bölgenin sınırı "Yafa karşısında olan sınırı ile Rakkon'dur" (Yeşu 19:46). Sur kralı Huram kral Süleyman'a şunu dedi: "Libnan'dan kereste keseriz ve onu sallarla denizden Yafa'ya kadar sana getiriz" (2.Tarihler 2:16). Aynı şey sürgünden sonra yapılan tapınağın kurulması için yapıldı (Ezra 3:7). "Yunus.. Yafa'ya indi ve Tarşiş'e giden gemi buldu" (Yunus 1:2). Petros Yafa'ya çağrılıp ölmüş Tabita (Dorkas) adlı kızkardeş için dua ettikten sonra cesede yönelerek "Tabita, ayağa kalk!" dedi. "Kadın gözlerini açtı, Petros'u görünce oturdu" (Res.İş. 9:39,40). "Petros bir süre Yafa'da dericilikle uğraşan Simon adlı birinin yanında kaldı" (Res.İş. 9:43). Oradayken Kornilyus onu çağırdı ve Rab bir görmeyle Uluslar'dan insanlara gitmekten çekinmemesi gerektiğini öğretti (Res.İş. 10:5,9-23).

YAFİA

"O (yani Tanrı) aydınlatsın" anlamında. Zebulun'un güney sınırının doğusunda bulunan bir kent (Yeşu 19:12). Nasıra'nın güney batısında iki buçuk kilometre uzaklığında bulunan bugünkü Yafa adlı yerdir.

YAGUR

Konut demektir. "Yahuda oğulları kuşağının Edom sınırına doğru Cenub'un (Negev'in) en son kısmında olan" kentlerden biri (Yeşu 15:21).

YAHATS

İsrail oğullarının Amoriler'in kralı Sihon'u yendikleri yer (Sayılar 21:23). Ruben bölgesindeki kentlerden biri (Yeşu 13:18). Levililer'e verildi (Yeşu 21:36). Daha sonraki çağlarda Moab kenti yeniden aldı: "Heşbon'la Eleale feryat ediyorlar; sesleri Yahats'a kadar erişiyor; bunun için Moab'ın silahlı adamları yüksek sesle bağırıyorlar" (Yeşaya 15:4).

YAHUDA

Yakub'un Lea'dan dördüncü oğlu. Annesi "Bu defa RABBE hamdedeceğim" diyerek sevincini belirtmek için dünyaya getirdiği oğula "O (Tanrı) övülsün" anlamındaki Yahuda adını verdi (Tekvin 29:35). Yahuda'ya verilen bölge büyüktü (Yeşu 15:1-63). Dan ile Benyamin bölgeleri onun kuzeyindeydi. Sınır hemen hemen düz olarak Lut denizinin kuzeyinden Ak Deniz'e kadar doğudan batıya gidiyordu. Sınır Yeruşalim'in güneyinden geçiyordu. Batı sınırı Ak Deniz ve doğu sınırı Lut deniziydi. Güney sınırı Edom sınırıydı (Yeşu 15:21). Bu bölge Rehoboam zamanında ülke ikiye bölününce bir krallık oldu (1.Krallar 12).

YAHUDİYE

Romalılar'ın Filistin'in en güney kesimine verdiği ad. Uzunluğu kuzeyden güneye Beytlehem'den Beerşeba'ya kadar 88 kilometreydi ve genişliği kırk elli kilometreydi. Bölgenin yarısı çöldü. Vaftizci Yahya'nın hizmetinin başlangıcında "Kayser Tiberius'un imparator oluşunun on beşinci yılında, Pontius Pilatus Yahudiye ülkesinde valiydi" (Luka 3:1). İsa "Yahudiye'nin Beytlehem kasabasında" doğdu (Matta 2:1). "Galile'den yoğun bir topluluk İsa'nın ardı sıra gitti. Yahudiye'den, Yeruşalem'den.. yoğun toplulukla yapmakta olduğu işleri haber alarak O'na geldiler (Markos 3:7,8). Dirilişinden sonra Rab İsa habercilere şunları bildirdi: "Kutsal Ruh sizlere geldiğinde güç ile kuşanacaksınız. Yeruşalem'de, tüm Yahudiye'de, Samiriye'de ve dünyanın en ırak köşesine dek benim tanıkları,m olacaksınız" (Res.İş. 1:8).

YAHUDİYE ÇÖLÜ

Kimi zamanlar İbranice'de boşluk, tenhalık anlamındaki Yeşimon adıyla anılıyorsa da, Türkçe çevirisinde adı çöl diye geçiyor. (Sayılar 21:20; 23:28; 1.Samuel 23:19,24 26:1). Yahudiye çölü Lut denizinin kuzey batısındaydı. Vaftizci Yahya'nın burada kaldığı sanılır çünkü vaftiz ettiği Ürdün ırmağından uzak değildi (Markos 1:4,5; Luka 3:2). Aynı şey İsa'nın şeytan tarafından denenmesi için geçerli. Vaftizinden sonra "Ruh O'nu hemen çöle yöneltti" (Markos 1:12,13).

YANİM

Uykuya dalmış demektir. Beyt-tappuah, Afeka ve Hebron ile birlikte sıralanan Yahuda dağlığında bir kent (Yeşu 15:53).

YANOAH

Sessiz demektir.

1/ Aşur kralı Tiglat-pileser'in Naftali ülkesinde aldığı kentlerinden biri Abel-beyt-maaka, Kedeş ve Hatsor'la birlikte sıralanır (2.Krallar 15:29).

2/ Tanaat-şilo ile Atarot arasındaki Efraim sınırı bu kentin doğusundan geçiyordu (Yeşu 16:6,7).

YARMUT

Yükseklik demektir

1/ Adullam, Soko, ve Azeka ile birlikte sıralanan Yahuda bölgesindeki ovada bir kent (Yeşu 15:35). Yeşu ile İsrail oğullarıyla barış yaptığı için Gibeon'a karşı birleşen krallardan biri olan Piram'ın kenti (Yeşu 10:3,5). Şefela'da Surar vadisinin güneyinde, Yeruşalem'den 29 kilometre uzaklığında bulunan bugünkü Yarmuk.

2/ İssakar bölgesinde Levililer'e verilen bir kent (Yeşu 21:29). Remet (Yeşu 19:21) ve Ramot (1.Tarihler 6:73) aynı adın başka yazılış biçimleri olsa gerek (Bakınız RAMOT'a).

YATTİR

Yahuda bölgesinin dağlığında bir kent (Yeşu 15:48). Debir'in yöresinde bulunuyordu herhalde (Yeşu 15:49). Kahinlere verildi (Yeşu 21:14; 1.Tarihler 6:57). Davut akıncılık yaptığı günlerde çapul malından Yattir'e yollardı (1.Samuel 30:27).

YAVAN

Nuh oğlu Yafet oğlu "Yavan'ın oğulları: Elişa, Tarşiş, Kittim ve Dodanim. Memleketlerinde her biri diline göre, milletlerinde kabilelerine göre milletlerin adaları bunlardan bölündüler" (Tekvin 10:2-5). Yavan'ın Yunan'la ilgili olduğu sanılır. Eski çağda Ege bölgesinde koloniler kuran ve Yunancada İones adıyla tanınan halktı. Yeşaya aynı konuyu şöyle vurgular RAB'ten getirdiği sözde: "Onlardan kaçıp kurtulanları uluslara, Tarşiş'e, Pul'a ve Lud'a (yay çekenlere), Tubal'a ve Yavan'a ünümü işitmemiş ve yüceliğimi görmemiş olan uzaktaki adalara göndereceğim ve uluslar arasında yüceliğimi bildirecekler" (Yeşaya 66:19). RAB Daniel'e Büyük İskender'in imparatorluğunu ve dörde bölünmesini açıklarken Yunan ili kralı dediği zaman İbranice'de Yavan adını kullanır: "O kıllı ergeç Yunan ili kralıdır; ve gözleri arasında olan büyük boynuz birinci kraldır (Büyük İskender). Kırılmış ve yerine dört boynuz çıkmış olana gelince, o ulustan dört krallık çıkacak ama onun gücünde olmayacaklar" (Daniel 8:21).

YAZER

Yardım edici demektir. Gilead ülkesine yakın Ruben ve Gad oğullarının Erden'in doğusunda görüp hayvancılıkları için beğendikleri bir ülke: Yazer ülkesi (Sayılar 32:1,2). Bu yörenin kenti Yazer, Gad kuşağına ayrıldı (Sayılar 32:35) ve Levililer'e verildi (Yeşu 21:39). Belki Heşbon'un kuzeyindeki Kirbet Jazzir.

YEARİM DAĞI

Ormanlar dağı demektir. Yahuda'nın kuzey sınırının batısında bulunan bir dağ (Yeşu 15:10). Kesalon da Yearim dağının yanında bulunan bir kent (Yeşu 15:10). Bir uzman Yeruşalem'in batısında 16 kilometre uzaklığındaki Kesla olduğu üzerinde durur.

YEBUS

Yebusi halkının Davut zamanına kadar Yeruşalim'de tuttukları tepe. Benyamin ile Yahuda arasındaki sınırın Yebusi sırtından geçtiği bildirilir: "Sınır kuzeye doğru olan Refaim deresinde, Hinnom oğlu deresinin önündeki dağın en son kısımına iniyordu; ve güneye doğru Hinnom deresine, Yebusi sırtına iniyordu ve En-rogel'e iniyordu" (Yeşu 18:16). Yebusi sırtı Yeruşalim'dir (Yeşu 15:8; 1.Tarihler 11:4). Hinnom deresi Yeruşalim'in güneyinde batıdan doğuya doğru uzanır kuzeyden güneye uzanan Kidron deresiyle bağlanır. "Adam Yebus'un karşısında vardı (o Yeruşalim'dir)" (Hakimler 19:10). "Sen buraya girmeyeceksin, fakat körler ve topallar seni kovacaklar" diyen Yebusiler'i yenip Sion hisarını alan Davut ona "Davud'un şehri" adını koydu (2. Samuel 5,6-10). Bu Hinnom ile Kidron derelerine bakan Yeruşalim'in yüksek tepesiydi.

YEGAR-SAHADUTA

Padan-aram'dan yedi günlük bir yolculuktan sonra kendisinden kaçan damadı Yakup'a Gilead dağında yetişen Laban Yakup'la barış antlaşmasını yapınca buna tanıklık etmek için bir taş yığını kurdular. Yakup İbranice'de buna "Galed" adını verirken Laban Aramice'de buna "Yegar-sahaduta" dedi. Her ikisi "şehadet yığını" demektir. Buna ayrıca "gözetleme kulesi" anlamındaki Mitspa adı verildi "Çünkü.. 'Birbirimizi gözden kaybettiğimiz zaman, RAB seninle benim aramızda gözcü olsun'" (Tekvin 31:23,46-49).

YEHOŞAFAT VADİSİ

Kidron vadisi, Kidron deresi Yehoşafat vadisi diye adlandırılan yerle bir sayılmıştır. Oysa bu konu kesinlik kazanmamıştır. Kimi uzmanlar Yehoşafat deresinin belirli bir yerin adı olmayıp simgesel ad olduğu üzerinde dururken kimileri başka yerleri öne sürmekteler. Yalancı tanrılara tapıcılığı durdurmaya çalışan Yahuda kralları Kidron deresinde putları yakar ya da toz oluncaya kadar onları ezerlerdi (1.Krallar 15:13). Bu olay yerin peygamberler tarafından Yehoşafat diye adlandırılmasında rol oynamış olabilir. Yehoşafat "RAB yargılamıştır" demektir. "Bütün ulusları toplayacağım ve onları Yehoşafat deresine indireceğim.. mirasım İsrail'den ötürü onlara orada yargı uygulayacağım" (Yoel 3:3,12). Zekarya Yeruşalim'e saldıran bütün ulusları yargılamaya geldiği zaman RABBİN ayaklarının Zeytinlik dağı üzerinde duracağını belirtir (Zekarya 14:4). Zeytinlik dağı Kidron deresine bakar. Kidron bulanık ya da koyu demektir. Kaynağı Yeruşalem'in kuzeyinde olan bu dere ancak kışın suyla doludur. Yeruşalem'deki tapınak tepesiyle doğusunda bulunan Zeytinlik dağı arasından aktıktan sonra Yahudiye çölünden dolanarak Lut gölüne boşalır.

YEHOVA-NİSSİ

"RAB (Yahve) bayrağımdır" demektir. "Amalek geldi ve İsrail'le Refidim'de savaştı. Musa Yeşu'a dedi: Bize adamlar seç ve çıkıp Amalek'le savaş; yarın ben, Tanrı'nın değneği elimde olarak, tepenin başında duracağım.. Musa elini kaldırdığı zaman İsrail galip geliyordu ve elini indirdiği zaman Amalek galip geliyordu" (Çıkış 17:8-11). Harun ile Hur ellerini destekleyince "Yeşu Amalek'i ve halkını kılıç ağzı ile kırdı" (Çıkış 17:13). RABBİN verdiği yengiyi anmak için "Musa bir mezbah yaparak adını Yehovah-nissi koydu" (Çıkış 17:15). Refidim Horeb dağına yakında (Yeşu 17:1,6).

YEHOVA-ŞALOM

"RAB (Yahve) esenliktir" demektir. Gideon'a görünen RABBİN meleği "Abiezri Yoaş'ın Ofra kentindeki meşe ağacı altında oturdu" (Hakimler 6:11). "Gideon RABBİN meleği olduğunu gördü; ve Gideon dedi: 'Eyvah, ya Rab Yehovah! çünkü RABBİN meleğini yüz yüze gördüm.' Ve RAB ona dedi: 'Sana selamet olsun; ölmeyeceksin.' Ve Gideon orada RABBE bir mezbah yaptı ve onun adını Yehova-şalom koydu; bugüne kadar hala Abiezriler'in Ofra kentindedir" (Hakimler 6::22-24). Gideon İsrail'i yönettiği zaman Ofra'da oturdu (Hakimler 8:27; 9:5). Gideon Manasse kuşağındandı (Hakimler 6:16). Bu kentin konumu için çeşitli öneriler verilmiştir. Bunların arasında Tabor dağı ile Beyt-şan arasında bulunan et-Tayibe adını taşıyan başka bir yer en uygun olanı görünür. Ofra adının kara sihirbazlıkla ilgili olduğunu düşündüklerinden Araplar bu adı mutlu, şanslı anlamına gelen et-Tayibe adıyla değiştirmek eğilimindeymişler.

YEHOVA-ŞAMMA

"RAB (Yahve) oradadır" demektir. Sürgün zamanında Yeruşalim'in harabe ve tapınağın yıkıllı kaldığı sırada Yeruşalim için Hezekiel peygambere verilen çok umut verici bir ad. RABBİN bıraktığı, artık korumadığı kente RAB oradadır denecektir (Hezekiel 48:35).

YEHOVA-YİRE

"RAB (Yahve) sağlayacaktır" demektir. Moriya ülkesine gidip RABBİN gösterdiği dağda yakılan sunu sunmaya giden İbrahim'e oğlu İshak "İşte ateş ve odun; ama yakılan kurban için kuzu nerede?" diye sorar. İbrahim, "Oğlum, yakılan kurban için kuzuyu Tanrı kendisi sağlar" dedi (Tekvin 22:7,8). Oğlunu boğazlamak için bıçağı alan İbrahim'i RABBİN meleği durdurdu. "İbrahim gözlerini kaldırıp gördü; ve işte.. bir koç çalılıkta boynuzlarından tutulmuştu. İbrahim gidip koçu aldı ve oğlunun yerine onu yakılan kurban olarak sundu. İbrahim o yerin adını Yehova-yire (RAB sağlayacaktır) koydu; nasıl ki bugüne kadar: RABBİN dağında sağlanacaktır deniliyor" (Tekvin 22:11-14).

YEHUD

Övgü demektir. Dan bölgesinin sınırında Baalat ile Bene-berak arasında adı geçen bir kent (Yeşu 19:45). Bugün Yafa'nın güney doğusunda 8 kilometre uzaklığında bulunan Yazur adlı yer olduğu sanılır.

YERUEL

Tanrı tarafından kurulan demektir. Yahuda kralı Yehoşafat'a saldıran Moab ve Ammon oğullarından büyük bir ordu Lut denizinin batı kıyısındaki Engedi'deydi. Yahaziel şöyle peygamberlikte bulundu: "Yarın onlara karşı inin; işte onlar Tsits yokuşundan çıkıyorlar; ve onları vadinin sonunda, Yeruel çölünün önünde bulacaksınız" (2.Tarihler 20:14,16). Tsits yokuşu Engedi'nin az kuzeyinde bulunan Hasasa vadisiydi. Vadinin sonu yokuşun sonundaki dağılık gerek. Yehoşafat Ammon oğullarının ve Moabiler'in saldırısını karşılamak için halkla birlikte Tekoa çölüne çıktı (2.Tarihler 20:20). Tekoa çölü Yeruel çölünün önünde olsa gerek.

YERUŞALEM

Adın başka bir şekli Yeruşalim. Bazı çevrelerde Kudüs olarak bilinir. Kentin konusunun Kutsal Kitap'taki ilk geçmesi kralları yenmekten dönen İbrahim'in Yüce Tanrı'nın kahini ve Salem kralı Melkisedek tarafından kutlu kılınması olayı olduğu sanılır (Tekvin 14:18). Salem selamette, esenlik içinde demektir. Kralın vadisi anlamındaki Şave vadisine yakındı (Tekvin 14:17). Salem'i Yeruşalim'le bir saymak için bir sakınca görülmüyor. Bir Mezmur Salem'i Sion'le bir sayar (Mezmur 76:2). Sion Yeruşalim'i simgeleyen bir adtır. Melkisedek (doğruluk kralı) adına çok benzeyen Adoni-tsedek (doğruluk efendisi) adını taşıyan bir kişi Yeruşalim kralıydı Yeşu zamanıda (Yeşu 10:3).

Yebusi ya da Yebus, Yebusi halkının Davut zamanına kadar Yeruşalim'de tuttukları tepe. Benyamin ile Yahuda arasındaki sınırın Yebusi sırtından geçtiği bildirilir: "Sınır kuzeye doğru olan Refaim deresinde, Hinnom oğlu deresinin önündeki dağın en son kısımına iniyordu; ve güneye doğru Hinnom deresine, Yebusi sırtına iniyordu ve En-rogel'e iniyordu" (Yeşu 18:16). Yebusi sırtı Yeruşalim'dir (Yeşu 15:8; 1.Tarihler 11:4). Hinnom deresi Yeruşalim'in güneyinde batıdan doğuya doğru uzanır kuzeyden güneye uzanan Kidron deresiyle bağlanır. "Adam Yebus'un karşısında vardı (o Yeruşalim'dir)" (Hakimler 19:10).

"Sen buraya girmeyeceksin, fakat körler ve topallar seni kovacaklar" diyen Yebusiler'i yenip Sion hisarını alan Davut ona "Davud'un şehri" adını koydu (2. Samuel 5,6-10). Bu Hinnom ile Kidron derelerine bakan Yeruşalim'in yüksek tepesiydi. Daha sonra bu ad Yeruşalim'in tümüne verildi. Tıpkı Korah oğullarının bir mezmurunda şöyle dendiği gibi: "Sion'un çevresinde gezin, etrafını dolanın, kulelerini sayın; hisarlarına iyi bakın, saraylarını seyredin: öyle ki, onu gelecek kuşağa anlatasınız. Çünkü bu Tanrı her zaman ve sonsuza dek bizim Tanrımız'dır; ölüme dek o bize yol gösterecektir" (Mezmur 48:12-14). Sion Tanrı'nın kenti, Tanrı'nın özellikle kurtarışını açıkladığı yer olarak tanınırdı: "RAB büyüktür, Tanrımız'ın ğkentinde, kutsal dağında övgüye çok layıktır. Kuzey yanlarında büyük Kral'ın kenti, yüksekliği güzel olan Sion dağı bütün yerin sevincidir. Tanrı

onun saraylarında yüksek kule olarak kendini bildirmiştir" (Mezmur 48:1-3).

Davut ve Süleyman'ın zamanında İsrail'in başkenti ve tapınağın kuruluşundan sonra ülkenin tapınma merkeziydi. Krallığın ikiye bölünmesinden sonra İsrail kralları olanca güç ve akıllılıklarıyla Yeruşalim'in bu çekiciliğine karşı durmaya çalıştılar. Sürgünden sonrsa yine ülkenin siyasal ve dinsel merkezi oldu. Yeni Antlaşma çağında bu iki yönlü önemi südürüyordu. İsa kendisini Mesih olarak yadsıyan Yahudi ulusunun cezalandırılacağını önceden bildirdi. Bunun ağırlığı Yeruşalim'in yıkılışında toplanacaktı (Matta 24:2,15,16). Bu söz çağımızın 70 yılında gerçekleşti.

Peygamberler Yeruşalem'in Tanrı hükümranlığının başkenti olacağını belirtir: "Son günlerde..dağların başında RAB evinin dağı pekiştirilecek.. Çünkü yasa Sion'dan ve RABBİN sözü Yeruşalim'den çıkacak. Uluslar arasında hükmedecek, çok halklar hakkında karar verecek; ve kılıçlarını sapan demirleri.. yapacaklar; ulus ulusa karşı kılıç kaldırmayacak ve artık savaşı öğrenmeyecekler" (Yeşaya 2:2-4). Yeni Antlaşma imanlıların yaklaştığı dağın "Sion dağı, diri Tanrı'nın kenti, göksel Yeruşalem" olduğunu bildirir (İbraniler 12:22; Vahiy b.21 ve 22'ye de bakınız).

YEŞANA

Eski demektir. Yahuda kralı Abiya'nın İsrail kralı Yereboam'dan aldığı kentlerden biri (2.Tarihler 13:19). Beyt-el'le birlikte sıralanır.

YEŞİMON

Boşluk, tenhalık demektir. Türkçe çevirisinde çöl diye geçer şu ayetlerde: Sayılar 21:20; 23:28; 1.Samuel 23:19,24 26:1). Lut denizinin kuzey batısındaki Yahudiye çölü olduğu sanılır. Ama Sayılar'daki ayetler az bir olasılıkla Lut denizinin kuzey doğusundaki çölden söz etmekteler. Mezmur 68:7 ayetindeki Yeşimon Mısır'dan çıktıktan sonra İsrail oğullarının dolaştıkları birçok çöl için genel bir ad olsa gerek.

YEŞUA

Sürgünden dönenlerden bazılarının yerleştiği Yahuda bölgesinde bir kent (Nehemya 11:26). Molada ile sıralanır. "Edom sınırına doğru Cenub'un en son kısmında olan" Yahuda kentlerinden biri (Yeşu 15:26. Amam ve Molada ile birlikte sıralanır. Şimeon kuşağına ayrılan Şeba aynı yer olsa gerek (Yeşu 19:2).

YİZREEL

Tanrı eker demektir.

1/ Davut'un eşlerinden biri olan Ahinoam'ın memleketi (1.Samuel 25:43). Yahuda dağlında bir kent (Yeşu 15:56). Karmel, Zif, Yutta ve Yokdeam ile sıralanır.

2/ Kesullot ve Şunem'le birlikte sıralanan İssakar'da bir kent ve çevresindeki verimli ova (Yeşu 19:18). Şunem Tabor'un güneyinde bulunan bugünkü Solem'dir. Bu yerin beş kilometre güneyindeki Zerin Yizreel kentidir. Yizreel ovası Galile dağlık bölgesiyle Efraim dağlığı arasında, Tabor dağının güneyindeydi. Ovanın batı ağzında Yizreel kenti bulunuyordu doğu ağzı Erden vadisine açılır. Yizreel kentinin batısında bulunan Tabor ile Megiddo arasındaki üçgen biçimli ova Yizreel adının Yunancası olan Esdraelon ovası olarak tanınır (ARMAGEDON ve MEGİDDO başlıkları altına bakınız). Yizreel ovasına inmeden önce Efraim dağlığının kuzey ucunda Yizreel kentinin yakınlarındaki Gilboa dağında Filistiler'in önünde kaçan İsraililer düştüler (1.Samuel 31:1). Yonatan orada öldürüldü, Saul kendi canına kıydı (1.Samuel 31:4-6). Bu savaştan önce "İsraililer Yizreel'deki pınarın yanına ordugah"kurmuşlardı (1.Samuel 29:1).

İsrail krallarının bazılar "Yizreel'de, Samiriye kralı Ahab'ın sarayı yanında, Yizreelli Nabot'un bir bağı vardı" (1.Krallar 21:1). Bu yeri ona göz diken Ahab için karısı İzebel korkunç bir düzenle aldı. İlya peygamber gelip Ahab'ın soyu için kanlı ölümler ilan etti (1.Krallar 21:19,23,24). RABBİN sözüne göre savaşta ölen Ahab'ın kanını arabasını yıkadıkları zaman köpekler yaladılar (1.Krallar 22:37,38). Yehu Ahab'ın oğlu Yoram'ın cesedini Yizreelli Nabot'un tarlasına attırdı (2.Krallar 9:24-26). Yizreel duvarındaki saray penceresinden atılan İzebel'in cesedini köpekler yedi (2.Krallar 9:30-37).

Hoşea peygambere RAB oğluna Yizreel adını koymasını buyurdu, çünkü Yizreel'de dökülen kanın öcünü çok geçmeden Yehu evinden alacaktı. "Yizreel deresinde İsrail'in yayını" kıracaktı (Hoşea 1:4,5). RAB İsrail'i

sadakatla kendine nişanlayacağı zaman "yer buğdaya ve yeni şaraba ve yağa cevap verecek ve onlar Yizreel'e (Tanrı'nın ektiğine) cevap verecekler." RAB memlekette kendisi için onu (İsrail'i) ekecekti (Hoşea 2:21-23).

YOG-BEHA

Tepecik demektir. Gad kuşacağının yeniden kurduğu kentlerden biri (Sayılar 32:35). Gideon bu kentin doğusuna kadar Midyaniler'i kovaladı (Hakimler 8:11). Ürdün'ün başkenti Amman'ın kuzey batısında 10 kilometre uzaklığında bulunan Jubeyha adlı yer.

YOKDEAM

Yahuda dağlında bir kent (Yeşu 15:56). Karmel, Zif, Yutta ve Yizreel ile sıralanır.

YOKMEAM

Efraim bölgesinde Kohat oğullarına verilen Kibtsaim kenti 1.Tarihler 6:68 ayetinde Yokmeam adıyla tanıtılır (Yeşu 21:22). Beyt-horon ile Gezer kentleriyle birlikte konusu edilir. Beyt-horon Yeruşalem'in kuzey batısında 18 kilometre uzaklığında bulunurken Gezer aynı yönde Yeruşalem'den 9 kilometre daha uzaktaydı. Kibtsaim kentinin konumuyla ilgili kesin bilgimiz yoktur. Ama büyük olasılıkla Beyt-horon ile Gezer'in arasındaydı.

YOKNEAM

"Karmel'de Yokneam kralı" Yeşu'un kuvvetlerince yenilgiye uğratılan Kenanlı krallardan biriydi (Yeşu 12:22). Zebulun bölgesinde Levililere verilen bir kent (Yeşu 21:34). Zebulun kuşağının sınırı "Yokneam karşısında olan vadye erişiyordu (Yeşu 19:11). Megiddo'nun kuzey batısında 11 kilometre uzaklığındaki Tel Keimun'dur.

YOKTEEL

Tanrı'nın yengi ödülü demektir.

1/ Yahuda kralı Amatsya "Edom'u.. vurdu ve Sela'yı savaşla aldı, onun adını Yokteel koydu" (2.Krallar 14:7). Bu adı Tanrı'nın verdiği yengiyi anmak için verdi. Edom'un başkentiydi. Lut Denizi'nin güneyinde 80 kilometre uzaklığındaydı. Dik kayalarda oyulmuş ve girişi kolaylıkla savunulabilen dar bir tek geçitten olan bir kent. Petra adıyla da tanınır. Petra Eski Yunanca'da kaya demektir. (Sela İbranice'de kaya demektir)

2/ Yahuda'ya ait ovada bir kent (Yeşu 15:38). Mitspe ve Lakiş ile sıralanır.

YOTBA

İyilik, hoşluk demektir. Kral Amon'un annesi Meşullemet "Yotbalı Harutsun kızıydı" (2.Krallar 21:19)

YUTTA

Yahuda dağlında bir kent (Yeşu 15:56). Karmel, Zif, Yokdeam ve Yizreel ile sıralanır. Kahinlere verildi (Yeşu 21:16). Bir söylentiye göre Meryem'in Elizabet'i ziyaret etmek için gittiği dağlık bölgede bulunan Yahuda'ya bağlı kasabaydı (Luka 1:39,40). Bu doğruysa Vaftizci Yahya'nın doğum yeriydi. Hebron'un güneyinde 8 kilometre uzaklığında bulunan Jutta'dır.

ZANOAH

1/ Ovada Yahuda'ya ait bölgede bulunan bir kent. Tsora, Aşna ve En-gannim'le sıralanır (Yeşu 15:33,34). Sürgünden dönen ve Yeruşalim'in duvarını yapımında çalışanların yerleştiği bir yer (Nehemya 3:13; 11:30). Yeruşalim'in batısında 16 kilometre uzaklığında bulunan Kirbet Zanu'dur.

2/ Yahuda dağlığında bir kent (Yeşu 15:56). Hebron'un güney batısında 16 kilometre uzaklığında. 1Tarihler 4:18 Yekutiel adlı kişinin Zanoah'ın babası (kurucusu ya da onarıcısı) olduğunu bildirir. Hangi Zanoah olduğunu belirtmiyor.

ZEBULUN

İkamet, oturma demektir. Lea Yakub'a altıncı bir oğul doğururken "Tanrı bana iyi bir hediye verdi, şimdi kocam benimle oturacaktır; çünkü ona altı oğul doğurdum" dedi. "Ve onun adını Zebulun koydu" (Tekvin 30:19,20). Zebulun'a verilen miras Galile denizi ile Ak Deniz arasındaydı. Güneyinde Manasse, güney doğusunda İssakar, kuzeyinde ve kuzey doğusunda Naftali ve batısında Aşer bölgeleri bulunuyordu. Bu bölgenin tarihsel önemi olan yerler arasında Hakim Elon'un memleketi Ayyalon kenti, Yunus peygamberin doğum yeri Gat-hefer, İsa'nın çocukluğunu geçirdiği Nasıra ve düğünde mucize yaptığı Kana vardı. İsa "Zebulun ve Naftali sınırlarınfa, deniz kıyısında bir kent olan Kafernahum'a" yerleşmesi Yeşaya peygamberin "Zebulun ülkesi, Naftali ülkesi.. karanlıkta oturan halk parlak bir ışık gördü" sözünü yerine getirdi (Matta 4:12-17).

ZEEB ŞARAP MASARASI

Kurtun üzüm basma yeri demektir. Adını Efraim ordusunun Gideon'un isteği üzerine "Midyan'a karşı, önlerinde Beyt-bara'ya kadar suları, Erden'i" alınca öldürdükleri Zeeb adlı Midyan reisinden aldı (Hakimler 7:24,25). Yeşaya bu yere değinir (Yeşaya 10:26). Beyt-bara olasılıkla Erden ırmağında bulunan ve Galile gölünün güneyinde 20 kilometre uzaklığındaki Abara adlı geçitti. Zeeb Şarap Masarası Erden'in bu yirmi kilometrelik kesiminin batısında olduğu düşünülmektedir.

ZERED

Moab Edom sınırlarında bir dere ve İsrail oğullarının bir konak yeri (Tesniye 2:13,14; Sayılar 21:12). Kadeş-barnea'dan Zered vadisini geçinceye değin olan 38 yıllık sürede söz dinlemeyen kuşağın savaş adamları ölmüştü. Güney doğudan Lut denizine akan Vadi el-Hesa olduğu sanılır.

ZEYTİNLİK DAĞI

Zeytinlik dağı Yeruşalem'deki tapınak tepesinin doğusundadır. Aralarında Kidron deresi bulunur. bakar. Kaynağı Yeruşalem'in kuzeyinde olan bu dere ancak kışın suyla doludur. Yeruşalem'deki tapınak tepesiyle doğusunda bulunan Zeytinlik dağı arasından aktıktan sonra Yahudiye çölünden dolanarak Lut gölüne boşalır. Oğlu Abşalom kendisine başkaldırınca Davut Kidron vadisini geçip Zeytinlik dağının yokuşundan çıktı (2.Samuel 15:23,30). Peygamber Zekarya Yeruşalim'e saldıran bütün ulusları yargılamaya geldiği zaman RABBİN ayaklarının Zeytinlik dağı üzerinde duracağını belirtir (Zekarya 14:4). Beyt-faci adlı köy Zeytinlik dağındaydı (Matta 21:1). Beytanya da bu dağdaydı (Markos 11:1). Yeruşalim'e görkemli girişi bu dağın alt yamaçlarında başladı (Luka 19:29,37). İsa Zeytinlik dağında otururken öğrencileri kendisine tapınağının yıkımıyla ve çağın sona ermesine ilişikin sordular (Matta 24:3). Passah yemeğinden sonra İsa'yla öğrencileri "Zeytinlik dağına çıktılar" (Matta 26:30). Vardıkları yer yamaçlarında bulunduğu sanılan Getsemani'ydi (Matta 26:36). İsa'nın yukarı yükseltilmesi bu dağdandı (Res.İş. 1:9-12). Yeniden gelişi gidişi gibi olacak (Res.İş. 1:11; Zekarya 14:4).

ZİF

Arıtma yeri demektir.

1/ Edom sınırına doğru Yahuda'ya ait bir kent (Yeşu 15:24).

2/ Yahuda dağlığında bir kent. Kurucusu (babası) Kaleb'in oğlu Meşa'ydı (1.Tarihler 2:42). Hebron'un güney doğusunda 6 kilometre uzaklığında bulunan Tel Zif'tir. Davut bu kentin çevresindeki çölde saklanınca Tanrı onu her gün arayan Saul'un eline vermedi (1.Samuel 23:14). "Zifliler Gibea'ya Saul'un yanına çıkıp dediler: Davut bizim yanımızda, çölün cenubundaki Hakila tepesinde, ormanda, hisarlarda gizlenmiyor mu?" (2.Samuel 23:19). Saul'dan kaçan Davut "Kayaya (Sela'ya) indi Maon çölünde oturdu." Dağın bir yanından giden Saul az kaldı dağın öbür yanından yürüyen Davud'u yakalıyordu. Filistiler'in saldırışından haber alıp Davud'u kovalamyı bıraktı. O zaman o kayaya "Sela-hammahlekot denildi" (Ayrılışlar kayası: 1.Samuel 23:24-28). Maon kentinde yaşayan Nabal koyunlarını Karmel'de güdüyordu (1.Samuel 25:2,3). Karmel bugünkü Kirbet el-Karmil Hebron'un güneyinde 12 kilometre uzaklığında. Maon Karmel'e yakın Tel Main harabeleri olduğu sanılır. Saul ikinci kez onu Zif çölünde arayınca Davut gece ordugahına indi Saul'un mızrağını ve su matarasını aldı. Sonra seslendi ona ve Saul geri gitti (1.Samuel 26:1-25).

ZİFRON

RAB Musa'ya ülkenin boyutlarını bildirirken kuzey sınırının Zifron'a çıkacağını ve uçları Hatsar-enan'da olacağını bildirir (Sayılar 34:9). Konumu kesin olarak bilinmiyor. Şam'ın kuzey doğusundaki Zifran öne sürülmüştür.

KAKNAKÇA

Kitabı Mukaddes

İncil (Sevinç Getirici Haber), Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul

Müjde (İncilin Çağdaş Türkçe Çevirisi), Yeni Yaşam Yayınları, İstanbul

The New Bible Dictionary ve The New Bible Commentary Revised, Intervarsity Fellowship 1962

Unger's Bible Dictionary, Moody Press 1975

Biblical Sites in Turkey, Redhouse Press, İstanbul, 1982

Land of the Gospel, Epworth Press, 1963

The Apostle, Lion Publishing, 1983

Nothing Beside Remains, Simpson

Bu Kitap beğendiniz mi?

Daha fazla ücretsiz e-Kitaplar Hristiyan Kitaplar.com'dan indirebilirsiniz.

Rod Harbottle yazar olarak beğendiniz mi? Yazarın tüm kitaplar şuradan indirebilirsiniz.

Türkiye'de Kilise Adresleri